

THE LIBRARY OF CONGRESS

SZ. ISTVÁN.

SZ. LÁSZLÓ.

KÁLMÁN.

Könyves

A' HÁROM

MAGYAR NAGY KIRÁLYOK'

VISELT D LGAINAK

RAJZOLATJA.

FESLER UTÁN.

PESTEN,

TRATTNER JÁNOS TAMÁSNÁL. 1815

A' Szerzőnek Előljáró Beszédje.

Ezen jelenlévő Könyvnek foglalatja abból áll, Érdemes Olvasó, a' mit a' leg régibb időktől fogva némellyek, mint történt dolgokat, írásban meghagytak, mások pedig, mint azokat elhitték. Azomban annak megrostálása, mennyire és meddig állja-ki mind az eggy, mind a' más szoros megvisgálásnak, Criticának, próbáit, sem azon czélhoz, mellyet e' Könyvnek írásával felválaltam, sem azon tárgyhoz, mellyre szabadságom szerént törekedtem, éppen nem tartozik, Kollár, Pray, Cornides és Katona annak megvisgálását felválalván, megtették mind azt, a' mi annak, a' ki a' történeteknek tanúlásában foglalatoskodik, hasznos lehet. Eggyet mindazonáltal röviden megjegyzek, mert keveset használna mind a' mélyen bélátó Tudósoknak, mind a' homályos elméjű gyengéknek,

ha szapora beszéddel megmutatnám is, hogy a' zöld, zöld, és hogy jussa 's igazsága vagyon zöldnek lenni; következésképen, mivel sem kék sem sárga, minden kifogás nélkűl, mint zöldet tekinteni kelletik. —

Az emberi társaság előtt egyedűl az érdemli a' Históriának nevét, melly híven és jó renddel előadja azt, a' mi, mint valósággal történt dolog, hitelesen előbeszéltetett. De ez nem egyedűl ő érette magáért vagyon, ámbár annak, a' ki a' Történet-Íróknak (Historicusoknak) sorába jutni akar, azon kell törekedni, mintha a' Világ' boldogsága is attól függene, hogy szorosan visgáltassék-meg, mi az, a' mi valóban történt, és mi az, a' mi mint történt, hitelesen előadattatik. Minden egyéb Olvasó és Író nem máskép' tekintheti a' Históriákat, hanem mint az ő tulajdon czélja szerént választott pallérozásnak tárgyát és eszközét. És a' ki ezt vagy el nem esméri, vagy nem

akarja elesmérni, az azért tanúlja a' Históriákat, hogy lelkének megnyugtatására mondhassa, hogy ő tud históriákat; az hagyja abba azon könyveket, a' mellyekbe az ő fő 's egyetlen java, csak mint tárgy és felségesebb czélokra való eszköz, előadatik, és ne gyalázza a' Szerzőt azért, mivel ennek másképpen, mint sem az ő kedve tartotta, nem tetszett irni. Az arany is, a' mennyire mi használni tudjuk, annyira nyer érdemet és tekintetet előttünk. Én éppen nem törődöm, ha a' ritkaságok' kedvellője egy durva darab aranyat előttem mutogat, és magasztal, éppen nem bosszankodom érette; de ugyan azt kívánom én is tőle, ha én más haszonra fordítom aranyomat.

Azért is ezen Munkának Crisissére nem egyebet fogok előhozni, hanem egyedűl azon Just, mellyel meghatározhatom azon módot, a' melly szerént választott tárgyamat tetszésemre kidolgoztam. Magáért pedig a' választáso-

mért való szemrehányásokra, vagy olly kifejezésekre: ezen Könyv nem ér semmit, ez éppen semmi mesterséges munka 's a' t. éppen nem fogok figyelmezni, és mint éretlen ítélettől származott üres hangokat, tellyes csendességgel füleim körül elhalni fogom engedni. Ha pedig még is fel nem hagynának incselkedéseikkel, és ott, a' hol ők czifra ékesített képeket keresnének, egyedűl csak képzelődött formákat találván (a' mit talán apprehendálnának), bosszonkodva dörgölnék homlokokat, és az Írót még is becstelenítenék: akkor

A voi, son ben, che non pariaà menzogna
Che 'l lume del discorso avete chiaro:
Ed a voi soli ogni mio intento agogna
Che 'l frutto sia di mie fatiche caro.

Ariost. Orlanda Cant. VII. 2.

Íram Augustus' 20-dikán 1807.

a' Szerző.

I.

SZENT ISTVÁN

ELSŐ

MAGYAR KIRÁLY.

I.

Nagy Károly lenni megszűnt, és az ő halálával eltűnt egyszersmind a' Franczia Birodalomnak mind hatalma, mind fényessége. Az ő Császári méltóságát elesmérte Franczia és Német Ország, Belgium és Pannonia, Spanyol és Olasz Országnak Beneventomig való része; de az illy messzire kiterjedő Birodalomnak fenntartására, és állandó boldog kormányozására csak eggy okos és nagy lelkű Fejedelem mint ő volt, lehetett elegendő. De a' mit ö hatalma és lelkének nagysága által megszerzett, sőt megerősitett, az, az ő részszerént gyenge, részszerént egyedül a' tudományokban foglalatoskodó Fiainak és Unokáinak igazgatása és uralkodása alatt ismét elveszett; és az ő halála után következett zűrzavar csak megerősíté újra ama régi, még Alexander, Constantinus és Atilla sírjaibol kiáltó igazságot: Hogy a' Nemzetek és Országok mindenkor csak eggy különös és rendkivül való nagy lelkű Fejedelemnek igazgatása alatt emeltetnek a' pallérozódásnak és okosságnak magasabb 's kitetszőbb lépcsőjére, és hogy ezen nagy Fejedelem-

nek elenyészte után ők is ismét az ő régi homályos állapotjokba vissza térnek.

A' Görög Birodalom sem használta erejét alkalmatos időben. A' Képek tiszteletének vittatása végett támadott háború elrontotta az annyira szükséges csendességet, és a' Napkeleti Anyaszentegyháznak a' Napnyúgotitól való elszakadása végre megfosztotta Görög Országot a' Franczia Birodalomnak pártfogásától, melly nélkül az igen elhatalmazott Szaraczénusok ellen nagyon szükölködött.

Ezek ugyan csak mindenfelé Napkeleten és a' Déli tartományokban kiterjesztették birtokaikat, míg más Nemzetek azon principiumtól indittatván, hogy a' hatalmasabbnak mindenhez jussa vagyon, és hogy a' nyert győzedelem az igaz ügynek csalhatatlan bizonysága, az éjszaki részeket elfoglalván, Károly' gyenge Successorainak csak azért engednének rövid békességet, hogy a' megújitandó vérengző háborúkra nagyobb erőt szerezhessenek. A' mindenfelé uralkodó rettenetes pusztitások nagy félelemmel töltöttek-bé mindeneket; magok a' Fejedelmek sem voltak elegendők a' romlásnak meggátlására, és igy a szegény népek a' sok külső és belső nyomorgatások, egyenetlenségek, gonoszságok, erőszakok és belső háborúságok alatt a' segedelemnek reménységétől meg fosztatván sikeretlenül sóhajtoztak!

Naponként új tartományok feltámadának, és ismét eltüntek, mert a' gyenge elmének és bárdolatlan erőszaknak szüleményei a' léleknek élete nélkül

fenn nem állhattak sokáig. A' Morálistáknak fő igazgatói, a' Religio tudniillik és Philosophia elhagyván a' hatalmasak' lelkét, helyt engedének a' sok babonaságoknak, Fanatismusnak, és csalárdságoknak, hogy így a' köz romlás mennél elöbb siettethetne. A' győzedelmes hóditók felosztották vitéz társaik közlt a' nyert tartományokat, a' kik viszontag kötelességeknek fogadták, hogy vezéreiket a' hadakozásokra kövessék. A' meggyözetett Népekkel tetszések szerént bántak a' győzedelmesek; gyakorta mint rabszolgák ugyan azon földmívelésre kárhoztattak, mellyet kevéssel az elött mint tulajdonosok birtak. Így lett kezdete a' Feudumnak, melly az igazságnak színével palástoltatván, gyökeret vert, és a' sok egyenetlenségek és a' tudatlanság által neveltetvén, végre közönségessé vált.

Midőn pedig a' meghóditatott tartományokat, sorsat vetvén, félosztották magok között, mindenkor egyenetlenek és külömbözők lettek a' birtokok, és így a' hatalmasabbak mindenkor azon eszközökkel birtak, mellyek által, a' pártfogásnak színe alatt, a' gyengébbeket meghódíthatták. Söt a' gyakori erőszakos elfoglalások még a' szabad uralkodók között is felbontották a' jussoknak egyenlőségét, az elnyomattattaknak panaszi meg nem halgattattak, a' Nagyok tetszések szerént bántak a' szerencsétlenek' tulajdonával, és a' mindeneket elragadni, vagy legalább magától függővé tenni való kivánság nevelte az emésztésnek és háborúknak tüzét, a' mellyek azután mindeneket megemésztették, és gyakorta még az in-

ditó nyughatatlanokon is rettenetes bosszúállásokat tettek.

A' Feudumok, mellyek eddig a' hív szolgálatokért adattak, ezután már a' Királyoktól minteggy kifacsartattak. Sokszor veszedelembe forogván a' Feudatariusok *), kénteleníttettek az ő Vasallusaikat birtokokban megerőssiteni, és azokat még azoknak fiaira vagy unokáira is kiterjeszteni. A' gyakori példák hasonló kívánságokat gerjesztettek másokba is, és gyakran Jussá váltak a' Feudumok, midőn tudniillik erejekben biztak a' Vasallusok. Így lassan már egymásra száltak a' Feudumok, ez által elrontatott azon eggyességnek kötele, melly a' Nemességet a' Fejedelemhez tartotta; a' jó rendnek sora megcsonkittatott, és mindenfelől csak az erőszakoskodások vitettek végbe. Mindenkor csak eggymás ellen voltak felfegyverkezve a' Földes Urak, és a' sok gyilkosságok 's pusztitások végre megfosztottak minden érzékenységet 's emberiséget; az igazság elnyomatott, és vagy a' kettős harcz (Duellum) vagy valamelly babonaság végzett a' dolognak igazsága vagy igazságtalansága felől.

Ezen gonoszságokat meggátolta, vagy talán egészlen ki is írtotta volna a' Keresztènységnek tudomá-

---

*) Feudatarius az, a'ki valamelly jószágot másnak úgy által enged, hogy örökös jussát által ne adja, hanem jószágát a' mikor akarja vissza vehesse.

nya, ha az ő akkori hirdetői annak lelkét igazán értették volna. De a' mostani Pogány térítő Apostolok Vienfrid, Villibrord, Combinian, Priminus és Ausgarus valamint az ő Tanítványai is csak a' Klastromi rendtartásokba, és Ceremoniákba töltvén idejeket nem taníthatták egyébre követőiket, hanem a' külső Ceremoniáknak gyakorlására; és már így Keresztннyé lenni nem volt egyéb nem is állott közönségesen másba, hanem a' Képeknek és Reliquiáknak tiszteletében, és a' hatalmasak ellen a' Papoknak és Szerzetes Barátoknak pártfogása' megszerzésében. A' szegény együgyű nép ezeket úgy tekintette és tisztelte, mint az Ég' meghitt barátjait. Hasonlóképen bántak a' Fejedelmek is vélek, és azon igyekeztek, hogy az ő meggazdagittatások által a' nyakas Nép és a' kevély nemesség megszorongattatna, de ez nem sokára magokat a' Fejedelmeket is megalázta. A' Világiak' (Laicusok') tudatlansága, feslettsége és gyengesége kénszerité az Anyaszenteggyház' tagjait arra, hogy a' Királyok' és Nemzetek' fő tútorságát és fő bíróságát felvállalják; csak kár, hogy az akkori Pápák és Püspökök egyedül tudósabbak, de nem jobbak, sem erkölcsösebbek nem voltak a' hatalmokban lévő Laicusoknál. Az Országok' békességére és boldogúlására való béfolyások által megerősitették hatalmokat; gyakorta ugyan találtak hatalmas ellenségekre, de ők is a' mit tehettek, keményen védelmezték magokat; a' Nép így az elkeserített Papnak haragjától megijedvén, visszaállott, és azon Fejedelmek, kik az ő feslettségekben való szabad megmaradásokért ellent ál-

lani bátorkodtak, inkább a' bosszúállásnak, mint az igazságnak áldozati lettek.

Ez vala közönségesen Európának állapotja, a' midőn a' Magyarok, eggy Scytthiai Nemzet, vagy az ő igen nagy szaporodásuk, vagy más szomszéd Nemzetek' vitézsége miatt, a' továbbra való költözésre kénszerítetvén (K. sz. u. 884. eszt.) Álmos vezérlése alatt régi lakhelyeket elhagyták, és számtalan Kunok, Császárok és Oroszokkal öszvekapcsolódván K. sz. u. 889 eszt. Pannoniát meghóditották. Álmos a' hosszas és igen alkalmatlan útazás által, törődött erejéből, és botra dőlt vénségéből kifogyván, lenni megszűnt, minekutánna végső örömére, vitézségének jutalmául, Árpádot az ő fiát közös akarattal fő Vezéreknek választották, sőt ennek fiaira, és unokáinak unokáira ezen just kiterjesztették volna a' Magyarok.

Árpád immár fő Vezérré lévén, felosztotta vitéz társai közt a' meghóditatott Országot, de ebben ő éppen nem a' sors vetésnek vak szerencséjét követte, hanem inkább kinek kinek érdemére tekintett. Az igaz, hogy a' megmaradott Tótok, Ruthenusok, Bolgárok, Oláhok és Pannoniaiak, mint rabok szolgáltak új Uraiknak, de az ő sorsoknak megjobbúlásáról való reménység biztatta őket, hogy ha némelly vitéz, vagy más dicséretes tettek által magokat érdemesekké tették, hogy a' szabadok' sorába helyheztettessenek. Árpád t. i. azt rendelte, hogy a' Rab szolgák ne csak kövessék Uraikat a' hadakozásokra, hanem hogy mellettek is harczolhassanak;

és a' ki magát megkülömböztetné, az a' Nemesek' sorába iktatván, szabadságát és tulajdonát visszanyerné. —

Megerősitvén és jó karba helyheztetvén a' Magyarok Pannoniában az ő birodalmakat, legelősször is Napnyúgot felé Bajor Országra ütöttek, és kevés idő alatt ötven mértföldre terjedő tartományokat hatalmokba kerítettek. Ama Franconiába és a' Sváb kerületbe uralkodó Anarchia pedig annyira segitette az ő előmeneteleket, hogy már a' legtávolabb lévő Nemzetek is bátorságba nem lehetének eggy olly ellenség előtt, a' ki, úgy szólván, majd egyszerre ama híres Helvétziai Sz. Gál Apátúrságot, és a' Napnyúgoti tenger' partján lévő városokat elfoglalta 's megégette.

Z o l t á n Árpádnak fija annyira birta Német Országot (Kr. sz. u. 907 — 946 eszt.), hogy harmincz esztendeig a' Magyaroknak adót fizetni kéntelen volna; és azon fenyegetődzés, hogy minden tíz esztendőn túl lévő férjfiakat kardra hánynak, minden Asszonyokat és egyebeket fogságba elvisznek, annyira megrettenté mindnyájokat, hogy az ellentállásról gondolkodni sem bátorkodnának. A' gyakori pusztítások pedig elronták Franczia Országnak Napkeleti és Déli részeit, és maga Spanyol Ország, noha az ő Piraeneusi bérczeitől is védelmeztetett, kimondhatatlan félelemmel szüntelen küszködött.

A' közelébb fekvő Olasz Ország sem maradott éppen ment az ő pusztításaiktól; Csak eggynéhány

pillantatokig ijedtek-meg annak erejétől, de minekutánna Lajos az ő szabad visszatéréseknek gátot vetni akart, akkor megbátorodván, tellyes indúlattal rohantak seregeire, és az ő vakmerőségeket végső végzéssel megbüntették. Most pedig előbbre tódúltak, meggyújtották Páviát, levágtak mindeneket, és csak vagy kétszázan vehették-meg gyászos életek' megmaradását azon arannyal, mellyet földig lerontatott Hazájoknak hamvaiból kikaparhattak.

Ílly rettenetes környűlállások közt felébredének lassanként gonosz fesletségekből, és az imádsághoz fogni kezdettek. Már is nem hallatott egyéb, hanem a' szüntelen való könyörgés, — „ha“ úgy mondának, „elfajúlt gonosz szolgák vagyunk is Uram, ne engedd még is, hogy a' Magyarok' nyilai által vesszünk-el!“ — De sikeretlen volt minden imádság, a' veszély mindenkor csak továbbra terjedett, míg végre Calabriának déli részei határt vetnének. Végre békességet kértek a' Magyaroktól, minekutánna minden Olasz Országiért bizonyos summa pénzt igértek volna, de itt is mind a' személyek' számában, mind a' pénznek jóságában csalárdsággal éltek, és azzal csak újabb bosszúállásra ingerlették ellenségeiket. —

Azomban Napkeleten több akadályokra találtak; mindazonáltal még is megjelentek ők Constantzinápoly' kapui előtt, sőt eggy a' legbátrabb vezérek közzűl még fejszével csorbát is ejtett az arany kapun; de ámbár innét visszatérni kéntelenitetének is, még is azon dicsőséggel tért vissza Zoltán, hogy

a' Bolgárok' nyakasságát, és a' Császárt bizonyos adónak fizetésével megalázta. —

De bezzeg sokkal szerencsétlenebbül harczoltak a' Magyarok I. Henrik Német Császár ellen. Mert a' Követségbe küldetett Magyarok, a' midőn a' szokott ajándékokat, mint valamelly adót úgy kérnék tőlle, azon feleletet vették, hogy ezután ne ajándékokra, aranyra vagy ezüstre várakozzanak, hanem csatákra és ütközetekre számot tarthatnának. Halván ezt Zoltán, hirtelen reá ütött Thuringiára, és kirabolván ezen tartományt, felosztotta hadi seregeit, hogy két részről megtámadja Szakszoniát. Henrik is nagy sietséggel össveszedte vitézeit, és szembe szállott a' Magyarokkal, — „Atyámfiai, Vitéz társaim!“ — így szólitá-meg seregeit a' csata előtt — „a' Magyarok' vad Népe, melly a' Krisztust el nem esméri, megtámadott bennünket, hogy a' mi vétkeinkért és gonoszságainkért vagy kiirtson, vagy rabságra vihessen minket; ha szükség elvesznünk, veszszünk-el a' csatapiacznak dicsőséges helyén. De a' régi híres Királyok' példái, és 'a' Sz. Atyák' írásai megtanitanak arra, mit kellessen cselekednünk. Megteheti azt a' Mindenható, hogy g' gyengébbek győzedelmet vegyenek az erősseken, ha a' hit által érdemesek lésznek arra; de eggy olly hit kívántatik, melly nem a' puszta szavakból áll, hanem a' szívbe vagyon, és a' melly jóságos cselekedetek által kijelenti magát. Dicsérjük tehát az Urat, és töltsükbé néki tett fogadásainkat! Én, a' ki köztetek első vagyok a' tekintetbe, esküszöm és fogadom, hogy ama gyalázatos, és az Isten előtt útálatos kereske-

dés, melly szerént a' Papi hivatalok és Templomok' jószágai árúba bocsátattak, mái naptól fogva kiirtva lészen, hogy a' szeretetnek eggyessége ismét megújítsa és helyre álitsa azt, a' mit a' gonosz léleknek álnoksága felbontott." *)

Ezek, és más szavakkal bátorította az istenes Király Vitézeit, és megparancsolta, hogy felkiáltván: „Urám irgalmazz nékünk!" szoros rendel tódulnának az ellenség felé, az ő nyilaikat eleinén paizsaikkal felfognák, azután pedig sebes futással dárdáikkal védelmeznék magokat. Henrik' népei elfogadták a' parancsolatot és — győztek. Mindjárt az ütközet' elein futásnak eredtek a' Magyarok, annyira, hogy csak igen kevésen kerülnének az őket üldöző Németek' kezeibe, de a' gazdag tábor, az ott lévő kincsekkel és egynehány foglyokkal mind hatalmokba jött. — Azomban

Mig I. Otto Császár Henrik' halála után a' Birodalomban, és az ő Familiája közt támadot egyenetlenség' helyre hozásával foglalatoskodna: az alatt a' Magyarok Toxus' vezérlése alatt (Kr. sz. u. 947 — 972 eszt), ki immár Zoltán' Attya helyett uralkodott, Frankonián, Lotharingián és Franczia Országon keresztül menvén, Olasz Országon által gazdag prédával és számtalan rabokkal tértek-vissza Pannoniába. Most pedig újolag Bajor Országba

*) Leitprand. L. II. C. VIII.

Ludolfnak, (a' ki Attya Otto ellen nyilván pártot ütött) segitségére siettek. Nagy belsö megilletödéssel, és nem csekély ékes szóllással elejekbe terjeszté Otto az Ország' Nagyjainak, hogy a' Német Birodalom, a' Keresztény Anyaszentegyházzal végső veszedelemre jutna, ha azt a' belsö egyenetlnségek által nyughatatlanitani meg nem szünnének; és ezzel végre azt nyerte, hogy az egész Birodalom' seregei az Augsburgi térségen öszve gyülekeznének. Ezeket most felosztotta Otto nyolcz részre, maga pedig a' Szászokat vezérlette. A' seregek most eggy közönséges böjt tartás által kérték az Istentöl büneiknek bocsánatját. Mindenek jó karba hozattattak, a' szoros rendtartások megtartattak; maga Otto felkötötte Constantinus Császar' fegyverét, elöhozatta Sz. Moricz zászlóját, és felfegyverkezett Nagy Károly' dárdájával, mellynek vasa a' Kristus keresztjének szegeiböl (mellyeket Henrik, a' Sváb Kerületnek eggy részét a' Burgundiai Királynak által engedvén, nyert) volt készitve.

Illy készülettel várta Otto a' Magyarokat, de ezek titkon más útat vévén, hátúl megtámadták a' Németeket, és csak könnyen rendetlenségbe hozták a' Cseh és Sváb seregeket. A' Frankoniaiak ugyan megújitották az ütközetet, de Conrád az ö vezérek a' Magyarok' nyilai által megölettetett. Látván ezt Otto, megindúla ö is seregeivel, kik is az Istenben vetvén bizodalmokat, nagy vitézséggel harczoltak. A' Magyarok azomba már nagyon elfáradtak, és igy számtalan holt tetemeken által futásnak eredtek; de a' gyözedelmes Császár nyomba követte

őket, és megszorúlván Bajor Országnak két folyói közt, az ő tökélletes megverettetésekben találták-fel azon büntetést, mellyet többször elkövetett kegyetlenségeik miatt már régen megérdemlettek. Hárman azomban a' Magyarok' vezérei közzűl fogságba ejtettettek, és Otto' parancsolatjára Regensburgban felakasztattak, a' többi foglyok pedig részszerént levágattattak, részszerént megcsonkitatva küldettek-vissza Pannoniába.

Toxus azomban nem sokára meghalt, és igy mind a' fő nelkül szükölködő Német Birodalom, mind Görög Ország a' Magyarok' dühösségétől sok időkre menten maradott. Az ő plánumaiban sokkal bátrabb, de szerencsétlenebb lévén öccseinél és Attyánál, népének legnagyobb részét a' háború által elvesztette, és igy a' gyenge Birodalmat, a' békességnek szükségével hagyta Gejza fiának.

Ezen Fejedelem, hogy magát az uralkodásnak méltóságában megerősittse, békességet kötött a' szomszéd Nemzetekkel, 's a' kereskedés és viszontagos barátság által jó állapotba helyheztette Országát. A' belső rendtartásnak sorát pedig úgy kezdette-el, valamint kelletett, hogy eggy vad harczoló nemzet csendes és rendes Nemzetté váljon. Mindjárt elein megijesztette őket, és mivel látta, hogy mindenek félnének tőle, annál nagyobb hatalommal kezdett uralkodni. Az ő parancsolatainak megvetőit mint kegyetlen Tyrannus, büntette azért, hogy majdan az ő törvényeit nagyobb tökélletességre vihesse; inkább is tizet vagy megcsonkittatott, vagy halállal bünte-

tett, mintsem hogy azután száz vagy ezer pártosok ellen kellessen fegyvert rántani.

Majd minden Nemzeteknél a' Királynék által rontatott-el a' pogányság, és ő általok jött-bé az igaz hitvallás. Mert az ő kellemetességek többnyire meglágyitották a' kemény szivű pogány Fejedelmeket. Éppen ez történt Pannoniában is, a' hol Sarolta Gejzának hites társa, gyermeki ártatlansággal kedvellte az Anyaszentegyháznak szertartásait. Az ő nyájas kellemetessége nem csak meglágyitá Gejzának kemény természetit, hanem arra is birta, hogy a' Kereszténység iránt figyelmetességgel söt kegyességgel viseltetni kezdene. Már is legforróbb kivánsága arra fordúlt, hogy a' vad és vértszomjúhozó Magyarokat csendes, szelid, munkás és boldog emberekké tegye. Annakokáért a' legszebb igéretek mellett, más tartományokból kihivta a' maga Országába külömbkülömb féle mesterembereket, a' kik örömmel fogadták-el igéreteit, kivált mineku-tána a' Papoknak és Szerzeteseknek is engedelmet adott volna, hogy a' Keresztény hitet tellyes bátorsággal hirdethetnék.

Erre leginkább amaz Otto Császártól küldetett követség birta ötet. Tudniillik Bruno, a' Verdai Püspök, ki az ő tudománya és szentsége végett igen híres vólt, arra választatott a' Császár által, hogy ne csak megerősitené a' kötött békességet, hanem hogy a' Magyarok' Herczegét a' Keresztény hit' kiterjesztésének engedelmére birná, és a' számtalan raboknak, kik Német és Olasz Országból az ő tarto-

mányaiba vitettek, az ő Isteni szolgálatjoknak nyilvánságos végben vitelére szabadságot nyerhessen. El is érte a' Püspök az ő czélját, és nem sokára küldött Gejza Quedlinburgba Követeket, kik a' Császárt nem csak barátságáról, hanem az ő kívánsá_gaira való tökélletes reáállásáról is bizonyossá ten_nék. Egyszersmind ugyan azon parancsolatot bocsátotta-ki Gejza, hogy minden Keresztényt, a' ki Pannoniában letelepedni szándékozna, barátságosan fogadnák mindenek, és hogy minden Papnak, akárkihez való, szabad bémenetele lehessen. Ugyan is az ő többszörözött kérelmére elküldött Piligrin Passavi Püspök egynéhány Papokot, a' kik több mint öt ezer fő Magyarokat a' Keresztségnek szent vizével megmostak. Végre maga Gejza is béfogadta a' Keresztény tudományt, és a' Keresztségnek szentsége által Kristus' híve lett (Kr. sz. u. 977 eszt.).

Most már ezentúl minden törekedéseit csak arra fordította, hogy a' pogányságot kiírthassa, és az egész népet a' Kristushoz vezesse; de a' melly akadályokra talált, olly nagyok voltak, hogy azokat semmiképpen meg nem győzhette. Az ő mind nyilvánságos mind titkos intézetjei sikeretlenek maradtak, és sokszor könnyes szemmel fájlalta, hogy Istenének tett fogadását tökélletesen végre nem hajthatná. De az ég megvigasztalta az ő istenes szomorúságát, és eggy kellemetes ifjú megjelent álmában nékie, hogy az Isteni titkos akaratot néki kijelentse. „Békesség néked" — úgy mond — „te Kristus' választotja! én az ő nevében parancsolom néked ezen nagy gondjaidról lemondani. Még néked meg nem engedtetett,

hogy ezen nagy munkát, mellyet elkezdettél, végre hajtsad, mert ember vérrel fertőztetve vagy. De eggy fijad lészen, kit a' Mindenható az ő Anyaszentegyházának felépitésére választott ebben az Országban. Ő néki e' gyarló múlandó Korona után az örökké való Korona már elkészittetett. Ezen szavak' igasságának jeléül mondom néked, hogy annak idejében egy istenes férfiú megfog jelenni nállad, hogy tégedet és fijadat az Istennek felszenteljen. Fogadd-bé ötet, és hiven tartsd-meg szivedben az ő tanitását."

Csendes elmével, és az Isten' akaratjához való magaalkalmaztatásával folytatta Gejza ezentúl az ő szorgalmatos munkáját, és többé senkit sem öletettmeg az ő megátalkodásáért. És a' mit az egész Országban véghez nem vihetett, azt annál nagyobb szorgalommal elrendelte Fejedelmi Udvarában, a' mellyből kizárván minden gonoszságot és istentelenségeket, már egész templomot csinált, a' hol az ájtatoskodásnak és lelki tanúságoknak legbátorságosabb helye lenne. Szelidebb, igazabb és kegyesebb lévén a' nyilván való cselekedetekben, lassan jó példa által többre ment; mintsem az ő kegyetlenségével és gyakran szórt halállal mehetett vólna.

Azomban lassan közelitett amaz óra, a' mellyben az ő álma és ama jövendölés bételyesedne. Mert imé Sarolta kevés napok múlva anya leéndő vala. Egynehány napokkal elöbb ő is tudósittatott a' jövendökről. Úgy lászott t. i. nékie, mintha várakozna azon Papra, ki a' szerencsés szülésnek áldásait reája mondván, esedezne az Égnek imádságaival;

akkor hirtelen megállott elötte egy férjfiú, mennyei fényességgel környűlvétetve, ki így szóllitotta ötet: „Bizzál az Urban, és bizonyára eggy fijat szülni fogsz, a' ki a' Mindenhatónak akaratjából ezen Országban az első Koronát viselni, és a' Népet, mint Király, igazgatni fogja, azért is az én nevem szerént neveztessed ötet." — Mély tisztelettel kérdé Sarolta a' Szentet, ki volna, és melly nevet viselne; a' mellyre — „En, úgymond, István vagyok, ki legelső a' Kristus tudományáért a' halhatatlanságnak Koronáját nyertem." — Ezt mondván eltűnt, és nem sokára szülé Esztergomban azon fijat, a' kit az Úr magának kiválasztott, minekelötte az Anya méhében fogantatott vólna *).

II.

Szent tisztelettel ápolgatta és gyámolitotta immár az ájtatos Anya égbéli ajándékát, és a' legtisztább érzésekkel telék-el szive, a' midőn szeretett magzatját táplálná. Mária pedig vala első szava, mellyet a' jövendö Király Sarolta Annyának ölelgetései közt gagyogni tanúlt, és a' Sz. Szűznek képei

---

*) Mind ezeket a' két látásokat elbeszélli Carthnitzius, ki Kálmán Királynak idejekor élt.

előtt legnagyobb vidámsággal látszatott múlatozni, mind addig, míg az ártatlanságnak első nyúgodt mosolygásait Attyának Udvari Kápolnájában, a' zsoltározás közben megtanúlná.

Ama szavait Sz. Pál Apostolnak (Tím. 1. Lev. 4. R. 8. versében) „Az ájtatatosság mindenre hasznos, és mind ez, mind a' jövő életnek ígéretét magában foglalja" úgy érté Gejza, mintha azt akarná ezzel jelenteni a' nagy Apostol, hogy az ájtatatosság minden jó és hasznos dologra alkalmatossá teszi az embert. És ezen értelembe vévén, éppen megeggyeztette az Idvezítőnek azon szavaival, hogy: „Keressétek elősször az Isten' Országát és igazságát, és a' többiek mind megadatnak néktek." Azért is mindeneket, mellyek gyermeke mellett történnének, úgy intéztette, hogy őtet az ájtatatosságra és Isteni félelemre oktatnák. És ámbár az ájtatatosságnak gyakorlásait akkor többnyire csak a' maga szántszándékából választott böjtölésekben, a' Sz. Reliquiáknak szorgalmatos felkeresésében és tiszteletében, az Szarándokoskodásban, és a' holtakért teendő áldozatokba állították: mindazonáltal még is sokan találtattak, kik ezen külső szokásokat tisztább érzések, es az Evangéliumi tanításnak értelméhez való alkalmaztatás által megszentelnék, mind ezéknek valóságos értelmét elesmérnék, és csak olly külső eszközöknek tekintenék, mellyek által az ő lelkeik az Istennek lélekben és igazságban valé imádására felébresztetnének. Ugyan is méltán gyengeségül tulajdonithatnánk azt kinekkinek, ki a' fesletségről és babonaságokról vádolna olly századot, a' mellyben ezen hí-

báknak kiirtására hathatósabb szorgalommal minden felől és mindenek iparkodnának, mint sem a' mi napjainkban; és a' mellyben a' jó lelkű emberek úgy a' palotákban, valamint a' Klastromokban és gúnyhókban a' zsoltárokat, az új Testamentombéli Sz. Írást, és a' Sz. Atyáknak írásba tett hagyományit a' szent és istenes pallérozódásnak legbővebb és kifogyhatatlan forrásinak tekintették.

Hogy pedig ezen említett forrásokból meríthetnének, szükséges vala, hogy a' Deák nyelvnek megtanúlásában neveltetnének, 's ez pedig annyival is inkább szükséges volt, mivel nem csak számtalan Tótokat, Oroszokat és Bolgárokat fogadtak-bé a' Magyarok, és mivel sok Olaszokkal és Németekkel, kik még Gejza' vitéz Őseinek idejekor fogságba hozattattak, minden nap társalkodniok kelletett: hanem mivel a' polgári köz ügyeket is a' szomszéd Nemzetekkel csak egyedűl a' Deák nyelvnek segítsége által intézhették-el. Már is mindjárt nem szűkölködtek Tanítók nélkűl, mihelyest megengedte Gejza, hogy a' legtávolabb lévő tartományokból is bátran és szabadon jöhetnének Országába a' Barátok, kiknek megígéré, hogy őket a' pogányok ellen védelmezné, 's a' jelesebbeket és tudósabbakat tisztelet és erántok való bizodalom által megkülömböztetné udvarában. Azomban még is egyedűl a' Szerzetes Barátokra nem bízta Gejza Vaik fiának (mert így neveztetett keresztsége előtt Sz. István) neveltetését. Csak a' hét szelidebb tudományokba, az Anyaszentegyház' szertartásaiba, és a' mi egyéb még az Isten' tiszteletéhez és az ájtatossághoz tartozna,

ezekben való oktatását bizta ő reájok; az ő további pallérozása pedig a' Törvényhozó és eggy keresztény Fejedelemnek szükséges oktatása Gejza' leghivebb barátjának Theodatus Sz. Szeverini Grófnak, a' ki Apuliából Magyar Országba futott, adatott-által. De minden Tanitóinak igyekezeténél hathatósabban érdeklé szivét ama látásnak többszöri elbeszéllése, melly által az ő születése, és az ő jelesebb hivatalja Szüléinek kinyilatkoztatott. Ez szünet nélkül megújitotta lelkében amaz Isteni hivását, ez ösztönözte őtet mind arra, a'mi jó és igazságos volt, ez Dávid és Salamonba azon képeket mutatta nékie, mellyek hasonlatosságára egész életében törekedni kellene.

Már is éltének hetedik esztendejében az ő gyermeki vidámságával és szelidségével mérsékelt keménysége által mindeneknek figyelmetességeket magára vonta; és a' Nagzoknak Attyánál való gyülekezeteiben gyakori tett meghatározó okos feleletei már böven megmutatták, melly nagy ellensége léendene Vaik a' bárdolatlanságnak. Az elnyomattattaknak, szegényeknek, és üldöztetteknek ügyeiben örömmel ajánlotta szószóllónak magát, de csak ha igazságosnak tapasztalta ügyeket, és azokat is csak akkor vállalta magára, a' midőn Attyának tanácskozásaiban a' Papok is jelen voltak. Az ő gyenge ifjúságában mindjárt hathatósan felébresztett Vallás' szeretete, az örökös változhatatlan Isteni törvényeknek elmélkedésére birta őtet, és ennek fényességében által-látta, melly szépen eggyezhetne a' Birodalomnak boldogsága a' Vallásnak szent törvényeivel. Gejza is mindenkor örömest helyt adott fija kérésének, mi-

dön ő és a' Népe közt, mint közbenjáró szószólló megjelenne, és a' legtisztább örömmel telék Atyai szive, tapasztalván mint nevekedne szeretett magzatja idejében, okosságban és az Isten 's emberek előtt való kedvességben. (Inchoffer Annal. Eccles. Hungar. Vol. III. pag. 208. 211. 216. 219.)

Elérvén azomban az ifjúi kort, és már a' Deák és Görög nyelvnek tudományával *) birván, elegendő módot talált arra, hogy az előtte lévő számos tárgyakról gondolkozzon. Söt a' zsoltárok, Salamon példabeszédjei, az Evangeliom, a' régi Királyok' és Vitézek' viselt nemes dolgai méllyen bényomva voltak emlékezetébe. Ezeknek tudománya pedig könnyen kitetszett belőle, akár a' Papok' seregében az Istenes dolgokról tanácskozna, akár pedig a' Nagyok' és Népek' gyülekezetében a' Törvények' parancsolatait magyarázná.

Annál nagyobb bizodalommal követhette tehát Gejza is, a' mi eddig Őseinél szokásban volt, és a' mit Attya Toxus véle cselekedett. Tudniillik, hogy fiának az uralkodást megerősitené, összehivatta az Ország' Naggyait és a' Nemességet, hogy nékie, kinek érdemét, jussát, és alkalmatos létét senki többé kétségbe nem hozhatta, hivségeket mostan esküvéssel igérnék. Örömmel hódoltak, és megesküdtek a' Keresztények; a' Pogányok' nagyobb része is

*) Pray Annal. Reg. Hung. T. I. p. 14.

magokba elfojtott haraggal követte azoknak példáját, félvén ne talán régi Vallásokat kiirtaná az új Fejedelem. De a' jövendőség csak hamar megerősité és helybehagyá félelmeket.

Mert Anastasius megjelent a' Fejedelem előtt azon követséggel, hogy egy Szent, Rómából jövén, Pannonián általmenni és az újolag nem régiben kezdődött keresztényeket az Anyaszentegyház' hitében megerősiteni akarná. Ez Sz. Álbert a' Csehek' Püspökje vala, kit ők egynehány esztendőkkel az előtt Országokból kiűztek, de ki most az ő többszöri unszoló kérésekre visszatérne hazájába. Gejza eggy kevés tudakozást akarván venni, kérdé a' Baráttól, ki volna azon szent, és micsoda életet viselt? A' mellyre ezeket felelé Anastasius: „Albert, úgymond, fényes nemzőktől vette eredetét, okos és mély belátással biró férjfiú, gazdag mennyei tudományokkal, az Isten' és a' Császár' barátja. A' Clerustól és a' Prágai néptől Püspökké választatván, azon törekedett szüntelen, hogy a' Pogányságot kiirtsa, hogy a' sok gonosz vétkeket, mellyekbe sokak minteggy megrögözve valának, kigyomlálja; azon gonosz szokást, melly szerént a' pogányok rabokká tévén sok Keresztényeket, azokat a' Zsidóknak eladnák, semmivé tegye; a' feslett életü Papokat és az elfajúlt népet a' Kereszténységnek szoros régulái alá vesse: de a' gonoszságnak nagy hatalma sikeretlenné tévén Apostoli fáradozásait, elzárta az ő ékes szent példáinak útját sokaknak lelkében. Annakokáért félbehagyván — úgy mond — munkáját, Rómába költözött, hogy onnan a' Szent-földre útazna; és

az özvegy Császárné Teophania kérvén őtet, hogy az Idvezítő' sirjánál Otto Császár' lelkéért áldozatot tenne, már nagy summa pénzt is adott nékie úti költségül. De az Istenes férfiú minden gondtól meg szabaditotta magát, mert tüstént más napon elosztogatta a' szegények közt minden vagyonjait. A' Pápa is megengedte, hogy Püspöki hivataláról lemondván Jérusalembe mehessen, és igy ſvéletlenül Cassino helyére érkezett, de az ott lévő Apátúr ellenzette Albert' feltett szándékát."

„Én — folytatá tovább is Anastasius beszédjét — két szerzetes társaimmal követtük az Istenes férfiat, és mi bizonyságok tehetünk, mert jelen voltunk, mikor e'képpen szóllitaná az Apátúr Albertet: „A' melly ösvényt választottál, hogy az idvességre vezessen, az igen eltávozik attól. A' világnak elhagyása hasznodra szolgálna ugyan, de éppen nem illendő, hogy az istenes tudományokban foglalatoskodó férfiú hiános és haszontalan ideoda való járások által keresse idvességét. Azt tudod, hogy magadtól el nem válhatsz, és a' ki eggy helyben nem találja-fel nyúgodalmát, az sehol sem találja azt fel. Azért hát nem én, hanem az Úr parancsolja néked, hogy megállapodj azon helyen, a' mellyben vagy, és ott fogadd-bé az ő vigasztalását."

„Ezen beszédekre annyira megindúlt Albert, hogy tüstént meghatározná magát a' megmaradásra, és mi hasonlóan tőle távozni nem akartunk. Minden is, a' mit láttunk vagy hallottunk csak arra birt bennünket, hogy felvévén a' Sz. Benedek' szer-

zetes ruháját, örökösen e' helyen szolgáljunk az Istennek. De a' Véghetetlennek változhatatlan végzései másként rendeltek felöllünk."

Mert egykor igy szólíták-meg Albertet a' Klastromnak Elöljárói: „Igen örvendetes és hasznos az nékünk, hogy Te a' szerzetbe maradván, itt akarsz az Istennek szolgálni, mert minthogy Püspök vagy, megszentelheted a' mi újonnan épitett templomainkat." De ez éppen nem tetszett az ájtatos alázatos férjfiúnak, és indittatván az Isten' lelkétöl, felele: „Hijábavaló minden törekedéstek, mert elhagyván nyájomat, Püspök lenni megszüntem. A' ti szavatok azomban olly Isteni sugallás, melly jelenti, hogy itt sem találom-fel annyiszor óhajtott nyúgodalmamat."

„Ezek után csak hamar eltávoztunk onnét, és két napi járásunk után elérkeztünk Sz. Lukács völgyében épitett Klastromhoz, a' mellynek Elöljárója Sz. Basilius rendjéböl Nilus nevü Apátúr vala. Itt ismét térdenn állva esedezett Albert, hogy őtet és bennünket béfogadna. „Örömmel — felele Nilus — hajolnék kérésedre, hogy ha az a' mi kárunk nélkül megtörténhetne, és néked valódi hasznodra szolgálna; de az én ruhám és szakállam is mutatja néked, hogy én is idegen vagyok e' helyen. En Görög vagyok, és ezen földek, mellyeket társaimmal mivelek, ugyan azon Klastromé, a' mellyböl most eltávoztál. Ha tehát béfogadnálak, elvennék azok mindenünket, még ezen helyböl is elüznének, és te a' mostoha sorsnak kétes állapotjára jutnál. Azért tehát kövessed Atyai tanácsomat, térj-vissza azon vá-

rosba, mellyből jöttél. Én eggy levél által foglak Leo barátomnak, és Kristusban kedves Atyámfiának ajánlani, és ha mindazonáltal ő sem fngadhatna-bé tégedet, reménylem, hogy a' Sz. Sabbási Apátúrnak ajánlani fog."

„Vérző szívvel ugyan, de még is az Isteni akaratban való megnyúgvással elfogadtuk Nilusnak javallását. Nem sokára azután Sz. Bonifacius és Sz. Elek' Klastromába megtaláltuk Leo Apátúrt, és minekutána eggynehány kemény próbákat kiállottunk volna, végtére béfogadtatott Albert a' Pápa' engedelmével ezen Klastromba. Itt öt esztendőt töltött tellyes megelégedéssel, az isteni jóságnak elmélkedésében, mindenekel való szoros szeretetben élvén. Azomban egynehány holnapok előtt visszakívánták némelly Istenfélő Csehek az ő Püspökjöket; azért is a' Moguncziai Ersekhez folyamodván kérék, hogy Követeket küldvén a' Pápához, ennek hatalma által visszanyernék Albertet. Megértvén azomban kéréseket, azonnal gyülekezetet (Synodust) tartott a' Pápa, a' hol is igen nagy vetélkedés támadott az egy rész, melly Püspökjét törvényesen vissza kívánta, és a' más rész közt, melly illy tökélletes erkölcsnek és szentségnsk élő példáját elbocsátani nem akarta. Végezetre a' Pápa e'képpen határozta-meg a' dolgot, hogy: „Visszaadjuk — úgy mond — ezen férfiat, a' kit ugyan méltán (ámbár érdemetlenek lévén) töllüuk kívánnak; de még is azon feltétellel, hogy ötet ugyan megtarthassák, hogyha az ő tanácsait követvén, Istennek kegyelméből gyümölcsözni fognak; de ha az ő meggyökerezett gonoszságokban

megmaradnának, akkor szabadon és minden további kérdés nélkül távozhasson töllök az ő veszélyeknek általengedvén őket.“ — Alig érté-meg Albert a' Pápa' akaratját, azonnal elhagyá a' várost, hogy hazájába visszatérjen, minket pedig azért hozott-el magával, hogy a' Sz. Benedek' Szerzetjét mi általunk hazájába plántálhassa. Ancona városánál azután hajóra ültünk és szerencsésen elérkeztünk Segniába, a' hol a' te megtérésednek örvendetes hirét a' tartománynak Püspökjétől vettük. Albert azomba hálákat adott a' nagy Istennek, hogy magát általad is megesmértette; a' ki is álomban megjelenvén nékie, azt parancsolta, hogy Pannonián keresztül menvén, megáldana tégedet, és segitségül lenne azon nagy munkának, mellyet elkezdettél, tökélletes végrehajtására. Én annakokáért azért küldettem te hozzád, hogy bátorságos általköltözést és keresztényi béfogadást kérnék tőled azon istenes férfiunak, és tizenkét útitársainak számára.“

Alig végzé Anastasius beszédjét, azonnal észrevette Gejza, hogy Albert volna azon Istentől lelkesittetett férfiú, kinek eljötteről már 15 esztendők előtt tudósittatott; azért is örülvén lelkében, tüstént parancsolta, hogy számos válogatott vitézek és Papok követvén Anastasiust, elkisérnék Albertet Székes Fehérvárra, ott akarná ő egész Familiájával és az Ország' Nagyjaival az Ég Követjének elfogadására megjelenni. Az alatt nagy sietséggel, de még is titkon parancsolatot bocsátott minden Keresztényekhez, hogy tíz napoknak elfolyása alatt minden hadi készületekkel megjelennének a' Székes-

Fehérvári táborozásba. Későbbre azután az Ország' Nagyjai is, leginkább pedig azok, kiknek a' Kereszténységhez való hajlandóságát esmérte, oda hivattattak. Sőt III. Otto Császárnak is, ki fedezé szándékát, jelentést tévén, arra kéré, hogy az ő jelenlétével czéljainak elérésén könnyebbiteni méltóztatna. Gejza' Követjei azomban éppen Regensburgban Henrik báttyánál találták a' Császárt; és mivel mind a' ketten nemcsak nagy tisztelői valának Albertnek, hanem különös barátsággal is viselteténekGejza iránt, főképpen az ő megtérésétől fogva, azért is tüstént nagy örömmel és sok seregeiktől kisértetvén, elindúlának Pannoniába, hogy azon szent szándékot tehetségek szerént előbbre mozdithatnák. (Adem ar, ap. Labb. Biblioth. MSS. T. II. pag. 168).

Méglen azonban Vaik az öszvesereglett népeket és Nemeseket a' szüntelen való fegyvergyakorlásokkal múlattatná, az alatt Gejza a' Császárral, a' Bajor Herczeggel és a' Papokkal tanácskozott azon módról, melly szerént Pannoniában a' pogányságot kiirtani, és a' Keresztény hitet béhozni lehetne, és végre abba eggyeztek-meg, hogy Albertnek eljöttét ezen czélra használnák. Hogy tehát a' Magyarok lelkei valamelly különös örvendetes eset által elkészittetnének, eljegyzette Vaik magának, a' Császár közbenjárásával, az Ország' Nagyai előtt Giselát a' Bajor Herczeg' Henriknek testvérét, és ezen solennitás több napokon innepeltetett ugyan, de a' legnagyobb feltétel, tudniillik a' Keresztény hitnek az egész Országba való béhozása, mellyre magát hittel kötelezé Gejza' fija, szoros titokba tartatott

mind azok előtt, kik a' pogánysághoz megátalkodott akarattal ragadoztak.

Most már tudósittatván a' Sz. Püspöknek eljöveteléről, Gejza Otto Császárral és Henrikkel, 's más számos kisérőkkel egészlen a' Bakonyi erdőkig eleibe mentek. A' szép ének, mellyel közelitének a' Vendégek, a' Fejedelmeket is ájtatosságra gerjeszté, és szinte minteggy elragadtatván elfelejtkezének minden földiekről, a' midőn a' Sz. Sort közelitve megszemlélnék. Elől eggy vivé az Idvezitőnek győzedelmi jelét, a' keresztet, ő utána jövének mindenféle Könyvekkel, szent edényekkel és reliquiákkal terhelt három öszvérek, ezeket követték a' szentségnek, alázatosságnak és szelidségnek kitetsző jelével a' többi Szerzetesek; végre pedig Albert jöve. A' Császárnak és a' Herczegnek nem vélt jelenléte új és nagy örömet jövendölt szivének, és áldván az Isteni véghetetlen irgalmasságot, közelite hozzájok, hogy az akkori ájtatos szokás szerént a' Keresztényi békességnek csókjával köszöntse őket. Otto azomban Gejza eleibe vezeté ötet, és a' midőn ez úgy, valamint a' Fejedelmek és Keresztény kisérők, áldásáért térden álva esedeznének, akkor megáldá őket Albert hathatós imádságával.

Az alatt a' táborba elkészűltek mindnyájan, hogy a' Fejedelmeket és új Vendégeket érdemek szerént fogadnák. Hat ezer Keresztények voltak itt jelen, kik közzűl sokan csak most esmértek eggymásra, minthogy a' Pogányoktól való félelem miatt eddig hiteket és Istentől nyert kegyelmeket titokba tartani

kénteleníttettek. Sőt nem csekély számú Papok és Barátok is jelentek-meg, kik mind eddig csak mint Kereskedők valának esméretesek. Hasonlóképen négy ezer pogányok részszerént habozó, részszerént megátalkodott bosszankodással, látván erőtlenségeket, várták a' Fejedelem' parancsolatját. Mindnyájoknak fő Kórmányozója lévén Vaik, elrendele mindeneket, hogy parancsolatait végrehajtanák a' Seregek' vezérei a' Wolfgeri Grófok, Hamburgi Hederik, Hunt, Paznán, Orzi és Tibold, kik ezelőtt nem régen Pannoniába jövén gazdag jószágokat nyertek Gejzától. (Thurotii Cronica Pars II. c. XI. XIII. Pray Annali Reg. Hung. P. I. pag. 3.)

Midőn tehát a' trombiták harsognának, és a' Császár karján vezetvén Albertet, utánnok pedig a' többi Fejedelmek és Rendek jövén a' Magyarok' táborába érkeznének, akkor elkezdé Vaik a' harminczharmadik zsoltárt: Örüljetek az Úrban ti igazak, énekelni, és több mint hat ezeren folytatták azt. Most pedig elérkezett Albert az ő számára készitett és a' tábor' közepén felálittatott csinos sátorban, mellyet is, felálittatván előtte az Úr' keresztjét, azonnal templommá szentelé; azután pedig ezen szavakról: Boldog azon nép, kinek az Isten az Ura, és kit ő magának örökségül választott, olly ékes, és olly szivreható beszédet mondott, hogy számtalanok a' pogányok közzűl még azon napon a' keresztségnek szentsége által Isten' fiaivá lenni akarnának. Nem sokára ezerekre szaporodott számok, mert ezen apostoli férfiú min-

den nap megjelent a' Keresztények közt, hogy az isteni szolgálatnak titkait inneplené, azután pedig nem csak azoknak, hanem mindnyájoknak, kik ötet hallgatni akarták, hirdetni kezdé a' Hitnek tudományát, már a' szivreható keserves kinszenvedésnek leirásával, már ama titkos értelmü beszélgetés szerént, mellyet Krisztus a' Samariai Asszonnyal folytatott, már a' szeretet' szelid parancsolatjának értelméről, a' mint azt, Sz. János leirja, már pedig az idvozitő Hitnek Evangéliomát hirdetvén, a' mint azt Sz. Pál a' Zsidókhoz irt levelében előadja. De mindenekfelett az ő szelidségének, alázatosságának és mértékletességének példája által erősitette őket a' Hitben; mert ő oltalma és pártfogása alá vevé az üldözetteket, megbékélteté a' haragosokat, lecsillapitá a' bosszúkivánókat, elosztá a' szegények közt a' Nagyoktól nyert ajándékait, gyógyitá és gyámolitá az elhagyott betegeket; egyszóval kevés napok alatt mindeneknek szeretetét és bizodalmát megnyervén, mindeneknek barátja, sőt atyja lett; és igy már elegendően elkészitve voltak még a' pogányok is arra, a' mi most az ő jövendőbéli Fejedelmekkel, sött számtalan attyokfiaival, barátikkal, rokonikkal, és szolgáikkal történendő lenne.

Annakokáért éppen meg nem illetődvén, minden legkisebb bosszonkodás nélkül nézték, midőn V a i k levetközödvén mezitelen lábbal, a' Császár és Gróf S e v e r i n o által vezettetvén, az újonnan megtérőknek sorába állana, és azokkal a' Keresztelő kút körül rendbe helyheztetné magát. Azután pedig nyilván mindenek előtt értelmesen elmondotta a' Hitnek ága

zatit, úgy hogy az ő részén álló két bizonyságok helyette éppen semmit sem felehetnének vagy igérhetnének. Hogy méltán csudálkoznának azon, mint lenne a' Tanuló egyszersmind népeinek Tanitójává. Azután pedig megintetvén a' Püspöktől, az akkori régi bévett szokás szerént Napnyúgot felé fordúlt hogy az ördögnek, az ő pompáinak és cselekedeteinek ellene mondjon, és hogy az Isten' fiával a' világ és test ellen való örökös harczot igérjen; most pedig azt parancsolá Albert, hogy Napkelet felé fordúlván 's kezeit és szemeit az égre emelvén, igérné, hogy a' Jézus által kinylatkoztatott isteni tudománynak és törvénynek örökké engedelmes lészen. Az ő ájtatatossága és ama hang, mellyel ezeket Vaik beszéllette, mindnyájokat, kik jelen lévén ezt hallották, szent tűzzel bétöltötte és hasonló indúlatokra gerjesztette. Így immár elkészűlvén és méltónak találtatván, oda hajlott a' kútra, és a' Szent Püspöktől a' lelki újonnan születésnek, az az, keresztségnek szentségében István nevet véve. Azután az ártatlanságot jelentő fejér ruha, a' hitet jelentő világosság kezébe adatott, a' lelki kegyelemnek kenetjével ékesittetett, és végre a' szent Mise áldozat alatt a' megtestesűlt Isten' igéje erősité lelkét az örök életre. A' mit pedig Albert véghez vitt Istványon ezen napon, ugyan azt munkálódták az ő társai azokkal, kiket az Úr azon kegyelemnek részesűlésére választott, mellyre Istványt választani méltóztatott.

Azomban mind ezeket látták és megtudták a' táborban lévő pogányok, és mind a' Nagyok, mind az

alábbvalók csendességbe maradtak; sőt ámbár más napon nyilván és mindeneknek jelenlétében a' Püspöknek és a' Császárnak azon ígéretet tenné István, hogy akár külső, akár belső ellenségek ellen kellene is, tellyes hatalmával, sőt tulajdon életének veszedelmével is védelmezni fogja a' Keresztény hitet, és azon munkálódni, hogy ugyan azt egész Pannoniába béhozza; minadzonáltal eggy sem bátorkodott a' jelenlévő pogányok közzül bálványainak tiszteletéért nyilván buzgolkodni. Sőtt mintegy megmerevedten csudálkozának, a' midőn a' Császár szent Reliquiákkal, a' Krisztus' keresztjének szegeivel felékesitett arany lándzsát Istványnak általadta, hogy a' Császárok' szokása szerént azt hordozhassa. *)

Minekutánna tehát még egynéhány napokig a' Magyarok' táborába inkább az Isteni dicséretekben, mint a' múlatságokban foglalatoskodván múlatozott volna Albert, végre az ő társaival Cseh Ország felé útnak indúla. Gejza és István elkisérték ötet egészlen a' Pannoniai hegyekig, a' hol is az öreg Gejza éppen azon helyen, a' hol Sz. Márton éltében lakott vala, már két esztendők előtt eggy Klastromot kezdett építtetni. Hogy pedig ezen nagy épületet mennél hamarébb elkészittethetné, ott ha-

*) „Dans ei licentiam ferre lanceam s. ubique sicut ipsi Imperatori mos est, et reliquias ex clavis Domini, et lancea s. Mauritii ei concessit in propria lancea.“ Ademarus loc. cit.

gyá Albert ama tudós és értelmes Szerzetest Pappást. Itt tanítá ezután, és itt hajtá végre az istenfélő férfiú az ifiú Herczegnek neveltetését és oktatását, melly szerént mint Apostol, mint Törvényhozó, és mint Király, valamikor a' nékie adatott Népeit kórmányozhassa.

Az alatt pedig Gandersheimba útazott a' Császár és Henrik, hogy Giselának a' Magyarok' Herczegével történt eljegyeztetését tudtára adják, és az ő eljövetelére elkészitsék. Gisela itten kedves Nénnyének amaz istenes Gerberga Apáczák' Fejedelem Asszonyának, és Hrosviteha tudós Apáczának vezérlések alatt töltvén napjait, már az Asszonyi tökélletességnek remekje lett. Annál inkább kedve ellen volt tehát kedves Nénnyének, hogy az ő unokáinak rendelése szerént a' Nagy Henriknek unokája Gisela, egy bárdolatlan, vad és istentelen Nemzet' Fejedelmének feleségül adasson. Mert illyen tekintetbe esmérte ezen híres Fejedelem Asszony a' Magyarokat még akkor, midőn Lotharingiai Herczegné, azután pedig Franczia Királyné volt; és azért akármit emlitenének is a' két fiatal Fejedelmek ezen próbált megélemedett Herczeg Asszonynak, még is mind elégtelen volt arra, hogy elméjéből a' Magyarok' vadságának képét, és Gizeláról való gondoskodásait elűzhessék.

Csak akkor, mikor István maga, az ő udvari Káplányával Bonipertus - Cassiai Baráttal, és eggy számos Németekből és Olaszokból kiválasztott Nemes sereggel megjelenne, midőn a' víg ifjúságnak

kellemeit a' nemes maga rátartással eggyeztetve, az ő mély belátásait, az ő erős lelkét és józanságát észrevette, es megesmérte, midőn az ő gyenge érzéseitől, 's a' jó rend, igazság és ájtatatosság eránt való igaz buzgóságának érdemétől elragadtatott, akkor ő sem óhajtott már egyebet, hanem hogy az ő kedves Gizelája nékie megtetszene, és hogy viszontagos szeretettel lánglna szivek.

Jól tudván pedig azt, hogy akármelly ifjúnak belső és lelki szépsége soha magát hathatósabban ki nem fejti, mintsem akkor, midőn a' tisztaszeretetnek tüze lángot vet lelkében. Hogy tehát ezen pillantatot használhatná a' Fejedelem Asszony, úgy intézte-el minden rendeléseit, hogy István a nélkül, hogy Gizelától észrevétetne, azt az ő minden napi fő foglalatosságába merülve látná legelőbbször.Ílly feltétellel elvezeté őtet a' Fejedelem Asszony eggy kertbe, a' hol is eggy magános kápolnában az imádságba és ájtatosságba elmerülve az Idvezitő' képe előtt térden álva találá Giselát. Az ő csudálkozása, az ő szemének merevedett mulatása, ama felébredt kivánságnak és édes fájdalomnak kifejezése, mellyet Jstványban észre vett, már igen jó reménységgel biztatta a' Fejedelem Asszonyt. Hogy azomba Gisela részéről is bizonyos lenne, elhagyta a' Kápolnát, és midőn már múlatságosan sétálgatna, akkor eleibe vezeté Istvánt. Ártatlan pirúlás foglalta-el a' szűz' képét, és nem sok idő múlva kitetszett, hogy a' mit szivek az ő ájtatos érzésekbe eggymásnak jelentgettek, az az Ég' kegyes akaratjából tökélletes végre jutott; mert egynehány hetek

múlva különös pompával és mindeneknek nagy örömére innepeltetett lakodalmak.

Már is mindnyájan, kik Istványnak erkölcseit esmérték és becsülték, különös tisztelettel és szeretettel viseltettek eránta, és azért nem csuda, hogy kisérőinek száma naponként sok nevezetes vitézekkel, tudós és jó lelkű Papokkal szaporodott. Nagy örömmel is pártját fogta ő mind annak, a' kiben az ő jeles plánumainak végrehajtására való akaratot és tehetséget tapasztalt. Illy szándékkal követte őtet ama Szaxoniai Herman, ama Bajor Országi Venczellin, hogy tudniillik seregeinek vezérlését magokra válalnák. (Thur. Cronic. P. II. c. 17 et 18.) Hasonló szándékkal hozta-el magával Domonkos, Istvány, Móricz, Fülöp és Bonifacius nevű Szerzeteseket, hogy t. i. Püspökjei lehetnének az újonnan felállítandó, és Alberttől vett tanácsok szerént rendelendő Magyar Országi Megyéknek.

Ázomba visszatérvén Országába, nem sokáig részesíthette Attyát Gejzát azon örömből, mellyet ez tapasztalt, látván melly szeretettel élne kedves fija Giselával, és melly fáradhatatlan munkálódással törekedne a' Kereszténységnek béhozásában. Mert Gejza, az istenes életnek példáját hagyván Fiának örökségül, előbb hogy sem ideje kívánta volna, felcserélte e' múlandó életét az örökké valóval (Kr. U. sz. u. 997. eszt.)

III.

Tellyes hatalommal elkezdett immár István olly Népnek Ura és Fejedelme lenni, melly az igazság és jó rend iránt éppen legkisseb hajlandósággal sem viseltetett, és a' melly elunván a' sokáig tartó békességet, rablásra, pártütésekre és öldöklésekre nagy kivánsággal várakozott. Azért is ezen Népnek igazgatása módjában nem magát, vagy azon csekély számú jó hiveit, kik szüntelen körülötte forogtak, nem ezeket vévén például, csak úgy tekinté a' többi Magyarokat, mint valamelly vad sereget, mellyet a' józan elmének és okos akaratnak esmérésére, és a' társaságos élet' törvényeinek tudományára 's használására elkésziteni és alkalmassá tenni kellene. Ezen czéljának elérésére vezető eszközlő módokat pedig leginkább Constantinus Császár' életének s viselt dolgainak olvasásából, és a' Franczia Királyoknak törvényes könyveiből, mellyeknek használását Bonipertus javaslotta, tanúlta-meg. Az ő fő princzipiuma pedig ez vala, hogy a' Világ' Megváltójának eljötte után csak azon Nép, melly a' Keresztény Hitet követné, lehetne igazsággal az, és hogy csak más keresztény Nemzetekkel való szoros eggyesség által juthatna eggy állandó és boldog Nemzetnek állapotjára. Erre való nézve mind szép igéretekkel, mind rettentő fenyegetések mellett kihirdettette, hogy Jézus az Isten' fia légyen minden Népeknek láthatatlan Királyok, az ő Evangélioma pedig azon törvény, mellynek minden Népek és

Nemzetek, következésképpen a' Magyarok is engedelmeskedni tartoznának; azért hát minden felé Papokat fog küldeni, kik a' halálnak setétségében tébolygó népet megvilágositani, az ördögnek rabságától megszabaditani, és a' keresztségnek szentsége által az Isten' Országa' választott polgáraivá tenni fogják. A' bálványozás' útállatosságának immár eltűnni, és a' Krisztus keresztje' dicsősségének helyt adni kellene, az ő Istentől vett hatalma minden ellentállásokon győzedelmet venni, és valamint az alacsony sorsúakat, úgy a' Nagyokat is, kik az ő akaratjának parancsolatait megvetni bátorkodnának, a' legrettenetesebb veszélynek mélységére taszitani fogja.

Szerencsés vala azomban István, hogy a' szomszéd tartományoktól semmi háborúságot nem várhatott, és hogy az Országban lévő nyughatatlanok is semmi külső Nemzeteknek pártfogásába nem bizhattak, mert mind azok, kik a' Napkeleti Birodalommal eggyességbe volták, mind pedig azok is, kik a' Magyarok által tett pusztitásokra még emlékeztek, örömmel fogadták a' nékiek ajánlott békességet. Mindazonáltal nem sokáig élhetett azon nyúgodalommal, mert ímé fegyvert rántani kéntelenittetett, hogy magát törvényes Fejedelemnek és Úrnak rettentő formájába mutassa övéinek.

Azon mesterkedett t. i. Kupa Sümeg Vármegyének Fejedelme, hogy Gejzának özvegyét feleségül vévén, egyszersmind Istvánt is a' Fejedelemségtől megfossza, és igy a' Keresztény hitet is az Or-

szágból kiirtsa. De látván minden törekedéseit hijábavalóknak lenni, Vezérnek ajánla magát azoknak, kik nem csak irigy szemmel nézték már régtől fogva Gejzának és Istványnak naponként nagyobbra nevekedő hatatmát, hanem azon is igen bosszankodtak, hogy sok külföldiek az Országba fogadtatván, már magos polczokra is emeltettek. Ugyan is mihelyest Kupa hírűl adta szándékát, azonnal számtalanan összeseregeltek, és a' leghatalmasabbak seregenként hódoltak zászlói alá, hogy régi szabadságokért és meggyökeresett religiójokért utolsó csepp véreket feláldozzák (Carthuitius in Vita S. Steph. pag. 125). Hasonló buzgósággal és serénységgel egybegyülekeztek Istványnak hivei is, hogy igaz ügyöket és istenes fáradozásokat minden kitelhető módon oltalmazzák. Az igaz, hogy Kupa nagyobb számú néppel bírt, de a' Keresztények a' hittel és ájtatatossággal bíztatták magokat. És hogy annál nagyobb reménységgel várnák a' győzedelmet, megparancsolta István y, hogy a' Kereszt, a' szent lándzsával eggyütt, a' Papok által valamelly szép pompával az ő sátora előtt felállíttatna. Mineкelőtte pedig megütköznének Kupával, három napot imádkozásban, vigyázatban és böjtölésben töltvén, szolgálának a' seregek Urának, hogy szerencsés kimenetellel áldaná-meg fegyvereiket; az alatt azomban elbeszéllék a' Barátok Sz. Györgynek, a' Keresztény seregek' fő szószóllójának vitéz tetteit. Előhozattatott és a' táborba körülhordoztatott egzszersmind az ő képe, midőn t. i, ő lóháton eggy sárkánnyal, melly eggy szüzet elnyelni akarna, megütközne, azzal az Anyaszentegyháznak a' pogányokon va-

ló győzedelmét ábrázolván. Végre a' mellyeket Sz. Márton Püspök' csudáiról, és a' pogányság' kiirtásában fáradozó buzgóságáról Sulpitius Severus irásba hagyott, azokat szent szorgalommal és ájtatos bizodalommal olvasták a' seregeknek a' Papok.

Éppen Sz. Péter és Pál napja vala, a' midőn az Isten' tiszteletére kirendelt inneplésnek kezdődni, Istványnak az akkori Német Országba virágzó szokás szerént a' vitézi czimerrel felékesittetni, és a' lobogóknak megszenteltetni kellene. Már az oltár a' tábor előtt eggy dombon elkészittetett, és Domonkos, kit István y Esztergomi Érseknek és Pannonia' Primássának választott, vivé végbe az isteni tiszteletet. A' vitézi öv, és a' Herczeg' kardja megszenteltetett, és az Evangélium' eléneklése után elöjöttek a' Grófok, Hunt és Páznán, hogy a' szentelt eszközöket az oltárról elvegyék. A' Credo után megújitá István y Hitének vallását, és Hunt reá adta az övet, Páznán Vitézzé tevé őtet a' Sz. Szüz és Sz. György Vitéznek tiszteletére adatott gyenge ütés által, és kezébe adta a' szent fegyvert, hogy azzal a' keresztény hitet Pannoniába védelmezze. Így felfegyverkezvén esküvéssel igéré István y, hogy ha a' Mindenható Isten, Sz. Márton Püspök' esedezésére, mind külső mind belső ellenségein győzedelmet nyerni engedne, hogy a' Sümegi tartomány jövedelmeinek tized részét a' Pannoniai, avagy Sz. Márton hegyén lévő Apátúrságnak örökre általadandja (Diplom. S. Steph. Monast. S. Martin. in Monte Pannoniae dat.) és ezekután magához vévé az oltári szentséget. Örömmel halgatták az áj-

tatos seregek Herczegeknek istenes fogadását, és új erővel és bizodalommal telének-bé, a' midőn a' szent zászlót lobogni, és Sz. György és Sz, Márton neveit Gisela által aranyból azokba varva ragyogni szemlélnék.

Az alatt, hogy ezek Garan táján történnének, éppen nem hevert Kupa, hanem tüzzel vassal elpusztítván a' Keresztények' birtokát, és porrá égetvén a' falukat és városokat, Veszprém városát is megszállotta. Azomba István is altaljött a' Dunán, hogy a' pártosokat lecsendesítse, a' kikkel Palotánál összetalálkozván, vagy magát hirtelen visszavonni, vagy megütközni kelletett, de bizodalmát vetvén az Istenben és seregeiben, csakugyan meg is ütközött. Hirtelen tehát elrendelte seregeit, maga védelmére tartván Hunt és Páznán Grófokat, a' jobb szárnyát Szakszóniai Henrikre, a' bal Tanbergi Tiboldra, a' többi Népeket a' Bajori Vencellinre bizván, a' segéd seregeket és reservákat a' Szeverini és Hederik, a' Homburgi Grófoknak általadta. Már most a' Papok áldást adának a' seregekre, a' trombiták harsogtak, és Herman elkezdé az ütközetet. Mint a' dühös oroszlányok úgy rohantak egymásra a' vitézek, sokáig kétséges volt a' győzedelem, és immár a' Keresztények a' pogányok' dühösségének engedni látszattak, midőn Tanbergi Tibold is seregével az ellenség' jobb szárnyára ütött. Kupa azomban jobban fel akarván tüzelni seregeit, nagy bátorsaggal a' Keresztények' közép seregeire rohant, de Vencellin vitézsége leütvén őtet lováról, és hirteten leszálván paripájáról, elvá-

gá fejét és eggy lándzsára felszúratá. Már most egyszerre nagy csorbát ejtvén a' pogányokon, szüntelenvaló győzedelemkiáltások által egészlen rendetlenségbe hozták a' Keresztények ellenségeiket, és a' kik tovább is harczolni mérészlettek, vagy ott találták-fel halálokat, vagy rabságra ejtettek, a' hatalmasabbak pedig futással tartották-meg életeket, István azomban éppen nem engedte, hogy seregei üzzék őket, azt akarván ezzel, hogy szabadságokat a' pogányságból való kitérés, és jövendőbéli hívségek által megvásárolnák. Ezen akaratját Istványnak, valamint jövendő sorsoknak mivoltát annál inkább megérték, midőn Kupa' teste négy részre szaggattatván, ezen híradás mellett: így járnak Pannoniában minden pogányok, Esztergom, Veszprém, Győr és Erdélyben Gyula Fehérvár Városainak kapuira felfüggesztetne. (Thurotii Chron. P. II. cap. 28.) Ezen tettét Istványnak sokan balúl magyarázván, rossz neven vették, sőt találkoztak olyanok, kik szemébe mondani bátorkodnának, hogy ezen cselekedetét eggy józanon gondolkodó Fejedelemnek szelidségével össze nem eggyeztethetnék; de csak hamar helybehagyták azt, értvén azon kifejezését, hogy eggy emberi testnek illy csúfos fe. osztása nagyon megeggyezne a' Keresztényt illető szelidséggel, hogy ha ezzel vagy valamelly belső háború, vagy számtalan pártosokat kénszerítő szükség eltávoztathatná vagy megelőztethetné.

Mar most egész Sümegh Vármegye, valamint azoknak jószági és kincsei, kik vagy a' háborúban elestek; vagy megfogattattak, a' Herczegnek kezére

jutottak, mindazonáltal nem hogy vagy ő gazdagodjon, vagy hogy a' Vezérek és a' seregek szabad prédállásoknak azokat általengedje, hanem hogy ezeknek jövedelmeiből templomokat épitsen, Püspökségeket és Apátúrságokat fundáljon, és hogy ezek szolgáinak tisztességes és rangokhoz szabott jövedelmeket adhasson, jól tudván azt István, hogy mindenkor boldog az olly Ország, a' melly minden Országok' eggyességének fenntartó eszközeiben eggy állandó kincsel birna; és hogy mind addig mindenkor győzhetetlen vitézei lesznek, valameddig az ő istenes elrendelései által Népébe a' Vallás iránt való ájtatosság és tisztelet fenntartatna. Ámbár pedig mind ezeket igen jól és helyesen elrendelte volna István, még is a' rövid látásúfösvénység, főképen a' mi ideinkbe éppen kétségbe hozván a' régiek' hitét és cselekedeteit minteggy bosszankodva akarja azokat megczáfolni. De tudom, el fog veszni az ő tébolygásában, és nem lészen elegendő a' maga fenntartására, mert mindenkor meggyőzettetik ellenségeitől, minthogy többé a' Vallásnak és Hitnek tüze nem bátoritándja seregeit; vagy mivel a' religio szívekből kienyészvén, az Isten és Haza eránt való buzgóság is elaludván, könnyen az ingadozó nádhoz hasonlók, sőtt hitszegők lésznek. Már ugyan akkor is találtattak (a' mint eggy hiteles Traditio bizonyitja) István' udvarában olly fösvény, rövidlátású, vagy is inkább semmi hitű férjfiak, kik szükségtelennek állították a' templomokat, Papokat és Barátokat, mivel magok tudatlanok lévén csak a' külső tapogatható haszonnak látásából a' Religiónak és ahoz tartozandóknak érdemét vagy szükségét meghatároz-

ták, valamint a' Nyájaknak és Tartományoknak érdemét meghatározni szoktuk. Ezek így bátorkodtak megszóllítani István t: — „Azt akarod Felséges Fejedelem, hogy a' Magyarok parancsolatid szerént megkeresztelkedjenek, a' keresztet vélünk imádják, vélünk böjtöljenek, és Miséket halgassanak, és e' végre egész sereg Barátokat az Országba hozni, és ennek zsirjával azokat hizlalni szándékozol. Éppen így cselekedett Franczia Országba Nagy Károly is, de mint lakoltak ezen különben okos, és nagy embernek tettéért az ő fiai és unokái! Á' jószágokkal megajándékoztatott Püspökök és Apáturak könnyű módot találtak arra, hogy a' világiak' kincsét magokévá tehessék, az elszegényűlt Fejedelmek másoktol üldöztetvén így vagy a' gazdag Püspökökhöz folyamodni, vagy birtokokat ellenségeiknek oda engedni kéntelenittettek. Tekints bár akárhova Felséges Fejedelem! Olasz, Franczia, Német ország, a' legrongyosabb falukban is, magas templomokkal, aranyos oltárokkal, erős Klastromokkal dicsekszik mindenütt, a' hol kövér Szerzetes Barátok laknak, és idejeknek könnyebb eltöltésére zsoltárokat énekelnek. A' Nép ellenben melly szegény! melly gyengék a' Nagyok! melly keveset tehetnek még a' Fejedelmek is, melly a' köz jót előbbre vinné! Vallyon honnét valók azon sok kincsek, mellyekkel te és mi birunk, és a' mellyek Pannoniát a' világ' leggazdagabb tartományának tették? Honnét jött azon sok arany, ezüst, a' sok drága kövek, mellyekkel házaink, fegyvereink, minden belső jószágunk, söt gyermekeinknek bölcsői is kevélykednek? vallyon nem a' templomokból és klastromokból való ragado-

mányok-é; mellyeket őseidnek vitézei azon tartományokból hoztak? Vallyon kezekre kerültek volna-é valamikor ezen nagy kincsek, hogy ha éppen ott, a' hol az Apostoli szegénységnek kellene lenni, ha ott mondám mind azok rakásra nem gyüjtettek volna? Vallyon annyi győzedelmeket nyertek-é, vagy félelemmel bétöltöttek volna é mindeneket, hogyha a' Fejedelmek nagyobb számú seregeket táplálhattak, vagy a' Vitézeknek méltó jutalmat adhattak volna?"

„Ha tehát Pannoniának boldogságát óhajtod nagy lelkű Fejedelem! ha a' bálványozást kiirtani akarod, ne hozd-bé Országodba a' Barátokat. Igen kevés jó lelkű emberek vagynak ezek között, és a' roszszaknak sokasága inkább akadályoztatni, hogy sem előbbre mozditani fogja czélodat. Kövessd csak Atyádnak példáját, hivjál Német Országból munkás familiákat Tartományodba, adj nékiek szabadságokat, épitess házakat, meglátod, megtanitják a' Magyarokat mind arra, a' mi szükséges nékiek, és a' mi a' Teremtőnek dicsőségére válik. A' mi fiaink majd kapnak az ő szép és gyenge leányikon, és azoknak szerelmekért meg fognak keresztelkedni. Így tehát minden erőszakoskodás nélkül elszaporodnak a' Keresztények, kiknek három Püspökök elegendők lesznek, hogy a' Népnek szüksége szerént Papokat szenteljenek-fel. Te is egynéhány templomokat épittethetnél, mellyek nem a' külső pompaságok, hanem inkább az abbajáróknak ájtatosságok által lennének nevezetesekké. Magok a' te Udvari Papjaid mondották azt nékünk, hogy soha sem voltak a' Keresztények jobbak és szentebbek, mint midőn vagy

barlangokba, vagy a' föld alatt lévő sírokba végezték isteni tiszteletjeket. És nem is hihetjük, hogy a' légyen a' mindenható Istennek akaratja, hogy az ő tudománya, mint a' Saracénusok' koholásai, tűzzel vassal és erőhatalom által mindenütt kiterjesztessék. Azért nem is a' Római seregek' Vezéreinek, vagy hatalmas Királyoknak nyilatkoztatta-ki magát, hanem eggyűgyű szegény halászoknak; és a' Jérusalemi pompás templomnak is elébb semmivé kellett tétettetni, hogy az Istennek lélekben és igazságban való imádása továbbra terjedhessen; már pedig az illy imádók sem erőhatalom, sem a' Barátok által nem lésznek, hanem, a' mint Sz. Alberttől hallottuk, és hisszük is, az Istennek megvilágositó kegyelme által, a' melly valamint tégedet megvilágositott, úgy a' mi atyánkfiainak is fog adattatni. Azért azt javasoljuk néked, hogy ne kénszerítsed a' Magyarokat olly világosságnak elismérésére, a' mellyre őket a' nagy Isten még nem tette alkalmatosokká. Sőt a' melly fényességgel felruháztatni akarod a' külföldi Papokat; az majd csak irigységre gerjeszti, és új pártütésre indítja Népeidet, akkor majd vitézekre nem pedig Barátokra lészen szükséged, de ezek elhagyni, azok pedig szolgálatokról lemondani fognak, látván, hogy vérekkel nyert győzedelmeknek gyümölcseiből nem részesülhetnek."

Mind ezekre azomban így felelt István: — „Igen sok tudomány tetszik-ki beszédetekből, és minden halasztás nélkül követném annak tanácsait, hogyha azok nem csak a' jelenvaló, hanem a' következendő időkben is hasznomra lehetnének, és ha

inkább nem követném azon kötelességemet, mellyel tartozom az Országnak, és annak boldogságának elő-mozdítására, mint sem azon plánumot, mellyet ti most előmbe terjesztettetek. Elhihetitek pedig, hogy az Isten' akaratja, hogy Pannonia még az én uralkodásom alatt a' többi Európai Keresztény Országoknál hatalmasabb, és minteggy a' vad Nemzetek ellen való bástya légyen. Ez azon czél, mellyre mindenkor mind magamnak, mind Tanácsosimnak tekinteni kelletik. Sokkal sebesebb lépésekkel siet a' Görög Birodalom vég romlására, mintsem a' ti lassan munkálódó előmbe terjesztett eszközeitek által olly állapotra juthasson Pannonia, hogy olly győzhetetlen bajnokokat neveljen, kiknek vitézsége által a' Kereszt-nek vad ellenségei meggyőzettessenek. A' mit pedig például előhoztatok, azt ti csak eggy részről tekintettétek, megengeditek tehát, hogy én más részről tekintsem, és néktek mutassam őket. Ha Nagy Károly után nem eggy ájtatos, hanem Nagy Lajos uralkodott, és ennek Tanácsosai nem alacson lelkű tudatlan, hanem okos és előrelátó férfiak lettek volna, úgy bizonyosan sikeretlenül igyekeztek volna a' Püspökök és Apáturok a' kincsnek és jószágoknak magokhoz való ragadásán, és az eggyűgyű világiaknak megfosztásán. De bezzeg nem úgy választatnak, palléroztatnak és neveltetnek r' Fejedelmek' és Királyok' fiai, mint a' Papok vagy Barátok, hanem uralkodásra születtetvén, és gyakorta gondatlanúl neveltetvén, jutnak a' kórmányozáshoz, és az eggyűgyű Nép minden érzés nélkül hódol nékiek. Azért kezdettől fogva alig találtatott száz esztendőben az Uralkodók közt eggy Nagy Ember,

és ha csak az Isten újra nem könyörűl a' világon, úgy lészen még jövendőben is. Sokkal jobb állapotba vagyon az Anyaszentegyház, mert őtet minden Nemzeteknél, és mindenkor csak eggy lélek igazgatja, ez pedig az Isten' lelke, mert mindenkor változhatatlanúl ugyan az, nagy, mindenkor mind a' feloldásba, mind a' lekötözésbe, mind a' parancsolásba, mind az eltiltásba, mind a' megitélésbe, mind a' tanitásba győzhetetlen marad. Legyenek bár némelly Pápák, Püspökök, Papok, vagy Barátok istentelenek, kik gonosz életek által nyert felszenteléseket meggyalázzák; de az egész Egyházi Rend szent azon lélek által, melly benne munkálódik, és a' mellynek hatalmát némelly eggyes Papok' gonoszsága soha el nem ronthatja. Azért hát a' helyett, hogy ezeknek hibáit visgáljátok, adjatok velem eggyütt hálákat a' Mindenhatónak, ki az igen eltévelyedett világnak ezer esztendők előtt új Papi rendet szerzett, a' melly nélkűl az igazság, hit, szeretet, tudományok és mesterségek már régen kivesztek volna belőle, és a' melly nélkűl hasonló lenne az olly gyermekekhez, kik Tanitók és Tútorok nélkű' szükölködvén, eggymást a' vadállatok' módjára fojtogatnák. Bizonyára úgy tekintette Constantinus Napkeleten, és Nagy Károly Napnyúgoton a' dolgot, valamint én tekintem; és az éppen semmi hiba, sőt okosság volt tőlök, hogy templomokat épittetvén, Püspökségeket és Klastromokat fundálnának, és azokat kincsekkel gazdagitanák, jól tudván azt, hogy az örökké gyermekeskedő Országok és tudatlan Világiak a' Papok' és Püspökök' érdemes tútorsága nélkűl szükölködnének. Ezek ugyan, valamint az ő hasonló successo-

rai kevesebbet szükölködtek Papok nélkül, de azon jót, mellyet szerzettek, megerősíteni és jó karba helyheztetni akarták, pedig tulajdon lelkeket és okosságokat nem hagyhatták örökségül fiaiknak, mint thrónusokat és koronáikat hagyták."

„Ti bosszankodással tekintetek a' pompás Templomokra és gazdag Klastromokra, azért mivel az Apostolok szegénységbe éltek, és mivel az első Keresztények is ezt többre becsülték a' kincseknél, csak barlangokba és sírokba áldozának az Istennek. Azt akarjátok tehát, hogy most is úgy légyen, de arról bezzeg elfelejtkeztetek, hogy micsodás idők voltak azok, és a' mi ideink micsodások. Az eggyügyü halászok is a' Világ' megtérítésének munkáját könnyen felválalhatták, mivel nem csak különös szentséggel, de egyszersmind csudatévő hatalommal is felruháztattak, mellyel sokkal hathatósabban, mintsem a' külső pompák által érdeklették az emberek' szíveit, és mellyel a' gonoszokat ijeszthették, a' nyakasokat megalázhatták, a' fösvényeket követésekre ösztönözhették. De ezen csudalételre való hatalom a' pogányságnak meggyözettetésétől fogva má megszünt, és hol most csudák történnek, azok nem az Apostolok' vagy Papok' szentsége végett törtémek, hanem annak igaz és előhite cselekedte azokat, a' kivel történtek. A' mi ideinkbe pedig szükség, hogy a' külső pompa 's fényesség, és sokszor az erőhatalom helyre pótolja a' pogányoknál a' csudáknak hiánosságát; csak ezek által lehet az érzékenységet, fesletséget, indúlatosságot és istentelenséget meggyőznünk. Jöjjenek bár akármelly tudós

és szent férjfiak, sőt jőjenek magok az Apostolok a' mi pogány atyánkfiaihoz, és mint szegény halandók, de a' csudatévő hatalom nélkül szükölködvén, hirdessék az Evangéliumot, és bizonyára némelyek csak csúfolni, mások pedig megvetni, 's mint eszeveszett embereket tekinteni és üldözni fogják őket. Vallyon lessz-é csak eggy is, a' ki a' barlangokba vagy kriptákba kövesse őket, hogy megkeresztelkedjen, vagy hogy fa poharakból a' Kristus' vacsorájának titkába részesüljön?"

„Elszegényedett Fejedelmeket emlitettetek? jól mondottátok ugyan, de ezek nem azért jutottak szegénységre, mivel a' Püspökök és Barátok meggazdagodtak, hanem azért, mivel ők, vagy az ő Attyaik a' Templomok' és Klastromok' kincseit, a' helyett, hogy a' szegények' örökségének tekintették volna, az ő tékozló pompájokra elragadták. Mert ő rajtok is bé kelletett tellyesedni annak, a' mi örök időkre irva vagyon, hogy „a' ki igazságtalanságot és erőszakot követ-el máson, annak utoljára is koldússágra kell jutni, és a' ki hamis keresettel épitteti-fel házát, az köveket hordat sirjának" (Jes. Sirák fia Könyv. XXI Rész. 5. 9. vers.) Azért is mind azon arannyal, ezüsttel és több draga kincsekkel, mellyeket tulajdon beszédetek szerént Árpád' Zoltán' és Toxus' Vitézei az Isten' templomaiból, az enkölcs' és szegénység' tárházaiból elhoztak, mint ezekkel mondám, a' mennyi kezeimnél vagyon, sem titeket kedves hiveim, sem vitéz seregeimet nem fogom jutalmaztatni, hanem, a' mint az Isten' törvénye parancsolja, a' Templomoknak visszaszolgála-

tom. Mert külömben mind én, mind ti is Őseinknek vétkeiben részesülvén, vagy talán unokáink (mert az Isten még a' tizedik ízen is megbosszúlja az igazságtalan törvénytelenségeket) méltán várhatnák magokra a' Mindenható' büntetését. Ellenben így eggy olly kincset szerzek majd nékünk, melly drágább minden aranynál. Én magam letészem ajándékomat az oltárra, és a' szent helyre, 's meg fog bennünket szabadítani minden szorongatásainkból, és jobban fog értünk harczolni, mintsem a' legerősebb lándzsa. Jól tudom ugyan, hogy az én halálom után még azokat is bánják némelly vakmerőek, de én azt azért mondom néktek, hogy ti fiaitoknak, és azok ismét unokáiknak beszéljék-el azokat. Valahányszor e' tartománynak Fejedelme a' Templomoknak jószágait bontani fogja; mind annyiszor majd véres háborúk fogják pusztítani Pannoniát, és mind a' Fejedelem, mind a' Nép' boldogságát elrontván, csak nyomorúsággal és jajjal töltik-bé a' Keresztényeket azért, mivel nem szabad az unokáknak szentségtelenűl bánni azzal, a' mit az őseknek előrelátó ájtatatosságok az Istennek ajánlott. Elhigyjétek pedig, hogy bizonyára bétellyesedik az, a' mit most néktek kinyilatkoztattam, mert az ég és a' föld elmúlnak, de az Úrnak szava örökké megmarad. Ő mondotta pedig, hogy „az Istentelenek' java elmúlik, valamint a' patak, és a' mennydörgés essö közben elenyészik. A' gonoszok' maradéki nem virágoznak, és a' hamisak' gyökere puszta kősziklán fekszik. Az erőszak, hamisság, és fösvénység végett jut eggy Ország eggy Népről a' másikra, és az Úrnak ezen szava ellen semmi okosság, sem ész, sem tanács nem tehet." (Je-

zus Sir. 40 r. 13. 15. v. — Salamon példabeszéd. 21 r. 30 v.)

„Tovább azt mondottátok, hogy ájtatatos és dolgos Familiákat hivjak Német Országból tartományomba, hogy a' Magyarok töiök dolgozni és hinni tanúljanak. Úgy! de ki folyamodik tudatlan tanitványokhoz, midőn tudós és alkalmatos mesterek kinálkoznak? Avagy esmértek olyanokat, kik nagyobb tudománnyal birnának, mintsem a' Barátok birnak, akár a' természetnek esméréséről, annak ereiről, vagy külömbféle munkálódásairól támadjon a' szó? akár pedig arról tétessen-fel a' kérdés, mint lehessen mindeneket az emberek' hasznára forditani? Azomban pedig akármit is mondjatok némelly Barátokról; de az ájtatosság', józanság' és igazság' érzése, melly a' Szerzeteseket lelkesiti, az ő külső cselekedeteiknek is olly tekintetet szerez, melly által a' hasznos tudományok, és a' polgári társaság' köz java eránt sok érdemekkel dicsekedhetnek. És éppen azért, mivel az ájtatosságnak tulajdona, hogy a' társaságbéli foglalatosságoknak, és a' legközönségesebb életnek tudományat az ő nevendékjeiben inkább szaporitja és nagyobbitja, mintsem akármelly földi gondosság; éppen azért tarthatták-meg a' Barátok a' régi Bölcseknek és Sz. Atyáknak irásait a' végső veszélytől. A' gyakori leirások által felemeltetett lelkek az akkori időknek bárdolatlanságokból, az ő bélátásaik meghatároztattak, és az ő érzéseik a' későbbi századok' gyenge kellemetességére emeltetett. A' régieknek irásaibol feltámasztották a' minteggy megholt mesterségeket; némellyek a' zordon puszta

helyeket kellemetes termő tájékokká változtatták, a' mellyeket azután mások a' legszebb Templomokkal és kellemetes lakóhelyekkel ékesitettek. Ők a' minteggy újonnan támadó világnak első mesterei voltak a' szántásvetésben, kert és szöllőmivelésben, az építésben, a' csillagvisgálásban, és más tudományokban, és tudom még sok ideig ők lésznek a' legjobbak, Tekintsetek Franczia, Olasz, és Német Országra! mindenekbe, a' mit azokban felségeset, állandót, szépet, jót, gyönyörködtetőt hasznosat láttatok, és csudálva láttatok, mindenekbe mondám a' Barátok voltak a' kezdők, igazgatók, főképpen munkálódók! Sajnálom, hogy az ő foglalatosságaikból mást nem ismértek, mint az ő zsoltározásokat, vendégeskedéseket és ostorozásokat; mert a' hol ők egyebet nem cselekesznek, ott a' Fejedelmekre háromlik a' vétek, a' ki nem tudja, mit kiván tőlök az ő kötelességek, és ki nem emlékezik arról, hogy az Isten azért tette az emberek közt az ő helytartójává, hogy azon jót, melly gondos ápolgatás, és szorgalmatos vigyázat nélkül könnyen elenyészik, fenntartani igyekezzen. Majd én fogok Klastromokat épittetni, és azokba külömbféle Országokból Barátokat helyheztetni, akkor lássátok, melly szorgalmatosan tanúlják az Úr' törvényét, mint visgálják a' régiek' bölcsességét, mint olvassák a' Prófétákat, mint jegyzik a' nevezetes emberek' tetteit, és mint gondolkoznak azon, mit lehessen azokból tanúlni. Akármelly tárgyak' előfordúlásában elküldöm őket külső Országi Fejedelmekhez, mert ők már megvisgálták azt, mi illendő, vagy mi nem illendő. Ithon pedig és közöttünk vigasztalni, és az egész Nemzetnek vet-

keiért imádkozni fognak, és ha az az Úr megbékéltetett, akkor bölcsességet fog adni nékiek, hogy mindnyájunkat az igazságra taníthassanak. Hogy pedig ez így történjen mindenkor, arra én fogok vigyázni."

„Igen keveset hajtok ollyan Papokra, a' kik világiakból, főképen megtért világiakból azokká szenteltettek. Csak igen ritkán foghatja-el az Egyházi Rend a' Világ' gonoszságát, és többnyire rosszabbak az olly Püspökök, kik a' Káptalanokból választatnak, mintsem azok, kiket az okos választás a' klastromi életnek szoros magánosságából, és alázatos engedelmességnek rendjéből a' kórmányozásra hivott. Mert a' ki igaz Pap akar lenni, az ifjúságától fogva az Isteni félelembe és az örökkévalóságnak elmélkedésében nevekedjen. Tudom ugyan, hogy a' mi késő unokáink elérik azon időket, a' mellyekben a' Barátokat, a' helyett, hogy jó rendbe hoznák őket, mint a' földnek hiába való terheit, kiirtani fogják, mert minden rosznak, következésképen a' fösvénységnek, kívánságnak és tékozlásnak is a' végső pontra jutni kell, de akkor nem is lesznek igaz Papok, a' hit és a' felebaráti szeretet is elenyészik, és a' Püspökök az ő szolgáikat fogják Papokká szentelni, hogy a' Keresztény ségnek árnyéka legalább el ne múljon."

„Igen hibáztok, azt gondolván, hogy én a' Magyarokat erővel megtériteni és azon világosságnak elismérésére kénszeríteni akarom, mellynek elesmérésére még az Isten fel nem nyitotta szemeiket.

Azt nem akarom, hanem csak azt, hogy szabadon, bátran, és minden akadály nélkül mehessenek az általam kiküldetett Isten igéjének hirdetői; csak hallgassák azt, a' mit ezek az ő, és gyermekeiknek boldogságokra hirdetni fognak. A' pártütők' vakmerőségektől éppen nem félek, mindenkor kész lészek vélek szembeszállani, az Úr, tudom, győzedelmeskedik, és hív szolgáját soha el nem fogja hagyni. És ha valaki az én igazságos akaratomnak ellentállani bátorkodik, az egyedül az igaz hitre való megtérése által szabadúlhat-meg a' haláltól. Ezt igértem, ezt fogadtam a' Seregek Urának, a' Királyok' Királyának, és e' szerént fogok mindenkor cselekedni."

Ezeket tudjuk a' régi Traditzióból, és a' mit azután István végbe vitt, az helybe hagyja annak hitelességét. Mindenek előtt tehát arról gondoskodott leginkább, hogy valamelly jó oskolák felállittatnának, a' mellyekből jövendőben majd Püspököket és más Papokat, szándéka és szive szerént választhasson. Erre való nézve Sz. Benedek Szerzetének számára még négy Apátúrságot fundált, úgymint Pécsváradon, a' Zobor hegyén, Szalaváron, és a' Bakonyi erdőben Bakonybélén. A' Pannoniai hegyen még Gejzától elkezdetett épület már lakható volt, és azért részszerént Cassino hegyéről, rész szerént Német Országnak híres Klasromaiból hivatott oda Barátokat. Ezen tanácsot pedig vevé Anastasiustól, a' ki nem sokkal a' Kupával viselt háború előtt elhagyván amaz Albert által fundáltatott Braunaui Klastromot, és Magyar Országba jövén, a' Pannoniai szent hegyen

Apátúrnak tétetett. Ugyan ettől tudta-meg azt is István, miképpen kénszeríttetett a' Sz. Püspök másodszor is elhagyni hazáját, és a' Római Klastromba futni; de ismét a' Moguntziai Érseknek, és Otto Császárnak unszolására, miként hagyta-el azon nyugalom' helyét is, hogy újra Cseh Országba veszedelembe ejtse magát, de a' Csehek, kik az alatt már minden Attyafiait megölték, éppen nem engedték, hogy Országokba menne, azért is Boleslo Lengyel Herczegtől segíttetvén, miként útazott légyen a' pogány Burkusokhoz, ottan az Evangéliumot hirdetvén, számtalanokat a' hitre vezérlett, de végre még is a' Martyromságra jutott. Végtére mint szorgalmatoskodott légyen a' Herczeg, hogy az ő testét a' pogányoktól megvehesse, és mint szentnek testét a' Nép' tiszteletére nyilván kitétesse,

Tudván István e' férjfiúnak szentségét, a' kitől a' Religiónak első szentségében részesült, és indíttatván eránta való háládatosságtól, azért az ő tiszteletére az Esztergomi várba eggy Káptalant fundált, egyszersmind az oda való Anyaszentegyházat első és fő Magyar Országi templommá tette, Érseknek pedig amaz Istenfélő Domonkos nevű Barátot választotta, kinek társalkodásába a' Pannoniai szent hegyen sok édes órákat az ájtatoskodásba töltött. Sőt felosztá az egész Országot tíz Püspöki Megyékre, és a' jövendőbéli Püspököknek Kalocsa, Bács, Győr, Veszprém, Pécs, Vácz, Eger, Csanád, Nagy Várad, és Erdélybe Gyula-Fehérvár városait lakhelyül kirendelte. Már is sok fekvő jószágokat, és mindeneknek dézmáit avagy tized-

részit nékiek ajánlotta; a' cathedrális templomoknak építését elkezdette, és a' költségek' legkissebb kéméllése nélkül folytatta. Hogy pedig mind ezen rendelései nagyobb tekintetet és állandóságot törvényesen kinyerhetnének, Anastasiust Kalocsai Püspöknek kinevezvén, elküldé Romába, hogy ottan felszenteltetvén, a' Pápának a' Keresztény hitnek Pannoniában való elömenetelét jelentse, az ő rendeléseit törvényesen helybehagyassa, ezen új Keresztény tartományt a' Pápa' oltalma és pártfogása alá ajánlja, és hogy nékie, az ő hatalmának nagyobb tékintetére, a' Királyi titulust és Koronát ugyan a' Pápától kinyerje.

Ama nagy lelkü, és az ő idejekor legtudósabb férjfiú Gerbert, II-dik Sylvester' neve alatt, kormányozta ezen időben a' Romai Anyaszentegyházat, de még is sokan fel nem érhetvén tudományának nagyságát, és nemes lelkének ájtatosságát meg nem foghatván, bübájos boszorkánynak, és babonás ördögi tudományban foglatatoskodónak nevezték ötet. Ehez tehát, már sokkal elöbb, hogy sem István, Követeket küldött Bolesló a' Lengyelek' Herczege, hogy Királyi titulust, és a' Krisztus' helytartójától felszentelt Koronát nyerhessen töle. Nyughatatlanúl ugyan, de nem tudván okait, reá állott Sylvester a' Követek' kérésére, és megparancsolta a' Római mesteremberekneк, hogy a' Görög Országi formára készitenének eggy arany Koronát. Már ugyan el is készült, már a' nap is kirendeltetett, a' mellyen Bolesló Követjeinek pompásan általadattatna, a' midön elötte való éjjel az ő sejditéseinek

értelme tökkélletesen kijelentetett, Az Isten' Angyala tudnillik megjelenvén elötte, így szóllitá ötet: „Az Úr esméri övéit, kiket választott, és azért én általam parancsolja néked, hogy a' koronát által ne adjad azon népnek, melly még sok idökig a' rablásokat és gyilkosságokat az ájtatosságnál és irgalmasságnál, az erőszakoskodást az igazság' kiszolgáltatásánál, a' hamisságot az igazságnál, az istentelen feslettséget az Isten' törvényénél nagyobbra becsülni fogja. De holnap reggel eggy új, és még néked ismeretlen Népnek Követjei megjelennek nálad, hogy az ö Fejedelmeknek a' Királyi fö czimert és az Apostoli áldásnak kegyelmét töled kérjék. Ennek küldjed a' Koronát, és helybehagyjad mind azt, a' mit néked jelenteni fognak, mert ötet választotta az Ur, és nékie készitette e' múlandó Világ után az örök diesöségnek Koronáját.“ (Carthuit. vit. S. Steph. p. 131. — Dlugoss. Hist. Polon. L. II. p. 121. — Martini Galli Chronica, Edit. Gedan. p. 76.)

Ugyan mindjárt más napon reggel bejelentetett Anastasius az ö társaival a' Pápának, és a' legnagyobb tisztelettel fogadtatott. Mindjárt is minden mesterséges beszéd nélkül, de még is minden igazsággal lerajzolá Herczegének ájtatosságát, buzgóságát ás azon cselekedeteit, mellyek által a' Keresztény hit győzedelmet vett a' bálványozáson Pannoniába, és mellyek által immár jó karba helyheztetett. Többször felkiálta Sylvester tellyes örömmel: „Én — úgy mond — Apostolinak neveztetem, de a' ti Fejedelmetek, ki által az Isten illy nagy

Nemzetet megtérített, az Apostol!" (Carthuit. l. cit. p. 132.) Elvégezvén pedig beszédjét Anastasius, eggy Bullát (levelet) kapott a' Pápától, mellyben követségének egész foglalatja, és minden tett végzések foglaltatnak, és találtatnak e'képen:

II. Sylvester Pápa

az Isten' Szolgáinak Szolgája,

a'

Magyarok' Herczegének

Békesség, és Apostoli Áldás!

A' te Követeid, és azok közzül leginkább a' Tiszteledő Kalocsai Püspök, Krisztusban a' mi kedves Atyánkfia, Anastasius annál inkább örömmel töltötte-bé szivünket, és annál könnyebben végzette követségének foglalatosságát, mennél inkább mi is a' Mindehatótól megintetvén, ötet, minteggy esméretlen Nemzetnek Követjét sok belső kivánsággal elvártuk, 's örömmel fogadtuk. Boldog Követség! mellyet az Örökkévalónak hiradása, és az ő Angyalainak szolgálatja megelőzött, és a' mellynek kimenetelét már az ö akaratja meghatározta, minekelőtte tölünk meghalgattattak volna! Valóban nem áll az ember' akaratján vagy igyekezetén, hanem az Isten' könyörülő irgalmasságán, ki tetszése szerént megváltoztatja időket, leteszi a' Királyokat, és felemeli azokat, kinyilatkoztata a' mi elrejtetett, és tudja a' mi még setétségben vagyon, mert ő nála vagyon a'

világosság, a' melly minden e' világra született embert megvilágositja. Azért is hálákat adunk a' Mindenható Atya Istennek, ki a' mi napjainkban talált magának egy Dávidot, t. i. Gejza' fiát, eggy szíve és szándéka szerént való férfiat, mennyei fényességgel megvilágositván őtet, és kiválasztván, hogy az ő Népét Izraelt, az az, a' válsztott Magyar Népet őrizze és legelje. Azután pedig dicsérjük az Isten eránt való hívségedet, és az Apostoli Szék iránt való tiszteletedet, a' mellyben mi egyedűl az Isten' kegyelméből, minden érdemünk nélkűl, az Anyaszentegyháznak szolgálunk. Végre pedig érdeme szerént magasztaljuk a' te nemes érzéseidnek böségét, mellyel te az Apostolok' Fejedelmének Sz. Péternek Orságodat és Népedet, mellyet kórmányozol, önnön magadat és mindenedet, ugyan ezen Követek és leveled által, örökre ajánlottad. Ezen különös tetted által már elöre annak mutattad magadat, a' minek én kivánságod szerént megesmérjelek. De elég, mert szükségtelen, hogy mi azt megdicsérjük, kinek Krisztusért való fáradozásait nyilván már mindenek' dicsérete, és maga az Isten megdicsőitett.

Annakokáért, kedves Fiam, akarjuk mi a' Mindenható Isten', és az ő Sz. Apostolai Péter és Pál' hatalma által, söt az ő nékünk kijelentett parancsolatjára, a' mi Apostoli áldásunk mellett, mind azt, a' mit tőlünk és az Apostoli Széktől kívánsz, a' Királyi Koronát és a' Királyi titulust, az Esztergomi fő Anyaszentegyháznak és a' többi Püspökségeknek engedelmét néked adni, és helybehagyni. A'

midőn pedig Sz. Péternek ajándékozott Országodat; Tégedet, a' Te Népedet és az egész Magyar Nemzetet most és örökké a' Római Anyaszentegyháznak pártfogó oltalma alá fogadunk: Vissza adjuk az Országodat a' te bölcsességednek, a' te örököseidnek és törvényes Successoraidnak, hogy megtartsad, birjad, oltalmazzad, és kormányozzad aztat. Kötelesek légyenek mindazonáltal a' te örököseid, vagy Successoraid, hogy, minekutánna az Ország' Nagyjaitól törvényesen választattak, nékünk és a' mi Successorainknak, vagy magok személlyesen, vagy Követjeik által, engedelmességeket, és érántunk vagy érántok való tiszteleteket ki jelenteni, a' Római Anyaszentegyházat, melly nem mint szolgáit, hanem mint fiait úgy tekinti az ő híveit, különös tisztelettel külömböztetni, a' Katolika hitben, és a' Jézus Kristusnak Religiójában álhatatosan megmaradni, és azt tehetségek szerént védelmezni. Mivel pedig a' Te nagy lelked az Apostoli név és érdem után serénykedvén, mintegy kötelességének választotta a' Krisztust hirdetni, az ő hitét kiterjeszteni, a' Papi Rendnek hiánosságát kipótolni, és az Apostolok' Fejedelme iránt különös tisztelettel viseltetni; annakokáért mi is akarunk tégedet, és a' te érdemeidre tekintvén a' te Successoraidat is, minekutána az említett mód szerént törvényesen választatván, az Apostoli Sz. Széknek helybehagyásokért esedeztek volna, némelly különös Privilégiumokkal külömböztetni. Engedelmet adunk tehát néked, és azoknak (mihelyest azon Koronával, mellyet néktek küldünk, a' te Követeidnek már kijelentett szertartások szerént megkoronáz-

tattak), hogy a' Keresztet, mint Apostolságnak jelét, elötted hordoztathassad, által engedjük azon Just is, söt kérünk tégedet és őket, hogy az Isteni kegyelemnek mértéke szerént mi helyettünk és Successoraink helyett, mind a' már kirendeltetett, mind pedig felállítandó templomokat és Anyaszentegyházakat úgy elrendeljed, valamint a' mi közönséges írásunkban, mellyet a' mi Követünk néked, az Ország' Rendjeinek és egész Népednek viszen, világosan és értelmesen kitétetett.

Végre kérjük a' Mindenható Istent, ki tégedet Anyád' méhétől neveden nevezvén, a' Koronára és Országlásra hivni méltóztatott; és ki azon Koronát, mellyet immár a' Lengyelek' Herczegének számára készittettünk, néked által küldeni parancsolta; kérjük, mondám, hogy az ő igazságának gyümölcseit szaporitani, a' te Országodnak gyenge plántáit az ő áldásának harmatjával öntözni, néked az Országot, és téged nékie szerencsésen megtartani, minden látható es láthatatlan ellenségektől oltalmazni, és végre e' világi uralkodásnak nyomorúsága után az örökös dicsőségnek Koronájával az Egekben tégedet jutalmazni méltóztasson.

Adánk Rómában Böjtmás Havának 27-dik napján, a' tizenharmadik Indictióban, Kriszt. Ur. sz. u. 1000 esztendőben. *)

---

*) Ezen Bullának, avagy Pápától küldetett levél-

Azon időkben az Isteni Mindenhatóságot, Felséget és Szentséget leginkább Mária által szokták az ájtatatos istenfélő Keresztények imádni, és őtet, mint a' tiszta szeretetnek és szent reménységnek Annyát mindenek felett tisztelni. Ezen különös ájtatatosságtól, és a' Sz. Szűz iránt való szeretettől indíttatott István is, azért is Pannoniának Királynéjává választotta őtet; és hogy az ő választása eltörülhetetlenül, 's elfelejthetetlenül fennmaradna a' Nemzetnél, annakokáért Augustus és September hónapjait ugyan ezen Sz. Szűztől elnevezé. Az elsőt ugyan, mivel menybemenetele' napja innepeltetik, Nagy Boldog Asszony havának, a' másikát pedig, minthogy születését tartja a' Keresztény Anyaszentegyház, Kis-Asszony havának örökre elnevezé. Azért is a' Sz. Szűznek Mennybe menetele' napját a' koronázás' napjának és a' legnagyobb innepnek kirendelte egész Magyar Országban. Addig pedig felszentelte a' Pápa' Követje Benedictus de Vetta (Pray dissert. de S. Steph. p. 132) Anastasius Püspök' jelenlétében, Esztergomi Érseknek Domonkost; Pécsi Püspöknek a' Király' Udvari Káplányát Bonipertust, Veszprémi Püspöknek István nevű Barátot, Győri Püspöknek Modestust, és ugyan ekkor azon Istvántól fundáltatott öt Klastromok-

---

nek igaz valóságát Schwartz ellen (De initiis Relig. inter Hung. Lips. 1742) vitatják, és megmutatják Kollár (Hist. Dipl. Jur. Patron.) és Katona (Hist. Crit. Regum Hung. Tom. I.)

nak kijegyzett Apáturai megáldattak. Mind ezen pompák pedig és szent gyakorlások, mellyek közben maga István gyakorta megszóllitá a' Népet, számtalanoknak megtérése; és a' Keresztényi tudományban már elegendően oktattaknak való megkeresztelkedések által dicsőitettek-meg. Így történt tehát, hogy a' koronázásnak napján a' Grófok, Bárók, és a' Nemességnek nagyobb része, a' Püspökökkel, Apáturokkal és Barátokkal, a' hit által már megeggyesűlvén, Esztergomban megjelennének, az ő Királyoknak igaz szivből hódolnának; az igazságnak kiszolgáltatására, méltóságának fenntartására, a' Hazának védelmezésére segitségeket és minden kitelhető iparkodásokat igérnék, és a' Mindenható Istennek a' Seregek' Uránák, a' Magyar Nemzetnek kiválasztásáért és felmagasztalásáért tellyes örömmel hálákat adnának.

IV.

Egynehányan azomban a' pogányság iránt való buzgóságoktól megvakittatván, ezen örvendetes napnak pompáiban és az igaz Hazafiaknak tiszta örömében részt venni nem akartak. Mindazonáltal még is el telt két esztendő, mig annyi erőt szedhettek-öszsze, a' mellyel Népének pallérozásával foglalatoskodó Királlyokat igyekezetében akadályoztathatták volna. Ezek közt leghatalmasabb volt Gyula, Istvánnak Attyafia, kit még Gejza az Er-

dély Országi Vajdaságra emelt, és ki olly annyira buzgott a' pogányságért, hogy sem Istvánnak szép bánás módja, sem a' pártütő Kupa elszaggatott és csúfságúl kitétetett testének maradványi, az ő gonosz, és istenes Királya' törekedéseinek ellentálló szándékát meg nem változtathatnák, sőt inkább arra vetemedett, hogy Királya ellen fegyvert rántani bátorkodna. A' Paczinácziták is alig értették Gyulának szándékát, azonnal reá állottak arra, hogy a' pogány és nyughatatlan Magyarokból összeszedett seregeihez kapcsolják magokat, és ezt annál nagyobb örömreménységgyel, mivel a' Bolgárok' Fejedelme is minden erejével Gyulának pártfogására sietett. Elkészülvén tehát Gyula, Magyar Országra ütött, és a' Maros és Tisza mellyékein lakó Keresztények' birtokait tűzzel vassal pusztította. A' Papok és Szerzetesek legkegyetlenebb halállal kivégeztettek, a' világiak pedig, a' kik az új hittől elállani nem akarának, a' legkegyetlenebb aláváló rabságra vitetének. Azomba az ő pusztítása nem sokáig tartott, mert István is előjőve seregeivel, ellene szegezte magát minden hatalmával, és pedig olly szerencsésen, hogy mindjárt az első ütközetbe maga Gyula feleségével, két fiaival és minden kincseivel Istvánnak hatalmába kerülne. És mivel sem feltett szándékáról lemondani, sem a' Király' kegyelme mellett a' Keresztény hitre általtérni nem akarna, azért is örökös fogságra kárhoztatván, eggy erős várba záratatott, és ott mint rab ugy végzette életét. (Thurotii Chron. P. II. c. 29. — Item: Chronicon Hildesheimense ad An. 1003.)

Bizott ugyan eleintén Gyula, hogy Kean a' Bolgárok Fejedelme' vitézsége által majdan ismét kiszabadúl; de István esmérvén a' pogányok' álnokságát, többszöri békességért való esedezését éppen meg nem halgatta, hanem úzőbe vévén őket, egész Erdély országot meghódolta, és mind addig előre nyomúlt, miglen Gyulának frigyeseire akadván őket az ütközetre kénszeritené. Felkiáltván pedig a' seregek: harczoljunk az Istenért és Máriáért! olly vitézen indúltak az ellenségre, hogy Keán a' csata-piaczon végezné életét, seregei pedig végképpen megverettetvén elszélledněnek. A' Fejedelemnek és az egész tábornak számtalan kincsei, a' sok arany, ezüst és drága kövek, mellyeket ezek nem régen a' Görög Birodalomba tett rablások által nyertek, mind István' hatalmába kerültek, hogy így istenes fáradozásainak, és apostoli törekedéseinek újnál újabb emlékeztető bizonyságait tehetné. (Thurot, loc. cit.) —

Már azelőtt a' Királyok' koronáztató és temető helyének választatta volt Székes-Fehérvár városát, most pedig ájtatosságának új jelét adván a' Sz. Szűznek tiszteletére eggy igen csinos templomot építtetett, falait márvánnyal, oltárait pedig arannyal és ezüstel ékesítteté, megajándékozta a' templomot sok drágaruhákkal, edényekkel és egyebekkel, mellyek az Isteni tiszteletnek nagyobb pompát szereznének. Általadván mind ezeket eggy gazdagon fundalt Káptalannak, olly rendelést tett, hogy ezen Káptalan és Templom egyedül és immediate az Apostoli Sz. Széktől függene, ha maga a' Király je-

len volna, csak azon Püspöknek lehetne abba az Isteni titkokat kiszolgáltatni, a' kinek ő a' Prépostnak tudtával engedelmet adna, ha pedig nem volna jelen a' Király, egyedül a' Prépostnak és többi Káptalanbélieknek jóvá hagyó engedelmével lehetne szabad akármelly Püspöknek is azon templomban Misét mondani, vagy más ájtatosságot végezni. (Carthuit. p. 138.)

Azomban, a' mint a' Traditziókból tudjuk, találtattak ollyanok, kik a' régi szoros disciplinát óhajtván (de elfelejtkezvén arról, hogy azon idők, a' mellyekben a' Püspökök a' Nép által választattak, immár elmúltak), rossz néven vették azon privilégiumot, mellyel István mind ezen Káptalant, mind némelly fundáltatott Apáturságokat, egyedül és immediate, a' Római Pápától függőkké tette, és ezen cselekedetek által a' Püspökök' hatalmát és jussait megsértetteknek lenni mondották, mivel ezeket rendelte a' Sz. Lélek, hogy igazgassák az Isten' Anyaszentegyházát. Ugyan azon Traditzióból tudjuk azt is, hogy a' Káptalanokat és Szerzeteseket nem úgy tekintette István, mint eggy ájtatatos, egyedül tűrhető emberi rendelést, hanem ezeket úgy tekintette immár, mint valamelly olly rendelést, mellyet az Isten az ő Anyaszenteggyházának azon szomoru időkre készitett, a' mellyekben a' tudatlan, és sokszor gonosz, a' világi Fejedelmektől gyakorta csak világi és sokszor kárhoztatandó tekintetek végett választatott Püspökök inkább az erkölcstelenséget, mintsem az erkölcsöt a' Népbe és Papságba előmozditani fogják. Előre látta pedig azt is, hogy még

Pannoniának Anyaszentegyháza is arra jut, hogy nem mindenkor az érdemes, erkölcsös és Isten' lelkével tellyes férfiak fognak a' Püspökségekre választatni, hanem hogy sokszor a' tudatlan, erkölcsteleñ, söt talán Istentelen nagy nemü Grófok vagy Nemesek fogják Successoraitól a' nagy jövedelmü Püspökségeket kikódulni. Annakokáért azt akarta István, hogy ezen ellenségei az ekölcsnek, a' tudományok, elmélkedések és erkölcsök' oltalmazó helyeivel ne parancsolhassanak. Az igaz, hogy ezen nagy Privilégiumok idövel alkalmatosságot nyújtottak arra, hogy sok gonoszságoknak eredeti lennének a' Klastromok, söt hogy minden erkölcs, tudomány és szentség ezen helyröl távozna, de a' rosz Püspököknek fö hatalma sokkal hamarébb kiirtotta volna minden erkölcsi jóságokat, és a' régi szabadságok sértetlenek maradtak volna, ha a' következett Királyok úgy tudták és fenntartották' volna hatalmokat, valamint István tudta és fenntartotta. Mert mind az Ország, mind a' Klastromok' történeteinek hiteles lajstromi azon dicséretes bizonyságot teszik róla, hogy ö mint Király nem annyira a' maga tulajdon, mint az Anyaszentegyháznak és Népeinek boldogságát kereste; hogy az üres Püspökségeket mindenkor jó 's szoros megvisgálás és próba után a' legérdemesebb férfiaknak adta; hogy a' Szerzetesek' szoros rendtartásait, foglalatosságait, magokviseleteket, mind személyesen, mind meghitt tisztviselöi által megvisgálta, a' hibásokat kötelességekröl megintette, az aluszékony szorgalmatlanokat felébresztette, a' jó és tudós férfiakat kitetszöképen megkülömböztette, söt hogy mindenecknek mindene

lett, csak hogy minnyájokat a' Krisztusnak megnyerhesse. De az ő utána volt Királyok közzűl némellyek csak ollyanok voltak, hogy éljenek a' jövedelmekkel, és hogy a' Thrónusba lévén, a' törvényt, az erkölcsnek érdemét, és az isteni félelmet annál szabadabban gúnyolhassák.

Hogy pedig a' Thrónusnak ezen három fő istápjairól több tudománnyal bírhasson, Rómába útazott, a' hol immár VIII. Benedek Pápa az Isten' Anyaszentegyházát kormányozta. Magával pedig sok Kisérőket nem vitt, mert a' tudománynak és tapasztalásnak kedvéért ment inkább, mintsem hogy fényességgel tündököljön. A' hiteles traditziónak bizonysága szerént, Venetziának tartományain keresztűl vette útját, hogy szeretett Sógorát Urseoli Ottót, ki éppen csak négy esztendők előtt váltotta-fel édes Attyát II-dik Pétert az uralkodásba, ezen alkalmatossággal meglátogathassa. Itt sok belső örömmel csudálván a' Religiónak és okos kormányozásnak sok belső ritkaságait, miként t. i. Péter Népeinek boldogságát előbbre mozdította, és nem kevés megelégedéssel látván Ottónak hasonló buzgósággal és okossággal tellyes nagy tetteit; sok belső megelégedéssel gondolá, 's minteggy lelkében örvendeze, reménllette, hogy szeretett fia Imre is valamikor ily halhatatlanságra méltó Fejedelem léendene. Ama közönséges tiszteletben és szeretetben, mellyel minnyájan Otto iránt viseltettek, megesméré István, melly boldogság légyen eggy pallérozott, és az igaz Religiónak követése által megszelidűlt Népnek uralkodó Fejedelmévé lenni; de az ő meghatározott szo-

ros hatalmából azt is könnyen észrevette, mennyivel hellyesebb eggy Monarchiának állapotja akármelly fényes Respublica' sorsánál.

Rómába azomba még inkább mind az Országlásnak, mind pedig az Anyaszentegyháznak és Templomoknak eligazgatására több tudományt szerzett. Mert nem csak a' leg nagyobb szorgalmatosságot és tunya restséget, a' legritkább talentomokat és szánakozásra méltó eggyügyűséget, a' szabadságra törekedő nemes igyekezetet és a' legalább való alacsonyságot, hanem még a' legtisztább szentséget és legfeketébb gonoszságot is külömbféle ábrázatokban, részszerént tulajdon czélokra törekedni, részszerént hatalmasan egymás ellen harczolni, már ugyan azon eggy czélra egymásnak viszontagos segedelmet nyújtani tapasztalta. Különösen szembetűnt ezen egymással ellenkező dolgoknak tapasztalása leg inkább itten, a' hol a' Keresztény eggyességnek Centruma, közepe, múlatózna. És sem az akkori időben élő hires Szentek, úgymint a' Camaldoli Romoáld, és Eluginiai Odilo, kik éppen ekkór Rómában voltak, sem amaz éles elméjű, és a' Rómaiaknál nagy tekintetben lévő férfiak, t. i. Romanus és Albert, nem adhattak Istvánnak mind ezekről olly magyarázó feleletet, melly az ő nagy lelkét megnyugtathatta volna. —

Azomba Sz. Albert iránt való háládatos tisztelettől viseltetvén István, Grotta Ferrátába Sz. Nilusnak (a' ki éltében Sz. Albertnek különös barátja volt) sirjához sietett. Ezen Klastromot mostanában mint Apátúr, eggy igen tudós és istenes férfiú

Bertalan igazgattá. Az Isten' Országa iránt való buzgósága, az akkori környülállásoktól mérsékeltetvén, sokkal nagyobb előmeneteleket tett, mintsem Romoáld és Odilo szoros keménységek, kik az egész világot eggy Klastrommá változtatni kivánták. Mert az elfajúlt hatalmasok az ő éles bélátásától és a' sziveket meghóditó lelkétől tartottak; mások pedig, kikben a' józanságnak szikrái ki nem aludtak, tellyes tehetségek szerént követték tanácsait és intéseit. Illy intéseket adott ő Istvánnak is, mellyeket követvén mindenkor okosan és szerencsésen elrendelhetné minden intézeteit és dolgait.

Eggy hiteles Tradítziónak bizonysága szerént, Bertalan igy szóllttá Istvány t: —,,Reménylem, söt tudom, könnyen megfogja hited, hogy a' föld az ég végett teremtetett, és az Istennek Sz. Fia egyedül azért jelent-meg ezen, hogy a' szeretet és igazság által szentelje-meg azt. A' legszabadabb, de egyszersmind legálhatatosabb szükség az Ég' törvénye, a' legálhatatlanabb szabadság a' földnek törvénye, hogy itt lassan történnyen-meg az, a' mi ott változhatatlan, és hogy az örökös változhatatlan rendtartásnak szent eggyessége, mellynek örömeit az ő választottjainak készitette, e' világnak látható ábrázatjaiba külömbféleképen kitetszene. És ha ezt igazán és tellyes bizodalommal elhiszed, akkor az Eget és földet, az Anyaszentegyházakat és Országokat, az elmúltakat, jelenvalókat és jövendőket csendes megelégedéssel, és ájtatatos nyúgodt örömmel tekinteni fogod. Hasonlóképpen azon foglalatosságoknak és dolgoknak titkait, mellyek közelébbről

érdekelnek minket, a' formáknak és tárgyaknak egygyesűlésèt, és a' léleknek a' természettel való szép eggyességét szüntelen való igyekezetek és akadályok közt fogod feltalálni."

„Az Istenben eggy az okosság, az igazság, és a' szeretet, a' tökélletes emberiségbe is eggyek ezek, de a' bűn elválasztotta ezeket egymástól a' földön, és az emberi nemzetet eggy szüntelen való gyermekségbe ejtette, mellyből egyedül a' legszorosabb józanság szabadithatja-meg. Ennekokáért is eggyesűltek egymással külömbféle Nemzetek, és minnyájoknak csak arra kelle törekedni, hogy eggy józan és igazságos köz polgári társaságot formáljanak. Az Országok és Birodalmak az ö magánosságokban (singuláritásokban) mindenkor gyengék és tudatlanok maradnak ugyan, és csak egyedül némelly érdemes tagjai által lehetnek boldogok, és néminémüképen közelithetnek a' tökélletes emberiséghez. Hogy pedig ezeknek száma szüntelen szaporodjon, szükségesek két dolgok, mellyeknek ugyan eggy mind eredetek mind czéljok, de az ö munkálodásaikban külömböznek egymástól. Szükséges t. i. eggy belsö minden földieken túl emelt, és a' vétek' ostromainak ellentálló sentséges hely, a' mellyből az igazság és okosság származzanak, és a' hol a' legtisztább szent szeretet mindeneket elintéz és megeggyeztet; szükség azután eggy külsö, minden eseteknek kitétetett, és a' vétkekkel szüntelen harczoló társaság, melly ama szent Helynek súgárait felfogja, és melly a' világnak minden bajait az igazság és okosság szerént kitetszöképpen elrendelje."

„Mind ezen két rendelések valósággal feltaláltatnak ugyan, de az emberi Nemzetnek nagyobb része, sőt magok az ő választott tisztjei csak az üres hangról esmérik, mi légyen az Anyaszentegyház, és mi légyen a' Birodalom, olly annyira, hogy alig találtatik minden században csak eggy is, a' ki ezeknek valóságos értelmét megfoghatná. Azért is akarja az Anyaszentegyház, hogy a' Szentek' helyének (holott ennek csak minteggy pitvara) neveztessék. Sőtt azért történik, hogy a' Papi és Világi hatalmasságok már hatalmoknak határait tágitani akarván, már azt elhibázván egymással gyakorta perlekednek, és azért törekedik majd a' Papság, majd az Ország, hogy mind a' Hyerarchiát, mind az Országot, az ő lételeket, és eredeti egymással való egyességeket sejditvén, voltaképpen lerajzolhassa."

„Ezen gyakori botránkozásokat szülö zavarodások könnyen eltűnnének, ha az irgalmas Egek az Anyaszentegyháznak szakadatlanúl olly Pápákat, mint I. Leo, I. Hadrian, I. Miklós vala, engednének, és egyszersmind olly nagy lelkü Fejedelmekkel áldanák-meg a' Birodalmakat, mint a' millyen Pipinus, Nagy Károly, és I. Ottó Császárok valának. Az elsök ugyan indittatván leginkább a' Religio és a' köz boldogság iránt való buzgóságtól, azon igyekeztek, hogy a' tudatlan, és nem régiben megtért Országokat a' Religiónak szentségére és a' szent engedelmességre 'szoktassák; és a' Császárok ugyan hasonló buzgóságtól indittatván a' Papoknak felmagasztaltatása, és meggazdagitása által az ő törvényeiknek állandóságot és tekintetet szerezni igyekeztek,

hogy így azután kevesebb bajlódással kormányozhassák Népeiket. Mindazonáltal még is nagyobb szorgalommal és igazabban igyekeztek a' Pápák a' már elkezdett munkákat folytatni, hogy sem a' következendő Császárok, mivel azok legalább a' választás nem pedig a' születésnek sorsa által nyerték-el méltóságokat, és azon hibás cselekedetek, mellyekkel nagy tekintetű tisztjeket bémocskolták, nem annyira az ő gyengeségekből vagy fesletségekből, mintsem inkább Olasz Országhoz, az ő hatalmok' közép és eggyesítő pontjához való ragaszkodásból származott."

„A' Római Anyaszentegyház minden birtokait, szabadságait és jussait igazságosan szerzette, kötelessége vala tehát Elöljáróinak, hogy azokat fenntartsák, és a' meddig a' régi Császári Birodalom Napnyúgoton fennállott, addig a' legegyenesebb, 's legigazabb eszközök elegendők valának arra. De minekutána Olasz Országot a' Herulusok, Ostrogothusok, és azok után a' Longobardusok bírták, és a' bárdolatlan vad Fejedelmek még a' Szent Péternek ajánlott birtokokat is magokévá tenni akarták volna, sőt meg is tették volna, akkor ugyan sokszor csak eszesség és csalárdság által lehetett az erőszakosan kikapó hatalomnak határt vetni. Nagy Károly újra helyreállította ugyan a' Napnyúgoti Birodalmat, de nyolczvan esztendők múlva ismét elszakadt ettől Olasz Ország, és azonnal sok hatalmas familiák, és uralkodni 's gazdagodni kívánó Fejedelmeknek prédájává lett. Theodora pedig az ő leányival és unokáival Rómába a' legnagyobb tekintetet szerzette magának, és a' várost a' legútálatosabb fesletsé-

geknek és legfeketébb gonoszságoknak néző piaczává tette, olly annyira, hogy mind ezeknek ragadó mirigyek a' Clerusban és a' Népben még sok esztendőkig uralkodni fog. Azomban a' józan vizsgálónak szemessége még ezen időkben is feltalálja eggy láthatatlan hatalomnak bölcs intézetjeit, melly ezen közönségesen mindenütt uralkodó zavarodások közt is nem csak megtartotta Anyaszentegyházát, hanem még újabb erővel is meggazdagította." —

„Némely Pápák gonosz fesletségek és rossz életek által, mint p. o. III. Sergius, és mások, kik majd hatvan esztendőkig követték egymást, az ő rövid ideig vólt lételek miatt kevesebbet ártottak, mintsem azon gonoszságok és istentelen fajtalanságok, a' mellyekbe az elnyomattatott Nép elmerülve lenni látta Urait; sőt a' Pápáknak hibái, a' sok példák és némely akkor élő Szenteknek híre által mérsékeltettek, és a' melly botránkozásokat okoztak is egynéhányan, azokat a' Clugniai Klastromban szoros poenitentziában élő Apátúrok és Barátok, a' sok istenes Püspökök és Papok u. m. Udalrik az Augsburgi Bruno, a' Coloniai Püspökök, és Sz. Nilus az én tanítóm, más egyebekkel néminémüképen helyrepótolták. Ellenben a' Népeknek sőt Fejedelmeknek lelki gyengeségek miatt naponként szükségesebb lett, hogy az Egyházi Elöljárók ezeknek tútorságát magokra vállalnák. A' Fejedelmeknek nagyravágyódása végre azon vélekedésre bírta minnyájokat, hogy a' Császárság legnagyobb világi hatalom, úgy, hogy a' Császár minden Világi Fejedelmeknek fő Ura és parancsoló Fejednlme lenne. Hogy pedig ezen véleke-

dés annál inkább megállapodna, azt vitatták némelly éles politicusok, hogy ezen fő méltoságot, t. i. a' Császárságot egyedül a' Pápák, kik e' földön az Istennek Helytartói, conferálhatnák. Azért ámbár gonosz életűek volnának is némellyek, mindazonáltal mindaddig Guido, Lambert, Arnulf, Lajos, és az öregebb Berengarius Olasz Országi Királyoknak nem esmértettek-meg, míg elöbb a' Pápáktól a' Császári Koronával nem ékesíttettek." —

„Ezen vélekedésnek megállapodását óhajtván maga a' Nagy Ottó is, Rómába ment, megkoronáztatta magát XII-dik János Pápa által, és nyilván igéré, hogy a' Római Anyaszentegyházat, mint Császár, mindenkor védelmezni fogja, és hogy ennek dolgában soha a' Pápa' híre és jóváhagyása nélkül legkissebbet sem fog cselekedni. Ezen esküvéssel tett igéretét mind maga, mind fia is mindenkor a' mennyire lehetett, megtartotta. De a' Birodalomnak sok bajai nem engedték, hogy mindenkor Rómával foglalatoskodnának a' Császárok; az ő távullétekkor pedig csak gunyolva nevette ama nyughatatlan Crescentius, az ifiabb Theodorának fia, minden fenyegetéseiket, miglen végre III-dik Ottó Császár fogságba ejtvén őtet, némelly hatalmas pártütő társaival kivégeztette."

„Azomban a' Császárnak halála után ismét nyughatatlankodni kezdettek az Olaszok, és az ő hamarjában választott Királyokat Arduinust nyolcz esztendőknek elfolyása előtt meg nem győzhette az új Császár. Most mindazonáltal ismét a' fő hatalomnak

helyreállását óhajtották Rómának Nagyjai, és VIII-dik Benedek Pápa leginkább némelly hatalmas Grófok által nyerte-el a' fő méltóságot, minekutána ezek Crescentius' fiain és unokáin győzedelmet vettek volna. Az ő gondos okosságok abból is kitetszett, hogy a' Németek' Királyát sürgetve kérték, hogy Rómába jővén az ő Báttyok által magát Császárnak koronáztatná. Mi tehát most eggy igen szép pompának bizonysági lészünk, de tudom, hogy sem ő, sem az utána léendő Császárok eggy könnyen Olasz Országnak uraságát tartósan viselni, a' Római egyenetlenségeket semmivé tenni, és mindeneknek jobb rendtartást szerezni nem fognak. Mindazonáltal még is részszerént szántszándékkal, részszerént akaratjok ellen is mindnyájan csak az Anyaszentegyházban való Hyerarchicus rendnek fenntartásán fognak munkálódni, mert minden kormányozásnak az a' vég czélja, hogy minden Országok a' jó rendnek és Hyerarchiának tökélletes fundálása által boldog karba jussanak, és igazságos és köz polgári társaságok és Birodalmak legyenek. Azért tehát mint Király és mint istenes férjfiú ne tekintsed sem az Egyházi sem a' Világi Fejedelmeknek személlyes cselekedeteiket, hanem visgáld ama közönséges czélra való törekedéseket, és igy Roma az ő Urainak és lakossainak gonoszsága mellett még is szent város lészen, mert ott a' legszentebb czélra leghathatósabban törekednek."

Most tehát személlyesen megjelent István az Anyaszentegyház' fő Papjánál, hogy iránta való nagy tiszteletének nyilvánságos jeleit adhatná. Ama ta-

pasztalások, mellyeket Grotta-Ferataban, és Rómába nyert, azon kivánságra gerjesztették őtet, hogy vajha a' Magyaroknál szinte úgy, mint más Nemzeteknél szokássá válnának a' Rómába való útazások! És hogy ezen végre inkább felébresztené a' Magyarokat, mindjárt a' Szent Péter Templomának szomszédságában némelly házakat és azokhoz tartozó fundusokat megvett, és az oda útazó Magyaroknak számára gazdag jövedelmekkel megajándékozta. Hogy pedig egyszersmind tudós Papok nélkül soha ne szűkölködne Országa, Sz. István első Martyr' tiszteletére tizenkét tagokból álló Káptalant fundált, melly ugyan mindenor tudós és erkölcsös Papokat nevelt Maggar Országnak, későbben azután Parochialis templommá változott, és San Stephnno in peschicera név alatt sok esztendőkig esmeretes volt (Stilting. vit. S. Steph. p. 535. Inchoffer Annal. ad Annum 1007).

Illy szent és istenes foglalatosságba találta most Istvánt Gisela Feleségének Báttya II. Henrik, a' ki Cunegunde Feleségével éppen azért jött most Rómába, hogy Olasz Országi Királynak elfogadtatván, egyszersmind a' Pápától Császárrá koronáztatna. Ezen pompát István is megvárta, és visszatérvén egész Ravennáig elkisérte a' Császárt, a' hol ismét egy Klastromot fundált a' Benedictinusok' számára, és azt gazdag jövedelmekkel megajándékozta azon kötelességgel, hogy az Olasz Országba útazó Magyarokat tisztességesen béfogadnák. (Rubeus Hist. Raven. L. V. p. 260.)

V.

Visszatérvén Pannoniába, egyedül arról gondoskodott immár István, hogy Népeit bizonyos törvények által jó rendbe hozza, és mind arra megtanitsa, a' mit ő útazásában tapasztalt. A' Franczia Királyokról kiadott törvény czikkelyek, a' Bajorok', Németek' és Szászok' törvényei tudva voltak ugyan elötte, de a' Magyarok természetekre, characterereikre, és szokásaikra nézve igen külömböztek ezen Nemzetektől, mintsem hogy az ő törvényeiket béfogadták volna. Így tehát Istvánnak eggy új rendet szükség volt béhozni, annak pedig tökélletes pallérozását Successoraira hagyni kelletett. Az ő eddig tett rendelései már minteggy elkészitették a' Magyarokat arra, a' mi következendő vala. A' közönséges jussokra és kötelességekre nézve a' Nemzetségek között való külömbözést elrontotta, felosztotta az Országot ötven Vármegyékre, minden Vármegyébe eggy Fő és eggy Al-Ispány kijegyeztetett, a' kikkel a' Népnek ügyeit elintéztette, és az ő itéletek ellen téendő kifogásoknak megvisgálását az Ország' fő Birájának általadta. Az ő Tanácsosai minden további tekintet nélkül a' legtudósabbakból és legerkölcsesebbekből választattak, és az ő kötelességek leginkább az volt, hogy a' Népeknek szokásait tekintetbe vennék, és a' mennyire a' jó rendnek fenntartása megengedné, a' Magyarokat, Németeket, Olaszokat és Görögöket az ő bévett szokásaik szerént igazgatnák. Az Országnak fő

Státussai valának a' Papi Rend, a' Mágnások, az az Grófok és Bárók, és a' Nemesek, 's ezek mindnyájan a' háborúkba menni tartoztak. A' szolgák és szolgálók, ha vagy bizonyos jószágért vétettek, vagy háborúkban elnyerettettek, megmaradtak szolgai sorsokba, de ha valamelly különös szép cselekedet által megkülömböztették magokat, úgy ők is szabadságra jutottak. Sőt a' szabad Magyarok is elveszthették szabadságokat, hogy ha t. i. vagy valamelly szolgai sorsban lévőt elvettek házastársúl, vagy valamelly szabad embert rabságra kénszerítettek, vagy a' Keresztény hitet felváltani nem akarták, vagy végtére valamelly véres fegyver által a' háborúba invitáltatván, meg nem jelentek a' csatapiaczon.

Minekutána pedig ezen rendelések több esztendőbéli szokás által ususba jöttek volna, újra megerősítette azokat a' Tolnai Ország-gyülésben kiadatott következendő parancsolat által: —

„Sokkal erősebben állapodik-meg a' Királyi Méltóságnak fényessége a' Keresztény hittől tápláltatván, hogyha egyszersmind a' törvényes rendtartásoktól támogattatik. És mivel minden Nemzet bizonyos törvények által igazgattatik, azért mi is Istennek rendeléséből Országunkat kórmányozván, 's mind a' régi, mind a' mostani Királyoknak példájokat tekintetbe vévén, olly törvényeket rendeltünk, mellyek szerént a' mi népeink tisztességes és erkölcsös józan életet viseljenek. Mert valóban illendő is, hogy azok, kik az Istennek törvényeivel dicsekednek, a' Világi hatalomnak rendeléseit is kövessék,

hogy a' jók az elsőknek szoros megőrzése által boldog sorsokat megerősithessék, a' gonoszok pedig a' világi törvények' keménysége szerént büntetődhessenek. Erre nézve rendeljük e' következendőket:

„A' Kereszténységnek régulái szorosan tartassanak-meg, és a' ki azokat elhagyja, vagy azok ellen cselekedni bátorkodik, az az ő vétkének mivolta szerént a' Püspökök által az Anyaszentegyháznak rendelései szerént büntessen-meg. Ha még ekkor is nyakasan ellentállani bátorkodna valaki, akkor a' Királynak, mint az Anyaszentegyház' fő védelmezőjének adattassék által. —

„Jól gondoljátok-meg azt Atyámfiai, hogy a' Papok többet dolgoznak, hogy sem ti minnyájan, mert mindenik tulajdon baját viseli egyedül, de ők a' magok és minnyájok' bajait viselik. Valamint tehát ők minnyájotokért dolgoznak, úgy ti is minnyájan érettek gondoskodjatok, és ha szükséges, életeteket is adjátok érettek. —

„Hogy pedig a' Püspökök az ő hatalmokhoz képest az Egyházi dolgokat annak rendje szerént elintézhessék, azt akarjuk, hogy a' Világiak a' Templomok, árvák és özvegyek iránt való kötelességeiknek tellyesitésében hathatósan segitsék őket, és mindenekben, a' mellyet a' Kereszténységnek fenntartására elrendelnek, tökélletesen engedelmeskedjenek. A' Grófok és Birák az Istennek törvényi szerént az igazságnak kiszolgáltatásában eggyetértsenek a' Püspökökkel, és sem hazugságok vagy hamis bizonysá-

gok, sem pedig hamis esküvés által megvakittatván, az igazságot el ne árulják. —

„A' ki pedig szemtelen kevélységtől indittatván az Isten' házát megvetni, vagy az Istennek ajánlott birtokokat, mellyek egyszersmind a' Királynak pártfogása alatt vagynak, gyalázni vagy magának elragadni báttorkodna, az ollyan, mint az Isten' házának rablója excommunicáltassék, és a' Királynak haragját tapasztalja, minthogy az ő ájtatatosságát megsérteni bátorkodott. Annakokáért mindenkor tellyes hatalommal védelmezze mindenkor a' Király a' templomok' birtokait, és ne halgasson olly balgatagokra, kik azt vélik, hogy az Egyházi jószágok nem jószágai a' Seregek Urának. Valóban igen tétovázik olly Király, ki inkább a' maga kincseinek örül, mint sem az Ur' kincseinek, mellyeket ő nem csak megtartani, hanem mint a' reája bizott Isteni zálogot szorgalmatosan megőrzeni és védelmezni köteleztetik. Ha tehát valamelly istentelen balgatag valamikor a' Királyi rendeléseknek ellentállani bátorkodna, és jobbulása felől nem volna reménység, az ollyan, nem tekintvén más érdemeit, a' Királyi kegyelemből és udvari seregeiből kivettessék, az Evangeliumnek ama szavai szerént: — ha a' te kezed vagy lábod, vagy szemed botránkoztat tégedet, vájd-ki, és vesd-el azt. —

„A' Papok és Grófok keményen parancsolják és tartsák-meg azt, hogy Vasárnapokon mindnyájan, gazdagok és szegények, férfiak asszonyok, kivévén azokat, kik a' tüzeket othon őrzik, a' templomokba

megjelenjenek. A'ki ezen rendelés ellen cselekedni bátorkodik, annak haja lenyirettetvén, egyszersmind testi büntetéssel büntettessék. —

„Azon istentelenek, kik megjelenvén ugyan a templomba, de vagy a' Sz. Mise áldozat közben tett fecsegéseikkel másokat ájtatatossagokban zavarni, vagy az Isten igéjének halgatását elmellőzni bátorkodnak, hogy ha nagyobb tekintetűek lévén az intésekre nem hajtanának, a' Templomokból kiűzettessenek, hogyha pedig a' köznépből volnának, a' Templom előtt nyilván megkötöztetvén ostoroztassanak-meg. —

„Ha valamelly Pap, vagy Gróf, vagy akárki más Vasárnapi napon a' dologban tapasztal valakit, azt bátran elkergetheti attól. Ha ökrön dolgozott, tehát vétessék-el eggy, és a' Községnek adattassék. Hasonlóképen történjék, hogy ha lovakon dolgozott mindazonáltal még is szabad légyen lovát eggy ököréért kiváltani. Ha pedig valamelly mesterséget űzne valaki, akkor minden szerszámjaitól és ruháitól fosztassék-meg, és csak egyedül testi büntetés által váltsa vissza. —

„A' ki pénteken, vagy más Kántor böjtökön, a' Kereszténységnek ájtatos szokását megvetvén, húst enni merészel, az bérekesztetvén tíz napokig böjtöljön. —

„A' ki halálos beteg lévén, annyira megátalkodna gonoszságába (mellytől az Isten mindnyájunkat

mentsen), hogy ámbár a' Paptól megintetvén, még is vétkeit meggyónni nem akarná, az ollyan minden Egyházi szertartások nélkül, mint a' pogányok kivettessék. Ha az ollyan Szüléinek avagy Attyafiainak gondatlansága és késedelmessége miatt nem végezhette gyónását- akkor ugyan a' szokott imádságok és alamisnálkodások végeztessenek érette, de a' Szülék avagy Atyafiak a' Papnak itélete szerént böjtöléssel tegyenek eleget késedelmességekért. A' ki pedig hirtelen-halállal kimúlik, az minden Egyházi szertartásokkal temettessék-el, mert az Istennek titkos itéletjeit senki sem tudhatja. —

„Eggy Templomnak felépittetését tiz faluknak lakossai vigyék végbe, minden Templomnak pedig két hód földet, két majort, eggy lovat és eggy öszvért, hat ökröt, két tehenet, és 34 kissebb darab marhát adjanak. A' szükséges ruhához és edényeket a' Király fogja megszerezni, Papokat pedig, és könyveket tartozik a' Püspök adni. —

„A' kinek az Isten áldását adja valamelly esztendőben, az annak tized részét a' templomnak ajánlja, és ha ezt nem akarná, attól vétessenek-el kilencz részek. A' ki a' Püspökök' részére kirendelt tizedet vissza tartja, mint tolvaj itéltessék-meg, mindazonáltal a' Püspök itélje-meg a' dolgot. —

„Azt is rendeljük Királyi hatalmunk által, hogy szabad légyen mindennek az ő tulajdonáról hitvestársának, gyermekeinek vagy attyafiainak, vagy a' templomoknak javára testamentomokat csinálni, és eze-

ket holta után elbontani vagy semmivé tenni senkinek szabad ne légyen. —

„Ellenben azt is akarjuk, hogy a' Királyt illető jószágok, ezek pedig akár földek, akár szolgák légyenek, sértetlenűl maradjanak, hogy senki abból legkissebbet is elvenni, vagy elidegeniteni ne mérészeljen. —

„Ha tehát valamelly Gróf a' Királyt ezekben megcsalná, az elidegenitett jószágnak kétszeres árrát letenni tartozzék. —

„Megengedjük azt is kegyelmesen a' mi Tanácsunknak kérésére, hogy kiki a' Királytól nyert ajándékokkal és birtokokkal (kivévén a' Püspökségeket és Vármegyéket illető jószágokat) éppen úgy mint tulajdon örökével disponálhasson. Hasonló jussal succedáljanak fiai, és Attyának akármelly vétkéért is ne szenvedjen successorra, kivévén, ha vagy tanácslása, vagy éppen cselekedete által részt vett volna a' Királynak gyilkolásában, vagy az Országot elárulta, vagy abból elszökött volna. Ezen esetben pedig a' Királynak általadatnak gyermekei, ö megitéltetik, a' nélkűl, hogy gyermekei az ö vétkében részesűljenek. —

„Hogyha valamelly Mágnás valamelly Nemesnek jószágát igazságtalanúl elfoglalja, nem csak azt visszaadni, hanem tulajdon jószágából ugyan annyit a' Nemesnek általadni kéntelenitessék. —

„Hogyha pedig valamelly Nemes azt, a' mit egyszer elajándékozott, hamisan való reáfogással erőszakoson elvétettetnek mondaná, akkor nem csak a' pőrös jószágot veszejtse-el, hanem azon felül még annyit érő pénzt is fizetni tartozzon. —

„Az özvegyek es árvák is tapasztalják Törvényeinknek igazságát. Ha tehát valamelly özvegy gyermekeivel maradni és azokat nevelni akarja, bátran megmaradhat, és senki őtet új házasságra nem kénszeritheti. De ha maga jóakaratjából férjhez menni kivánkozik, akkor elmehet ugyan, de az árváknak jószágahoz legkissebb just ne tartson. Ha pedig nincsenek gyermekei, és özvegyűl maradni akar, akkor a' míg ő él, tetszése szerént bánhat a' jószággal, de az ő halála után vagy férjének Attyafiaira háromlik a' jószág, vagy ha ezek nem volnának, akkor a' Királynak hatalmába vissza esik. —

„Mivel pedig mind az Isten mind az emberek elött szent és igazságos, hogy kiki szabadságába meg hagyattassék, annakokáért rendeljük és parancsoljuk: hogy jövendőben sem Mágnás, sem Nemes valamely szabad embert szolgaságra kénszeríteni ne mérészeljen. A' ki mindazonáltal kevélységtől megvakittatván azt cselekedné, az tudja-meg, hogy azonnal tulajdon szabadlétét elvesztette, és csak birtokának nagyobb részével válthatja vissza. A' váltásnak árát a' Király és az itélő Biró nyerik-el. Mindazonáltal a' ki eddig szolgaságra jutván előbbeni szabadlétét a' Királyi Törvényszék elött megbizonyithatja, az ugyan azonnal visszanyeri szabadlétét, de az ő vólt

Ura a' most kiadatott parancsolatnak tellyesitésére még nem köteleztethetik. —

„Hogyha valaki irgalmassággal viseltetvén, szolgáját vagy szolgálóleányát szabadon bocsátotta, nem engedtetik-meg senkinek is, hogy ezeket ismét szolgálatjába ejtse. De ha csak megigérné valaki szolgájának szabadságát, de a' halál által meggátoltatott minekelőtte igéretét betellyesithette volna, akkor az özvegyen áll, ha Urához való szeretetből, lelkének váltságáért szabadon bocsátani akarja szolgáját. —

„Hogyha valaki mint vendég illendően fogadtatván, sorsához képest megtiszteltetik, az ollyan mind addig, a' meddig barátsággal viseltetne iránta, el ne hagyja barátját, sem máshoz ne menjen. —

„A' ki valamelly árulásba a' Király vagy Ország ellen bünössé lészen, annak nincsen menedéke a' templomokba, hanem excommunicáltatván a' Keresztények' eggyességéből zárattassék-ki, Sőt az ollyan is, a' ki esmérvén illy gonosz lelkü embert, és elegendő bizonyságok nélkül nem szükölködvén, még is fel nem fedezi azt, ugyan azon büntetésnek törvénye alá vettettetik. —

„Hogyha valamelly álnok gonosztévő valamelly Mágnásnak vagy más derék embernek azt mondja: Én hallottam, midőn a' Király a' te romlásodra törekedő beszédet szóllott, és az illyen álnok fekete lelkü ember kitudódik, az azonnal halállal büntetődjön. —

„A' ki két Grófot egymás ellen fellázasztván, azokat egymás előtt viszontagosan 'gyalázni, és még őket piszkos hazugságainak felhalgatására kérni mérészel, az a' rágalmazó nyelven büntetését kétszeresen szenvedje. De hogyha csak eggy részt sértett volna illy móddal, úgy a' nyelvétől fosztattassék-meg. —

„A' ki más embert véletlenül megölni talált, az tizenkét arany forintot fizessen, és az Anyaszentegyháznak teendő rendelése szerént böjtöljön. Hogyha pedig valaki más embernek szolgáját véletlenül megölne, akkor nem csak más szolgát tartozzon állitani, hanem azon felül böjtöljön is. —

„A' ki pedig haragjában vagy készakartva gyilkosságot elkövet, az a' mi rendelésünk szerént száz tiz arany forintokat fizessen. Ezen summából ötven a' Király' kincstárjába, ötven a' megölettetett' Attyafiainak, es tiz az itélő Biráknak jusson. —

„A' ki valamelly embert fegyverrel megöl, az ugyan azon fegyverrel ölettessék-meg. —

„A' ki mást mezitelen karddal vagy szemében, vagy kezében, vagy lábán megsebesit úgy, hogy az gyógyúlhatatlan légyen, az hasonlo megsebesittetéssel büntetődjön. —

„A' ki pedig csak úgy sebesitett-meg mást, hogy abból tökélletesen kigyógyúl, az a' szántszándékos gyilkosságnak az árát lefizetni köteles lészen. —

A' ki haragjában más ellen fegyvert rántott ugyan, de sem sebet nem ejtett, sem gyilkosságot nem követett - el, az csak fél annyi pénzt fizessen. —

„Ha valamelly Gróf vagy Mágnás olly irgalmatlan söt kegyetlen lenne, hogy hitvesét megölné, az a' mi Királyi Tanácsunknak rendelése szerént hitves társának Attyafiait ötven darab szarvasmarhának általadásával békéltesse - meg, azon felül pedig az Egyházi rendelések szerént böjtöléssel sanyargattassék. Ha pedig valamelly Nemes vagy paraszt ugyan a' fennt említett vétekkel terheltetnének, akkor ez öt, a' Nemes pedig tiz darab szarvas marháknak az elébbeni mód szerént történt általadása után az Egyházi parancsolatok szerént böjtöljön. —

„Ha eggy szolga valamelly Úrnak szolgáját életétől megfosztaná, akkor a' gyilkosnak Ura váltsa-ki szolgáját a' megölettetett' Attyafiaitól. És ha ezt nem tenné az Ura, akkor a' gyilkos eladattassék és a' pénz felosztassék. —

„Ha valamelly szolga más szabad embert megölt, akkor amannak Ura egyedül száztiz darab szarvas marhának általengedésével válthatja - meg szolgáját a' haláltól, mellyre külömben ennek eljutni kelletik. —

„Ha valamelly Nemes fajtalan indúlatjától elragadtatván, valamelly leányt Szüléinek híre és engedelme nélkül erőszakosan feleségül elviszen, akkor a' Mi rendelésünk szerént, ámbár erőszakot szenve-

dett volna is a' leány, mindazonáltal Szüléinek visz-sza adattassék, azon felül pedig tíz darabb szarvas marhát fizetni tartozzék a' fajtalan. De hogyha u-gyan illyen vétekre valamelly szegény vetemedne, akkor ez az említett mód szerént büntetődjön, mind-azonáltal azon külömbséggel, hogy csak öt darab marhát adni tartozzon. —

„Hogy pedig mind a' két nem az ő jussoknak bá-torságos birtokába megmaradhasson, azt rendel-jük, hogy ha valamelly férjfiú megutálván feleségét az Országból elszökne, akkor az Asszony vólt férjé-nek jószágát szabadon és bátran birhassa; senkinek is szabad ne légyen olly elhagyatott Asszonyt új házasságra kénszeríteni. Ellenben ha maga férjhez menni akar, nem tiltatik ugyan attól, de az ő álla-potjához illő ruházatoknál egyebet Férjének jószágá-ból elvinni nem szabad. És ha mind ezek után is-mét visszatérne az elszökött férjfiú, a' Püspöktől kü-lönösen nyert engedelme nélkül meg nem házasod-hatik. —

„A' Nemesek és Szabadosok tisztességesen és példásan viseljék magokat; ha mindazonáltal vala-melly szabados férjfiú valamelly szolgálóval fajtalan-kodik, akkor az első és második esetben (ha csak ki nem váltja magát) szolgai sorsra jusson. Ha szü-lés közben meghalna a' szolgálo, akkor mást állít-son helyette Urának. Nem külömben az illy esetbe keveredett szolgáknak feje kopasszá beretváltassék, és történvén a' szolgáló' halála, eladattassék, a' nyert pénz pedig a' két Úr közt elosztattassék. —

„A' jó rendnek és mindnyájok jussainak fenntartására továbbá az is helyben hagyattatott, hogy a' Szabadosok valamelly szolgálót, ámbár Urának hírével, feleségül elvévén, szabadságától fosztassanak-meg, és szolgai sorsra jussanak. —

„Ha valamelly szolga a' lopáson megfogattatott, és ez lenne az első eset, akkor nem csak tartozzék a' lopott jószágot visszaadni, hanem azon felül (ha csak öt darab szarvas marhával meg nem váltja magát) az orra is vágattassék-el. —

„A' második lopáson találtatván füleitől is fosztassék-meg, a' harmadik esetben életével fizessen. —

„A' Nemesek pedig a' lopáson érettetvén, először, ha csak ki nem váltatnak, szolgai állapotra jussanak, másodszor és harmadszor a' szolgákrol szólló törvény szerént itéltessenek, negyedszer pedig életekkel fizessenek. —

„Ha valamelly Udvari Tiszt a' lopásra vetemedne, úgy itéltessék és büntettessék, valamint a' Nemesek, azon felül pedig semmiféle itélő szék előtt bizonyságot ne tehessen. —

„Minthogy pedig olly csunya és aláváló dolog a' tolvajság, hogy azt minden férjfiúban méltán kiki útálva gyalázza, ha tehát abban valamelly Asszony (a' mi még sokkal csúnyább dolog volna) bűnösnek találtatna, az első és második esetben kiváltathas-

sék, a' harmadik esetben pedig, mint rabszolgáló, adattassék-el. —

„Másokat bévádolni, vagy mások mellett bizonyságúl feláll ani egyedűl csak azoknak engedtetik-meg, kik a' Keresztény hitet követvén, tisztességes magokviselésekről bizonyságot mutathatnak. A' Laicusok' bizonyságtétele, ha Papok ellen kikelnek, semmit sem ér, és a' Papok egyedűl az Egyházi Birák által itéltethessenek-meg. —

„A' szolgák és szolgálók Uraik és Gazdáik ellen bizonyságot nem tehetnek, sem azokat akármi esetben is nem vádólhatják a' Birák előtt. —

„De ha valamelly szolga tulajdon Urát, vagy valamelly Mágnást megölt volna, akkor szabad akármelly szolga-társának ellene bizonyságúl kiállani. —

„Ha vamelly Nemes, megvetvén valamelly Mágnásnak igazságos itéletjét, a' Királyhoz apellál azon szándékkal, hogy a' Mágnást igazságtalansággal vádolja, az tiz arany forintoknak letétele által tegyen eleget a' Mágnásnak. —

„Ha valamelly Nemes hitét elárulván, hamisan esküszik, és ezen hamis esküvése kisűl, vágattassék-el a' keze, avvagy ötven darab szarvas marhák által váltsa-ki magát, Ha pedig ezt nemtelen ember cselekedné, az is vagy tizenkét darab marhát adjon, és böjtöljön az Egyházi rendelések szerént, vagy a' keze vágattassék-el. —

„Óhajtjuk pedig azt is, hogy a' Nemzetek' Doctorának ama szavai szerént: Legyetek egy értelmüek, egy lelküek, és eggyezők a' szeretetben, mindnyájok közt az eggyesség és csendes békesség fennmaradjon. Ha tehát ezen rendelésnek kihirdetése után mindazonáltal még is olly megátalkodott lelkű volna valamelly Gróf vagy Mágnás, hogy mási valakit tulajdon házába megtámadni, annak birtokait elpusztítani vagy megkárosítani, azoknak birtokossát megölni mérészelné, akkor a' karddal véghez vitt gyilkosságnak büntetése szerént lakoljon. Ha ugyan ő győzettetik-meg, akkor nincs végette senkinek több keresetje. Ha valamelly Nemes személyesen támadja-meg más Nemesnek birtokát, tiz darab marhát adjon büntetésül; ha szolgáit küldötte, akkor száz darab marhát tartozzon vakmerőségéért fizetni. Ha pedig valamelly köz ember más társát erőszakosan megtámadja, akkor csak öt darab marhának általengedésével tegyen eleget vétkéért. —

„Hogyha valaki más ellen irigységgel viseltetvén annak épületjeit elégeti, nem csak azoknak újonnan való felépitésére, a' házi eszközöknek visszaadására, hanem azon felül hatvan darab marhának megvevésere kötelezzük ötet. —

„Egymásnak szolgáit elcsábitani, vagy egymástól elszóllani éppen nem szabad, mivel így csak a' sok egyenetlenségek szoktak szaporodni. —

„Ha valamelly Úr az ö tölle elszökött szolgáját

más háznál emberei által keresteti, és ezen kémlők veréssel illettetnének, akkor, ámbár akárki légyen is a' sértő fél, tíz darab szarvas marhát fizessen büntetésűl. —

„Ha valaki alattomban azon iparkodik, hogy valamelly Úrnak szolgáit szabadságra tehesse, az ezen vétkéért ugyan annyi majoroknak általengedésével tegyen eleget, a' mennyi esztendőkig szolgáltak azok. Ezen majorok pedig úgy osztassanak-fel, hogy egy harmadrészt vegyen a' szolgának Ura, két rész legyen a' Királyé, de ezekből eggy harmadrészt ismét az ítélő Gróf nyerjen. —

„Hogy pedig minnyájan törvényeinknek javát tapasztalják, és azok által minden károktól és veszedelmektől megőriztessenek, parancsoljuk és rendeljük: hogy semmiféle babonás emberek mérges italok és orvosságok avagy babonázó csalogatások által senkinek egésségébe vagy életébe ártani ne merészeljenek. Ha mindazonáltal még is találtatnának ollyanok, kik ezen vétkes gonoszságra vetemedvén, valakit megölnének, az a' megölettetett' Attyafiainak általadattassék, azoknak tetszése szerént vévén büntetését. Azok pedig, kik a' hamvakból vagy más ollyanokból jövendölni, varázsolni szoktak, a' Püspök' kezébe adattassanak és megvesszőztessenek. —

„Végtére hogyha valamelly Asszony boszorkányos tudományával dicsekedne, az első és második esetben a' Paphoz vezettetvén, a' szükséges Keresztény tudományba oktattasék, sőt másodszor már a'

templomnak tüzes kulcsaival homlokán, mellyén és hátán megbillegeztessék, és ha mind ezek után még sem hagyná-el balgatag eszelösködö gonoszságát, halállal büntettessék-meg."

Ezen törvényből világosan kitetszik, mennyire törekedett légyen István, hogy Népének boldogságát minden ereiből előre mozdithassa. Jól tudta t.i. hogy a' törvényeknek tulajdon fő czéljok abban áll, hogy személlyeinknek, vagyonainknak és jussainknak bátorságos létét megőrizzék és fenntartsák. Ezeket ő mind a' tapasztalásból jól tudta. Sőt ama nagy lelke, mellyel mindeneket igazgatott, arról is bizonyossá tette, hogy az Egyházi Rend az ő lelke és tulajdon czélja szerént a' Thronusnak legerősebb istápja, hogy az ájtatosság az igaz hazafiúságnak annya; az egyházi szorosság a' legjobb 's leghivebb oltalmazója a' polgári eggyességnek, és hathatósabb fenntartó védelmezője a' csinos és mindenbe pontos rendtartásnak. És mivel ő mind ezeket tellyes tehetsége szerént sürgette, nem tarthatott amaz istentelen szemtelen szabadságos gonoszságtól, mellyel némellyek csak a' hóhéroktól félnek, mellette pedig bátran mindenféle gonoszságokat elkövetnek; következésképen meg is engedhette eggy ideig, hogy ama némelly gonosztévők órroknak, füleiknek, kezeknek, nyelveknek, sőt élteknek veszteségét bizonyos marháknak száma, vagy pénznek summája által megválthassák, mert így a' tunya, dolgot útáló Magyarok a' büntető igazság által a' dolgokra és szorgalmatos munkákra ébresztettek. Az ő princzipiuma szerént biztos igazságok valának, hogy a' törvényhozó hata-

lom különbféle népeknek csak azon polgári jussokat Beneficiumokat, és előbbségeket engedheti-meg, mellyekre vagy már is alkalmatosak, vagy mellyekre elegendő és hozzájok szabott oktatás után alkalmatosak lehetnek. Hasonlóképpen azt is tartotta István, hogy a' rágalmazás egyedűl csak a' valódi érdemet piszkolni akarja, következésképpen, hogy a' hírhordás és rágalmazás főképen az Udvarnál igen nagy és gonosz mirigy légyen, melly a' Birodalomnak boldog éltét annál hamarébb és hathatósabban elrontja, mennél inkább titokba lappang. Nem különben általlátta azt is, hogy a' tehetősebbek, minthogy több módjok és hathatósabb ösztönök lehetett a' morálitásra, ugyan azon vétekbe a' szegenyebbekkel részesűlvén, sokkal nagyobb vétkeseknek és gonosszabbaknak tekintessenek amazoknál; következésképen testiképen ugyan kevesebbet, de az ő becsűletekre nézve, és birtokok szerént keményebben büntettessenek. Végre okosan itélte azt István, hogy a' büntető igazság' czélját (melly mindeneknek jobbúlását óhajtja) inkább eléri, hogy ha a' köz bátorságnak és boldogságnak háborgatóit a' szolgaságra mintsem a' halálra kárhoztatja, Ezen igazságokat követte István az ő törvényeiben, mellyeket ő más formában egynéhány századok múlva előadott volna, hogyha nem egy Népének boldogságát óhajtó Fejedelem, hanem inkább a' látszatos okossággal tündöklő Sciolus lenni akart volna.

VI.

Hogy pediglen minden törvényeit tellyes virágzásokba megtarthassa, azon törekedett szüntelen, hogy olly Successort hagyna maga után, ki szüntelen szemei előtt hordozván azokat, szoros bétöltője és gondos jobbitója lenne azoknak. Erre nézve mindenkor Imre fiának nevelésével és pallérozásával foglalatoskodott. És sem az Országnak terhes bajai, sem gyakori útazásai vagy táborozásai ebben valamelly akadályt nem tehettek, hanem szütelen magával hordozván gyermekét, azt akarta, hogy mind belső házi életének módja, mind külső és hivatalbéli foglalatosságainak elintézése jövendőben fiának példáúl és sinor mértékűl szolgálnának. Mig a' különös esetek és a' Nemzeti érzésmód is sokat előbb mozditottak e' gyenge Herczeg' elméjének é moralitásának pallérozását.

Herczeg Bruno, ama Német Országi Fejedelmeknek részére állott, kik II-dik Henriket Otto Császár' testvérének halála után Királlyá választani nem akarták. Ez, minekutána meggyőzettettek társai, Magyar Országba futott, és Istvánnak közbenjárására Henrikkel megbékélt, és kedves leányát Agotát Német Országba visszahagyta. Gisela nagy örömmel fogadta érdemes öccsét, a' kiben ő Hedvigis leányának eggy példás társnéját feltalálta. Es eggynéhány esztendők múlva csak ugyan

mind a' két Herezeg Kisasszonyok két Szenteknek Annyává lettek. *)

Azomban nem sokára történt, hogy a' Szakszoniai házból volt Ángliai Királyoknak utolsó két csemetéi a' megölettetett II-dik Edmund Királynak fiai Edmund és Eduard amaz Usurpator Canuttól kiűzettetvén, Istvánnál menedéket és oltalom helyet keresnének. Ezeket ő igen szivesen fogadván, ollyba tartotta, és mindenre nézve úgy tekintette, mintha tulajdon magzati lettek volna, és ama szelid nevelés és gyenge érzésű lélek soha Hazájok után bánkódó kivánságra nem gerjesztette őket. Az ő Nagy-Attyok Ethelred gondatlan uralkodása alatt Normandiába neveltetvén ama híres Avranchesi oskolákból sok szép tudományokkal jöttek el, mellyekben méltán Imre Herczeg is vetélkedhetett vélek. Rangra, születésre, időkorra és tudományokra nézve hasonlók lévén hozzája, mindenkor inkább és inkább kedvesek lettek előtte, és a' barátságnak ama legédesebb érzéseit benne felgerjesztették, mellyek a' Vallásnak édes kötelei által

*) Agotha Bruno Herczegnek leánya Eduard Ángliai Királyhoz ment férjhez. Hedvigis pedig ennek testvéréhez Edmundhoz, és ennek korán történt halála után a' Nellenburgi Herczegnek Eppónak lett felesége. Ez ugyan csak Sz. Eberhardnak Annya volt, Agotha pedig Sz. Margitot a' Skócziai Királynét szülte. (Acta SS. Junii Tom. II. ad diem X.)

szorosabbá tették barátságokat. Valahányszor az ájtatosságnak gyakorlásaiban foglalatoskodott Imre, mind annyiszor kedvelt 's hív társai valának; de ha éjfél tájba, a' midőn mindenek az édes nyúgodalomnak szentelik óráikat, nyúgvó helyéből felkelvén, eggy lámpásnak kedvetlen világossága mellett a' zsoltároknak olvasása közben az Isteni titkoknak ájtatos visgálásába merűlne lelke, akkor egyedűl csak István volt titkos bizonysága, és örűle annál inkább illy Isjenfélő Successorán, mennél többször már az előtt is alkalmatossága adatott az ő fáradhatatlanságának való megtapasztalására és megpróbálására.

Ugyan is semmit annyira nem útált a' szent ifjú, mint a' fesletségnek ama fő kútfejeit, a' puhaságot t. i. és a' restséget. Ezen szent gyűlölségre pedig leginkább ama nagy Szenteknek, ugymint Sz. Ambrus, Sz. Hieronymus, és Sz. Ágoston Doctoroknak a' szűzességnek sentségéről és érdeméről meghagyott írásai gerjesztették őtet. Ezen írások pedig akkor Pannoniának minden klastromaiban szorgalmatosan forgattattak, és leírattatván kiadattattak; a' Magyarok pedig annál inkább is jó szívvel olvasták azokat, minthogy még az ő pogány Attyáik is annyira tisztelve kedvelték a' tisztaságot, hogy Istvánnak nem volt szükséges valamelly törvényeket szabni, mellyekkel a' fajtalanságot tiltani kellene.

Ama különös tisztelet, mellyel a' szűzességet szerette Imre, és ama gondos vigyázat, mellyel mindenkor oltalmazta és fenntartani igyekezett, olly

különös ajándékkal felruházta őtet, hogy az első pillantatokból tüstént megesmérné még másoknak lelkét is, és megtudná, vallyon megtartotta-é valaki szűzességét. A' többiek közzűl egykor a' Pannoniai Sz. hegyen épült Klastromot meglátogatván, és az abban uralkodó rendességnek megvisgálásával szokása szerént foglalatoskodván István, elvitte magával kedves fiát is, ki is midőn a' Szerzetesek eleibe jönnének, némellyeket egyszer vagy kétszer, többeket négyszer sőt ötször, de Maurus nevű Szerzetest hétszer megcsókolta. Látván ezt István és esmérvén fiának minden cselekedeteiben való gondos okosságát, kérdé tőle mi okból tette volna ama különböztetést a' Szerzetesek közt? de Imre erre szokott igaz lelküséggel azt felelte, hogy a' ki gondosabban megőrzötte szűzességét és lelkének tisztaságát, azt ő több csókokkal különböztette. Maurust pedig azért csókolta hétszer, mivel ez még a' legkissebb tisztálalan gondolattal sem fertöztette-meg lelkét. És minthogy a' hét szám a' tökélletességnek száma és a' tiszta szűzességnek jelentő figurája, mellyet ő ebben talált, annak okáért különböztette őtet annyira.

Azomban hogy István bizonyos lehetne azokról, mellyeket fiától hallott, egynehány napok múlva titkon, csak két meghitt embereitől kisértetvén, ismét a' Klastromba ment, és a' nélkül, hogy valaki észrevehetné őtet, mindenkor szemes vigyázat alatt tartotta azokat, kiket Imre megkülömböztetett. Akkor tapasztalta, hogy ugyan azok, a' midőn mások a' nyúgodalomra szobáikba visszatérnének, a'

templomnak külömbféle helyeire rejtvén magokat, az éjt az imádságban és az Isteni dolgoknak elmélkedésében töltenék. Most azomban elöjött István az ö rejtekéböl, és a' legtisztább vidámsággal köszöntvén szóllitá öket, kik is mindnyájan, gondolván, hogy a' Királyi Felség' jelenléte a' szoros halgatásnak réguláit semmivé teheti, nagy tisztelettel köszöntötték ötet. Egyedül Maurustól sem nyájas beszédei, sem tettetett bosszonkodása által a' szoros halgatásnak és csendességnek törvénye ellen leg kissebb feleletet is semmiképen nem vehetett. Más napon a' Prima után megjelent István a' Szerzetesek' gyülésekbe (Capitoliumban), es nyilván vádolni kezdé Maurust külömbféle hibákról, söt ollyanokról is, a' mellyekért magát méltán mentegethette volna, de ö tudván ártatlanságát, néma halgatással a' mindent látó Biróra bizta ügyét. Midön tehát az Apátur Maurus' halgatását ama közmondás szerént: qui tacet, consentire videtur, minteggy vallástételnek itélné, és már a' büntetést kimondani akarná, akkor felfedezé István az ö czélját, megdicséré nyilván mindenek elött Maurust, és mivel Bonipertus' halála által a' Pécsi Püspöki Szék üres lett, ugyan csak Pécsi Püspökké kinevezé ötet. (Pray in vita S. Emerici pag. 89.)

Bonipertus nélkül a' Király eggy jó barát, és az ifiú Herczeg eggy tudós és gondos Tanitó nélkül szükölködött. És ha csak némelly különös férjfiak az ö nagy és terhes hivataljaiktól elvonattatván, a' Királyi Udvarba nem hivattatnának, igen nehezen lehetne a' kárt kipótolni. De Maurus nem so-

ká megszabadította Királyát ezen gondolattól. Gellért t. i. di Sagredo Venetziában lévő Sz. György nevű Klastromnak Apátura éppen ekkor Jérusálembe az Úr' koporsójának látogatására sietett, de eggy rettenetes tengeri szélvésztől Dalmatziának partjaira kivettetvén, arra kéntelenittetett, hogy a' szárazon Pannonián keresztül, a' hol az istenes Királynak szent rendelései szerént minden ájtatos szarándokok szivesen és barátságosan fogadtattak, további útját folytassa. Ez most némelly fogadott kalauzok által Pécsre a' Püspökhöz vezettetett, ki is nagy szivességgel és tisztelettel fogadván Gellértet, minekutána mind nemes ájtatatos lelkét, mind fényes tudományát kitanúlta volna, arra határozta magát, hogy őtet a' Királynak béjelentse. „Parancsolatunk vagyon — úgymond a' Püspök — hogy minden idegeneket barátságosan fogadjunk ugyan, de az ollyférjfiakat, kikben nagyobb tudományt és nemes lelket tapasztalunk, a' Királyunk' számára megtartóztassunk. Annakokáért kérem barátságodat, hogy szavaimnak helyt engedvén itten maradni ne terheltessen."

Megértvén Gellért a' Püspöknek szándékát eképpen felele: „A' mindenható Isten, kinek Országát és dicsőségét keresi barátságod, irántam való szives hajlandóságát tellyes érdeme szerént fizessemeg. De mivel a' szeretet csak az igazság által tökélletes, felfedezem, mimódon jöttem én ide. Az én legfőrróbb szándékom az vala, hogy a' szent földre menvén ugyan azon hellyen, a' hol a' mi drága Idvezitőnk emberi természetünket felvenni méltóztatott, a' lelki örömnek nyúgodalmát tellyesen érezhessem,

és Sz. Hieronymus Doctor' irásainak tanúlásában Betlehembe, a' hol ő az Isten' lelkétől megvilágosíttatott, foglalatoskodjam. E' végre hajóra ültem, de eggy ellenkező szél meggátolta útamat, és a' Jaderai Sz. Márton Klastromának Apátura tisztességesen fogadván, azt javaslá, hogy további útamat a' szárazon folytassam, és imé most reménylem, hogy szándékomban akadályt épen nem fog tenni barátságod."

„És hátha már ezen czélját elérte itten? — felkiálta a' Püspök — Nem is az Apátur' tanácsa, hanem az Isten' akaratja fordittatta hozzánk barátságod' útját, a' hol pedig az ő akaratja uralkodik, ott vagyon ama szent föld, a' hol az ő Sz. Fia megjelenik választottjainak, őket tanítja 's megváltja. Sz. Hieronymusnak irásai is mindenütt az egész világon találtatnak, mindenütt ugyan azon Isteni lelkét hirdetik, mellyet Betlehemben; de Barátságod Pannoniában tanitsón, prédikáljon, irjon, és a' Krisztusnak lelkeket nyerjen, mert az aratás ugyan gazdag és nagy, de kevés az arató munkás." (Arnoldi Vioni vit. S. Gerardi cap. VII.)

Megmaradott tehát Gellért, és mind a' Püspöki háznál, mind a' közel lévő szomszéd helységekben az ő szentsége és tudománya által kiváltképen megkülömböztette magát.

Azomban elkövetkezett Nagy Boldog Asszony napja, mellyet is a' Király minden esztendőben különös pompával, minden Püspökökkel és Apáturokkal Székes Fejérváron ünnepleni szokott. Most te-

hát ezen pompás ájtatosságra Maurus 'is sietett, és a' szeretett idegent, ámbár eleget ellenkezne, magával elvitte. Azon különös tisztelet, mellyel már még a' virasztó estvén minden Püspökök viseltettek Gellért iránt, könnyen figyelmetessé tette a' Királyt reája. „Miért titkoljátok előttem ama fényességet, — úgymond Maurushoz — melly néktek annyira kedves? ki az az idegen, honnan való, és mi az ő szándéka?

Venetzia — felele Maurus — az ő Hazája, ama Sagredoi Nemesekből veszi eredetét, és Sz. Benedek Szerzetjében mint gyermek nevekedvén, későbben pedig a' Bolognai oskolákban tanúlván, sőt Tanítóvá lévén és Sz. György' Klastromába Apáturnak választatván, Isten' sugallásából, a' mint ő gondolja, a' szent földre elindúlt, hogy a' pogányoknak tanítása és példája által Krisztust hirdesse. De az Isteni rendelések eggy rettenetes szélvész által meggátolván szándékát, ide vezették őtet hozzám, és én az Isten' malasztjával és lelkével tellyes férfiat találtam ő benne, azomban úti társai a' Duna mellett várakoznak reája. — Minthogy az úgyvagyon, felele a' Király, és mi is olly férfiak nélkűl szűkölködünk, tehát maradjon nállunk. Én annakidejében Maros Vásárt nékie adom, és Püspökké szenteltetem őtet, addig pedig tanítsa fiamat mindenre, a' mit okossága és ájtatossága jóvá hagyni szokott. Azomba jelentsétek nékie, hogy holnapi napon az ő szent tanításával, az Isteni tisztelet után, erősitse és vigasztalja lelkünket.

A' Király' parancsolatjának engedelmeskedvén Gellért, ezen felvett textusból: Az Égen eggy igen nagy jel láttatott. Eggy Asszony a' Nappal felékesíttetett, az ő lábai alatt a' hold, és fején eggy korona tizenkét csillagokkal fényes volt *) más napon eggy igen szívreható beszédet tartott Az Ég alatt érté amaz Isteni felségnek tudva lévő lakhelyét. Az Asszony által értette ama minden legkissebb vétek nélkűl való Sz. Szűzet Máriát. A' Nappal való ékesítése által jelenté ama nagy 's megfoghatatlan titkot, midőn Annya lett a' Jézusnak, ki egyedűl az igazságnak napja, és kinek súgarai a' mi csekélységünket, a' mennyire elviselhetnénk, Isteni fényességével megvilágosítják. A' Hold a' világnak szűkölködő bölcsességét jelentette, melly a' Népnek, Krisztus' eljötte előtt, a' hitetlenségnek és tébolygásnak homályában némelly csekély világossággal szolgált. Végre á' tizenkét csillagokkal fényes korona az emberiségnek felmagasztalását, és egészsen az Istenségig való eljutását jelentette, melly mindazonáltal minden fényességét az Isteni kegyelemből veszi. Ezt ő olly ájtatossággal és olly buzgósággal tudta kifejezni, hogy minnyájoknak szíveit a' szent tűz, és az Isten iránt való ájtatoság elfoglalván, az Isten' nagy jóságának csudálására és hálàdatos imádására gerjesztené.

---

*) Sz. János titkos látás. köny. 12. r. 1. v.

Minekutána pedig vége lett volna az innepi pompának, előhivátta István Gellértet. Idvezlégy — úgymond — Istennek szent Papja! Az, kinek titkaiban olly jártas vagy, a' te érdemeid szerént jutalmazzon mind itt, mind az ő szent országában!

Gellért azomban csudálván eggy Királynak olly meghitt leereszkedését, térdre esvén tisztelte Felségét, és igy szólla: „Nem azért jöttem, hogy valamelly kegyelemért esedezzek, én idegen vagyok, Jéruzsálembe menni szándékozok, és szarándokságomnak társai a' Duna' partján várakoznak utánam."

„Csalatkozol — úgymond a' Király — lelkemnek 's hitemnek barátja, mert azok minden szükséges költségeket nyervén tőlem, és az Isteni végzéseknek engedvén, már a' múlt éjjel további útjoknak folytatására indúltak. Egyedül magad vagy tehát immár közöttünk, hogy minnyájunknak holtig használhassál. Itt prédikálj az én Népemnek, vezesd jó útra a' tévelygő pogányokat, oktasd a' tudatlanokat, és ápolgasd itt az új hitnek gyenge csemetéit. Én hatalmat és szabadságot adok az én egész Országomba hirdetni a' Krisztus' szelid tudományát, egyszersmind olly társakat adok, kik éjjel nappal követvén tanácsaidat, az Isteni tudománynak magvát az én Népemnek gyenge sziveibe szorgalmatosan plántálni fogják. De Jéruzsálembe nem mégy, mert én ma az Isten előtt Marosi Püspöknek választottalak, ki is, a' mint szivem' nyúgodt öröme jelenti, helybehagyta választásomat.

Midőn azomba néma halgatással gondolkodna Gellért, imé ölébe borúl Imre Herczeg, mondván: valóban igen jó Atya, ki által a' Mindenható kijelentette akaratját. Mellyet halván István, szánakodjál, monda, eggy gyenge gyermeken, ki Tanító, és egy Királyon, ki egy illy barát nélkül szűkölködik! Gellért most tehát elfogadta hivatalját, és minnyájan sok belső örömmel illy szívreható történetnek bizonysági levének.

Azomba nem sokáig tölthette István óhajtott nyúgodalomba napjait ezen szent férjfiúval; mert Athon egy hatalmas Vasállus, ki a' Tisza és Maros folyói közt egész Erdély Országig fekvő tartományt birta, új hadakozásra kénszerítette őtet. Tüstént tehát parancsolatot bocsátot az egész Országba, és a' kik csak a' fegyverviselésre alkalmatosok valának, azonnal megjelentek Kalocsán, hogy szerétett Királyokért véreket és életeket örömmel feláldoznák. Azomban épen a' midőn seregeivel elindúlni akarna, hogy a' Tiszán által vezérelje őket, béjelentetett nála egy jövevény, ki vélé némelly dolgokat közleni akarna. Ez Sunnád Athonnak legvitézebb vezére vala, ki is, minthogy vetélkedő társainak irigységét másképpen el nem kerűlhette, mostan Istvánnál kereste menedék helyét. És hogy annál is inkább érdemessé tenné magát a' Király' pártfogására, a' szent keresztségnek idvezítő vizével megmosattatván, Keresztennyé lett, minthogy már az előtt minden szükséges tudományokra oktattatott. Minekutána pedig megtudta volna István, melly hatalommal birna ellensége, szükségtelennek álítván sze-

mélyes jelenlétét, megtartóztatta seregeinek egy részét, a' más résznek szabadságot adott, hogy tetszések szerént Fő-Vezért magoknak választanának. Most tehát minnyájan egyenlő akarattal Sunnádot választották; és melly okosan 's jól történt választások, kimutatta az is, hogy egynéhány terhes munkával töltött napok után győzedelmesen térnének vissza. Athon a' csata közben megölettetett, és minden birtoka Istvánnak hatalmába került. Mivel pedig ezen nagy győzedelmet részszerént Sunnád vitézségének lehetett tulajdonitani, megparancsolá István, hogy ezután Maros városa Sunnád, avagy Csanád nevet viselvén, az egész Tartomány ugyan azon nevezet alatt Sunnádnak, mint jövendőbéli örökös birtokossának, Fő Ispánnyának, és Grófjának adattasson.

Az alatt, míg seregei vitézül harczolnának, Népeinek boldogúlásáról különösen szorgalmatoskodott István. Példát akart adni, és minden Királyoknak minteggy sinórmértéket, melly szerént uralkodniok kellene, hagyni kivánt. És hogy ama tanitásokat, mellyeket Gellért Fiának Imre Herczegnek adott, Atyai gondoskodása által annál inkább lelkébe plántálná és megerősitené, eggy emlékeztető írást nyilván feltétetett, mellyet Fiának, az ő választásának és koronázásának napján, nyilván általadna;

VII.

Hogy ájtatos imádással, (igy kezdődött amaz emlékeztető irás) ama szép rendet megvisgálom, melly a' Teremtőnek mindenható akaratja által nem csak az égnek mérhetetlen boltozatján ezer gyönyörködtető külömbséggel hanem a' földön is megállapodik és uralkodik; ha meggondolom, miképen az emberek' boldogúlását előmozditó rendelések, Országok, Egyházi Rendek, Birodalmak, Fejedelemségek, Herczegségek és Méltóságok, részszerént Isteni rendelésből és kórmányozó intézetből, részszerént törvényes és igazságos polgári rend-szabásokból, részszerént pedig némelly érdemesebb, és tapasztaltabbaknak tanácsaiból igazgattatnak, kormányoztatnak, elválasztatnak és ismét eggyesitetnek; végre ha fontolóra veszem, hogy minden állapotok e' világon nem csak Rokonaikat, Barátikat, szolgáikat, söt minden emberek' gyermekeiket bizonyos tudományoknak közlése által jutalmazni és boldogitani akarják: valóban illendőnek tapasztalom, hogy néked kedves fiam némelly tanitásokat, tanácsokat és intéseket adjak, mellyeket követven, mind tulajdon cselekedeteidet a' jozanságnak és okosságnak bölcs törvényéhez szabhassad, mind pedig Népeidnek dolgait és ügyeit szerencsésen elintézhessed, mihelyest az Ur énutánam e' múlandó koronának birására tégedet felmagasztalni méltóztatik. Tudod pedig, melly szoros kötelességed légyen, hogy Atyai

tanácsimat engedelmes szívvel béfogadjad, annál is inkább, mert maga az Isten ezen kötelességedről emlékeztet, mondván: engedelmes légy fiam Atyád' parancsolatainak, és hátra ne vessed édes Anyádnak szavait, mert így nagy ékesség ékésíti fejedet, és a' te esztendeid számtalanok lésznek. Mind ezekből azon következést tanúlhatod, hogy azonnal az Isten' és emberek' barátja lenni megszűnsz, mihelyest hátra veted azt, a' mit én tellyes atyai szeretettel közlöttem véled. Tekints vissza a' régi időbéliekre, kik a' szent törvényeket vakmerően megvetni bátorkodtak. Ímé mindjárt az első ember az Istentől az ő képére és hasonlatosságára teremtetvén, midőn a' nékie kiadatott törvény ellen cselekedett volna, a' zonnal a' Paradicsomnak lakhelyéből kiűzettetvén, az ő felséges ajándékjainak kincseit elvesztette. Amaz Istentől különösen kivalasztatott Nép, nem akará az Úr' törvényének jármát viselni, de ugyan azért különbféle módon elveszett, mivel eggy részét elnyelte a' föld, másikat elpusztította az ellenség, a' többiek önnön magokat tűzzel vassal eleméssztették. Salamon, ama bölcs Király, mivel Attyának tanácsait nem követvén, a' Népet elviselhetetlen adókkal nyomorgatta, sok szomorúságba töltötte napjait, és végre az Országból is elfutni kéntelenittetett. Annakokáért, hogy hasonló eseteket tapasztalni ne kéntelenitessél, édes fiam, fogadd az én szavaimat. Még te csak gyermek vagy, minden bőségben neveltetvén, és minteggy kézen hordoztatván minnyájoktól, nem tudod még az országlásnak terheit, és a' hadakozásnak bajait, mellyek miatt ímé végre sietnek ereim; de lészen még olly idő, mellyben a' kel-

lemetes nyúgodalomból felserkenvén, az én tanácsaimról emlékezni fogsz.

Mivel tehát ezen Országba senki más a' Királyi Koronát el nem nyerheti, csak a'ki a' Katholicus hitet követvén, annak tudományaiban elegendőképen oktattatott; azért is minden tanácslásaimnak és rendeléseimnek első tárgya a' Religio. Mindenek előtt tehát tanácslom és parancsolom néked, hogy a' Katholika Apostoli hitet olly szorgalmatosan és tisztán megtartsad, hogy te ebben Népeidnek példáúl tündökölhess, és az Egyházi Rend igazi Keresztény Fejedelemnek esmérjen tégedet. Egyedül csak ezen módon fogod méltán viselni a' koronát, és e'képen minden jó Kereszténynek hajlandóságát fogod megnyerni. Az olly Fejedelem, a' ki vagy a' tévelygő tanitásokhoz ragaszkodik, vagy, mivel a' hit jó cselekedetek nélkül csak hólt hit, ugyan csak jó cselekedetek nélkül szűkölködik, sem e' földön nyúgodtan és boldogúltan nem fog uralkodni, sem az örök koronában nem fog részesülni. Ellenben ha az igazi hitet mindenkor tehetséged szerént fenntartod, és azt szép erkölcsökkel nemesited, minden ellenségeiddel bátran és győzedelmesen fogsz viaskodni, mert tudod, hogy csak az, ki igazán harczol, nyeri-el a' koronát. Hinned kell tehát a' mindenható teremtő Atya Istenben, az ő eggyetlen öröktől fogva született Sz. Fiában a' mi Urunk Jézus Krisztusban, ki Angyali izenet által a' Sz. Lélektől fogantatván Szűz Máriától született, ártatlanúl a' Világ' váltságáért keresztfára feszittetett; a' Sz. Lélekben, ki a' Prófétáк és Evangélisták által szóllott; és a' Sz. Eggy,

Apostoli, Catholica Anyaszentegyházat. Ez ama Hitnek fő summája, a' melly nélkül senki nem idvezülhet. Ha valamikor ollyanok feltámadnának, kik az eggy elválaszthatatlan Sz. Háromságot elválasztanák, vagy kissebbitenék, tudjad előre, hogy Eretnekek azok. Ezeket ne oltalmazd, ne szaporitsd, ne talán te is az ő barátjok légy, és ők a' te Keresztény Népedet a' végső veszélyre vigyék.

A' Religio után a' Királyi koronának fényessége az Eggyházi Rend, fő gondja pedig az Anyaszentegyház, mellyet is Kristus Urunk szerezvén, az Apostolok és a' Sz. Atyák az egész Világon kiterjesztettek és megerősitettek. Ámbár pedig mindenkor új és új Nemzetekre kiterjed; mindazonáltal még is csak némelly Népeknél maradott-meg tellyes épségben. A' mi Országunkban, kedves fiam, igen gyenge még, azért is sokkal szemesebb vigyázók nélkül szűkölködik; annakokáért tellyes tehetségeddel azon légy, hogy őtet boldog állapotba helyheztethessed, ne talán azon ajándék, mellyet minden érdemünkön kivül a' véghetetlen Istentől nyertünk, a' te restséged miatt ismét elenyésszen és töllünk elvétessen. A' ki az Anyaszentegyháznak tekintetét kissebbiti, az a' Krisztus' titkos testét csonkitja, nem emlékezvén arról, hogy maga az Úr Péterhez, ő általa rendeltetett helytartó Főhez, e'képen szóllott: Te Péter vagy, és a' kőszálon épitendem Anyaszentegyházamat 's a' t. Az igaz, hogy önnön magát is kőszálnak nevezte az Úr, de ezen szó által: Anyaszentegyház nem ama kőből vagy fából épittetett házak értetnek, hanem ama Nép,

ama választott szent örökség, azon emberek t. i. kik a' Hitnek világossága által megvilágosittatván, a' Keresztségnek vizével megmosattattak, és a' Kegyelemnek balzamával megkenettettek. Azért is a' ki e' kisdedeket avagy híveket botránkoztatja, érdemes arra, hogy az Idvezitőnek szavai szerént: eggy malomkő a' nyakára köttettetvén a' tenger' mélységébe vettessék, az az, hogy minden tekintettől és hatalomtól megfosztatván a' pogányok' nyomorúságára számkivettessék. Te pedig Fiam azon iparkodj, hogy az Anyaszentegyház naponként szaporodjon inkább mintsem fogyjon. Ama buzgó szorgalom, mellyel az újolag megtért Fejedelmek az Anyaszentegyház' gyarapodását keresték, Augustus nevezetet és titulust szerzett nékiek; te is tehát hasonlóképen iparkodjál, hogy Birodalmadnak urasága megerősödvén a' te életednek érdeme mindenkor szaporodjon.

Mivel pedig a' Papi Rend ékesiti a' Királyi thrónust, annakokáért harmadik rangja lévén szivedben, tiszteljed azt, és őrizve oltalmazzad, mint tulajdon szemed' pilláját. Ha ezen Rendnek megnyerted hajlandoságát, ne félj, ne tarts akkor valamelly ellenségtől, mert annak barátsága leghatalmasabb pártfogással fog oltalmazni tégedet. A' Papoknak imádsága kedvessé tenni 's ajánlani fog tégedet az Istennek, mert ő rendelte őket az Emberek' őrzőivé és Pásztorivá; ő reájok bizta a' menyei titkoknak kiosztogatását, es ő nálok nélkül sem Királyok nem rendeltetnek, sem Oszágok nem lehetnek állandók. Az ő közbenjárások által eltörültetnek az Emberek' vétkei; ha tehát őket igazán szereted, mind tulajdon

boldogságodat elömozditod, mind pedig Országodat érdemesen és boldogúl fogod kórmányozni. Az Úr ő vélek eggy örökös frigyet kötött, kiválasztotta őket a' Népből, és részt engedvén nevéből és szentségéből, megparancsolta az ő bölcs szolgája Dávid Király által, hogy illetni ne merjük az ő Krisztusait, és ne bántsuk az ő prófétáit. Már pedig ez vétekkel megfertözteti magát, a' ki olly vétekről, mellyet meg nem bizonyithat, vádolván valamelly Papot, azt a' nyilván való közönséges csúfságra kiteszi, és alkalmatosságot ád arra, hogy mások megvetéssel viseltessenek irántok. Ezen hibától mindenkor őrizkedjél Fiam, mert külömben magát az Istent megsértvén, tulajdon életednek núgodalmát, és Országodnak dicsőségét elvesztegeted. De hogyha valamelly hibát, sőt vétket tapasztalsz valamelly Papban, intsd-meg háromszor sőt négyszer is te, és ő közte titkon, és ha nem halgat reá, mond-meg az Anyaszentegyháznak. E'rendet megtartván hidd-el, hogy naponként szaporodni fog koronádnak fényessége.

Az uralkodásnak negyedik ékessége a' Nagyoknak és Nemeseknek bátorságán, generositásán, állandóságán és igazlelküségén építtetik. Mert ezek azok, kik Birodalmadat az ellenségektől oltalmazzák, a' gyengébbeknek pártjokat fogják, és Országodnak határait mindenkor tovább terjesztik. Azért is Fiam úgy tekintsed ezeket mint Atyáidat és Atyádfiait; ne is úgy bánjál vélek mint szolgákkal, hanem úgy, mint harczoló Vitéz Társaiddal. A' te parancsolataidat csendesen, szelidséggel, és minden ha-

rag nélkűl terjesszed eleikbe, meggondolván mindenkor azt, hogy minnyájan eggy eredetűek vagyunk, és hogy csak az magasztaltatik-fel, ki magát megalázza, és az aláztatik-meg, ki magát felmagalztalja. A' te szelid bánásod' módja megemlékezteti vélek ama régi Királyoknak fiát, és minnyájoknak szeretetét megnyerheted; de hogyha gyúlölő haragoddal megsérted őket, akkor vitézségek győzedelmet vévén hatalmodon, az Országot is idegeneknek fogja általadni. Erről mindenkor emlékezvén, a' Nagyoknak tetteit az erkölcsnek csendes lelkéhez szabni iparkodjál, hogy szereteted által meghóditván, mindenkor hivséggel viseltessenek irántad, és a' szent eggyesség és szeretet kórmányozza Birodalmadat.

Söt az igazságról és békességes tűrésről se felejtkezzél-el. Mert Dávid Próféta is ezt mondja: Adjad Uram igazságos itéletedet a' Királynak, és igazságodat a' Király fiának, mert az ő Országában szeretik az igazságot. A' békességes tűrésről pedig igy irt Sz. Pál: Minnyájok iránt békességestűrők legyetek! Ha tehát tisztességesen akarod viselni hivatalodat, kövesd az igazságot; és ha lelkednek nyúgodalmát óhajtod, légy mindenkor békességes tűrő. Ha valamelly fontos dolognak meghatározása, vagy valamelly halált érdemlő Rabnak ügye elődbe terjesztetik, tartóztasd magadat a' haragtól, vagy hiába való fenyegetődzésektől, mellyeket bé nem tellyesithetsz; vagy a' törvénynek megváltoztatásától, mert mind ezek igen lealacsonyitanák Királyi méltóságodat. Illy dolgokat mindenkor az arra kijegyzett Biráknak add által, és légy Népednek Királya nem pe-

dig Birája. A' békességes Fejedelem uralkodik, a' kemény csak szorongat és nyomorgat. De ha más dolog elődbē adatik, melly ítéletedet kivánnya, akkor a' szelidség és kegyelem vezérelje lelkedet, és mindenkor bátran és boldogúl fogsz uralkodni.

A' külföldieknek barátságos béfogadása is olly hasznos, hogy a' Királyi ékességeknek rendjében méltán helyheztethetik. Ugyan is kinek köszönheti a' Római Birodalom régi nagyságát, hatalmasságát és boldogságát, mint azon férfiaknak, kik a' Világnak külömbféle részeiből oda seregelvén oda letelepedtek? Valóban is még talán most is más Nemzetek' igája alatt nyögne Róma, ha ő az idegeneket olly tisztességesen és barátságosan nem fogadta volna! — Midőn az idegenek új szokásokat, nyelveket, tudományokat, fegyvereket béhoznak, nem csak ékesitik ezekkel a' Királyi Udvart, hanem a' szomszéd Nemzetek' vakmerőségének is némüképen határt vetnek. Olly Birodalom, a' mellyben mindenkor csak egy nyelv és egy szokás marad 's vagyon, mindenkor erőtlen és tudatlan lészen. Annakokáért parancsolom néked, kedves fiam, hogy az idegeneket szivesen fogadjad, hogy inkább Országodba maradjanak, minsem másutt lakhellyeket szerezzenek magoknak. Es ha azoknak elrontására 's elszélesztésére igyekeznél, mellyeket én nagy fáradsággal plántáltam, úgy valóban nem sokára a' legszomorúbb következéseket tapasztalnád. Mindenkor tehát azon törekedjél, hogy Országodnak boldogságát nagyobbitsad.

Mindenkor pedig a' gondos okosság vezérelje tanácsidat, mert ez által választatnak és elesmértetnek a' Királyok, igazgattatnak a' Birodalmak, oltalmaztatnak az Országok; ez által rendeltetnek-el bölcsen a' csaták, ez által nyerünk győzedelmeket, és szerencsésen intézhetjük-el ügyünket. Azt is mindenkor tapasztaltam, hogy a' nagy férjfiak mindenkor csak az öregebbektől, jobbaktól és okosabbaktól, nem pedig a' közönséges Neptől, vagy némelly felfúvalkodott ostobáktól vették tudományokat. Ne figyelmezz tehát az ifiabbaknak és tudatlanabbaknak tanácslásaira, hanem az öregebbeknek jóváhagyó tanácsait kövessed, mert ezek mind okossággal, mind tapasztalással bírnak. Épen nem szükséges pedig, hogy a' Királynak szándékait némelly dicsekedni szerető szelesek kihirdessék, hanem azoknak a' bölcsek' titkot szerető keblében kelletik elzárattatni. Ha az okosakkal tartassz, te is nevekedni fogsz a' bölcseségben, de ha megveted ezeknek tanácsait, önnön magadat is szerencsétlenségbe hozándod. A' mint a' zsoltárokban is meg vagyon írva, hogy t. i. a' szenttel szent, az ájtatossal ájtatos, a' tiszta életűvel tiszta életű, és a' feslett életűvel gonosz és feslett életű leszel. Mindenik tehát abba gyakorolja magát, a' mi idejéhez alkalmatos. Az ifiak a' fegyverforgatásba, a' Vének a' tanácskozással foglalatoskodjanak. Mindazonáltal az ifiabbakat sem tiltsad-el a' tanácskozásokból, de az ő szavaiknak mind addig helyt ne adj, a' miglen az öregebbeknek és tapasztaltabbaknak jóváhagyása mem tanácsolja néked, hogy mindeneket az okosságnak próbakövére

alkalmaztatván, bölcsen és szerencsésen végezhessél.

Szemed előtt légyenek pedig eleidnek dicső példái is, mivel dicséretes egy Király, ki őseinek nemes cselekedeteit követni el nem múlatja. A'ki Attyának rendeléseitől, és az Istennek törvényeitől távozik, az könnyen hibázik. És ha kötelességek az Atyáknak, hogy fiaikról gondoskodván azokat felnevelják, valóban kötelességek a' fiaknak is, hogy Atyaik' parancsolatait engedelmesen elfogadják. Ellensége tehát az Istennek mind azon fiú, ki Attyának ellentmond, és az engedetlenségek sok Országokat immár boldogtalanokká tettek. Annakokáért jól emlékezz atyai tanácsló intéseimről, és szorgalmatosan folytasd a' te szerencsédet. Azt tapasztaltad, hogy az én bánásom egy Királyhoz illendő, és hiddel, hogy igen sok bajjal kórmányozhatod Országodat, ha az én bévett, 's mintegy meggyökerezett igazgatásomnak módjától távoznál. Valóban alig reménylem, hogy a' Görögöket a' Deákok' törvényei szerént lehessen kórmányozni, és így más Nemzetek is alig hiszem, hogy elfogadják az idegen törvényeket. Mellyre nézve tartsd-meg a' régi bévett szokásokat, hogy Népeid szeressenek, a' külföldiek pedig tiszteljenek.

Az imádságról se felejtkezzél-el fiam, mert az alázatos és állandó imádság eltörli a' vétkek' sokaságát. Há tehát elmégy az Úr' házába, kövessed S a l a m o n t az imádságba, mondván: Uram én Atyáimnak Istene, küld-le szent bölcseségedet az égből!

küld-le, hogy megesmérjem a' te szent akaratodat! Avagy pedig rövidebben így imádkozzál: Atyám! Uram! és éltemnek Istene! ne hagyj-el engemet, és ne engedj gonosz érzékenységeim által elragadtatni! Ha elbiznám magamat, vezess ösvényidre, és minden gonosz kivánságtól őrizz-meg engemet! — Így imádkoztak a' régi Királyok, így könyörögj te is, hogy megőrizvén az Isten minden vétektől, eggy győzhetetlen Király lehess. Arra is kérjed, hogy érzéketlen és restséget szerető ne légy, hanem inkább amaz erköscsel ruházzon-fel téged, mellyel minden ellenségeiden győzedelmeskedvén, éltednek folyását nyúgodt elmével és csendes lélekkel elvégezhessed.

Ezen erkölcsök tártják-fel a' 'Thronusokat, ezekkel akarom tehát végezni beszédemet, mert a' hatalmasságnak Ura, ő egyedűl a' Királyok' Királya. Illendő, sőt kötelesség, hogy a' Király igazságos, erkölcsös, és irgalmas légyen; mert a' kegyetlen, igazságtalan és irgalmatlan Király nem Király, hanem Tyrannus. Azért, kedves fiam, én örömem és reménységem! kérlek és intelek téged, hogy mindenkor követvén az erkölcsöt, nem csak rokonid, nagyok, hatalmasok és gyengék, népeid és szomszédid iránt sziveséggel és szeretettel viseltessél, hanem hogy az idegeneket is, söt minnyájokat mindenkor szeretettel és sziveséggel béfogadjad. Egyedűl csak így lehetsz állandóúl boldog. És emlékezvén az Úrnak azon szavairól: inkább tetszik nékem az irgalmasság, mint sem az áldozat, védelmezd és oltalmazd mind azokat, kik valamélly ér-

szakot avagy igazságtalanságot szenvednek. Mindenkor mérsékeld magadat, fel ne fuvalkodj szerencsés állapotodban, és el ne bizd magadat, a' szomorúságban el ne csüggedj! Légy alázatos, és az Isten felmagasztal tégedet. A' büntetéseknek kirendelésében soha se hirtelenkedj, mert a' szelidség jó, és soha nem tészen hamisságot. Szemérmetességedet őrizzed, és a' halálnak nem lészen hatalma rajtad. Szóval tartsd-meg szavaimat, és az erkölcsnek fényessége ékesítse koronádat, 's így mind itt boldogúl fogsz uralkodni, mind az örök életnek boldogságába fogsz részesülni.

Tellyes bizodalommal és biztos foganatossággal adhatta István, mint Király, ezen emlékeztető írását nagy lelkü Herczegének, kiben ő már az előtt, mint Atya, minden erkölcsnek magvait olly sikeresen elplántálni tudta. Ezt ugyan inkább tetteinek, és mintegy minden napi cselekedeteinek tükörét úgy tekinthette, mint sem hogy olly erkölcsökre, mellyekkel már a' nélkül is tökéletesen ékesítetett, tanítsa és oktassa ötet. De a' későbbi időkben volt Királyok megelégedtek azzal, hogy ezen írást az Ország' Törvényeinek sorába iratni méltóztatták. Azért bé is tellyesedet, a' mit István ő rólok előre megjövendölt, hogy azok minden dicsőség nélkül uralkodtak, elenyésztek a' sírban, és a' jóknak feledékenységére jutottak, valamint ők is az első Királynak oktató tanácsait elfelejtették.

VIII.

Miglen ezek Athonnak meggyőzettetése után így történnének, ime Gisela, Imre Herczegnek és Gellértnek társaságában egészlen Budáig jöttek a' Király' eleibe, hogy nem csak tiszta örömöknek és iránta való szeretetéknek érzéseit kifejezzék, hanem hogy örülvén nyert győzedelmén új dicsőségeket is kivánának nékie; és hogy a' Seregek' Urának véghetetlen irgalmasságáért hálákat adnának. Még ugyan itten legkisebb templom sem találtatott, de a' város, melly a' régi Rómaiak' idejében Aquincumnak neveztetett, számtalan szent Mártyroknak vérével megszenteltetett. Ezen szép győzedelmeknek dicsőségét megfontolván István, tüstént arról gondolkodott, hogy Sz. Péter és Pál Apostoloknak tiszteletére, a' Római nagy templomnak formájára valamelly Egyházat épitsen és egy Prépostságot fundáljon. Mindjárt is némelly értelmes Szerzetesek elkésitették annak rajzolatját (Grundriss), és elhivatván Constántinápolyból némelly tudós Mesteremberek, hozzá fogtak a' munkához *). Miglen azomban ezen ájtatos épitéssel foglalatoskodik István, elérkeztek számos idegenek, kik nem csak gyönyörködtették amaz idegen szokások' és tulajdonsá-

*) Thurotii. Chron. P. II. c. 31.

gok' tanúlásában foglalatoskodó lelkét, hanem az ő szent bőkezűségét részszerént ájtatos beszédek, részszerént pedig istenes cselekedetek által serkengették.

Már is ama buzgóság, mellyel számtalanan a' Jéruzsálemi szent útazásokat felválalták, lassan lassan a' barátságnak, józan ájtatoságnak, és tiszta felebaráti szeretetnek gyenge érzései által mérsékeltetett. Ama rettenetes félelmet és szorongató várakozást, (mellyet Sz. János titkos látása könyvének a' 20 r. 3 és 4 v. bálúlértett szavaiból a' 9-dik században, az ezeredik esztendő' béérkeztével, a' világ' végromlásáról, az utolsó ítéletről, és annak rettenetességéről hirdetni kezdették, és ugyan ezt a' 10-dik században nagy buzgósággal elterjesztették), a' tizeneggyedik századnak szerencsés eljötte, mindenecknek kimondhatatlan nagy örömére szerencsésen semmivé tette. Ezen bátorságos nyúgodalomba vetvén bizodalmakat, a' hatalmasabbak ismét újra és bátrabban kezdették a' gyengébbeket ostrómlani, sőt nyomorgatni, szorosabban fösvénykedni, és mindeneket gondátlanabbúl tékozlani. Az istentelenek immár a' fesletségnek minden vétkeibe újra elmerűltek; az ájtatosak ellenben az ő háládatos érzéseiknek kifejezésére módot és alkálmatosságot kerestek; vagy olly tárgyakat, mellyek az utolsó ítéletnek rettenetes képe által meg zavarodott phántasiájokat szelidebb képekkel gyönyörködtették. Mind ezeket ugyan a' 11-dik században a' Sz. Földön bőven feltalálták; de e' századnak kezdetén az ő vad indúlatjaitól és hitetlenségtől elragadtatván Hakem, Aegyptusnak és Syriának Califja, mindenféle szarándokságokat mind Mekkába,

mind Jéruzsálembe eltiltotta, a' Kereszténynyeket és Zsidókat tüzzel vassal elpusztította, az ö külömbféle szent épületjeiket, és azok közt még a' Krisztus' koporsója felett épült Jéruzsálemi szent Templomot is a' földig lerontatta. Most mindazonáltal közelitvén napjainak végéhez, és megbánván tetteit, engedelmet adott némelly épületeknek újonan való felállittatására, de a' Napkeleti Keresztények, kik a' szüntelèn való nyomorúságokba majd nem elvesztek, azon eszközlö modok nélkül szükölködtek, mellyek által az adatott engedelmet használhatták volna. De ellenben a' Napnyúgoti Keresztények elegendö módot és alkalmatosságot nyertek arra, hogy a' továbbrá halasztott végsö itéletért az Istennek hálákat adjanak, és a' nyomorult embertársaikon segitsenek.

Íly szándékkal és illy lélekkel inditván Villelm az Angolémi Gróf, Odo Herczeg, Poppo a' Treviri Ersek, és a' Verduni Apátur Richard is számtalan Püspökökkel, Apáturokkal, és Nemesekkel Istvánhoz barátságosan bészóllottak. Azomban pedig bövebb beszédekkel és külömbkülömbféle tárgyakkal foglalatoskodván, arra határozta magát végre István is, hogy mind Constantinápolyba, mind Jéruzsálembe ájtatosságának némelly emlékeztetö jeleit adandja. Azért is kiválasztván némelly férfiakat, felruházta öket tellyes hatalommal, és elküldvén a' Szarándokokkal, megparancsolta, hogy a' nevezett városokba bizonyos fundusokat vegyenek, és az épitésre minden szükséges rendeléseket tévén felállitsanak némelly épületeket. Ezen alkalmatosággal vette eredetét ama

Constántinápolyi híres Sz. Péter Ispotálya, a' mellyből azután a' Görög Országi tudományok Magyar Országba által plántáltattak. Hasonlóképen ekkor támadott-fel Jéruzsálemben ama Sz. György tiszteletére épült híres Templom és Klastrom, a' hol a' Basiliták a' Szarándokoknak béfogadására Királyi költségekkel tápláltattak. (Inchoffer loc. cit. p. 377. — Thurot. l. c.)

Azomban nem sokára szomorúságra fordúlt Istvának amaz öröme, mellyel látta, hogy ájtatos szándékait sokszor immár szerencsésen végrehajthatta. Mert II-dik Henrik Császár, kedves Gisellájának Testvére, amaz ájtatos és győzedelmes Császár, és Istvánnak leghívebb barátja, e' Világnak múlandósága után az örök életnek koronájára jutott (Kr. Ur. sz. után 1024 eszt.) Az ő halála nem csak üressé tette a' Császári thrónust, hanem a' Szakszoniai háznak is véget szakasztott. Mert a' pompáknak közepette, és a' világosságnak bőséges tengerében csendesen, szorosan és szűzen élt az ő kedves Cunegundájával; és érezvén közelíteni végső óráját, feleségének Attyafiait e'képen szóllította: Valamint nékem általadtátok Cunegundát, épen úgy adom én őtet vissza néktek. A' Papnak áldása e' rövid életre, de a' mi szent esküvéseink 's fogadásaink az örökké valóra öszve kötöttek bennünket. Mint tiszta szűzet adtátok nékem őtet, úgyan úgy az az, mint sérelem nélkül való szűzet ismét vissza adom őtet.

Ama szent elragadtatás, mellybe Imre Herczeg

ezen példának hallására eltelt, igen megszomoritotta István t, és nem csekély gondolkodással búsúlt az ő Nemzetéből léendő Successorán, látván, hogy az árvaságra jutott Német Birodalom némely uralkodni kivánó Nagyoknak kevély nagyravágyódása miatt ismét az öldökléseknek és pusztúlásoknak néző piaczává lett légyen. Hogy tehát Országát illy nyomorúságoktól megszabadítsa, azon gondolkodott, hogy kedves fiát, ki már életének huszadik tavaszát számlálta, mennél előbb összepárositsa. Minekutána tehát II-dik Cresimirnek a' Croatziai Királynak leányát, ki az ő különös ájtatossága és szépsége miatt igen hires volt, Fiának kiválasztotta; ez pedig édes Attyának akaratjára, noha hajlandóságai mást javasolnának, követte volna, örömmel várta István azon időt, mellyben kedvelt unokáját az ő általa elkezdetett istenes munkáknak folytatására serkenthesse 's tanithassa.

Azomban nem sokára megtudta István, hogy a' Német Birodalom egy vitéz Császárnak kormányozó hatalmára jutott. Konrád t. i. a' dicsőségnek kívánságától indíttatván, a' hadakozásokat szerette, és Birodalmának határait nagyobbítani kívánta. Az első egyenetlenségnek, melly ő és István közt támadott, oka vala Bruno Henrik Császárnak testvére, és Augsburg városának Püspöke, kinek javaslására el akarta rontani Henrik Császártól fundáltatott Bambergi Püspökséget, mellyet ő maga jószágaival meggazdagitott, és úgy egyezett Brúnóval, hogy egy részét birtokának elvévén Bruno és unokájának Imrének hagyván, a' másikat Konrád Csá-

szár birná. Mind ezekről hírt és tudósitást vett István, és nem csak helybe nem hagyta Brunónak szándékát, hanem az Istennek haragját eleibe terjesztvén, azt kivánta egyszersmind tőle, hogy a' Császárt feltett szándékáról akármi módon visszatartóztassa. Bruno helyt adott az Istenfélő Király' szavainak, és egy visiónak (látásnak) kifogását előhozván megjelent Konrádnál, és a' Püspökségnek megkegyelmezéséért esedezett. De a' Császár az ő kétséges magaviseletéből észrevette Attyafiainak vólt béfolyását, és meg nem halgatta a' Püspököt.

Alig lett vége ezen első egyenetlenségnek, imé követségül küldé Konrád a' Straszburgi Püspököt Constántinápolyba a' Görög Császárhoz. Verinhar számos kísérőkkel, inasokkal és szolgákkal megjelent; ő utána mindenféle válogatott szekerekkel, és a' leggazdagabb pompához kivántató jószágokkal némelly szekerek, egész ménesek, számtalan marhák és kutyák jövének. Illy pompás készülettel elérkezvén Pannoniának határaira, megjelenteté magát Istvánnál, kérvén, hogy mint a' Sz. Földre menendő Szarándokok kegyesen fogadtatván, bátorságos és szabados általmenetelt nyerhetne az Országon. De István, hogy Pannoniának istenes Püspökjeit ne botránkoztatná, noha azután valóságos szándékát kijelentené is Verinhar, vissza parancsolta ötet. Ezzel megbántódott Konrád. — Söt

Mivel már egynehány izben béütöttek a' Bajorok, Pannoniának némelly részet kirabolták, most midőn ismét megjelenvén Istvánnak seregei által igen meg-

verettettek: újollag megháborodott, és a' Magyarok önnön magok védelmezéseket megtámadó háborgatásra magyarázta.

Annakokáért megparancsolta, hogy seregei a' Magyarok ellen indúlnának. És egynehány hónapok múlva elpusztítván a' Laitha és Duna folyói közt fekvő tartományt, a' Rábáig elöre tódúltak, táborozásokat elrendelték, és a' halálnak rettenetességével ijesztvén a' Magyarokat, hívogatták a' bajvivásra. De István a' vérrel nyert pálmának dicsőségét nem óhajtván, épen nem hirtelenkedett, hanem az Istenben vetvén bizodalmát, az egész Országba bőjtöket és különös imádságokat rendeltetett. Azután pedig Henrikkel, ki már a' Császárságnak elnyeréséről bizonyos volt, olly szép eggyességre lépett, hogy ez követjeit elküldvén, minden vérontás nélkűl visszaküldé Attyának seregeit Bajor Országba.

Halván Konrád ezen történetet, ámbár fia legkissebb híradás nélkűl eggyezett is meg Istvánnal, mivel mindazonáltal ezen időben mindeneket az Ég különös rendeléseinek tulajdonitottak az emberek, helybe hagyta a' Császár is fiának tetteit annál is inkább, mivel azt meghallotta, hogy István az imádságnak és böjtölésnek gyakorlása által készítette seregeit a' hadakozásra. Sőt némelly tudatlan istenfélő emberek azt is hirlelték, hogy az Égnek valamelly Követje egy Vitéznek képébe megjelenvén a' táborban, megparancsolta a' Császárnak nevében, hogy minnyájan azonnal hazájokba visszatérnének. (Carthuitius p. 149. — Bonfinius Decad II. l. 1.)

Minekutána tehát István illy módon egy veszedelmes háborutol megszabadúlt volna, 's egyszersmind örömmel tapasztalná, hogy Országában a' békesség és igazság Népeinek boldogságát előbbre vinnék, elvégezte magában, hogy az országlást immár fiának általadandja. Az ő eljegyeztetésének napjától valamelly szokatlan szomorúságot, és valamelly titkos de mély fájdalmat tapasztalván, azt gondolta, hogy talán a' sokféle kiterjedt gondoknak és kötelcségeknek sokasága elfelejteti ama fájdalmat, mellynek okát nem tudhatta, és mellyet Imre semmiképen kijelenteni nem akart. Egyszersmind helyesnek állította ezen ifjút olly állapotba helyheztetni, a' mellyben függetlenül, 's önnön maga akaratja szerént cselekedni kellene, és a' mellyben hol intései és tanácsai, hol pedig példái által boldogúl igazgathatná őtet.

Erre való nézve, főképen pedig, hogy hátra lévő napjait csendesen, és az Isteni tökélletességekről való elmélkedésekben tölthetné, azt akarta István, hogy a' következő Nagy Boldog Asszony napján minden Püspökök, Mágnások és Nemesek Székes-Fehérvárra összeseregelvén bölcseségének és igazságának örökösét Királyoknak elismérvén, esküvéssel igérnék hívségeket. (Thurotii Chron. P. II. c. 33.) De az Isteni véghetetlen Bölcseség másképen végzett mind ezekről. Mert imé hat nappal előbb „elvitetett Imre ez életből a' bünösök közzűl, hogy a' gonoszság el ne fordítsa elméjét, sem a' hamisság meg ne csalja lelkét. Csak igen is hamar tökélletes lett, és sok esztendőket töltött, mert a' szeplőtelen élet a' leg-

nagyobb vénség" (Salam. I. Könyv. 4 rész. 8 — 14 v.) Ezen szavakkal jelenté-ki szomorúságát István az öszveseregelt Magyaroknak, a' mellyekben is tulajdon akaratjának az Isten' szent akaratjával való öszvekapcsolással vigasztalását feltalálta.

Legnagyobb vigasztalását pedig azzal nyerte meg leginkább, hogy Imrének meghitt Titoknokjától megtudta azon titkot is, mellyről eddig csak minteggy sejditve gyanakodott. „Bizonyos vagyok arról — igy kezdé beszédjét Imrének meghitt barátja — hogy emlékezik Felséged, midőn Henrik Császárnak halála után a' Veszprémi völgyben lévő Szüzek' Templomának számára sok drága eszközökkel és ruhákkal minket oda küldeni méltóztatott. Az úton leginkább a' Császárnak szent életéről, és ájtatos magaviseletéről folytatta a' Herczeg velem beszédjét, és leginkább az ő kinyilatkoztatott szüzességét dicsérte előttem. Én ugyan annak érdemét ostromlani kezdettem egy keveset; de ő nem csak számtalan bizonyságokat hozott-elő Sz. Pál Apostolnak, Hieronymus és Ágoston Doktoroknak írásaikból, hanem az Idvezitőnek, az ő szent Anyjának a' Szűz Máriának, Paulinusnak és Sz. Eleknek példáit is említvén, egészlen elnémitott. Még ugyan akkor az ő eljegyeztetéséről nem is gondolkozott Felséged; de annyira csakugyan kiterjedett elmém, hogy az ő tőle származott unokákat szeretni fogja Felséged. Annakokáért kértem őtet, hogy a' Császárnak szüzességét nem a' Szerzetes Rendnek szorossága, hanem a' Fejedelmi kötelességeknek kiterjedése szerént értené és felvenné; említém néki továbbá, hogy azon

rablások és pusztítások, mellyek a' Császár' halála után Német Országba elkövettettek, bizonyára meg nem történtek volna, hogyha valamelly örököst maga után hagyott volna a' Birodalomnak. De ő a' szent buzgóságtól felindittatván, azt felelé nékem: O ti hitetlenek! hát nem tudjátok-é, hogy ha csak az Úr nem épiti a' házat, hiába dolgoznak, kik azt épitik, és ha csak ő nem őrzi a' várost, hiába vigyáz annak őrzője? Ő az, ki az Országokat, valamint az időket és órákat, változtatja, annak adja, kinek akarja, és az ő bölcsesége ellen se hatalom se bölcseség nem tehet, minthogy minnyájan, kik e' földön élnek, csak semmik az ő szemei előtt. Hadd keressem tehát elöször az Isten' Országát és igazságát, 's megadatik nékünk, a' mi nékem és néktek hasznos lészen. — Tudja jól azt Felséged, hogy tántorithatatlan volt minden fetételeiben; ezt én is tudtam, azért a' mit meg nem akadályoztathattam, arról lemondottam. Azomba történt, hogy Sz. Lőrincz napja előtt való éjtszakán Sz. György' templomába mennem kelletett. Egy bágyadt lámpásnak világosságánál elkezdettük ama kedves zsoltárt: Boldogok! kik az Úr' útján járnak 's a' t. és a' végére eljutván olly ájtatoságba ragadtatott Imre, a' mellybe soha sem láttam eggy embert is. Azután felkiáltott: Világositsd-meg Uram szolgádat, és tanits-meg arra, a' mi kedves előtted! Azonnal úgy tetszett nékem, mintha az egész templom megvilágosodott, és egy szózat, melly, majd idegen, de kellemetes szózatnak, majd pedig a' Herczeg' szózatjának tetszett volna. Igen kedves — úgy hangzott — az Isten előtt a' szűzesség. Ezt kivánja tőled az Úr, ebben maradj-meg

mindenkor. Úgy vélem, hogy ezt hallottam, de arról bizonyos vagyok, hogy Imre azonnal így imádkozott: Én Uram és Istenem, kinek szemei előtt ninesen titok, ki gyámolitod az emberi gyarlóságot, és igazgatod a' Királyok' lelkeit, töltsd-bé szent akaratodat rajtam, és engedd, hogy az én kivanságimnak és indulatimnak szikrái a' Te szent kegyelmednek harmatjával eloltassanak! Így lettem fogadásának bizonysága, és azonnal esküvéssel igérnem kelletett, hogy halála előtt senkinek ezen titkot fel nem fedezem. (Pray in vita S. Emerici.) Midőn azután visszatérvén, Cresimir Királynak szűz leányát ajánlaná Felséged nékie, hogy örökös társa lenne, akkor tapasztaltam mint fohászkodott az Égbe, és melly nehezére esett, hogy Felségednek szavát elfogadja; minthogy akaratját többé immár nem tellyesithette. De a' lakodalmi örömnek első éjjelén felfedezte fogadását szűz társának, és ez az Isten és Imre iránt való szeretetből helybe hagyá azt. De terhesebb sokkal, és azért érdemesebb is a' gyenge Nemzetnek a' természet ösztönin való győzedelme. Mert az anyaságnak kivánása az asszonyi léleknek legtitkosabb szentségéből származik, és a' legszentebb érzésekre törekedik. Ezen nagy viadalt bajnoki vitéz módra végzé a' Herczegnek felesége, de azt és az abból származott fájdalmat eltitkolni, hogy a' leggyengébb lelkű Herczeg észre ne venné, nem vala immár hatalmában. Ezen bú, mellyel legkedveltebb társa küszködék, emészteni kezdé a' Herczeg' lelkét és testét, 's egyedül az ő eloszlatását óhajtotta; és imé szomorúsággal tapasztaljuk, melly hamar elérte kivánságainak bétellyesedését."

„Az ő lelke kedves volt az Istennél, azért vitte-el őtet e' gonosz életből" ezt felelvén István, a' szűz özvegynek vigasztalására sietett. Minekutána pedig Sz. Imrének hideg tetemei a' Székes-Fehérvári Sz. Szűz Mária' tiszteletére épült templomába letétettek, azonnal a' Veszprémi völgyben lévő Klastromba ment Cresimir' leánya, hogy a' Szűzek közt töltse rövid napjait, mellyek után ismét eggyesülhessen kedvesével az Istenek Országában, a' hol a' választottak se nem házasodnak, se férjhez nem mennek, hanem hasonlók az Isten' Angyalihoz.

IX.

Már most azon törekedett leginkább István, kit válasszon Successorának; mert az Országnak törvényei által meghatároztatott, hogy Árpádnak unokáiból szabadon választhassanak Királyt magoknak, vagy legalább Árpád nemzetéből eredendőnek lenni kelletett annak, kit ők, mint igaz és törvényes Királyt elesmérni tartozzanak. Ha szabad választásra hagyná azt István, akkor az ő bölcs rendeléseinek bizonytalan megmaradásokért aggódhatott, mivel nem csak többen valának még Árpád' unokáiból életben, úgymint: Mihály Báttyának fia Vasul, és Kopasz Lászlónak fia András, Béla, és Leventha, hanem ezek közzűl eggyet sem talált vagy

alkalmatosnak, vagy érdemesnek arra, hogy azon jó rendet és boldogságot, mellynek ő kezdője volt, vagy fenntarthassa, vagy fenntartani akarja. Mert Vasult többszöri gonoszsága miatt őrizetre bízni kéntelenittetett, András gyenge és alkalmatlan volt, Béla tüzes és nagyravágyó indúlataitól gyakorta elragadtatott, Leventha pedig olly annyira kedvelte a' pogányságot, hogy ezen hajlandóságát éppen nem mérsékelhetvén, méltán megútáltatna Istvántól.

Azomban épen azon időben történt, hogy a' pártütő Venecziánusoktól elűzetett Urseola Ottónak (ki is nem régen az előtt Konstántinápolyba meghólt) hitvese Gisela Istvánnak testvérje az ő fiával Péterrel Magyar Országba érkezett. Az Olasz és Görög pallérozódásnak kellemetes zavarodása, az ő tudományainak a' szép morálitással való eggyezése, az ő víg és nyájas magaviselete, melly minden eselekedeteiből kitetszett, igen kedvessé tette őtet a' Királynál. Az Anyaszentegyház' tanitásaiban tökélletes, ájtatos és bátor lévén, annyira megnyerte István' kegyelmét, hogy ámbár mind ezek mellett észrevenné a' mulatságok és szerelem iránt való hajlandóságát, még is, gondolván, hogy ezen rossz hajlandóságok az országlásnak sullyos terhei miatt el fognak folytatni, jövendőbéli Successorának szivében eljegyezvén, sok kegyelmekkel megkülömböztette őtet. Ezen kitetsző megkülömböztetést, noha a' vendég' méltóságával palástolná is, észrevették Istvának több Attyafiai, és Pétert legnagyobb irigységgel üldözték. Azok pedig, kik a' pogányságot

István' halála után visszahozni szándékoztak, látván magokat reménységekben megcsalattatni, arra határozták magokat, hogy Istvánt mennél elöbb az élők' számából kitörültessék. E' végre Vasult Árpádnak legidősebb unokáját Királlyoknak és ezen dologba fő igazgatójoknak választván, egyszersmind eggy Udvari Grófot reákértek, hogy legjobb Királyát kivégezze. Ez ugyan elfogadta kéréseket, de melly érzések váltották-fel egymást szivében, melly félelem és rettegés futá-el minden testét, a' midőn éjjeli csendességben titkon a' Királynak hálószobájába menne! Az alatt, míglen a' Király' nyúgvó helye körűl olly helyt keresne, a' honnan egyszerre leejthesse nagy áldozatját, imé kiesik ruhája alúl a' fegyver, és a' Királynak nyúgodt lélekkel tett sóhajtozása „ha az Isten oltalmaz, ki lehet ellenem" olly annyira félelembe ejté a' ravasz gyilkost, hogy lábaihoz borulván, undok szándékát, annak kezdőit és czimboráit felfedezné, és kegyelemért esedezne. Meg is engedett ugyan István nékie, de a' gyilkosok vezéreit a' szabott törvénynek értelme szerént bün' tette. András, Béla és Leventha hamarjában történt Lengyel Országba való elfutások által menekedtek-meg az érdemlett büntetéstől. Vasul pedig Nyitrán örökös fogságra kárhoztattatott, és hogy istentelen szándékának tellyesitésére mindenkorra alkalmatlanná tétetne, Giselának parancsolatjára, szemeitől fosztattatott-meg. (Carthuit. Edit. Pray p. 158. — Thurotii Chron. P. II. c. 33. — Pray diss. de S. Ladisl. p. 129.)

Így történt, hogy Árpádnak unokái, legalább

a' legelső esetre a' Koronától elzárattatnanak; István pedig több bizodalommal várhatta azt, hogy Geizának a' leány részről való unokáját meg nem vetik a' Magyarok. Mindazonáltal, hogy mind a' Papsággal és Mágnásokkal, mind pedig léendő Országával megesmértesse Pétert, öszvejárta, noha beteges lenne, az egész Országot vele. Legtovább pedig mostan Csanádon múlatott István, a' hol már három esztendőtől Gellért tellyes tehetsége szerént a' Keresztény hitet és józanságot kiterjesztette.

Már régenten, még t. i. Imre Herczegnek eljegyzése előtt kelletett volna a' Király' akaratja szerént Gellértnek ájtatos munkáját elkezdeni, de az udvari pompákból a' magánosságba térni kivánkozott, hogy az Isteni tökélletességeknek és négy utolsó dolgoknak elmélkedése által a' Püspöki nagy hivatalnak elviselésére méltán készülhessen. A' Király látván nagy ájtatosságát, megengedte eggy ideig Gellértnek, hogy e' Bakonyi erdőkbe rejthesse magát. Itt ő részszerént minden földiektől elvonattatván egyedül az Isteni dolgoknak édes elmélkedéseivel foglalatoskodott, részszerént pedig a' Beeli Klástromban élő Szerzeteseket bölcs tanítása és szent példája által vigasztalta.

De minekutána a' Konrád Császárral kötött békeség után újra unszolná István őtet, akkor már vonakodni nem lehetett Gellértnek, annál is inkább, minthogy Megyéjének nagyobb részét még pogányok birták, és egynehány ottan lévő Görög

Szerzetesek' rendtartásokkal keveset gondolván, erkölcstelen viseletek által igen csekély, sőt semmi előmenetelt nem tettek. Annakokáért két érdemes Szerzetesek a' Pécs-Váradi Klastromból elvitettek; úgy hasonlóképen a' Szalavári, Bakony-Beeli, Zobori, és a' Pannoniai hegyen lévő Sz. Mártonyi Klastromból ugyan annyin mentek-el Gelérttel, hogy a' Krisztus szőllőjében szegény munkások lennének. Ezeket ő szemes vigyázattal választotta, és ők csak hamar megmutatták, melly nagy és fáradhatatlan segítői lennének Apostoli munkálódásaiban. Mivel pedig mind eddig inkább csendességben, mint sem a' Világ' lármáiban élt Gellért, szüntelen nyúgodt lelkü, csendes, megelégedett, ájtatos és Istenfélő lévén, nem csuda, hogy minnyájoknak szeretetét megnyerte. Seregenként tódultak immár a' szegények, gazdagok, vének és ifjak, hogy ezen Isten' fiát (mert így nevezték őtet) láthatnák, és Apostolai által megkeresztelkedhetnének. A' szomszéd városokba és falukba templomok épitettek, és midőn egyszerre harmincz Nemesek fiaikat hozzája vinnék, hogy az ő oktatásokat magokra válalja; akkor megvett az ő városába egy házat, és oskolát állitván-fel, Valthert, ki legtudósabb volt Papjai közzül, Tanítónak kirendelte. Rövid idő alatt pedig annyira szaporodtak a' Tanitványok, főképen a' midőn sok Lengyelek, Csehek, Németek, sőt Francziák is elhoznák gyermekeiket, hogy Valther immár elégtelen lévén, Gellért a' Székes-Fehérvári fő oskolából a' Királytól segitséget kérni kéntelenittetne.

Illy gyönyörű virágzó állapotban találta István

az oskolát, midőn Csanádra érkezven Péterrel, Gellértet mind ezeknek Szerzőjét othon nem találná. Nem messzire tudniillik a' Makói hegyek közt lévő völgyben eggy Remetést épittetett, a' hova esztendőnként egyedűl maga egynehány napokra kimenni szokott, hogy a' mennyei örömnek gyönyörűségeit édes elmélkedésekbe fellelhesse. Ugyan is mindenek úgy voltak itt elrendelve, hogy az ájtatoságra gerjesztvén az embert, tökélletes megelégedést és édes nyúgodalmat öntenének a' szivekbe. Mert egy oltár a' Sz. Szűz Mária' tiszteletére épittetvén, a' szüntelenűl elötte égő lámpásnak jelenléte által ama nagy és égő szeretetet ábrázolta. A' sir, mellyet tulajdon kezeivel mindenkor mélyebbre ásott, az örökkévalóságnak kivánságát nagyobbra vitte. Egy kis kert és egy közel lévő kellemetes csergeteg kielégitették az ő kevésre vágyó lelkét. Itt múlatozott Gellért akkor is, midőn a' Király látogatására jött volna, ki is szorosan megtiltotta, ne talán valaki ő végette Gellértet az Isteni dolgoknak szent elmélkedéséből a' városi, sőt udvari pompáknak lármáira hivni bátorkodjon.

Azomban elhiresedett, hogy más napon a' Káptalanba meg fog jelenni Gellért. Mindenkor t. i. ha új világositásokkal és titkoknak értelmével bételt magánosságban oda szokott ő elősször menni. A' Káptalan' gyűlésében megjelent István is, és borzadással halgatta, mellyeket a' szent férjfiú a' jövendőségnek útálatosságáról jövendölt.

„Mérsékeljétek — igy szóllitá a' jelenlévőket —

örömeteket azon szerencsés előmenetelen, mellyet fáradságtok után tapasztaltok, hanem dolgozzatok serényen, nem azért, hogy dicsőséget nyerjetek, hanem hogy megfeleljetek kötelességteknek, hogy ha majd a' világnak zavarodása elrontja és semmivé teszi minden munkánkat, akkor is úgy dicsőítessék az Isten, midőn büntetett, valamint dicsérjük és dicsőítettük, midőn kegyelmezett. Mert édes Atyámfiai úgy fog történni, hogy mind azok, mellyeket mi most plántálunk, kiirtatnak. Az igaz, hogy észrevehetetlenül (egyedül az Isten' választottjai veszik észre) fog a' pusztúlásnak útálatossága elérkezni, de azután, mint a' meredek hegyről eső víz olly sebességgel előjön, és az emberek' szíveiből minden hitet, ájtatosságot, szeretetet, minden örömet az ő emlékezetével eggyütt kiirtani, eltörleni, és elrontani fogja. Akkor ezen Országoknak Anyaszentegyháza is szakadásokra oszolni, a' Kereszténységnek szelid igája Papoktól és Világiaktól egyaránt elrontatni, sőt az Istennek véghetetlen okossága, mellyet mi az ő Sz. Fiának példája szerént néminémüképen megismérhetünk, semmibe vétetni és megcsúfoltatni fog. Ezen romlásnak idejekor előjönnek majd a' Szerzetesek, kik külsőképen külömbféle ruházatokkal élnek ugyan, de belsőképen minden gonoszságokkal tellyesek lévén elhagyják a' magánosságnak boldogságát, keresik a' gonoszak' társaságát, hogy részt vévén vélek, ugyan csak vélek elkárhozhassanak. A' kevélységtől és nagyravágyódástól elragadtatván, az Isten' Országának felépítésében velünk vetélkedni fognak, sőt üldözvén bennünket, az ő indulatoskodó kicsinységek által elrontják azt, a' mit mi épi-

tettünk, és azoknak omladékin a' buja elfajult világnak vendégségeket készitvén, és azokba részesülvén, az egynehány jóknak botránkozására, az eggyügyűebb népnek csufságára, a' hatalmasabbaknak pedig útálatjára lesznek. Ezek ugyan orvosolni akarják majdan a' sok hibákat, de ezen rossz világban mindent rendetlenül kezdenek. Némellyek ismét inkább a' hasznosnak tetsző, mint valóságos jó uton törekedvén, kiirtani és eltörleni fogják szerzetünknek fiait. Mások pedig gyakoroltabbak lévén a' kigyomlálásba mintsem tisztitásba, elszakadnak majdan az Anyaszentegyháztól, nem is sejditvén azt, hogy ezen kivűl lévén megepednek és elvesznek. Ha tehát azután majd az elsők minden felől gonosz és álnok csalóktól környűlvétetvén, sikeretlenül sóhajtozni fognak igaz Papokért, az utolsók pedig minden lelki élteknek és vigasztalásoknak hiánosságát panaszolják, akkor az ő eggyesült jajgatások a' közel lévő itéletnek postája lészen, a' mellynek hosszas bétellyesitése után ismét a' boldogságnak elmúlt valósága visszatérend ezen Országba. Így szóllott hozzám e' napokban az Isten' lelke, igy szóllottam én is néktek, tartsátok e' szavakat szivetekbe és emlékezetetekbe."

Nem kevés búval és szomorúsággal halgatta mind ezeket István, és csak egyedül az Istenbe való tökélletes bizodalom vigasztalhatta lelkét, mellyet az igazságnak 's irgalmasságnak gyakorlása tellyes nyúgodalomba helyheztetett földi éltének estvéjére.

Elhagyván pedig Csanádot és Kalocsára érkezvén, meglátogatta ama nem régiben megholt

Anastasius Püspöknek sirját. Itt az ő közel lévő haláláról, az elmúlt esztendőknek rövidségéről gondolkodott, és minekutána Benedek Püspök' béiktató inneplésében részt vett volna, a' bévett szent szokás szerént a' templom ajtajánál lévő szegényeknek bő alamizsnáit kiosztogatott. Azután pedig Budára sietett, hogy az általa kezdett klastromot tökélletesen felépitesse. De imé eggy hideglelés olly hathatósan foglalta-el minden testét, hogy abból éltének végét jövendölné. Annakokáért nagy hamarsággal összehivatott minden Püspököket és Mágnásokat, hogy Successoráról és jövendőbéli Királyokról tanácskozzon vélek. A' legigazabb szinekkel leirá unokájának Péternek mind érdemeit, mind hibáit, és ő is olly annyira kedveltette magát mind addig, hogy tekintetbe nem vévén gyengeségeit, eggy sem találtatna, ki az ő felmagasztaltatását a' thrónusra helytelennek találta volna.

Azomban mindenkor súllyósabb lett Istvánnak betegsége, és már Nagy Boldog Asszony virrasztó estvéjén felgyógyúlásának minden reménysége eltűnt. Más napon tehát kivánsága szerént beteg-ágya előtt elvégzé Gellért a' szent Mise áldozatot, és minekutána az oltári szentséget, és a' többi végső szentségeket felvette volna, ismét előhivatta az Ország' Eleit, és megintvén, hogy az igaz Keresztény hitnek tanitásaiban állandók lennének; hogy a' csak zsengéjében lévő Pannoniai Kereszténységet a' pogányok ellen oltalmazzák; hogy az igazságot és törvényes szorosságot megtartanák; hogy szeretetben, eggyességben, és igazságban élnének, fel-

kiálta: „Oh Istennek Sz. Anyja, Angyalok' Királynéja! a' te szent oltalmad alá ajánlom Pannoniának Anyaszentegyházát az ő Püspökjeivel, Papjaival és minden Híveivel! Te reád hagyom az Országot az ő Nagyjaival és Népeivel! A' Hír és a' szeretet örökségül adták néked ötet! Oh vajha a' hít és a' szeretet szeplőtelenül mindenkor megmaradnának ő benne! !" Így sóhajtoza István, és ezzel végzé — szent életét. Az ő szent teste azután Székes Fehérvárra vitetett, és az ő általa a' Sz. Szűz' tiszteletére épült templomba helyheztetett. (Carthuitius Edit. Pray p. 159. et 160). Ötvenkilencz esztendőt töltött e' földön mint ember, ebből negyvenkettőt mint Király minnyájoknak például és tükörül élvén, és sok esztendőkig sirattatván a' Magyarkoktól.

II.

SZENT LÁSZLÓ

NYOLCZADIK

MAGYAR KIRÁLY.

I.

Szent László Béla Királynak második Fia már élteinek ötödik tavaszát számlálta, a' midőn István halálának hire Atyjához (ki, a' mint már tudjuk, Lengyel Országba tartózkodott) elérkezett. Alig jutottak pedig Árpádnak három unokái Lengyel Országba, azonnal olly állapotba helyheztette magát Béla, mellyben Nemzetének nagyságát, különös elméjét, és fényesebb méltóságokra törekedő igyekezetét kimutathatta. Történt t. i. hogy a' Pomeránusok a' Lengyelek' Herczegének tartozó adójokat megtagadván, fegyveresen megtámadtatnának. Már is a' csatapiaczra tódúltak a' seregek, már a' jeladásra várakoztak, a' midőn a' sok vérontásokat elmellőzni akarván, arra határozták magokat a' Vezérek, hogy ezen ügynek elintézése, az Istenre bízatván, a' Herczegnek Kettes-harcza (Duelluma) által elvégeztessen. Vévén Micisló ezen hirt, rettenetesen megijedt, minthogy gyengén, és a' sok gyönyörűségek közt neveltetvén, alkalmatlan volt, Vitézei közzül pedig eggy se találtatott, a' ki az izmos Pomeránussal meg

ütközni bátorkodna. Akkor elöjött Béla, és ajánlá magát, hogy megengedtetne nékie kegyes Pártfogójáért szembeszállani. Örömmel fogadtatott-el ajánlása, és csak hamar vége is lett minden harczolásnak, mert Bélának ereje által öszvetöretett ellenségének lándzsája, ő maga megsebesítetvén leesett lováról, és éltének fenntartásáért esedezvén, igéré, hogy jövendőben is tartozó adóját pontosan fizetni fogja. Micisló pedig becsülvén ama bátor lelket, melly nélkül ő szükölködött, nem csak a' legfőbb tisztelettel és háládatossággal viseltetett Bélához, hanem Udvarába vévén az első méltósággal, és Pomerániának adójával megajándékozta; és kedves Leányát Richizát nékie feleségül adta, ki is minnyájoknak örömére Geizát és Lászlót a' Magyarok' Királyát szülte. (Thurotii Chron. P. 2. c. 38.)

Azomban András és Leventha Bélának testvérjei kevés tekintetet nyertek mind addig a' Lengyeleknél. Söt ő sem vihette elöbbre sorsokat, mert egyedül a' vak sorsnak, melly ugyan azon Szüléktől Bélával engedte eredeteket, nem pedig tulajdon érdemeknek köszönhették eddig vólt rangjokat. Eleget fájlalta Béla, hogy testvéreinek kellene őket esmérni, mert András tudatlan és alkalmatlan, Leventha pedig azon felül még Hitének ellensége és üldözője volt. De sokkal inkább fájlalták ezek Béla testvéreknél való alacsonyságokat, azért is a' Ruthenusokhoz költöztek, hogy talán ott elöbbre vihessék szerencséjeket.

Mindazonáltal nem sokáig tartott Bélának ezen

boldogsága. Meghalt t. i. Micisló, és a' sok egyenetlenségek, az Anarchiának minden rendetlenségei elfoglalták, sőt majdan elpusztították az egész Országot. Némelly Nagyok és hatalmasok a' Pápa' engedelme és a' Császár' hire nélkül való felvétele a' belső háborúra mintegy jelt adván, annyira dühösködtette a' pártosokat, hogy több tartományokban mindeneket felforgatván, és a' nem régben plántált Kereszténységet kiirtván, még az emberiségnek természetes ösztöneit is elfelejtenék, és mindeneket minden választás nélkül gyilkoló fegyvereiknek feláldoznának. Már is senki sem volt a' ki ezen rendetlenségnek gátot vethetett volna, mert a' Herczegné már azelőtt elhagyván hitetlen férjét, az ő fiával Casimirral Konrád Császárhoz futott, most pedig a' Koloniai Szüzek' Klastromába töltötte napjait, Casimir pedig a' Clugniai Szerzetbe Odilónak vezérlése alatt olly boldog volt, hogy eggy gonosz Népnek elvesztett kormányozásával éppen semmit sem gondolna. Egyedül Béla tarthatott számot arra, hogy talán némellyek közbenjárónak és a' jó rend' helyreállítójának őtet választják, de az ő vitézségétől, szorosságától és ájtatosságától mindenek egyaránt tartottak. És hogy ne talán maga akaratjából az országlást felválalná, üldözőbe vették őtet is, úgy, hogy a' Krakói Püspök Lamberttől ajánlott menedékhelyet elfogadni kéntelenittetne, a' hol is a' szent Püspökkel való társalkodásban megtanúlta azon módot, melly szerént gyermekeit az erkölcsnek és tökélleteségnek ösvényére vezesse.

Végre hét esztendőknek elforgása után megun-

rán a' sok nyomorúságokat, arról gondolkoztak a' Lengyelek is, hogy törvényes Urokat felkeresvén, hiteket és hivségeket nékie igérjék. Minekutána tehát Német Országból hollétéről bizonyos tudósitásokat vettek volna, elindúltak, hogy a' Clugniai Apátúrtól némelly drága ajándékokért kiváltsák őtet. De ez a' Pápához útasitotta a' Követeket azon jelentéssel, hogy annak egyedül volna hatalma törvényes Urokkal a' Votumban dispensálni. IX-dik Benedek Pápa pedig, hogy a' jó rendet, Kereszténységet és igaz boldogságot helyreálitsa Lengyel Országba, szivesen dispensált Casimirrel, ki most Népeinek boldogságáért az elmélkedésnek és békességnek csendes lakhelyét az Országlásnak súllyós foglalatosságaival felcserélni kéntelenittetett. — Nagy örömmeték-el, látván Krakóban kedves testvérének férjét, és a' barátságnak leggyengébb érzéseivel invitálta, hogy volt rangjába visszalépni méltóztatna; de Béla nem ezért, hanem Casimir' nemes lelkének nagyságáért, és némelly Franczia Országból jött érdemes férjfiaknak barátságáért, tért ismét vissza az Udvarba. Azután pedig Udvari Papjának választván Villermust, arra kéré Béla, hogy fiát mind arra, a' mi igazságos az Istennél, érdemes az Anyaszentegyházba, és jó az emberek előtt, szorgalmatosan tanitsa.

Az alatt Pannoniának boldogsága, mellybe Istvántól helyheztetett, igen nagyon megkissebbedett. Mert az országlásnak terhei el nem folytották Péterbe a' gyönyörűségre való hajlandóságot, és azon kevés erkölcsei iránt még sokkal gyengébb volt a'

Magyarok' érzése, mintsem hogy az ő engedelmekre és hibáinak eltitkolására számot tarthatot, volna. Az ő szoros morálitások mellett nem tapasztaltak immár egyebet, hanem azon nagy ellenkezést, melly Péternek tetteit a' józanságért való buzgóságtól külömböztette. Sokan tehát botránkozó cselekedeteit a' Kereszténységnek tulajdonítván, visszatértek a' pogányságra, és olly módról gondoskodtak, melly által azt ismét az egész Országba béiktassák. Ezeket követték azok, kik nem tűrhetvén, hogy Istvánnak példájára, de nem olly okosan és hasznosan, a' külföldieket előbbre vinné; a' Nép és Nemzet iránt, mellyet becsülnie kellene, idegenséget sőt keménységet tapasztaltak, és fontolóra vették, hogy az Országnak majd minden várait az Olaszokra és Németekre bizná. Így már csak igen kevesen maradtak hivei, de ezek vég veszélyét meg nem gátolhatták. És azért a' hatalmasaknak pártossága által kiüzettetett Országából, és Aba Sámuel az Országnak Nádor Ispányja, István halálának harmadik esztendejében Királynak választatott.

Minekutána tehát sokakat Péternek hiveiből kivégeztetett volna Aba Sámuel, Csanádra ment, hogy ottan Husvét napján Gellért által megkoronáztatna. De a' Sz. Püspök nem akart vétkében részesülni, azért is nem koronázta-meg őtet. Midőn tehát a' törvénytelenül rendeltetett Király nagy pompával a' templomba ment volna, akkor az Isten' lelkétől indítatván Gellért felment a' hirdető székbe, hogy az ő tolmácsa által az Istennek titkos itéletjeit a' Királynak megjelentené.

„A' szent böjtnek ideje — igy szóllott Gellért — a' bűnösök' tisztúlására, az igazaknak pedig vigasztaló örömére szereztetett, de te, oh Király! ezen idvességnek napjait a' sok gyilkosságok és rablások által megszeplősitetted! Megfosztottál engemet ama drága Atyai névtől, és imé Fiaimnak vére még most is cseppen kezeidről. És mivel kész vagyok akár mindjárt az én Istenemért véremet ontani, azért haljad sorsodat, melly ott az Égben reád kiméretteteтt. A' te országlásodnak harmadik esztendejében elér az Isteni bosszúállásnak fegyvere, hogy ugyan azzal, a' mi által ravaszságoddal elnyerted az Országot, végezze gonosz életedet, mert az Isten maga az igazság. Bár akármit mondjanak is lelked' megnyugtatására hizelkedőid, mindazonáltal hidjed, oh Király! hogy mig csak feláll e' világ, nem marad, nem is maradhat büntetetlen semmi igazságtalanság." Itt már némelly Nagyok, tartván a' Király' haragjától, parancsolák a' tolmácsnak, hogy elhalgatna; de a' Sz. Püspök meginté, mondván: — „féljed az Istent fiam, tiszteld a' Királyt, és fedezd-fel a' te Atyádnak szavait!" Reszketve fogadá ez Gellértnek szavát, sőt a' Király is reszketett, csak kár, hogy — sikeretlenül reszketett.

Azomban a' Sz. Püspöknek jövendölése bétellyesedett a' kijelentetett időben. Mert Péter Austriának Fejedelméhez vévén magát, annyira munkálódott, hogy III. Henrik Császárnak fegyveres segedelmét megnyerné, ki is kétszer béütött az Országba, és már megnyerte, hogy Sámuel Péternek engedne, de ez mindenkor igéretei által, mellyet soha bétellye-

síteni nem akart, lecsillapitotta a' Császárt. Végre csakugyan, midőn egész seregével elérkezne Henrik, nem futhatott-el Sámuel az őtet üldöző titkos kéz elől, mert megfogattatván Péternek általadatott, a' ki is fejét elütni parancsolta.

Most tehát ismét visszafogadtatott Péter, és a' Császárnak jelenlétében Királynak koronáztatott, de az ő bánás' módja csakugyan megmaradott, és a' helyett, hogy a' bizodalomnak és szeretetnek jelentésével a' Magyaroknak sziveit megnyerni igyekezne, azon volt tellyes tehetséggel, hogy őket sokkal inkább mintsem azelőtt magától elidegenítené. És hogy a' Magyarokat zabolán tartaná, elhivta még egyszer a' Császárt az Országba. A' ki is elfogadván Péter kérését, megjelent, és a' tiszteletnek legnagyobb pompájával fogadtatott. Azután pedig Pünkösd napján a' Magyaroknak gyülekezetébe hivta a' Császárt, és nyilván megvallotta, hogy egyedül ő nékie köszönhetné az Országot, és hogy azt tőle mint feudumot birván, örökös hivséget és engedelmességet igérne. Hogy pedig fő hatalmának és fő uraságának elesmérését valamelly jel által megbizonyitaná, eggy megaranyozott koronát adott a' Császárnak, mellyet ő azután Rómába a' Sz. Péter' templomába ajándékúl elküldött. (Throti. loc. cit. c. 38.)

Ezen cselekedet által annyira megháborodtak a' jelenvalók, hogy azonnal az egész Országban, mint Haza' elárulóját, mindenütt elhirlesztenék. Tüstént tehát követek küldettek Orosz Országba, hogy Andrást és Leventhát vissza hivnák, kik nem csak

Árpád' unokáinak jussait fenntartanák, hanem az Országot régi szabadságába helyheztetvén, függetlenségét tökélletesen védelmeznék. Egészlen Abaújvárig mentek pedig Andrásnak és Leventhának eleibe, és a' seregek Kupának és Gyulának unokáitól vezéreltetvén mindenek elött azt kivánták Andrástól, hogy nyilván megengedné a' régi pogányságra való visszatéréseket, mert egyedül ezen feltétel által igérték, hogy őtet Királyoknak elesmérnék, és érette Péter ellen harczolni fognának. Látván András, hogy immár nincs szabadúlásának más módja, főképen, mivel már Leventha is sürgette kéréseket, reáállott és engedelmet adott mindenre, és a' felháborodásoknak lecsendesitését boldogabb időkre halasztotta. Azonnal tehát kihirdettetett az engedelem, Péterhez pedig hárman elküldettek, kik megjelentenék nékie, hogy az Isteneknek akaratjából, 's András és Leventha Fejedelmeknek parancsolatjából a' Püspökök minden Papokkal megölettessenek; a' Templomok és oltárok elrontassanak; a' pogány tisztelet visszaállittassék, Péter pedig minden Olaszokkal és Németekkel eggyütt kiirtassék. Késő volt immár, hogy valamerre való futása által megszabaditsa magát, mert mindenfelölről bézárattatván, minekutána vitézűl, de sikeretlenűl védelmezte magát, végre megfogattatott, és szemeitől megfosztatván Fehérváron bézárattatott, a' hol is a' bánat és fájdalom véget vetett gyászos életének. (Thuroti. l. cit. c. 39 et 41.) Eleget bánta ugyan András vétkes félénkségét, de már késő volt, mert seregesen jártak immár az Országban a' sok gyilkosok, templomrablók és pusztitók, kik sem az Isten-

re, sem külső erőszakra, sem tekintetre vagy bírói hatalomra legkisebbet sem hajtván, mindeneket tűzzel és vassal elpusztitottak, és számlálhatatlan gyilkosságokat követtek-el. Ezen zavarodáskor történt, hogy Gellért a' Királyhoz útazni akarván, Budánál Vatha nevű vezértől előtaláltatott, ki is azonnal a' Sz. Püspököt a' Látó hegyről levettette, és testét egy lándzsàval keresztül szúratta.

Azomban hirtelen meghólt Leventha, és tüstént arról gondolkodott András, hogy a' sok gyilkolásoknak határt tégyen. Fájdalmasan viselte ugyan látván, hogy egyedül csak három Püspökök jelentek-meg a' koronázásnak pompáján (Thuroti. l. cit. c. 42.); örömest is már a' Sorsnak, szerencsétlenségnek, és az akkori gondolkodás módjának tulajdonitotta volna, (mint más Fejedelmek szoktak) a' minek az ő gyáva félénksége volt oka; de már csak azon környűlállás is, hogy a' pogányságnak tüzes védelmezői most az igaz Istennek házában, és igaz Papoktól megengednék koronáztatását, és az ő tett rendeléseinek szerencsés kimenetele már felébresztték őtet vétkes álmából, és eleibe terjesztették, melly könnyen erőt vehetett volna, nemes bátor maga meghatározása által a' zavarodott Népnek gyenge eszelősködésein! Legelősször tehát azzal mutatta hatalmát, hogy azokat halálra itélte, kik Pétert szemeitől megfosztották. Azután pedig mindjárt rendelé, hogy a' pogányságnak minden legkissebb nyomdoki is kiírtassanak, a' Keresztény Hit és Isteni tisztelet tökélletesen helyreállittassék; a' Papok mindenekben mint Nemesek, és Sz. Istvánnak törvényei tökél-

letes épségekben visszaállíttassanak és megtartassanak; azok pedig, kik még is engedetlenek lévén a' pogányságban maradni akarnának, nem csak minden jószágokat, hanem azon felöl még életeket is elvesztenék. Örömmel, sőt borzadással látta most ama nagy sokaságot, melly fegyvereit ragadván, kész vala az ö rendeléseiért, és a' régi törvények' megmaradásáért életét és vérét az igaz harczban feláldozni. (Thuroti. loc. cit. — Item Corp. Jur. Hung. Edit. 1734. p. 13.)

Már azelőtt gyengeségének érzése elvette minden bátorságát Andrásnak, azután pedig a' rosz lelkiesméret bátorrá tette, de most a' belső érzés, a' szégyen, tulajdon hibáinak elesmérése legnagyobb félelembe, sőt elcsüggedésbe ejtették, mellyben mintegy bizonyosnak tartotta, hogy Henrik Császár mennél előbb megtámadni, és Péternek keserű bántása miatt a' legkeményebb bosszút állani fogja. Azt igérte tehát, hogy mivel némelly pártosok követték volna el mind azon kegyetlenségeket Péterrel, nem csak megbünteti a' még hátra lévő vétkeseket, hanem hogy mindenkor engedelmes és adófizetöje lészen, csakhogy Országának csendes birtokába hagyattasson. De a' Császár észrevévén Andrásnak félelmét, semmit sem hajtott békességes ajánlására, hanem azt izente, hogy ö annak idejében majdan nem csak mint bosszúálló, hanem mint Attyafiának örököse is, meg fog jelenni az Országban. Ezen veszedelmes állapotban magában gyenge lévén, és alkalmatlan arra, hogy a' sok külső erőt eggy czélra alkalmaztassa, végre még is arra vetemedett,

hogy másnak segedelméért esedezzen. Megemlékezvén tehát nemes lelkü vitéz öccséről Béláról, hazájába hivja, minthogy most olly annyira szükölködne segedelme nélkül. Kedves Öcsém — ezt irta András — Már eltünt azon idő eltünt, mellyben a mostoha sorsnak üldözéseit elszenvedtük, és az örömnek napja felderült; oh légy tehát társom a' boldogságban és fényességben, ki társom vóltál a' szerencsétlenségben! Nincsen se Fiam se Testvérem kivüled, jöjj tehát és légy örökösöm mindenekben! 's a' t. (Thur. l. c.) Mind eddig t. i. nem volt Andrásnak Anastásia feleségétől eggy leányánál több magzatja, és igy, sőt más esetre is megigérhette a' successiót, minthogy még törvénnyé nem vált akkor a' Magyaroknál, hogy az Atyákról a' fiúra száljon az országlás, hanem csak azon törvényes rendelés tartatott, hogy Árpádnak unokáiból választassék a' Király.

Ezen édesgető hivást az igaz atyafiságos szeretetre magyarázván Béla, azonnal ott hagyta Lengyel Országot, és kedves testvérének ölébe, és hazájának édes kebelébe sietett. (Kr. Ur. sz. ut. 1048 eszt.) Villermus is szeretett tanitványaival elköltözött, minthogy most leginkább az ő okos vezérlése nélkül szükölködtek volna. Mind eddig pedig nem csak a' Triviumból és Quadriviumból való tanitásait örömest halgatták, hanem az ő felségesebb erkölcsi czéljainak is megfeleltek. Mert a' Religiónak és erkölcsnek lelkétől indittatván, a' Grammatikának és ékesszóllásnak reguláit, az Astronomiának és Geometriának Principiumait és vittatásait, a' hangoknak

és számoknak hármóniáját olly példákkal, jegyzésekkel és titkos intézetekkel tudta előadni és megvilágositani, hogy magok ezen tudományok leghathatóssabb eszközei lennének a' religiónak és erkölcsnek szeretete iránt való felébresztésekre, és az ő szíveiknek az igazságra és ájtatoságra való felgerjesztésekre. Eggy bizonyos Traditio azt bizonyitja felőle, hogy már most az Ó Testamentombéli Sz. Írásnak könyveit vélek olvasta légyen, és hogy itt is felvett tárgyától éppen el nem távozott. Ama választott Népnek történeteit úgy adta-elő, mint az Isten igazságának és előrelátó gondosságának kinyilatkoztatásait, mellyekkel ő e' Világnak kormányozásában él. Nem is annyira szorgalmatoskodott azon, hogy tudnák meg kedves Herczegi tanitványi, mit cselekedtek Izráelnek Birái és Királyai, micsoda Népeket hódítottak-meg, mennyi kincseket gyűjtöttek, mi módon vitték a' legfőbb boldogságra a' Népeket, es mint történt ennek elvesztése; hanem azt akarta méllyen lelkekbe iktatni, hogy észrevennék és arra figyelmeznének, melly helyesen és világosan nyilatkoztatta-ki magát mind ezek által az Istennek titkos, de igazságos itélete és hatalma. A' legalkalmatosabb példákban az Izráelitáknak nagyobbodásokkal, dicsőségekkel, vagy bal sorsokkal csak a' legújabb időkben történt Népeknek változásait és sorsait hozta-elő, 's mindenkor az Istennek bölcs és igazságos kormányozására függesztette értelmeket, hogy megesmérnék, mint akarja az Isten majd kegyelme, majd igazsága által tökélletesiteni az embert. Mindenkor pedig a' jelenvalót az elmúltal öszvehasonlította, hogy ezzel az ő idejekben is leendő bölcs kórmányozásra figyelmetessé

tegye őket. Ama mindennapi szomorú esetekben, mellyeknek bizonyító tanúi voltak, az embereknek boldog és boldogtalan sorsaiban, ama mindenkor egyenlően munkálódó léleknek nyomaikira és jeleire emlékeztette és vezérlette őket. Többnyire pedig az őket illető környűlállásokra alkalmaztatta tanításának végét, hogy így az Úr' titkos útjainak történetjeit az ő szíveikre alkalmaztatván, minteggy pontban előadhatná. Illy szép és kellemetes tanítás által tökélletesitetett mind természeti, mind erkölcsi tudományok a' nélkűl, hogy az ő természeti tulajdonságaik elfojtatnának. Ugyan csak igen is hamar kitetszett ezen ifiú Herczegeken ezen erkölcsi pallérozódásnak sikere. Mert Gejza a' bátor szivet és igazságot olly annyira kedvelte, hogy a' tettető képmutatást és csalárdságot tellyes lelkéből útálta; László pedig az igazságos és törvényes józanság iránt való tiszteletét a' legbizonyosabb jelekkel fejezte-ki.

Szives örömmel örvendezett ugyan András Béla testvére' fiainak szerencséjén, de mindazonáltal az ő szomorú tulajdon esmérete sejditette, hogy ama közmondás: ritka a' Tesvérek' eggyezése, nem sokára legalább az ő részéről bétellyesedik. De ő ezt testvére' részéről féltvén, arra határozta magát, hogy felosztván az Országot, eggy harmad részt tellyes és független hatalommal testvérének általadja. Jól látta Béla mint ama hideg visszatartó gyanakodást, mellynek ezen szándék szüleménye vala, mind azon történhető veszedelmes következéseket, de mivel minden szava csak újabb gyanúra gerjeszté testvérét, annakokáért a' Király' akaratjára bízván

mindeneket, általvette ama Tartományokat, mellyeket nékie a' Duna, Száva, Balaton, Táva és Carinthiának határai közt kijegyeztetett András. (Thur. loc. cit. — Cornides Geneal. Reg. Hung. p. 91.)

Azomban nem sokára tanácsúl és segitségül hívni kéntelenittetett András frigyes testvérét; mert minekutána egynehány izben prédálásokat tettek volna a' Németek, bérohant a' Császár Pannoniába, hogy mostan mindenekért kitölthesse bosszúját. Béla tehát arra forditotta minden igyekezetit, hogy a' Császár minden legkisebb elötódúlásában a' legnagyobb akadályokra és bajokra találjon, és a' nélkül, hogy az ütközetre kénszeríthesse a' Magyarokat, minden eledelek nélkül szükölködvén, seregeit viszszavonni kéntelenittessen. Újolag történt bérohanásakor pedig olly vitézül védelmezte Béla Posony várát, a' mellyet leginkább ostromlott Henrik, hogy ez felhagyván az ostromlással, csak azon törekedne leginkább, mint lehetne azon rettenetes károkat, mind népeiben, mind egyéb hadi készületeiben helyreállítani valamelly szerencsés békességkötés által.

Azomban a' Császár' táborában IX-dik Leo Pápa is múlatozott, mindazonáltal sem az ő intései, sem fenyegetődzései békességre nem birhatták az elkeseredett Fejedelmeket. Mert András bizván leginkább Béla öccsének vitézségében, sem a' megigért adóra nem akarta kötelezni magát, sem a' Császár' tól való függést, mellyet az előtt félelemből megigért, semmiféleképen el nem esmérte. Henrik

pedig csak igen nehezen türhető feltételek alatt akart a' tovább is folytatandó háborúról lemondani. Annakokáért elküldötte Leo a' Clugniai Klastromnak Apáturát Hugót, hogy a' kemény szivű Magyar Fejedelmet szavának hathatósága által meglágyitsa. Bélának fiiai pedig értvén az Apátur' nyelvét, nem csak tolmácsai, hanem közbenjárói is lettek Atyjoknál, a' ki is okosan intézett alkuvásai után olly békességre lépett a' Császárral, hogy ama Sámuel és Péter által igért Duna és Lajtha folyói közt fekvő kis tartományt általengedné ugyan a' Császárnak, de ellenben ez is megigéré Andrásnak, hogy nem csak legkissebb adót sem kivánna tőle, hanem hogy fő jussáról is lemondván, épen függetlennek esmérné Pannoniát.

Noha pedig illy szép tettei és érdemei által nemesitette magát Béla, mindazonáltal nem kevés megilletődéssel tapasztalta, mint idegenedne-el tőle testvére, ki már napról napra visszatartóbb lett, és mint hidegülnének az eddig szokott viszontagos szeretetnek és bizodalomnak jelei. András t. i. eggy fiúnak Atyja lett, és ennek örömében elfelejtkezett azon igéretekről, és reménységről, mellynek kecsegtetése alatt visszahivta Bélát az Országba, és mellyre ő az Országnak törvényei szerént méltán számot tarthatott. Nem is örömest hallotta immár a' Magyarok' Királlya neveztetését, bizonyos czélra nézve inkább Pannonia' Királlyának hivattatni akarván, egyedül azon fő kivánságával küszködött immár, hogy fiának az Országgal egyszersmind a' fő uraságot örökségül hagyhatná. Arra való nézve, hogy Hen-

rik Császásnak hatalmas pártfogását megszerezné, eljegyezte nékie, noha gyermeki korban volna, a' Császár' leányát, és minekutána éltének hetedik esztendejét bétöltötte volna, öszvegyüjtvén Székes Fehérvárra a' Püspököket és az Ország' Nagyjait, arra kéré őket, hogy Corregensnek, az az, Eggyütt-Uralkodónak elesmérvén Salamont a' Kórmányozásnak Successióját esküvéssel igérnék. Azt mondá t. i. az Ország' Nagyjainak, hogy csak egyedűl ezen feltétel alatt igérte volna a' Császár leányát fiának, és hogy igy Pannoniának boldogsága a' Világ' leghatalmasabb Fejedelmétől előbbre mozdittatván, állandóbb és tántorithatatlanabb léendene. És mindezek ellen sem Béla, sem az ő fiai legkissebbet sem inditanának, elfogadák az Ország' Nagyjai is Andrásnak ajánlásait, annál is inkább, mivel ő beteges, Salamon pedig tapasztalatlan lévén, több különös hasznokat reménlhettek, mintsem Bélának bölcs és vitéz uralkodása alatt nyerhettek volna. (Thur. l. c. cap. 44. — Item Hermann Contractus ad an. 1059.)

Most tehát pompával vitetett végbe a' koronázás, de még is sok Magyarok némelly mostoha sejditések miatt szomorúságba merűlve voltak. Találtattak t. i. még némelly férjfiak, kik ugyan azon koronát, mellyel most e' kisded ékesittetett, a' Magyarok' első halhatatlan hirű nagy Királlyoknak fején fényleni látták. — A' Pécsi Püspök Maurus Sz. István Király' és Imre Herczeg' néhai barátja volt az, a' ki a' szent olajjal kente, és könnyeivel mosta a' kisdedet, mert eszébe jöttek a' Sz. Írásnak ama szavai:

Jaj azon Népnek, kinek Királya idejére és elméjére nézve kisded gyermek. És nem kevés kedvetlenséggel tekingettek sok Ország' Nagyjai Salamonra, és szomorú szánakozással néztek Bélára, a' midőn a' Kar ezen szavakat éneklené: Légy Testvéreidnek Ura, és a' te Anyádnak gyermekei térdre essenek előtted!!

Azomban a' koronázásnak pompája után némelly nyughatatlankodások támadtak, mellyeknek oka Bélának tulajdonittatott. András kémeket rendeltetett, és nem sokára találtattak ollyanok, kik azon gondolatra bírták a' Királyt, hogy méglen Béla élne, mindenkor ingadozna Salamon' urasága. Ennek okáért, hogy mind magát, mind Salamon fiát illy hatalmas vetélkedő társtól megszabadítaná, abban eggyezett-meg Ernyei és Vida meghitt Tanácsosainak javaslására, hogy Bélát magához hivatván, olly kelepczébe ejti, a' hol végveszedelmét bizonyosan feltalálná. Barátságosan tehát Várkonyra hivattatott Béla, a' hol is András eggy nyúgvó hellyen várván öccsét, eggy asztalra egy koronát és egy kardot kitétetett, de olly feltett szándékkal, hogy ha szabad választással, mellyet engedett Bélának, a' Koronát venné-el, akkor tüstént megragadná őtet Vida, és Ernyei a' karddal kivégezné. Azomban mind ezekről tudósitást vett volt Miklós is. Ez barátja és tisztelője lévén Bélának, megsúgta az ajtó közben, hogy ha éltét szeretné, a' kardot választaná magának. Midőn tehát a' Királyhoz bémenne Béla, a' barátságnak és atyafi szeretetnek leg kitetszőbb jelével fogadván őtet bátyja, igy szóllitá:

„Kedves Herczeg! ne véljed, hogy a' hiános dicsőség' kívánása, vagy a' tulajdon szeretet vitt arra, hogy fiamnak már most feltétetném a' koronát, éppen nem, hanem az Ország' boldogságára gondoskodó aggodalmim bírtak erre. Mindazonáltal ez atyafiságos szeretetünknek lánczát el ne szaggassa, és a' te kedvetlenséged oszoljon-el. Az igaz, hogy az én halálom után törvényesen tégedet illet az országlás, de most válassz, és ha az Országot kívánod, vedd-el a' koronát; ha pedig megelégszel Herczegségeddel, vedd-el magadnak a' kardot."

Megemlékezvén Béla javát kívánó barátjának szavairól, ezt felelé: „A' te felkenetett fiad tartsa-meg a' koronát, én mint Herczeg a' kardot választom." Ezzel eggy komor tekintetet vetvén a' Királyra és gonosz szolgáira, felemelé a' kardot a' földről és elment. Könnyen észrevették már most Bélának bosszút kívánó szándékát, és azért szüntelen új kelepczékbe ejteni akarták, de ő mindenkor semmivé tette ellenségeinek szándékait. Végre csakugyan szerencsésen elérkezett Lengyel Országba fiaival együtt, a' hol most már Boleszló Casimirnek fia uralkodott, és Bélától segítségül hívattatván, örömmel fogadta a' vitézségének megmutatására ajánlott és adatott alkalmatosságot.

Hatalmas és számos seregekkel visszatért már most Béla Pannoniába, és az éjszaki részeknek lakosi azonnal hozzája állottak, András pedig halván testvérének jövetelét, nagy sietséggel fiát Salamont, és kincseinek főbb részét Austriának Her-

czegéhez bátorságos helyre küldötte, és arra kérte IV-dik Henrik Császárnak Tútorait, hogy fegyveres seregével segítségére lennének. Wilhelm Thuringiának Grófja, és Eppo Püspök azonnal eljöttek seregeikkel, és elérkezvén egészlen a' Tiszáig, ott ütköztek össze Bélával. Sokáig kétséges volt a' győzedelem, de csak ugyan végtére Béla' részére hajolt, a' Németeknek nagyobb része megölettetett, a' Püspök és Wilhelm fogságba ejtettek, András pedig még eggy kevés ideig harczolván testvérével, leesett a' lóról, és tulajdon Népei által összegázoltatván, igazságtalanságának és rossz szándékainak büntetését halálában feltalálta. A' többiek végre látván az Istennek igaz ítéletjeit, Bélát számtalan örömkiáltások közt Királyyoknak választották. (Thur. l. cit. — Lambertus Schafnaburgensis ad a. Chr. 1061.)

II.

Három esztendeig uralkodott Béla Magyar Országban; de ezen rövid ideig tartó kórmányozása tökélletes oktatásúl szolgált Gejza és László fiának, melly szerént valamikor boldogúl uralkodhatnának. Éppen nem titkolta elöttök a' Királyi méltóságnak Pannoniában levő ingadozó állapotját, melly már háromszor némelly vakmerőknek pártütései által

megrázatott, és majdan törvényes Uraitól elragadtatott. Sőt azt sem titkolta fiai előtt, hogy az olly Népnél, a' melly az újságokat és változásokat igen kedvellené, könnyen történhető pártütésektől tartana. Annakokáért helybehagyta, söt dicséretesnek állította az ő ájtatoskodó hajlandóságokat és bőkezűségeket, melly által mind nékie, mind magoknak a' Papságot és Népet lekötelezték; és csak arra oktatta őket szüntelenül, mint kellessen az Országot nékiek kormányozni, ha majdan a' Nagyoknak köz akaratjából a' thrónusra emeltetnének.

Már most azon törekedett Béla, hogy az Országnak (melly részszerént a' külső Nemzetekkel, részszerént a' jó rend', törvényes igazság', és szabadság' fenntartása végett önnönmagok közt viselt háborúnak szomorú piaczává lett, és mellyben az uzsoráskodás, a' fösvénység, és dühösködő nyomorgatások a' kereskedést és szorgalmatosságot elfojtván számtalan nyomorúságokat, és majd végső szükséget okoztak) boldogságát helyreállítsa. Arra való nézve nem csak új és jobb pénzeket bocsátott-ki, hanem minden féle jószágoknak bizonyos árrát szabván, a' húzásvonásokat meggátolta, némelly vásárokat rendelt, és a' kereskedést jobb karba helyheztette. Azonkívül a' sok és terhes adókat eltörlötte, jól tndván, hogy a' Királynak gazdagsága és boldogsága nem a' sok öszvegyűjtött kincsekben állana, hanem inkább Népeinek boldog birtokába, kik a' nyomorgató adóktól mentek lévén, illy jó hazának szeretetére, és ha a' szükség úgy kívánná, akármelly áldozatokra is mindenkor készen lennének. Közönségesen és egy-

átalyában vévén, nemesebb érzésekkel és több hazai szeretettel birtak azon időbéli emberek, mintsem hogy az útálatos Egoismusra, az az, tulajdon haszonkeresésre vetemedtek, vagy anyira lealacsonyíttattak volna, hogy a' szép, jó, erkölcsös és nemes érzéseket elfelejthették, vagy épen megvethették volna. Ugyancsak a' legszemesebb Criticus is megvalja, hogy azon században a' nemes lelküségnek és köz haszonkeresésnek legszámosabb példái találtatnak. Ez vala Bélának is characterje. Mert Királlyá tétetvén, minden válogatás és megvisgálás nélkül, hogy vallyon Andrásért-e vagy ő érette harczoltak, megjutalmaztatta a' hatalmasabbakat, és azokat, kiknek vitéz hirét megértette. Sőt azoknak feleségeit, gyermekeit és birtokait, kik Salamonnal elfutottak, pártfogása alá vévén, minden hiánosság vagy sértő szemrehányás nélkül visszaadta. (Thur. l. cit. c. 45.) És hogy mind lelkeesméretét megnyugtatná, mind pedig, hogy másoknak jó példával előmenne, Scxárdon az Idvezitőnek tiszteletére egy Apáturságot fundált, és annak jövedelmeivel Villermust az ő fiaival tett fáradozásainak jutalmáúl megajándékozta. —

Már ugyan elhaladták azon esztendőket, a' mellyekben okos vezérlőre leginkább volna szükségek, egyedül Lambertus legkissebb testvérek halgatta Villermus' bölcs tanitásait, mindazonáltal esmérvén barátságának érdemét, inkább kellemetes társalkodásba töltötték napjaikat, mintsem édes Attyoknak Királyi palotájába laktak. De mivel már mind a' ketten az ifjúságnak tökélletes idejét elér-

ték, azt kivánta immár Béla, hogy legalább eggyike a' házasságnak szent kötelei által Nemzetségének szaporitására köteleztetne. Ezt ugyan tellyes tehetségéből elmelőzni kivánta Gejza, és azért sokkal inkább mintsem édes Atyja Béla sürgette László öccsét, hogy a' legszentebb isteni rendeléseknek végrehajtásáról gondoskodna. Ezt pedig leginkább azért cselekedte, hogy ama jövendölésnek, mellyet Maurus a' Pécsi Püspök, midőn elősször az oltári szentségbe részesülnének, az ő egymás után léendő Királyságokról jövendölt, bétellyesedését megkönnyebbithetné, és az Isteni rendeléseknek ellentállani akarni ne látszatna. László tehát, hogy a' fiúi engedelmességnek új példáját adná, Bertholdnak a' Carinthiai Herczegnek leányát Adelhaidot, a' kit már eggy időtől fogva tisztelve esmért, szerelme tárgyának választotta. Azon naptól fogva t. i. mellyben édes Atyja Béla, Bertholdnak köszöntésére, és a' Császár ellen való frigy-kötés' invitálására küldötte volna, megesmérvén a' kellemetes szűzet, és az ő tiszteletére rendelt Vitézi játéknak alkalmatosságával az ő kezeiből nyervén a' győzedelem pálmát, szüntelen szivében hordozta, és kijelentvén Atyjának szerelmét, örömmel kinyerte mind áldását, mind Desiderius Püspököt és Villermus Apáturt, hogy véle együtt lelkének kedvesét jövendőbéli Feleségének elhoznák. Valóban érdemes is vala Adelhaid, hogy olly nemes lelkű Herczeg, mint László volt, nékie ajánlja szivét, mert ő olly ékes tulajdonságokkal, és olly nemes érzésű lélekkel birt, hogy ezen kellemeit egyedűl az ő Herczegi születésének rangjával nemesithetné. —

Csendes boldog megelégedéssel töltötte már most László napjait, és a' tiszta örömök akkor leginkább gerjesztették a' szent érzésekre, midőn eggy esztendő múlva szeretetének gyümölcsét Kálmán fiába szemlélhetné. De mindazonáltal sem a' Világnak kecsegtető nyájaskodásai, sem az ő különös és gyakorta több órákra kiterjedt ájtatoskodási a' köz jónak előmozdításában foglalatoskodó gondosságát meg nem gátolhatták. Erről ugyan már külömbféle alkalmatosságokban több példákat és próbákat adott, de leginkább akkor mutatta-ki bölcs szorgalmatosságát, midőn némelly különös, és a' Népnek charakterjéhez éppen nem illendő Atyjának rendelése által a' pártütésnek és belső háborúnak veszedelmében forogna az Ország. Történt t. i. hogy Béla Ország-Gyülést hirdetett Székes-Fehérvárra, a' mellyre az Ország Nagyjain és Nemeseken kivül egyszersmind minden helységből két legöregebb vagy legtudósabb lakosoknak megjelenni kellene. Azomban alig értették-meg ezen rendelést, azonnal ezt a' félelemre magyarázván, csoportonként tódultak a' kijegyzett helyre, hogy az alkalmatosságot használván, kivánságainak és vad indúlatjainak bétellyesitését erőszakosan sürgetnék. Annakokáért elérkezvén a' város körül táboroztak, és némelly magosabb állásokat készitettek, hogy követjeiknek személyét kiki láthatná és beszédjeiket halhatná. Midőn tehát kezdődtek a' tanácskozások, megjelentek a' Községnek Követjei, vakmerő bátorsággal azt kérvén a' Királytól, hogy a' bálványozásnak visszaállításárol mennél előbb rendeléseket tegyen, azonkivül pedig megengedje nékiek, hogy a' Püspököket megkövezhessék a' Papokat meg,

ölhessék, a' Templomokat elronthassák, és a' harangokat öszvetörhessék. Halván ezt a' Király és a' Rendek, minthogy valamelly erőszakoskodásról nem is gondolkodtak, nagy félelembe és zavarodásba jöttek, annál is inkább, mivel sem a' seregek jelen nem voltak, sem pedig a' fellázzadt nép a' Király' intéseire és parancsolatjaira hajolni nem akart, hanem vakmerő fenyegetődzések és rettenetes káromkodások közt eltávozván, egymást a' Keresztyénységnek kiirtására, és a' legkegyetlenebb gonoszságoknak elkövetésére bátoritották. Ezen nagy szorgató félelembe, és majdan végső elcsüggedésben nem tudtak máshoz folyamodni, hanem L á s z l ó h o z, a' ki már többször is, (ámbár némelly üres koponyájú emberek ájtatoskodó Bigottnak és tudatlannak csúfolnák) éles elméjének, és hamar mélyen látó eszének próbáit adta, a' ki most is azt tanácslotta, hogy a' nyughatatlanoktól három napi meggondolást kérnének, a' többit az Istenre és reája biznák. Azomba pedig Istenbe és sziveket megható ékesenszóllásába vetvén bizodalmát, tüstént a' szomszéd helyeket nyolcz mértföldekre öszvefutotta, minyájokat az Isteni tisteletnek fenntartására, és tulajdon nyúgodalmoknak és boldogságoknak védelmezésére gerjesztvén őket; és minekutána egynéhány ezereket öszveszedett volna, elvezérlé őket némelly rejtekhelyekre, azután pedig megnyugtatta a' jelenlévő Rendeket, és csak a' dolognak kimenetelére várakozott. Az alatt elfolytak a' várakozásnak napjai, és a' helységeknek Követjei újonnan megjelenvén a' Király előtt, sokkal inkább sürgették kivánságaiknak helybehagyását, sőt nem hajtván sem a' szép intésekre, sem a' fenyegetődzésre, már erő-

szakosan akarták szándékokat elvégezni. Akkor jelt adott László az elrejtett vitézeknek, és ezek azonnal körülvették a' pártosokat; némelyek vak indúlatjaiktól elragadtatván megütköztek, és életeket vesztették, mások pedig fogságba ejtetvén, vétkeknek mértéke szerént büntettettek-meg. (Thuroti. l. cit. c. 46.)

Így már a' békesség és jó rendtartás ismét helyre-állíttatott az Országba, és már most arról gondoskodott Béla, hogy a' 12 esztendős Salamont az Austriai Herczegtől visszavegye, mert külömben a' Német Császárral való háborút el nem kerülhetné. De másképp' végzett az Ég Bélának sorsáról, mert midőn Dömössnevű helységben tanácskozna, hirtelen bészakadt a' ház, a' mellynek is omladéki alatt élni megszűnt. (Alold. ad an. Christi 1073.)

Atyjoknak esetét, mint az Isteni titkos ugyan, de igaz itéletjeinek rendelését tekintvén Gejza és László, meg nem halgatták a' Rendeknek kéréseit, mellyel őket a' thrónusra invitálták. Sőt inkább esedeztek minnyájoknak, hogy mind a' Német Császárhoz, mind az Austriai Herczeghez Követeket küldetnének, kik nem csak a' thrónusra invitálnák Salamont, hanem arról is bizonyossá tennék a' Fejedelmeket, hogy ők a' koronához való jusokról lemondanak ugyan, de úgy, hogy születési rangokhoz és érdemeikhez képest fogadtatnának a' Királytól. Örömmel fogadtattak a' Követek, és hogy Salamon béiktatását nagyobb pompával véghez vihetnék, eljöttek a' Német Birodalomnak igazgatói is az ifjú Császárral,

és Salamont számos seregekkel elkisérték. Maga IV-dik Henrik Császár ültette az ifjú Királyt a' thrónusba, de csak hamar tapasztalván tudatlansága és erkölcstelensége miatt magát megvettetni, sőt látván kísérői is, hogy az ő majdan eltűrhetetlen kevélységek és hivságos viseletek végett, a' csendes, és józanon gondolkodó istenes Magyar Papoktól, 's nemes lelkű Magyaroktól kevésre becsültetnének, visszatértek ismét Német Országba.

Salamon tehát a' thrónusba ült, vele lakott érdemes Anyja is Anastasia, sőt ama fekete lelkű Vida és az álnok szivű Ernyei is véle visszatértek ugyan Magyar Országba, de éppen semmit sem változtak gonoszságokban, hanem az ő rossz lelkűségek szerént visszaéltek a' gyenge Király' hatalmával. Mert ámbár András Atyjának rendeléséből Béla' fiait az Ország' harmad része Herczegi hatalommal illetné, sőt noha ezt a' békesség' feltételei szerént mindenek előtt nékiek általadnia kellene, arra bírták mindazonáltal említett Tanácsosai Salamont, hogy ezen conditziónak bétellyesítéséről éppen semmit sem gondolna. Látván tehát Gejza, hogy nem a' Király, hanem azon gonosz Tanácsosok ellen kellene mind maga, mind pedig testvéreinek jussait védelmezni; feltette magában, hogy minden kitelhető módon ellenek szegezi magát. Erre való nézve Lengyel Országba Boleszlóhoz futott Testvéreivel, és tőle segítséget kérvén, Népeinek nagyobb részével visszatért az Országba. Azonnal is minden Grófok, Nemesek és szabadok, kik az éjszaki részeken laktak, hozzája csatolták magokat; és Salamon nem

bizván a' többi Rendeknek hivségébe és segedelmébe, egynehány hiveivel Mosonyba vette magát. Már is a' végső veszedelembe ejtetett volna Salamon mind a' Lengyel seregeknek vitézsége, mind leginkább Lászlónak rettenthetetlen bátorsága miatt; de a' Püspököknek közbenjáró esedezése annyira birta az elkeseredett sziveket, hogy nem csak a' Hazának nyugodalma visszaállitatná, hanem a' megbántatott Herczegek is régi igazságos jusaiknak birtokába visszahelyheztetnének. Boleszló fényes ajándékokkal megtiszteltetvén, a' legnagyobb háládatossággal bocsáttatott vissza, és a' békesség mind a' két részről Győrben hittel és szent esküvéssel erősittetett-meg. (Thur. l. cit. c. 47. — Cromerus rerum Polon. L. 5.) Melly igaz lelkiesmérettel cselekedték ezt Bélának fiai, azonnal kitetszett a' reá következett Husvét innepeken, a' midőn t. i. Salamon Pécsre jövén, Gejza által karon fogva a' nagy templomba vezettetett, és harmadszor megkoronáztatott.

Hét esztendeig tartott ezen szép atyafiságos egyezés, méglen a' gonosz lelkű Vida a' szeretetnek édes lánczát elbonthatná. Mert Salamon ama nevezetes győzedelem után, mellyet Gejzának és Lászlónak vitézsége által a' Kunokon nyert, lassan megesmérvén nemes lelkeket és szép érdemeiket becsülvén, már szivességgel söt szeretettel kezdett viseltetni erántok, a' midőn Vidának mesterkedései ismét más gondolatokra birták. Történt t. i. hogy Belgrádnak bévételekor számos Görögök és Bolgárok az Vezérekkel Nicétással magokat az igen meg-

erősittetett várba vették. Látván azomba tehetetlenségeket, követeket küldöttek a' Magyarokhoz, kik a' Várnak általadását megigérték, de olly feltétel alatt, hogy életének meghagyása mellett, egyszersmind szabad és bátor kimenetelek megengedtessen. Salamon és Béla' fiai megigértek mindeneket. Azonnal tehát vévén Nicétás eggy ezüstből csinált Szűz Mária képet, és minden seregeivel Gejzához ment, és csak igen kevesen hódoltak Salamonnak. Ezen idegeneknek Gejza iránt való bizodalmok megsérté eggy keveset a' Királyt, de Vida örülvén az alkalmatosságnak, táplálni sőt jobban gerjeszteni kezdé a' Királynak nyughatatlan kedvetlenségét, és kevés idő múlva látta gonosz áskálodásának hasznát. Mert Salamon azt kivánta már, hogy a' foglyok két felé osztattatnának, de a' Herczegek esmérvén jusaikat, reá nem állottak azon kivánságra, és tetszések szerént sokakat minden váltó ár nélkül szabadon bocsátottak, Salamon pedig azzal bosszúlá ezen képzelt alacsonyítását, hogy Vidának tanácslására a' nyert prédákat négy részre osztotta, eggyet magának tartván, eggyet Vidának, eggyet Vida Vejének Eliásnak, a' negyedik és legkissebb részt a' három Herczegeknek általadván. — Azomban

Nem sokára új bosszonkodásra gerjesztetett Salamon. Történt t. i. hogy a' Görög Császár Mihály meg akarván jutalmaztatni Gejzának és Lászlónak nagy lelküségeket, mellyel Belgrádnak bévétele után a' Görögök iránt viseltettek, Követeket küldött hozzájok, a' kik is fényes ajándékokkal megjelenvén, arra kérték a' Herczegeket, hogy Csá-

szárjoknak barátságát elfogadván, véle Frigyet kötnének; a' Királynál pedig nem levén foglalatosságok, megnem jelentek, hanem elnyervén G e j z a' és L á s z l ó' barátságát, ismét visszatértek hazájokba. Megértvén tehát mind ezeket V i d a, nem tartóztáthatta gonosz irigységét, azért is a' Királyhoz sietvén, igy szóllitá ötet: — „Meddig kéntelenittetik meg Felséged hív szolgája Fejedelmi jusait sikeretlenűl emlegetni? holott ezek azt mondják, hogy mind azt erőhatalommal kell ostromlani, a' mi azoknak függetlenségét, és Felséged' egyedűl való uralkodását meggátolják. A' mi a' közönséges embereknél helybehagyattatik, azoknak elmúlasztása a' legnagyobb vétek Felségedben. A' ki e' földön az Istennek helytartója, annak az ő redelései szerént kell azt kormányozni. Mind azt tehát, a' mi hatalmának fényességét homályba boritja, vagy azt meggátolja, semmivé tenni és elrontani tartozik Felséged; azért adatott a' fegyver az Istentől. Valóban egy feneketlen meredéknek szélén tántorog olly Fejedelem, ki a' Thrónusba lévén Testvért, avagy Atyafit esmér, és az eloszolhatatlan Királyi hatalmat vele felosztani akarja. Az illy Fejedelem hasonló olly Vitézhez, ki gyermeki játékjaiban használt fa kardját most vitézi fegyverével eggy hüvelybe tenni akarná. Ezokáért adjon Felséged a' csillagok' Tartományában Herczegséget B é l a' Fiainak, hogy itten egyedül maga uralkodhasson. De ha ezt sem akarja Felséged, akkor immár vérezni fog Hívének szíve, hogy többé semmi módon nem segithet legkedvesebb Királyán." (Thur; l. cit. cap. 51.)

Mennyire meghóditotta légyen Salamonnak szivét ezen Vida' szavainak mirigye, azt csak igen könnyen általlátták a' bölcs testvérek, ámbár a' barátságnak és szeretetnek színével palástolná is cselekedeteit Salamon. Eltávoztak tehát a' táborból, és az arra való engedelem tettetett sajnálkozással, és vitézségeknek szinlett dicséretével adattatott-ki. Azomba nem sokára ismét a' Királyhoz hivattattak, de csak egyedűl Gejza jelent-meg nála. Most ugyan azt javaslották Tanácsosai, hogy fogságba ejtené őtet; de Salamon nem hajtott ezen kivánságokra, jól tudván azt, hogy László nem messzire tartózkodna, és így azonnal segitségére jöhetne Bátyjának. Midőr tehát eltávozott Gejza a' Királytól, már semmiképpen nem titkolhatta tovább rossz szándékát, és Gejza így kéntelenittetett arra, hogy bátorságba létéről sokkal inkább mintsem eddig gondoskodjon. Annakokáért elküldé László és Lambertus öccseit a' Lengyelekhez, hogy ismét Boleszlónak segitségért esedeznének; de Boleszló minden segitségét eltagadá, ne talán ismét a' Püspököknek közbenjárása miatt minden vérontás és győzedelem nélkűl seregeí visszatérni kéntelenittetnének. Hozzátette azt is, hogy a' ki e' világon igazságszerető lenni, és annak hirét kivánná, annak szükséges sok igazságtalanságokat elszenvedni. Így tehát üres kézzel bocsáttattak-el; de a' mit itt Lengyel Országba nem nyerhettek, azt nagy örömmel nyerték Morvába. Mert az ő Sógorok Ottó Morvának Herczege sok megelégedéssel és nagy készséggel oda ajánlotta fegyveres seregeinek segedelmét.

Azomban mindég jobban elidegenedtek a' szivek, már a' Nagyok is egyenetlenkedtek egymással. A' Püspökök tehát félvén a' belső háborútól és annak szomorú következéseitől, azon munkálódtak, hogy a' Király és a' Herczegek közt lévő eggyességet helyreállitanák. Annakokáért az esztergomi szigetben összejöttek ugyan a' Fejedelmek, de az eggyesség tökélletesen helyre nem állittathatott. Mert Salamon Keszthely mellett összeszedvén seregeit, Tolna felé indult, hogy Gejzát, a' míg testvéreire várakozván az Igali erdőkben vadászattal múlatozna, megtámadná és semmivé tenné.

Salamon t. i. Austriában némelly semmihitű emberek közt nevekedett, kik a' lelkiesméretet semmibe vévén bátran vétkeznek, gondolván, hogy az Isteni irgalmasság mindeneket ingyen megbocsátana. Illyen principiumja vala Salamonnak is, észazért olly szorgalmatosan járt a' templomokba, valamint a' vétkekre való alkalmatosságot használta. Most tehát a' Karácsonyi ünnepekre Sexárdra ment, hogy (a' mint ő nevezte) ájtatosságba foglalatoskodna. A' Vecsernye után tehát még a' chóruson imádkozott, és Villermus örömmel figyelmezett reája a' rostélyokon által. Egyszer látta Vidát hozzája közelgetni, ki is könnyebbnek vélvén a' titkos gyilkolást, hogy sem a' nyilvánságos háborút, igy szóllitá-meg a' Királyt: „Jelentem Felségednek, hogy László és Lambertus számos fegyveres néppel jönnek Lengyel Országból. Most tehát épen nem kell múlatnunk, hanem engedje-meg Felséged, hogy még ezen éjjel elindúlván megtámadjuk ellenségét, ki éppen

most az Igali erdőkben vadászattal múlatja magát. Már hiveinek eggy részét meghóditottam, és az ő halála után inkább a' futásról mintsem a' hadakozásról fognak testvérei gondoskodni; és akkor azt teheti Felséged vélem, a' mit legjobbnak és leghasznosabbnak itélend."

Minekutána elvégezte volna beszédjét Vida, kétesen gondolkodott eggy kevésig a' Király, azután pedig az éjfélutánni Istenitisztelet után igérvén akaratjának kijelentését, elbocsátá Tanácsosát. Azonnal tehát hírűl adta Villermus Gejzának, a' miket hallott vala, és ez mindenekről tudósította seregeit, de, a' kik már Vidának hódoltak, gúnyoló csúfolással vették e' hírt. Más napon azomban, midőn Gejza még az édes nyúgodalomba merülne, megjelent maga Villermus eggy Vitéznek öltözetében, és arra kérte őtet, hogy a' legnagyobb sietséggel védelmére készülne, mert hallottam (ugymond), a' midőn a' Király Gejzának megölettetését helybehagyta.

Azomban Villermusnak eltávozását megtudta a' Király, és így titkos szándékainak felfedezéséről sem kételkedett. Mindazonáltal, hogy még is megelőzze Gejzát, tüstént megparancsolta, hogy Keszthelyen lévő seregei legnagyobb sietséggel Tolna felé indúlván megtámadnák őtet. El is érkeztek a' seregek, de ez már akkor négy kis csoportjával a' Dunán általment, és magát a' Tiszántúl való részekre általvonta. Azomban három csapatjainak vezérei elárúlták őtet Salamonnál, és ezek a' csa-

tának kezdetén felemelvén czimereiket az árulásnak jeléűl, általszöktek ugyan Salamonnak seregeihez, de ennek Népei semmit sem tudván az árúlásról, mint ellenséget úgy fogadták a' szökevényeket, és minnyájokat kivégezték. A' mig ezek egymással viaskodnának, addig elfutott Gejza, és Tokajba érkezvén megállapodott, azután pedig két meghitt barátjait, t. i. Niger és Ivánka nevű udvari Papjait öccseinek eleibe küldötte azon jelentéssel, hogy Ivánka László Váczra elvezetné, Niger pedig Lambertussal Rómába útazna, hogy a' Római Pápának segedelméért és Apostoli áldásáért esedezzen. (Thur. l. cit. cap. 52.)

Szomorúság és kétségbeesés foglalta-el Gejza' szívét, a' midőn Váczon László öccsével összetaálkozott. Majd sirva panaszlá elárultatását 's megverettetését, majd sok belső fájdalommal emlékezett híveinek elestéről. A' te híveid, édes Bátyám, — felee László, — imé azonnal kipótoltatnak, mert Ottónak a' Morvai Fejedelemnek seregei vélem elérkeztek; azon meggyőzettetéseden ne bánkódjál, mert valamint a' setét éjnek követje a' fényes nap, ugy a' te megverettetésed a' győzedelemnek előjáró postája. Emelkedjél csak ama mindent kórmányozó és bölcsen elintéző Istenhez! és ha az ő jóságát, igazságát, és irgalmasságát elesméred, vessed ő benne bizodalmadat, mert igazságos a' mi ügyünk, és ő el nem vonja segedelmét tőlünk. Már a' Király Rákos mezején táborozik, mennyünk mi is, mutassuk meg nékie, mit végzett az Ur felőle! (Thur. loc. supracit.)

Elindúltak tehát az istenes testvérek, de midőn amaz erdőhöz érkeznének, a' hol Servatius Remete lakott; akkor elvonván magokat Népeiktől, elmentek hozzája, és eltévelyedett Vitézeknek valyán magokat, áldásáért esedeztek. Servatius szemesen megtekinté őket, azután pedig térdeire esvén így imádkozott: „A' mindenható Isten már megáldott benneteket, én bűnös ember vagyok valamint ti; mindazonáltal nem vagytok ti tévelygő Vitézek, hanem igazságtalanúl üldöztetett Herczegek vagytok! de imé már nem sokára Atyátoknak thrónusába fogtok ülni, hogy az Istennek igazsága újra kinyilatkoztattassék. Most a' csataba mentek, és tiétek lészen a' győzedelem. Mennyetek az Istennek békességével!"

Most tehát elmentek a' Herczegek, és elérvén a seregeket, azonnal arról tanácskoztak a' Vezérekkel, hogy hol és miképpen támadnák-meg ellenségeiket. Minekutána pedig mindenekben megegyeztek egygymással, ismét kiki maga Népeihez sietett, egyedűl László visszatartóztatta Báttyát, és így szólitá őtet: Mit láttál Gejza? — semmitsem, felele el. — Te esmérsz engem, — folytatá tovább László beszédjét — és tudod, hogy magamban szüntelen imádkozok a' nélkűl, hogy valami háborgathasson engemet; azért tehát hidd-el, a' mit most vigasztalásodra szóllani fogok. Midőn mi eggyütt a' csatának elrendeléséről tanácskoznánk, úgy tetszett nékem, mintha két égi személyeket látnék, kik eggy koronát fejedre tévén azonnal eltűnnének. Akkor igen örűlék, és a' mi győzedelmünk Salamonnak az

Országból leendő elfutása, és a' te választatásod mintegy bizonyosak lévén előttem. — Ha az Úr Isten — felele ismét Gejza — megszabadit bennünket ellenségeinktől, és a' te látásod bételljesedik, fogadom, hogy ezen hellyen a' Sz. Szűznek tiszteletére eggy templomot épittetek!

Már tehát az Istenbe vetvén bizodalmakat, elvezették seregeiket Czinkota felé, és azokat úgy rendelték-el, hogy hátok megett a' Duna lévén, elől pedig a' Mogyoródi hegyek választanák-el őket ellenségeiktől. Most azomban meg akartak ütközni, de a' köd olly sűrű volt, hogy tellyességgel semmit nem lehetett látni. Midőn pedig elszélledett a' köd, azonnal a' hegy tetőn némelly Királyi seregek mutatták magokat, gondolván, hogy a' Herczegek azonnal futásnak fognak eredni. Más napra kelvén külömbféle mozdúlásokat és lármákat tettek a' hegyeken túl, a' mellyet a' megtámadásra való jelnek gondolván ezek, azonnal késszen várták ellenségeiket. Azért is minnyájoknak láttára arczra borúlván Gejza, László és Ottó kérték a' seregek Urát, hogy ügyeket elfogadván segedelmet adna, és győzedelmet nyerne érettek. Azután pedig három felé osztván Népeiket, Gejza a' középsőn maradott, Otto a' jobb, és László a' bal szárnynak igazgatását válalta magára. Most már a' hegyről leindúltak a' Királyi seregek, és Ernyei, ki mindenkor a' békeséget javaslotta, így szóllitá Vidát: „Jó rendbe hagytad-é házadat barátom? ha úgy igen jól vagyon, mert a' mint látom, ma mi vérünkel fizetjük Királyunknak kegyelmeit. Azok ott a' hegy alatt úgy állanak,

mintha a' földbe gyökeresedtek volna, sem félelemről, sem futásról nem gondolkodnak, és a' mint látom, vagy győzni, vagy helybe meghalni akarnak."

Azomban keveset figyelmezett mind ezekre Vida, hanem nagy dühösséggel indúlt Ottóra, és — dühösségének végét a' csatapiaczon elérte. Látván ezt Ernyei azonnal Vida helyére sietett, hogy ismét felbátorítsa seregeit, de semmit sem ért fáradozása, mert a' Csehek rettenthetetlen bátorsággal viaskodván, kevés idő múlva őtet is kivégzették. Salamon tehát elvesztvén fő Vezéreit azonnal Gejzára rohant, de László látván veszedelemben forogni bátyját, hirtelen oda fordítá minden erejét, a' hol legnagyobbnak tapasztalta a' veszedelmet. Ezt észrevévén Salamon, és látván hogy azonnal rabságba eshetik, olly vitézül harczolt, hogy végre csak ugyan egynéhány társaival megmenekedhetett, azután pedig futásnak eredvén Mosonyba állapodott-meg, a' hol édes Anyja Anastasia, és hitvese a' Császár' testvére számtalan szemrehányásokkal még inkább elkeserítettték szomorú állapotját. (A. 1074. Thur. loc. cit.)

Így immár vége szakadott az első vérengző ütközetnek, és a' mezők körülbelől messzére terjedve hólt tetemekkel voltak megrakva. Mivel azomba semmi foglyokat nem nyertek ezen ütközetbe, minekutána a' holtaknak eltakarításáról rendeléseket tettek volna a Herczegek, elindúltak Székes-Fehérvárra, és el osztván némellyeket az Országnak külömbféle helyeire, némellyeket pedig magoknál tartóztatván, a' több-

bieket ismét visszaküldötték Hazájokba. Magok pedig éppen nem vágyódván a' koronára, Sexárdba vették magokat, hogy egynéhány napokat a' tiszta örömekben és az isteni dicséretekben tölthessék. Az alatt pedig öszvegyűltek az Ország' Nagyjai Székes Fehérvárra, és minekutána kitúdódott volna, hogy Salamon tizenkét kezeseket adván bizonyos adónak fizetésére, sőt négy fő városoknak általadására kötelezte magát a' Császárnak, csakhogy ez is fegyveres népeivel béjönne Pannoniába: mint Haza-áruló, és alkalmatlan Fejedelem, letétetett a' Királyságról. Most tehát az új Királynak választásáról gondolkodtak, és mivel minnyájan eggyes akarattal Gejzát választották, azonnal tehát Követeket is küldöttek, kik őtet a' koronázásra invitálnák. Gejza tehát felválalta ugyan az Ország' igazgatását, de a' koronázás' pompáját mind addig halasztotta, a' miglen Salamonnal való eggyezésnek reménysége egészlen semmivé nem tétetne.

Azomban Salamon nem a' megeggyezésről, hanem leginkább a' bosszúállásról gondolkodott. Ennekokáért újra eleibe terjesztvén Henrik Császárnak kéréseit, vegre arra birta őtet, hogy a' sok igéreteket elfogadván, seregeivel Magyar Országba béütne. Mivel pedig az ő pártfogása alatt való Fejedelmek igazságtalan kivánságának tellyesitői lenni nem akarának, kéntelenittetett maga kölcségein annyi fegyveres Népeket öszveszerezni, hogy Pannoniába jöhessen. Mind ezekről tudósittatott Gejza, és azért sajnálván a' Nemes Magyar Nemzetnek vérét idegen zsoldosok által kiontatni, Atyjának pél-

dáját követvén, minden embereket, marhákat, gabonákat, és egyéb élelemrevalókat eltakaríttatott azon szomszéd részekről, és egészlen Váczig visszavonván minden seregeit, olly rendeléseket tett, hogy minden további előmenetele az ellenségnek tökélletesen meggátoltatna. Az alatt eljöttek a' Német Országi seregek, de mivel semmi élelemrevalót nem találtak, egyszersmind számtalan betegségekkel kellett küszködniek, sőt mivel ezek végett önnön magok közt egyenetlenségek támadtak, visszatérni kéntelenittetett Henrika'nélkül, hogy csak láthatta volna ellenségeinek seregeit. (Lambert. Schaffenburg ad A. Chr. 1074. — Item Thur. loc. cit. cap. 54,)

Már most VII-dik Gergely Pápához Követeket küldött Gejza, kik Pannoniában történt változásokról, az ő választatásáról, és a' Császárnak sikeretlen fáradozásairól tökélletesen tudósitanák őtet; és a' Pápa viszontag követséget küldött hozzája, kik nem csak az ő pártfogásáról bizonyossá tették Gejzát, hanem Apostoli áldását is hoznák, és az ő Királyságát elesmérnék és helybehagynák, minthogy Salamon megvetvén a' Krisztus' Helytartójának fő hatalmát, a' Német Császár' Vasallusának ajánlotta magát. Azt is megparancsolta a' Pápa, hogy valamit a' többi Birodalmak az egész világon, ugyan úgy Magyar Országnak is az ő függetlenségében megmaradni kellene, és semmi némű más Fejedelemnek fő uraságát elesmérni szabad ne légyen; egyedül a' Római fő Anyaszentegyháznak, azon Keresztények' közönséges Anyjának, melly övéitől nem szolgai félel-

met, hanem fiúi szeretetet kiván, engedelmességgel és tisztelettel tartozzon. (Colet, Collectio Concil. Tom. XII, col. 351.)

Vévén a' Pápának ezen feleletét, felválalta immár és elfogodta Gejza a' Királyi titulust, hogy így külső tekintete által is annál inkább fenntartsa a' Hazának békességét, és Salamonnak törekedéseit könnyebben semmivé tehesse. László pedig igen előbbremozditotta Bátyjának czéljait; mert Posonyba menvén, olly szoros őrizet alatt tartatta Salamont, hogy ez gonosz szándékainak végrehajtását semmiképpen nem munkálhatná. De minekutána ismét barátságos alkuvásokra kezdene lépni Gejza, sőt Királyi hatalmának általengedését is ajánlaná Salamonnak, akkor László is azonnal véget vetett az ostromlásnak. A' Püspökök ugyan minden módon segitették a' jó és szép eggyességnek helyreállitását, de a' Nagyoknak Salamon ellen való haragjok sok akadályt okozott, és Gejzának nem sokára következett halála véget vetett azon dolognak, mellynek további létele számtalan nyomorúságokat és bajokat hozott volna Pannoniára. (Thur. loc. cit. cap. 55.)

III.

Soha talán olly könnyen és olly hamar végbe nem ment Pannoniába a' Királynak választása, mint

most, midőn Gejzának halála után eggy akarattal László Királynak választatott és megkoronáztatott 1077-dik esztendőben. Most elősször és utoljára tündöklött a' Királyi Felségnek ékességeiben László, és ha valamelly pompának nagyobb díszére megjelent is, mindenkor csak előtte vitette ezen külső jeleket, mivel az ő nagy lelkének fényessége és erkölcsének felsége még a' köz népnek szemei előtt sem szűkölködtek ezek nélkül.

Az ő félmagasztaltatásának hire nem csak a' szomszéd Tartományokba elfutván örömet és vigasztalást okozott mind azoknál, kik a' valódi jót és tiszta erkölcsöt becsűlni tudják, hanem egész Rómáig elhatván, ama nagy nevű VII-dik Gergely Pápát is örömmel bétöltötte. Hogy pedig mennél hamarébb tapasztalhatná, mit várhatna az ő nagy czéljainak előmozdításában Lászlótól, ázonnal illy foglalatú levelét irt Nehemias Érsekhez: „El ne múlasd, Kristusban kedves Atyámfiá, meginteni a' Királyt, hogy az Anyaszentegyház iránt való hajlandóságát, az Apostoli szent Szék iránt való tiszteletét, és annak segedelmére és szolgálatjára való készségét bizonyos Követek által kijelentse, mellyekért azután az Apostoli szent Hatalomnak pártfogását, a' mennyire arra szüksége volna és Országának boldogsága kivánná, bizonyosan elvárhatná. A' többit ezen levélnek általadójától megértended. (Colet. Tom. XII col. 402.) Azon férjfiú, ki most ezen követségét Nehemias Érseknél elvégezte, eggy szérzetes volt, ki tőle szabadságot nyervén Rómába útazni, most már onnét visszatért. A' Pápa sok szép ajánlásokat adott

ennek az ő szelidsége és tiszta élete miatt az Érsekhez, de mind ezek elégtelének valának ama nagy léleknek kijelentésére, mellynek akaratját és tárgyait szóval kellene kifejeznie a' szerzetesnek, mivel ez csak a' szavakat tudta elmondani, de azoknak mértékét és fontosságát ki nem fejezhette. Mindjárt előre jelentette Gergely, hogy a' Világnak romlása ellen viselt háborúinak tettei Pannoniába szinte úgy, valamint Német Országba tudva volnának ugyan, de éppen azért akarná megtudni mostanában, hogy mint tekintené azokat, mit itélne felőlök, és melly résznek lészen pártfogója. Azt is jelenté tovább, hogy ama Privilégiumok, mellyek II-dik Sylvester Pápa által az Egyházi dolgokra és ügyekre nézve a' Magyar Királyoknak engedtettek, gyakori gondokat okoznának nékie; arra való nézve bővséges és hiteles tudósitást kivánna azon módról, a' melly szerént az eddig vólt Királyok ezen privilégiumokkal éltek. Egyátaljában a' Magyar Anyaszentegyháznak a' Világi hatalommal való megeggyezését, és ennek viszontag való törvényességét, a' Papságnak és többi Népnek erkölcsi állapotjokról bizonyos tudósitást akart venni, hogy ezen Tartománynak egyházi és erkölcsi tárgyakra nézve való gyengeségeit által láthassa; ezt pedig részszerént az Érsektől, részszerént a' Királynak Követjeitől kivánta kitanúlni. De Hildebrand nevét már más tartományokba gyűlölvén a' gonoszok, lassan Pannoniába is rettegve emlegették, és ezen méltatlan félelmet sem az eggyügyű szerzetes, sem pedig más féle tudósok el nem üzhették. Söt inkább ez még azon három Gejzához intézett levelek által is neveltetett, mellyeknek foglalatját az Országoknak

az Apostoli Sz. Szék iránt való engedelmességről, a' Sz. Péter vagyonyjának jussáról és az ő örökségéről való kifejezéseket balúl értvén, csak egyedül azt vélték, hogy az ő kivánságainak bételljesitését valamint a' többi világi Fejedelmektől, úgy a' Magyar Királyoktól is mennél elébb nyilván és meghatározva sürgetni fogjá.

László tehát éppen nem vélvén tanácsosnak, hogy ezen képzelt Fejedelmek' ellenségét valamiképen maga ellen felháborgassa, annakokáért azonnal Követek küldettek Rómába, kik a' Keresztények Atyjának Lászlónak iránta való tiszteletét a' szokott kifejezésekkel megjelentenék ugyan, de semmi várakozásának meg ne felelhetnének. Azonnal általlátta ugyan az éles lelkű és mélly bélátású Pápa, hogy az ő rágalmazásainak híre Pannoniába is elhatván minden további kijelentéseknek és barátságnak elmellőzését szűlte; mindazonáltal bízott, hogy ellenségei Lászlóban igen csekély pártfogójokát fogják találni, hogy pedig erről inkább meggyőzettessen, alkalmatos időre és körnnyűlállásokra várakozni kelletett.

Ezen alkalmatos időpont pedig akkor adódott elő leginkább, midőn két Német Birodalmi Grófok jószágaiktól megfosztatván és a' Birodalomból számkivettetvén, Magyar Országba futottak, és Lászlónál menedék hellyeket feltalálták. (A. Chr. 1079. — Katona Hist. Chrit. Reg. Hung. Stirp. Arpad. Tom. II. pag. 106.) Mihelyest pedig erről tudósittatott volna Gergely, azonnal megparancsolá Német Országban lévő Követjének, hogy Lászlónak eggy levelét

általküldené, mellyben az ő készségét, mellyel Sz. Péternek szolgálni kivánna, mint igaz Keresztény Fejedelem; és az Anyaszentegyház és Apostoli Szék iránt való engedelmességét sok dicséretekkel magasztalja. Legelősször is dicséri azon Keresztényi szeretetét, mellyel az igazságnak pártját fogta; ezt azután további oltalmába ajánlja, hogy igy állandó hivségének ebben feltalálja jutalmát, és a' Pápa' rendeléseinek igazságos jóvoltát elesmérje. Arra inti továbbá őtet, hogy az igazságnak ösvényén tovább is minden tétovázás nélkül eljárjon; hogy az özvegyeket, árvákat és idegeneket atyai szelidséggel béfogadja; és hogy Országának Anyaszentegyházát az ő jussaiban fenntartsa és védelmezze. Végre arra tér, a' mi leginkább érdeklette őtet. Nem régben — igy irá levelében — megjelentek nálam eggy pár jövevények, kik a' te Követeidnek mondották magokat. Ezeknek meghagytam, hogy megjelentenék néked, hogy olly férjfiakat küldenél én hozzám, kik a' te bánásod' módjáról és irántam való hajlandóságodról bővebben tudósitanának engemet. Mindazonáltal még nem vagyok arról bizonyos, vallyon megértetted-e kivánságomat, egyedül azt tudom, hogy eddig nálam semmi Követek meg nem jelentek. Megújitom tehát azon két számkivetett Grófokért való esedezésem mellett ama kivánságomat, és intelek arra, hogy nem csak az emlitett Követeket elküldjed, hanem hogy mind azokba, a' mire én az egész világra terjedett hatalmam szerént inthetlek, és a' te méltóságodhoz illendő, hatalmas és kész segedelmedet nyujtsad, hogy azon jót és nemest, a' melly-

nek híre nálunk elhatott rólad, mellyet el is hiszek, cselekedetek által megbizonyítsad, és hogy én kitetsző és csalhatatlan okokat nyerjek arra, hogy irántad való szeretetem és tiszteletem által minden egyéb Fejedelmek előtt megkülömböztesselek 's a' t. (Colet. Coll. Conc. Tom. XII. col. 447.)

Eggy hiteles Traditio ezen levéllel jött férjfiakat is nevezi. Egyike t. i. Petrus Igneus Aldobrandini az Albaniai Püspök, a' másik pedig a' Passavi Püspök Altmann vala, kík éppen akkor a' Német Birodalomban múlatoztak. Mind a' ketten olly férjfiak voltak, kik nem csak nagy ájtatossággal, tekéntettel, 's ékes és kiterjedő nagy tudománnyal birtak, hanem az ő különös és mindenektől elesmért érdemeik miatt tiszteltetvén, egyszersmind olly nemes tapasztalással fényeskedtek, hogy minden tárgyakról fontosan beszélleni, és a' Királynak minden kérdéseire tökélletes feleletet adni tudnának. Az első ugyan mindjárt az ő különös neveztetése végett magára vonta figyelmetességét, a' másik mar tizennégy esztendők előtt megnyerte szeretetét, midőn t. i. a' Sz. Földről való szarándokságából visszatérvén, Gejza bátyjánál múlatozott, azután pedig az özvegy Császárnétól Ágnestől Passavi Püspöknek kineveztetett. (Lamb. Schaffn. ad Ann. 1065. — Berthold Constant. ad ann. 1064.) Miképpen múlatta magát László ezen érdemes férjfiakkal, azt eggy Traditióbol illy formán megtudhattuk.

Mindenek előtt tudni akarta László mi okért

neveztetne Péter Igneus-nak az az Tüzesnek, hollott egész maga viseletéből egyedül a' gyermeki ártatlanságnak szelidségével elegyedett csendes élemedett nyúgodtság tetszik-ki? és ő ezekre e' következendőket beszélte-elő: „Midőn tizenkét esztendők előtt még a' Vallis Umbrosa nevű Klastromban Szerzetes Pap lennék, valamelly Mezabarba Péter nevű Szerzetes barát nagy summa pénzért megvette a' Florentziai Püspökséget. Ezt a' Florentziai Clerus, a' Nép, és a' fent említett Klastromnak Apátura Gualbert János az ő szerzetes fiaival együtt tudta, de még is senki ezen utolsókon kivül szólni nem mert, és csak ezek bátorkodtak kimondani az igazságot, hogy t. i. mivel az Egyházi birtokok nem eladó portékák, éggy igaz Kereszténynek sem szabad Péterrel áldozni. Ezen igen nagyon megbosszankodott Péter, és némelly gonosz lelkű embereket zsoldjába fogadván, az igazságot elnyomni akarta, és kiküldvén azokat megtámadtatta a' Klastromot erőszakosan, azt kirablotta, az oltárokat pedig földig lerontatta. Ezen cselekedete által nem hogy vége szakadt volna az egyenetlenségnek, hanem a' Püspök még inkább elutáltatván magát, egész szakadást okozott, olly annyira, hogy majdan orvosolhatatlanná válna a' seb. Akkor az Apátur nem tűrhetvén már továbbá ötet, az Istennek ajánlotta ügyét, és hogy a' Püspöknek vétkét megmutatná, a' tűznek próbája által akarta nyilvánságossá tenni azt. Ezzel mind a' Nép, mind a' Clerus megelégedett.

Ha tehát Felséged ájtatos lélekkel az Isteni munkákat meggondolja, meg fogja tapasztalni, hogy ak-

kor, midőn a' buzgó hitnek a' legvakmerőbb hitetlenséggel és legnagyobb gonoszsággal kellene viaskodni, akkor, mondám, az Isten a' legszebb csudákkal dicsőítette magát. Így gondolkodtam az én csendes magánosságomban, és az Istennek bölcs gazdálkodását imádva csudáltam. Ez biztatta a' Florentziai Anyaszentegyházban történt nagy botránkozásnak alkalmatosságával, ez biztatta, mondám, élő tántoríthatatan hitemet arra, hogy a' Mindenható most is az igazságnak győzedelmét és a' gonoszságnak megaláztatását egy csudatétel által kimutatni fogja. Ez bátorított ama Tűz-próbának, mellyet az én Apáturom javaslott, elfogadására; és végre ez gerjesztette bennem azon reményt, hogy a' hitnek ügyét felválalván, a' tüzekben is sértetlen fogok maradni. Már a' két farakások elkészíttettek, mellyek tíz lépésnyi hosszaságra, öt lépésnyi szélességre és ugyan annyi magosságra terjedtek, ezek közt eggy keskeny út hagyattatott. Most tehát kimentem az oltárhoz, hogy a' szent mise áldozatot elvégezzem; az Agnus Dei-kor meggyújtattak a' farakások négy Szerzetesek által, és a' Nép siránkozó hanggal imádkozott, hogy az Isten az ő Anyaszentegyházának ügyét védelmezni méltóztatna.

A' Sz. Mise után kezembe vévén a' keresztet, el mentem a' tűzhöz. Azonnal lecsendesíttetett a' Nép, és az Apátur kijelenté, hogy miben állana a' dolog, és miért kellene a' Népnek az Istenhez folyamodni. Már egészlen tüzes parázsá váltak a' farakások, azért tehát térdeimre esvén hangos szóval imádkozék, hogy ha Mezabarba Péter pénzen vette-meg a'

Florentziai Püspökséget, akkor az Isten ezen rettenetes nagy tűzben, valamint ama három sz. gyermeket a' tüzes kemenczében, engem minden sérelem nélkül megtartani méltóztatna. A' Nép Ament monda, én pedig szerzetes Atyámfiainak a' békesség' csókját adtam, azután elvetvén papucsaimat, kérdém, meddig kivánnák, hogy a' tűzben múlatoznék? és minekutána egy csendes általmenetelt kivántak volna, megáldván a' tüzet közepébe menék. Már most se nem érzettem semmit, sem legkissebb fájdalmat nem tapasztaltam, mert eggy belső láng minden érzékenységeimtől megfosztott. Úgy tetszett, mintha leghatalmasabb szózattal hozzám kiáltana valaki: Ne félj, mert a' hit által Országokat győztek a' választottak, cselekedtek igazságot, elnyerték az igért jókat, meggyőzték az Oroszlányokat, és a' tűznek erején hatalmat vettek. Én tehát általmentem a' tűzen, de azt nem tudom mi módon. Csak azután értettem másoktól, hogy a' láng elboritotta hajaimat, a' Misemondó ruhákat es a' Stolámat érdeklette, sőt hogy ezt is elejtvén ismét visszatértem 's felvettem a' tűzből, azután pedig egynehány pillantatokig megállapodtam, és végre úgy jöttem-ki sértetlenül. De mind ezekről legkevesebbet sem tudtam, mert minden érzékenységem eggy nemesebb életnek érzéseiben elragadtattak.

A' Clerus tehát és a' Nép azonnal mindenekről bővséges tudósitást adtak II-dik Sándor Pápának, a' ki is Pétert Püspöki hivataljától megfosztotta. Ez megvallá vétkét, és sok könnyhullajtások közt elfogadván a' Pápa' itéletjét, a' Septima nevű Kla-

stromban holtig tartó sanyarú poenitentziát tartott. Így nyertem az Igneus, az az, Tüzes Péter nevet, a' mellynek dicsőségét örömest elfelejtettem volna magánosságomban, de az Istennek titkos ítéletjei mást végzettek felőlem, mert az ő Helytartójának parancsolatjára terhesebb hivataloknak viselését kelletett felvállalnom. (Vit. S. Gualb. cap. 63. — Desiderii Cassinens. Dialog. Lib. 3. — Ughell. Italia Sacra Tom. III. p. 95.)

Igen ritka, és majd nem hihetetlen — felele a' Királyi Herczeg Kálmán, ki az egész beszédet figyelemmel halgatta — ezen történet Tisztelendő Cardinális! ha csak az Istennek, ki a' természet rendjének Ura, különös és rendkivül való munkálódását el nem esmérem.

Jól tudom azt — monda erre a' Cardinális — hogy Herczegséged több tudományokat tanúlt, de éppen azért könnyen megértheti, ha azt mondom, hogy az igaz hit nem egyéb, hanem az Isten az emberben, és a' hol az olly hathatósan munkálódik, ott a' csudák és rendkívül való dolgok is megtörténhetnek. Én a' természetnek rendjét, mint némelly számoknak sorát képzelem, már ezen sorból csak eggy szám törültessék-el, azonnal az egész summa megváltozik, és még is minden a' világon megmarad úgy valamint volt, midőn a' Florentziai tűz megszűnt tűz lenni.

Nem elég arra, hogy a' summa mindenkor egyenlően megmaradjon, hogy a' számoknak sorából eggyet

sem hagyjon-el Herczegséged, hanem szükséges, hogy eggyet se mellőzzön-el. Már pedig azt cselekszi mindenkor, midőn a' Hitet azon dolgoknak sorából kizárja, mellyek a' természetnek rendjéhez tartoznak. Hibásabb még azon gondolkodás, hogyha a' hitet a' természet' jó rendjének sorába helyhezteti ugyan, mindazonáltal annak munkálódásait, mivel a' többi természetes dolgoknak munkáival semmiben nem hasonlíttathatnak, és azért nem rendkívül valók, hanem csak azoknak tetszenek, a' természetnek rendjéből kizárja.

Jól vagyon — felele ismét Kálmán Herczeg — én azt megengedem, hogy az igaz hitet, és annak nagy munkáit azon dolgoknak sorába helyheztetni lehet, a' mellyek a' közönséges rendhez tartoznak; söt ama nemes elszánásnak, bátor lelküségnek, önnönmaga meggyőzésnek csudáit, mellyek mind a' múlt régi, mind a' mostani időkben történtek, sem tagadom, de azt meg nem foghatja elmém, hogy ezen ereje egészlen a' valóságoknak megváltozására vagy éppen elrontására kiterjedhessen, mert akármit mondjon és tanitson is a' hit, de az elmém és józan eszem azt vitatja, hogy a' tűznek égni, és a' mi megéghető, annak abban megemésztetni kelletik.

Herczegséged, a' mint általlátom — viszanoza Péter — csak a' hallásból és a' könyvekből tudja, mi légyen a' hit, de hogy megtudjuk mi légyen valóban, és mit tehet az igaz hit a' látszatos dolgokban, arra szükséges, hogy azt az ő tellyes voltában birjuk, avagy inkább, hogy egész lelkünket általjár-

ja és elfoglalja. Nemde nem a' legkissebb hit nélkül is elolvad az ólom a' tüzben, holott a' gyémánt sértetlenül megmarad a' legrettenetesebb lángok közt is?

Ügy de az ezen két valóságoknak külömböző természetektől függ?

Tehát azt akarja inkább mondani Herczegséged, hogy ez az életprincipiumnak külömböző mennyiségétől származik. Hátha a' hit nélkül való ember az ólomhoz, az igaz hittől lelkesittetett pedig a' gyémánthoz hasonló volna? Hát ha a' hitetlen ember az ő természetének amaz örök, tulajdon, és változhatatlan valósága nélkül még szükölködne; ellemben az igaz hittől lelkesittetett emberben ezen valóság, ezen élet-pincipium olly hathatósan munkálódna, hogy azon pillantatban, a' midőn hatalmát kinyilatkoztatja, mind azt, a' mi emberi és mulandó, az ő érzékenységeitől elüzné úgy, hogy egészlen mintegy lélekké változna az ember? Tudom már, Herczegséged a' dolgoknak természetéről akar beszélleni, és arról igen sokat tudni, hogy az Istent véghetetlenségnek imádásától, ás a' hit' mérhetetlenségének csudállásától menekedhessen. Oh tudom én ezt jól, és szégyennel megvallom, hogy sok esztendőkig magam is ezen büszke vakságban tébolyogtam. Húsz egész esztendőkig őszveszerezgettem és vizsgáltam mind azt, a' mit a' régi Bölcsek a' természetről tudni látszattak, és már azt véltem, hogy minden titkait kimeritettem; de ezen tébolyodásom, és büszke tudatlanságom azonnal eltünt, a' midőn meggondoltam,

hogy csak annyira esmérjük a' természetet, a' mennyire a' mi elménknek csekélysége szerént annak határait kiterjesztjük; és hogy minden időkben élt embereknek róla való tudománya még a' leggyengébb haj szál' hegyével öszvehasonlitva, csak ollyan, mint az a' legnagyobb colossushoz hasonlitva, söt annál is kissebb és kevesebb. Elhagytam tehát azonnal balgatag törekedésemet, és többé törpe arasztommal a' természetnek és hitnek határait mérni megszűntem. Azomban igen dicséretes, hogy külömbféle tudományokra törekedik Herczegséged, mert valóban sokat tanúlni és tudni szükséges, minekelőtte azt általlátjuk, hogy semmit sem tudhatunk tökélletesen a' dolognak valóságáról, és minekelőtte ezen általlátásunkat igaz hasznunkra fordithatjuk.

Könnyebb vólna talán, és kellemetesebb ezen általlátást a' hit által megszereznünk, mivel igy nyúgott életet élhetnénk ezen nyughatatlan és sok változás alá vettetett világban. Valóban igy történne, ha azt külsőképpen könnyen magunknak lehetne tulajdonitani, a' mit a' hit az élet-erőnek legszorgalmatosabb használlása az ember' belsőjében murkálódhat. Söt azon kellemetesség nélkül sem szűkölködnénk, ha a' hit egyedül valamelly vélekedés vagy álom volna, de igy éppen a' hit ama belső létel, ama leghathatósabb élet, ama legnagyobb tudomány, a' mit pedig a' Világi bölcseség' tudományának nevez, nem egyéb, hanem az a' Chaos, a' mellyből (valamint a' Világ a' Matériának Chaóssából) ama lételnek, amaz életnek, ama felségesebb tudománynak származni kelletik.

Azt említi tovább egy hiteles Traditio, hogy minekutána az Anyaszentegyháznak néhai csudatévő hatalmáról, a' hitnek és buzgóságnak meghidegülésérői, ama Franczia és Német Országban igen elhatalmazott Simonia vétekről, és azon nagy buzgóságról, mellyel ennek VII-dik Gergely Pápa magát ellene szegezte, eleget beszélgettek volna, hogy azt kérdé László a' Püspöktől: Vallyon mit gondoljon olly Papnak szentségéről, és mint lehetne ahhoz bizodalommal viseltetnie, ki arra vetemedett, hogy egy poenitentziát tartó Császárt a' Canosszai palotának udvarában a' téli kegyetlen időben mezítlábbal három napig minden étel és ital nélkűl állani, és az excommunicatiotól való feloldoztatásért esedezni hagyván, a' Császári Felséget, mellyet az Istenség' szikrájának kellene tekinteni kinekkinek, olly igen megcsúfolni bátorkodott. De Altmann esmérvén mind a' Pápát, mind a' Császárt, és tudván egyezersmind a' dolognak környűlállásait, e'képpen felelt-meg Lászlónak:

Nagy külömbség vagyon, hatalmas Király, a' Szentségek, és a' Fejedelmi Felség között; mert a' Szentség nem függ az őtet kiszolgáló Papnak személyes érdemétől, és azért azon kegyelmet megszerzi, hogyha a' ki felveszi azt, alkalmatossá teszi arra lelkét. A' Fejedelmi Felséget úgy-é bár valamely Isteni méltóságnak tartja Felséged, és mi is ugyan annak esmérjük azt; de ugyan éppen azért szükség, hogy az emberben valamelly isteni szikrától függjön, és ha ez elaluszik, úgy ennek is eltűnni kelletik. Már pedig ha a' Császár' életének folyását az ő 12-

dik esztendejétől a' 29-dik esztendőig leirnom kellene, úgy csak a' számtalan gonoszságoknak, erőszaktételeknek, igazságtalanságoknak és törvénytelenségeknek sorát emlegetnem kellene. Mert eggy cselekedetét sem tudom, a' mellyel ő a' törvényt, a' disciplinát, az igazságot gyalázva meg nem vetette, és így a' Fejedelmi Felséget gyalázván, ezt az ő istenes fényességétől meg nem fosztotta volna! Hogyan alacsonyithatta vagy éppen gyalázhatta volna tehát az Apostoli férjfiú azt ő benne, a' mit az ő elfajúlt lelke már régen megvetett 's meggyalázott? Ő benne, mondám, kit talán a' legalacsonyabb lelkű szolga sem nevezne már Császárnak, hacsak olly időkben nem élnénk, a' mellyekben nagyobb pártfogót és hatalmasabb védelmezőt talál a' legfeketébb gonoszság is, mint a' legnemesebb erkölcsnek fényessége?

De ha Tisztelendőséged helybehagyja a' Pápai átoknak igazságát — felele László — úgy tarthatok attól is, ne talán az alattavalóknak iránta való hívségeket és kötelességekből való felszabaditásokat is jóvá hagyja.

Soha sem fogok azon átok ellen kifogásokat tenni — monda ismét a' Püspök — mert a' Császár is az Anyaszentegyháznak fia és hive lévén, tartozik annak tisztaságát és szabadságait fenntartani; arra pedig semmiképpen nincsen jussa, hogy az Anyaszentegyházat üldözze, már pedig ezt inkább cselekedte eddig mint az elsőt, mivel sem a' sok és alázatos kéresek, sem a' gyakori szoros intések által

nem bírhatta a' Pápa őtet arra, hogy a' Püspökségekkel és Apáturságokkal való gyalázatos kereskedést elhagyná. (Ezen kereskedésnek mivoltát leírta leginkább Marianus Scotus.) A' mi pedig a' másikat illeti, arra azt mondom, hogy ez a' Szakszoniai és Thuringiai Herczegeknek kedvéért történt, kiknek a' Császár' elviselhetetlen kegyetlenségeinek jármát eltörni jussok vagyon. Sőtt ez ama nagy czélra törekedő buzgóságnak gyümölcse, mellyért kész volna Gergely talán életét is feláldozni. Többnyire megvallom, hogy soha tanácsot arra nem adtam volna, azomban feleljen mindenekért az Istennek itélő széke előtt.

De talán egyszersmind az nagy kevélységeinek lehet tulajdonítani ezen cselekedetit, mert ő minden Fejedelmeknek parancsoló Ura akar lenni?

Nem, Felséges Király! éppen nem az az ő czélja, csak a' Világi hatalomnak függésétől ákarja megszabadítani az Anyaszentegyházat, és ki akarja üresíteni mind azon gonoszságoktól és botránkozásoktól, mellyekkel sok esztendőktől fogva az elfajúlt clerus az ő fényességét homályba borította. Nem illendő tehát, hogy ezen nagy férjfiút, kit az Istennek különös gondviselése feltámasztott, bal itéletekkel kissebbítsük. Valóban is igazsággal mondhatom, hogy mind azok, kik őtet szeretve tisztelik, a' legerkölcsösebbek, legtudósabbak, és legszentebbek közzé méltán számláltatnak; ellemben igen feslett életűek és tudatlanok azok, kik rettegnek vagy gyűlölve távoznak tőle. És ez már majd harminczhárom

esztendőktől fogva volt az ő sorsa. De reménylem, hogy sokkal nagyobb tisztelettel fog iránta viseltetni Felséged, ha ama nagy és felséges plánumát olly formán, mint az ő nemes lelkéből származott, Felségednek kimagyarázhatom. Ezen nagy férfiút, mint II-dik Henrik Császárnak udvari Káplánnyát, legelőbbször is Rómába láttam, a' hova VI-dik Gergely Pápától azért hivattatott, hogy bölcs tanácslásával nagy méltóságának érdemesebb viselésére segitségül lenne. Itt ő egynehányszor a' Császár' jelenlétében prédikállott, és ez méltán azt itélte felőle, hogy olly buzgósággal, 's olly szivrehatóan soha sem hallott eggy Papot is hirdetni az Isten' igéjét. Nem sokára azután történt, hogy Sturi nevű városban, a' Püspökök' gyülekezetének alkalmatosságával, két törvénytelen Pápákat letétetett a' Császár, és VI-dik Gergely altallátván a' Császárnak bölcs és idvességes intézetjeit, letette önnön akaratjából a' Pápaságot. Most tehát visszament Hildebrand a' Császárral Német Országba, és mivel ez őtet igen becsülte, igen szivesen fogadta az Anyaszentegyháznak dolgaiban való bölcs tanácsadásait. Erre való nézve majd mindenkor az Udvarnál lakott, és itt történt, hogy bővebb és szentebb barátsággal eggyesűlnénk. Már is eggy lélek és eggy buzgóság inditott bennünket; megeggyeztünk az Egyházi buzgóság' és ájtatoság' eltűnésének okaiba, megeggyeztünk azon oknak forrásaiba és kútfejébe is, melly az Anyaszentegyházból minden szentséget, és a' polgári társaságból minden igazságot elűzött; megeggyeztünk még azon módoknak és eszközöknek feltalálásában is, mellyek által a' károkat helyre lehetne hozni. De a' mit én

csak óhajtottam, azt már az ő méllyen béláto bölcsesége plánummá tette, és hogy inkább láthassa Felséged szent bölcseségét, előhozom azon szavakat, mellyekkel ekkor Spirában vélem a' Rajna mellett sétálván szóllott:

„Már — úgy mond — húsz esztendőktől fogva mind az Egyházi rendtartásokat, mind a' Világi Birodalmaknak kórmányozását szemes fiyelemmel tekingettem, mind pedig ezeknek egymással való eggyezésére vigyáztam, és imé amaz engemet emésztő belső nyughatatlanságomból sejditem, hogy ama jövendölés, mellyet Odilótól, ki midőn Papságra való felszenteltetésemet ellenezvén, tőlem engedelmességet kivánt; mivel, úgymonda, már az Isten az ő Anyaszentegyháza' jussai' és szabadságai' fenntartó bajnokának választott, hallottam; érzem, mondám, hogy azon jövendölés bétellyesedik. Gyakorta úgy látszatott nékem, hogy az Egyházi és Világi hatalomnak valamint kezdetében, úgy az ő gyakorlására és használlására nézve egynek kellene lenni; de mennél inkább törekedtem által visgálni e' dolgot, annál inkább általláttam és tapasztaltam ezen eggyességnek lehetetlenségét. Söt sokszor világosan általláttam, hogy valamelly felségesebb mintsem azon eggyesség, a' mi a' világ' megvisgálásában lelkemnek jelengeti magát, és midőn egykor mélyebben gondolkodnék arról, akkor illy formákban tetszett-fel előttem. Általláttam t. i. hogy az Istenség és az örökös törvény egy pontban megeggyeznek, és azonnal meggyőződtem arról, hogy az ő örökös törvényeknek bétellyesitése, és azoknak esmérete eggy pontból származnak, követke-

zésképen, hogy az örökkévaló törvényeknek oraculuma és itélő hatalma is megeggyeznek egymással; Mindazonáltal ezen eggyességeknek lehetősségét és valóságát egyedül csak az Istenben találtam-fel, mert azt éppen nem titkolhatom-el magamtól, hogy az Anyaszentegyházat az Isteni törvények' tulajdonképpen való oraculumának, és eggy olly kútfőnek, a' mellyből azoknak esmérete és tudománya származik, nem pedig csak minteggy organumot kell tekinteni, mivel emberekből áll, kik szokszor botolhatnak, és ha az itélő hatalommal eggy volna, így tehát gyakorta a' hibásnak és igazságtalannak végrehajtását és bétellyesitését sürgetné. Azt pedig éppen nem tehettem, hogy mind a' megesmérő oraculumnak, mind pedig az itélő hatalomnak tulajdonságait a' Világi hatalomnak tulajdonitsam, mivel ez csak azért vagyon, hogy az örökös törvények' bétellyesitése, nem pedig egyszersmind azoknak megesmérése és magyarázása által az Istennek minteggy Birodalmát ábrázolja. Ebből pedig azon következést hoztam ki, hogy ámbár a' világnak minden rendelései valamelly felségesebb (Theocratia (az az, Isteni kórmányozásnak módja) által fenntartatnak, mindazonáltal ezen rendelések sem egyedül az Egyházi, sem egyedül a' Világi hatalomtól, sem mind a' kettőtől egyesülve is, mint tulajdon hatalmoknak használlása és gyakorlása tekintethetnek; hanem mind a' kettőnek vezérlő ideája lehet, az Egyházi hatalmaknak ugyan, a' mennyire az örök törvényeknek megviszgáló esméretében, annak pedig, a' mennyire ezen törvények' bétellyesitésében foglalatoskodnia kelletik. Így immár világosak lettek előttem mind azok, a' mellye-

ket eddig sejdítve óhajtottam; már is nem kételkedtem legkevesebbet is, hogy az Anyaszentegyház és a' Világi hatalom a' Theocracziának Helytartói lévén e' földön, az ő hatalmakban egymástól külömbözni, és egymástól függetleneknek kell lenni, hogy így amaz ugyan, mint a' Törvénynek organuma, ezen Theocracziának szentségét, ez pedig, mint a' Törvénynek bétellyesitője és végrehajtója, ugyan azon Theocracziának Majestássát, az az Felségét, elnyervén, annál tökélletesebben ábrázolhassák eggyesűlve amaz Isteni Birodalomnak érdemét és tökélletességét.“

„Azomban — folytatá szavait — már régtől fogva mindenek másképpen vagynak mind a' Birodalomban, mind az Anyaszentegyházban. De így meg nem maradhat, és meg sem marad, ha mindjárt száz, pénz által lett Püspökök letétetvén, az azokat elárúló Fejedelmekkel eggyütt megbuknak is, ha minden thrónusok összeomlanak, és én magam azoknak omladéki alatt elenyészek is. Vesszen bár a' Világ! csak az ő vég romlásának maradványai a' véghetetlen örökös törvényeknek győzedelmét hirdethessék. Valóban is nem csak miden józanon gondolkodóknak kívánsága, hanem illendő, sőt igazságos, hogy minden hatalmasabbaknak fő czélja és gondossága légyen az Anyaszentégyház' mind tisztúlásának mind függetlenségének helyreállítása, mind pedig a' Világi hatalomnak meghatározása. És ha valóban az ő választott Vitezeinek sorába helyheztetni méltóztatott az Isten eágemet, úgy minden tehetségemből fogok viaskodni elősször ugyan Francziа Országgal, azután pe-

dig a' Német Birodalommal. Jól és meghatározva külömböztetem én meg az Anyaszentegyházat a' Pápától, valamint a' Birodalmat is a' Fejedelemtől; és a' mit az ezen, vagy a' Birodalom amazon nem tehet, vagy akarni és tehetni sem szabad, azt teheti sőt tegye és rendelje a' Pápa, a' feslett Fejedelemmel megesmértetvén az Anyaszentegyház' nevében az Isteni törvényeknek igazságát, és viszontag ugyan úgy cselekedjen a' Fejedelem, mint az Isteni törvényeknek Executora, a' méltatlan gonosz Pápával. Hogy pedig ezek annál könnyebben és pontosabban bétellyesitethessenek, szükséges, hogy mind a' Rómában lakozó Familiáknak, mind a' Császárnák a' Pápa' választására való béfolyásoknak jussa eltörültessen, és olly törvényt szabattasson, melly szerént a' legérdemesebb 's legméltóbb, nem pedig a' legtöbbet igérő nyerje-el a' Pápaságot. Az Egyházi hivatalokkal és méltóságokkal való kereskedésnek tökélletesen és egészlen meg kell szűnni; de ez mind addig lehetetlen, a' meddig a' Papság és a' Világiak közt a' Feudum fennmarad; ennek semmivé kell lenni, valamint azon szokásnak is, melly szerént eddig némelly Fejedelmek Püspökjeiket eggy gyűrűnek és a' pásztort pálczának kézhez-szolgáltatása és általadása által béiktatni szoktak. Tudom, hogy tellyes hatalommal ellentállani fognak, és azok, kik e'képpen béiktattattak, vagy illy módon előmenteleket reménylik, vitatni fogják ügyeket: de az elsők csak igen hamar félbehagyják majdan törekedéseiket, az utolsók pedig látván tulajdon veszéljeket, könnyen lemondanak vittatásaikról. Csak gyorsan és erősen kell majd akkor forgolódni, a' midőn a' jobbitásról gon-

dolkodunk, és azért egyszerre minden felöl szükséges megtámadni a' fesletséget. Midőn tehát az Egyházi méltóságokkal való csúfos kereskedés végett megtámadtatnak a' Fejedelmek, szükséges a' Püspököket és az egész Clerust az ő vétkes cselekedeteikért, és ágyasaiknak tartásáért is reszkettetni. Szükséges, hogy legyenek, söt valóban lesznek is olly Pápák, kik nem csak bátorsággal, hanem annyi hatalommal is fognak bírni, hogy azon időben mind a' Fejedelemnek, mind a' Papságnak Dictatorai legyenek, és minden hosszas pompák és külső szertartások nélkül bátran parancsolhassanak, sött véghez is vihessék mind azt, a' mit az Isteni törvényeknek igazsága kíván. A' hol ez nyilvánságos és bizonyos, egyszersmind ezzel való visszaélés, söt ez ellen való vétkesség tudva vagyon, ott a'külső formálitásoknak megtartása a' legszentebb törvényekkel való csúfos játék volna. A' szükséges, hogy ezen szabadságért, függetlenségért és tisztaságért, más részről az erkölcstelenségben, és igazságtalanúl elfoglalt jussok ellen való viaskodásban mind a' Világi, mind a' Püspöki hatalmat szükebb határok közzé szorítani kéntelenítessék a' Pápa, mintsem másszor illendő volna; mert mivel mind a' Fejedelmek, mind a' Püspökök nem csak az Egyházi szorosságoknak és szabadságoknak elrontására, hanem az egymás ellen való erőszakoskodásokra hatalmokkal visszaélnek, tehát a' legtöbb esetekben a' megsértettek ő hozzája, mint legbölcsebb, legigazabb és leghatalmasabb férjfiúhoz fognak folyamodni. Már pedig éppen ez a közönséges veszélyen való győzedelmét fogja elömozdítani, söt könnyebbíteni, és végre minnyájokat a'

zon vélekedésre birni, hogy az Anyaszentegyház minden földi hatalomnak legtitkosabb szentsége, melly a' Mindenhatótól azért tétetett, hogy az ő hatalmával minden igazságtalanságokat semmivé tégyen. Az éppen nem árthat, ha mind a' Világi, mind a' Püspöki hatalom a' Pápától függő lészen mind addig, miglen arra nem határoztatnak a' Fejedelmek, hogy egyedül az igazságnak kiszolgáltatásáért és a' Népnek boldogitásáért uralkodjanak; a' Püspökök pedig azon nem törekednek, hogy felséges méltóságokat apostoli viseleteк és erkölcseik által nemesitsék."

„Ezen plánum szerént — monda végre Gergely — cselekedném, vagy legalább tanácslanám, hogy cselekedjenek a' Pápák, ha engemet tanácsúl hivnának. Soha bizonyosabb nem lehetett a' győzedelem, mint most, midőn minnyájan egyakarattal óhajtják az erkölcsöknek és rendtartásoknak megjobbitását, sőt midőn ezt maga a' Császár is legfórróbban óhajtja."

Mit gondol tehát immár Felséged ezen férjfiúról, ki ezen plánumot negyvennégy esztendőkig hordozta szivén, és azt a' legszerencsésebb előmenetellel majdan fogytáig minden zavarodás nélkül végrehajtotta.

Méltán félhet mindenik — felele László — a' ki rosszat cselekszik, vagy rosszat akar; én csudálom ugyan nagyságát, de attól éppen nem félhetek.

Éppen azért tehát, hogy annál inkább és méltán csudálja nagyságát Felséged, előhozom az ő bölcs intézetjeinek előmenetelét, mellyet talán még igen kevesen tudnak ezen Országban: —

Az ő említett barátjának halála után, ámbár a' legfényesebb méltóságokat igérné is Henrik Császár, ismét visszatért Hildebrand a' Clugniai magánosságba. Ama két érdemes Pápák, kiket a' Császár egymás után Rómába küldött, csak tíz holnapokig kórmányozhatták az Anyaszentegyházat. Most tehát a' Vormatziai Gyűlésben, a' Császárnak közbenjárása által a' Touli Pöspök Brunó Pápának választatott, noha minden szorgalommal azon iparkodott, hogy ezen nagy méltóságnak fényességét magától elhárithassa, de ezzel csak inkább érdemesebbé tétetvén, kénteleníttetett azt felvállalni. És hogy ezen terhes hivataljában bölcs tanácsadó nélkűl ne szűkölködne, Hildebrandot ajánlá vékie a' Császár. Azonnal tehát a' Római Clerusnak Követjeitől kisértetvén, és méltóságának minden külső jelcivel ékesíttetvén IX-dik Leo Clugniába sietett, hogy Hildebrandot felkeresse, és (mivel az ő első beszélgetéséből nagy bölcseségét megesmérte) az Anyaszentegyháznak kórmányozásában részeltesse. Már is csak azt cselekedte Leo, a' mit Hildebrand' jóváhagyása javasolt, mert ő ugyan hatalommal, ez nagy bölcseséggel birt, és igy az ő közönséges czéljokat, tudniillik az igazság' és az Anyaszentegyház' függetlenségének helyreállítását eggyesűlt erővel könnyebben végre hajthatták. Az ő régtől fogva kidolgozott plánumát követvén, azt javaslotta Leo-

nak, hogy a' Császártól nyert Pápai méltóságnak külső jeleit elvetvén, véle eggyütt szarándok ruhába Rómába menjen, és igy mind a' Clerustól, mind a' Néptől választásának helybehagyását kivánja. Az ő béiktatása utan immár az Egyházi dolgoknak elrendelésében foglalatoskodott. Azértis Hildebranddal Francia Országba mentek, hogy külömbféle hellyeken gyülekezeteket tartván, Apostoli hatalommal azonnal elrontották azt, a' mi az Egyházi rendelésekkel ellenkezne. Melly hatalmas segitséget nyújtottak ezen szent igyekezetekben mind a' közönséges Népnek kivánsága, mind a' megfélemlett rossz lelkiesméretűek, könnyen kitetszik csak abból is, hogy Hildebrand a' Római Anyaszentegyháznak Subdiaconusa, csak az eggy Lyonba tartott gyülekezetbe hat Püspököket, kik külömbféle gonosz vétkekről vádoltattak, minden ellenkezés nélkűl letett, és negyvenöt más Püspökök, a' Simoniáról vádoltatván, minekutána vétkeket megesmerték volna, önnön akaratjokból lemondanának hivatalokról. Leo Pápának halála után, minthogy még igen hatalmasak voltak a' Római Familiák, arra birta Hildebrand mint a' Clerust, mint a' Népet, hogy innét a' Császártól kérnének Pápát. És ezek tudván, melly tekéntetbe volna a' Fejedelmeknél, reája bizták a követséget, ki-is azonnal Henriktől az Aikstadi Püspököt Geberhárdot kérte. A' Maguntziai gyülekezetbe tehát Pápának választatott, és II-dik Victor nevezete alatt Örömmel Rómába fogadtatott. Ez-is többnyire csak Hildebrandnak tanácslásait tellyesitette. Az érdemetlen, vagy Simoniacus Püspököket le-tette, más Papokat pedig, kik Ágyasaikat el-üzni

nem akarták, azonnal meg-fosztotta hivataloktól. De csak igen rövid ideig kormányozhatta az Anyaszentegyházat, mert két esztendök múlva Florentziába Hildebrandnak karjai közt ki-adta lelkét. Most már a' Császár-is egy esztendőtől fogva meg-halálozott, azért-is siettették a' Rómaiak a' Pápának választását, ne talán ismét Német Országból küldetne valamellik. Igy lett tehát Fridrik a' Cassinoi Apátúr Pápáva, noha eleget esedezett Választóinak, hogy inkább Hildebrandot emelnék ezen méltóságra. Ez pedig helybe - hagyván IX-dik Istvánnak választását örömmel fel-válalta a' követséget Német Országba, a' hol is mint a' roz nevelésnek mint pedig azon gonosz hajlandóságoknak által - látásából, mellyeket a' kisded Császárban észre-vett, ama Német Országi Tyrannust ama Fejedelmeknek Nyomorgatóját, és az Anyaszentegyháznak ellenségét elõre-jövendölte, és nékem olly pontosan meg-mondotta, hogy fájdalommal mindeneknek be-tellyesitését tapasztalnom kellett. Azomban a' méglen kövötségének végzése után vissza-térhetne, meg-halt IX-dik István. Most tehát ismét feltámadtak a' Tusculi Grófok, és Albenius Gróf fiának meg-vették a' Pápaságot. Ez ugyan a' hatalmas Római Familiáknak utólsó factiójok vólt, de még ez-is szerencsétlenül ment végbe. Mert a' józanon gondolkodó Cardinálisok, és Papok elhagyván Rómát eleibe mentek a' visza-térõ Hildebrandnak, és öszve-találkozván véle Sienába az Ő javaslására ama tudós, és erkölcsös Florentziai Püspököt Pápának választották, a' ki-is minden Német, és Olasz Országi Püspököktõl II-dik Miklósnak nevezete alatt Örömmel fogadtatott-el. Már most sok-

kal sebesebb lépésekkel közelitett Hildebrand fel-tett czéljához; mind II-dik Miklós a' Római Gyülekezetbe száz és tizenhárom Püspöknek jelenlétében ki-hirdette azon törvényt: hogy jövendőben a' Pápáknak választása egyedül a' Cardinálisok által történjen, a' Nép pedig, és a' Clerus egyedül annak törvényes létét el-esmérje; mindazonáltal a' Császárnak tekéntete és jussa, melly már Henrik Császárnak adatott, és az Ő személlyekre nézve az Apostoli széktől engedtethetne, semmi csorbulást ne szenvedjen. Ezen Clausula, avagy toldalék több értelemre terjedő volt azért, hogyha valamelly hatalmas pártosok ellen, kik a' választásnak szabadságát fel-bontani akarnák, a' Császár segedelme nélkül szűkölködnének, Ő hozzája appellálni; hogyha pedig Ő maga azt szükebb határok közé szoritani akarná: akkor más értelemre való magyarázással Őtet-is el-utasitani lehetne. Mindazonáltal nem sokára sokkal jobb módra talált, melly által a' Római Anyaszentegyháznak fügyetlenségét, és igy az egész közönséges Anyaszentegyháznak szabadságait mint az Olasz Országi Nagyoknak, mint pedig a' Császárnak hatalmától és erőszakoskodásaitól meg-menthesse. Az Ő közbenjárása által Barátságba lépett II dik Miklós a' Vitéz Normannusokkal, és Frigyetkötvén vélek egyszer'smint Apuliát, Calabriát, és Siciliát mint Feudumot által engedé az Ő Fejedelmeknek Guiscard Robertnek, és Herczegi titulussal meg-ajandékozván egész Népével megesküdteté; hogy az Ő halála után csak azt esmérnék el törvényes Pápának, és azt fognák minden tehetségekkel védelmezni, a' ki, az uj törvénynek rendelése szerént a' Cardinálisoktól valasztatik.

Valóban ritka szerencse — Közben szóllott László — hogy mindenkor olly Gyenge férfiakat találhatott, és a' fő Méltóságra emelhetett Hildebrand, kik az Ő rendeléseinek olly könnyen engedtek!

Meg-engedj hatalmas Király — felele a' Püspök — de az Ő általa vezéreltetett Nagy Pápák éppen nem vóltak gyenge, és tudatlan férfiak; mert a' gyenge férfiú főképen a' hatalomnak, és tekéntetnek fő pontján helyhettetvén mindenkor gyanus, általkodott, és vetélkedő, Ő alatta soha nem munkalódhatik a' Nagy elméjű férfiú, és ha valamelly csekély bé-folyást nyerhet-is, mindazonáltal többnyire semmivé tétetnek az Ő leg-felségesebb plánumai mivel semmi Nagylelküség ki nem pótolhatja a' fő hatalommal birónak erkölcstelenségét. Sött inkább azon fő hatalom mellyel Leo, Victor, István és Miklós Pápák alatt birni látszatott Hildebrand csalhatatlan bizonyságot teszen arról: hogy meg-értették és által-látták az Ő bölcseségét; és mivel a' Nagy elmének szüleményit, egyedül a' nagyobb elme meg-foghatja, és megértheti: méltán mondhatom; hogy Nagy szerencséje vólt e' Nagy férfiúnak, hogy mindenkor nagyobb férfiakra akadott, kik meg-esmérvén az eggyes elmének gyengeségét, Ő általa vezereltetni engedték magokat, a' mit a' magában bizakodó gyenge elme soha sem szokott cselekedni. Hasonló szerencséje vólt II-dik Miklós Pápának halála után-is. Róma t. i. több részekre hajolt; némellyek ama hatalmas Tuscoli Grófok vezérlése alatt, a' Császárnak vélt jussait, mellyek szerént a' Pápáknak választására bé-folyása lehetne, erősen védelmezték; mások pedig Hildebrand-

nak vezérlésére és a' Normannusok Pártfogására támaszkodván éppen tellyességgel ki-zárták a' Császárt. Azért-is nem gondolván semmit-is a' Császárnak jóvahagyásával Eggyenlő akarattal ama bölcs Luccai Püspököt választák, és II-dik Sándornak nevezék. Mindazonáltal mind a' két részről követek küldettek a' Császárhoz de az utólsók meg-vetőleg fogadtattak, Tusculi Követjei pedig érdemetlen tisztelettel különbböztettek. Már-is a' vólt négy utolsó Pápák mint az Udvari Tiszteknek, mint a' festett életű Püspököknek törvénytelenségeit szarosan büntették, az új Pápától pedig miket nem várhattak? arra való nézve Basileába gyülekezetet hirdetett a' Császár Anyja, a' hol-is némely Longobardi és Német Püspököktől más Pápa valasztatott, és II-dik Honoriusnak neveztetvén Olasz Országba küldetetett. De valjon kicsodák vóltak a' Választók? mind olly Püspökök kik a' simoniába részesülvén Ágyasokat tartottak; a' választott pedig Cadólaus Pármai Püspök vala, ki nem csak tudatlansága hanem számtalan gonoszságai miatt már ez elött három Gyülekezetek által le tétetett. Mindazonáltal öt egész esztendőkig tartott a' hasonlás, és a' feslett életű Papságnak az Egyházi szabadságok és függetlenségek Védelmezői ellen viselt háborúságok. Azomban ezen nyilvánságos nyughatatlanságok közt mellyek végre Cadolaust az Ő követőivel semmivé tették, serény igyekezettel folytatta Hildebrand czéljainak Végrehajtását-és az Ő gyakori győzedelmei bátoríták, sött szorosabbra kötötték amà frigyet, és barátságot, mellyet Franczia, Olasz és Német Országba a' józanon gondolkodó lelkek tettek; eggyedül még Henrik Császár és Fülöp

a' Franczia Király az erkölcstelenségnek és fesletségnek fő védelmezői egynehány gonosz életű Papokkal bátorkodtak az igazság és erkölcs ellen hadakozni. És Henrikkel ugyan mindjárt akkor meg-ütközött Hildebrand, midőn II-dik Sándornak halála után a' Cardinálisok az egész Clerussal, és Néppel ötet Pápának választották. Minden kérései, sőtt Menkezései semmit sem használtak akaratja ellen kéntelenitetett a' majd nem dühösködő Népnek engedni, és a' nékie ajánlott méltóságnak fel-válalására magát meg-határozni; mindazonáltal addig nem engedte magát fel-szenteltetni; méglen az Ő általa rendeltetett törvények szerént a' Császár jóva nem hagyná választatását. Bizonyosabb szerencsével folytathatván el-kezdett munkáját, hogyha más lenne planumainak végben vivője, meg-jelenté a' Császárnak választását és kéré hogy azt helybe ne hagyná annál inkább, minthogy nyilván meg-jelenteni kéntelenitetne: hogy Ő Pápa lévén semmiképen büntetlenül nem hagyhatná számos gonoszságait, és sok törvénytelenségeit. De a' Császár sem ezen szavaira, sem némely Püspököknek, kik Hildebrand nevének emlitésére-is rettegtek, javallásaira nem hajtván, helybe-hagyta választását; mivel elégtelennek látta magát arra: hogy azokon, kik Hildebrandot kivánták, valamiképen győzedelmet vehessen. Már az Ő sok erőszakoskodó törvénytelenségei által Felső Német Országnak Fejedelmei Püspökjei, és Nagyjai régtől fogva törtek Henrik ellen, és alsó-Német Országban, Saxonia és Thuringiában, kiknek meg-hoditatásokért mindeneket fel-áldozni kész vólt, majd a' végső el-szánásra, és kétségbe-esésre jutottak mindenek. Azon módot

gondolkodtak tehát minnyáján; hogy ezen ifiú Tyrannus elviselhetetlen igáját öszve-törjék. Sött már a' hit meg-szegésének félelme sem tartóztathatta Őket, mivel a' Triburi Ország-Gyülésbe egyedül azon feltétel alatt igértetett Nékie az örökös Successio: hogyha törvényesen és igazságosan kormányozni fogja a' Birodalmat. Tudván tehát Hildebrand avagy ezentúl VII-dik Gergely Pápa ezen környül-állásokat, rettenhetetlen bátorsággal meg-támadta az akkor igen el-hatalmazott erkölcselenségeket. Hogy tehát leg-elöször a' Simoniát, az az: az Egyházi szerekkel és tisztségekkel való törvénytelen kereskedést; és ama az Anyaszentegyház, és a' Világi Birodalom közt lévő Feudumot ki-irthassa; ki-adott egy parancsolatot, melly által minden Papoknak hivatalaiknak el-vesztése alatt meg-tiltotta: hogy a' Püspökségekbe Apáturságokba, vagy akár melly Egyházi hivatalba akár melly Világi Embertől a' gyürünek és Pásztori pálczának által engedése által történendő bé-iktatást el-fogadni ne bátorkodjanak; és viszontag az átoknak terhe mellett (Excomunicatio mellett) meg-parancsolá minden Világiaknak, hogy az éppen említett mód szerént semmiféle Papot, vagy Egyházi személyt bé ne iktassanak. Ezen kemény, és Anglia, Francziа, Német, és Spanyol Országot rettentő parancsolatra nem sokára ismét ujjabbat bocsátott-ki. Hogy t. i. az Anyaszentegyházból minden tudatlan, erkölcstelen és gonosz Papokat ki-irtsa, nem csak minden házas Papokat átok alá vetett; hanem azon Világi embereket-is, kik valamelly házas Papnak gyónni, annak Mise áldozatján jelen lenni, vagy egyébb Egyházi foglalatosságaiba részt venni mérészlenének. — Már most

reménylen nem lészen szükséges meg-mutatni Felségednek, melly igen egygyeztek ezen rendelései az Ő fő czéljával, és melly nagyon mutatták-meg a' következések azoknak hasznos léttét. Mert a' jó lelkü és ezen nagy férfiúnak sz. törökedéseit el-esmérő Papok mindenkor tartani fognak attól, ne talán a' Püspöki Méltóságnak külső jeleit a' Világiaktól el-fogadják; és ha ezek a' véget a' Clerus és Nép által történt választást meg vetnék úgy mind azon ellent-állást tapasztalnák, a' mellyre az igazság szentségnek szeretete gerjeszteni szokott. Ezen jobb lelkü Püspökök mindenkor az Anyaszentegyház függetlenségének védelmezői lésznek azok ellen, kik vagy pénz, vagy a' Fejedelmek által erőszakosan be-törtek az Egyházi Rendbe. Az illyenek többnyire a' testi gyönyörüségeknek és bujaságnak áldozni szoktak; inkább-is Feleségeikért, mint Fejedelmeikért fognak harczolni, és éppen azáltal minden tiszteletet, és tekéntetet a' Nép előtt el-veszteni fognak, még akkor-is: hogyha Fejedelmeikkel együtt az Anyaszentegyház fő Pásztora ellen támadnának. Az igaz: hogy Fejedelmek, és Püspökök meg-vetik a' Pápa átkát, azok ugyan hogy a' gyürűt, és Püspöki pálczát árúlhassák, ezek pedig hogy ismét pénzen meg-vévén a' Püspökségeket gazdag és szép feleségeket vehessenek: de Gergely a' Népbe, és a' szerzetesekbe kik az Ő nötelenségek miatt mindenkor becsültetni fognak, bátran vetheti bizodalmát. És a' sok pénz által nyert Püspökségek és Apáturságoktól mégtulajdon Népei által történendő meg-fosztások, sött a' házas Papoknak erőszakos ki-űrések mindenkor erősiteni, és végre győzhetetlenekké teszik az Ő rendeléseit, ámbár ez egy könnyen

és hamar meg nem történhetik. Ő ugyan Nagy és új dolgot kezdett, de annak tökélletesebb ki-palléroztását, leg-inkább pedig a' szent földnek el-foglalása által a' többi Birodalmokat tisztitani, és új formák és ábrázatokra alkalmatossá tenni Successorainak hagyattatik. Már most három esztendőtől fogva a' nemesebb lelkű, de mindazonáltal el-nyomattatott emberekkel a' Császár ellen egyedül az igazságnak helyre-állításaért hadakozik. Ő ugyan talán a' fesletségnek hatalmasságától végre el-nyomattatik, de az utána leendő Pápák bizonyára győzedelmeskedni fognak. Es ez ama férfiú, ki Felséged igazságát, bölcseségét és ájtatosságát becsüli, ki barátságát keresi, és kit Felséged visza-tartó bizodalmatlansága szomoritott.

Köszönettel veszem — felele László, — és igen nagyra becsülöm ezen jelentéseket, mivel már most jobban határozhatom mint a' Római, mint a' Magyar Anyaszentegyház iránt való hajlandóságaimat. Nyilt szivüen, valamint lelkemben érzek fel-fedezni fogom magamat az Anyaszentegyház fő Pásztorának; és az Ő kivánsága szerént való Követeimet küldöm hozzája. Ámbár pedig ezeknek minden féle parancsolatokat és tellyes hatalmat adtam mindenekre: bizonyos lehet még-is azon felűl az én Ő iránta való hivségemről, és tiszteletemről; és akár melly sors éri-is az Ő sött az Isten, és az igazságnak ellenségét a' Császárt, én tőlem ugyan éppen leg-kissebb segedelmet sem várhat. Mondjátok-még, és hiven irjatok-le mindeneket, a' mellyeket Országomba láttatok, és tapasztaltatok. Reménylem, hogy azon gonosz vétkek, mellyek ellen gyulladozik még ezen Országba nem tapasztaltatnak,

Sokkal nagyobb szabadságokkal bir az Anyaszentegyház itten, mint más Országokba; az Ő szentelt szolgái mindjárt az első helyet foglalják-el a' Király után, és bizom hogy az Ő tudományok, és erkölcsös életek a' Ti szereteteket, és becsülésteket megérdemleni fogják. Ezeket ugyan minnyájokat a' Király maga választja, mivel az első Király épitette ez Országnak majd minden Templomait, és igy ama II-dik Sylvester Pápától engedett jussokat és privilegiumokat-is helyben fogja hagyni az igazságos Gergely. Valamint más Országokba ugy itt-is a' Püspöki pálczának általadásával iktattatnak-bé a' Püspökök az Ő Megyeikbe; de ez mindenkor az Ő fel-szenteltetések után történik-meg. Még arról egy Király sem gondolkodott, hogy ezen külső jelek által valamely Egyházi hatalmat adjon, sött tudakozzátok Püspökjeim, Apaturaim, és egyébb Papjaimtól, kitől vették egyhazi hatalmokat? és igérem: hogy egy értelemmel azt fogják mondani; hogy az Istentől az Ő általa rendeltetett Szentségnek ereje által. A' Feudumokról való rendeléseket ti tőletek értettem-meg leg-előbbször, és ha ezeket Magyar Országra-is ki-terjesztené, úgy bizvást igérhetitek Ő Ssentségének: hogy a' Magyarok Királya éppen nem fogja magát ellene szegeznie. Jelentsétek, kérlek, Nékie; hogy bennem egy nyilt szivű férfiat találtatok, a' ki semmit inkább nem kiván sem az Égen, sem a' földön; mint az igazságot, az erkölcsöt, és a' leg-csinosabb rend-tartást mindenekben.

IV.

Sokkal nagyobb tisztelettel kezdett már ezután viseltetni Gergely a' Magyarok Királya László iránt, minthogy nem csak az Ő követjeinek le-irásaiból meg-tudta bölcseségét, igazságát-és az Apostoli Sz. Szék iránt való tiszteletét; hanem a' Királyi követeknek-is különös érdeméből, és nagy tudományából észre vette, melly nagy lelkű, és melly erkölcsös Fejedelem vólna az, ki olly jeles Férfiakat választana az Ő Országa Anyaszentegyházának Kormányozására. Valóban-is csak egyedül László és Vilhelm Angliának Királya valának azon Fejedelmek, kik ellen a' régi Egyházi rendelésekre nézve való fő hatalmának gyakorlásán kivül, semmit nem bátorkodott el-kezdeni. Azért-is minden akadályok nélkül véghez vihettek azt mind a' ketten, a' miért más Fejedelmek koronáikkal, vagy leg-alább nyugodalmokkal adóztak vólna. És Vilhelm ugyan meg-fizette esztendőnként az úgy neveztetett Sz. Péter garasát, de bátran el-tagadta a' feudalis kötelességeknek bé tellyesitését. László pedig barátságosan fogadta a' Lengyelek Királyát minekutána Ez meg-öletvén a' Krakói érdemes Püspököt Staniszlauszt, Gergelytől átok ála vettetett, és a' Thronustól meg-fosztatottnak jelentetett. Magok a' Magyar Országi Püspökök (kik ezen ártatlan Pap vérrel meg-fertöztetett idegent az Anyaszentegyház javainak részesülésétől el-tiltották) az Apostoli Sz. Széktől való félelmeket jelentették Királyoknak. Meg-is halgatta őket, de végre illy válasszal bocsátotta-el őket. A' bűnös, és a' Szentnek gyilkolója az Istenhez és Ti hozzátok tartozik; de az

Ember, az el-űzettetett Király Énhozzám való. Ha az Egyházakba való menetelt engedni akartok ő Nékie, avagy sem, arról magatok közt a' ti törvényeitek szerént végezzetek, és Én abba éppen nem avatkozom; de a' meddig az Istennek hasonlatossága benne lészen, és a' meddig el-szenvedi Őtet az Isten; addig ugyan semmiféle emberi hatalomra nem hajtván mind azt el nem tagadom tőle, a' mi nélkül az ember szűkölködik, és mire Én különösen iránta kötelesztetem. Emlékezem én arról még mostan, hogy nem csak számkivetett Atyámat vélem és testvéreimmel együtt szivesen, és barátságosan fogadta: hanem hogy András, és Salamon ellen egész seregével védelmezett bennünket; most tehát igazságos jussa vagyon, hogy az Ő, ámbár tulajdon vétke által meg-érdemlett bal sorsán, részt vegyek. Az igaz Keresztényi érzés inkább nemesiti mintsem hogy el-fojtsa az emberiség iránt való hajlandóságot. Ezt adom feleletül néktek, és ugyan ezt fogjátok felelni a' Pápának-is, hogy ha mindenekért számot kérne tőlem. —

Gergely mind ezekről tudósitást vett, és éppen azért nem akarta Magát illy bölcs és igazságos Fejedelemmel Salamon miatt, ki szüntelen való követségeivel, és esedezéseivel alkalmatlankodott, ellenkezésbe éjteni. De annál inkább szorgalmatoskodtak a' Magyar Püspökök: hogy Ő, és a' Király közt a' békeséget, és ha lehetne a' barátságot-is helyre-állitanak. László mindenre hajlandó vólt, és nem csak meg-egyezni kivánt Anyafiával, hanem az Országlást-is által engedni, avagy leg-alább annak valamelly részét véle fel-osztani kivánta. De ennek minden te-

hetségekkel ellene szegezték magokat az Ország Nagyjai, és egyebet meg-nem engedtek: hanem hogy egymással meg-béküljenek ugyan a' Királyok; az Országból mindazonáltal leg-kissebb részt se nyerjen Salamon, hanem mindenütt Királyhoz illő tisztelettel fogadtatván annyi jövedelmeket kapjon Lászlótól, a' mennyi Méltóságának, és tekéntetének fenn-tartására elegendő lészen. (Thur. P. II. cap. 56.)

Azomban alig tétetett olly állapotba Salamon, hogy Királyi pompába nyilván meg-jelenhetne: imé azonnal új gonoszságai által meg-mutatta a' fő Méltóságra és tiszteletre való érdemetlen léttét. Mert László sokkal nemesebb lelkű lévén, mintsem hogy a' gonoszságokat büntetlen el-szenvedné, nem csuda hogy minden erkölcstelenek fekete lelkü emberek utálva gyülölték. Ezek tehát, Salamonhoz kapcsolódtak, mihelyest jussa lett ismét, hogy némelly udvari tiszteket, és testőrzöket tarthasson. Az ő tanácskozásaikba azt végezték, hogy a' Királyt fogságba ejtvén éltétől-is meg-fosszák. Már a' hely-is ki-jegyeztetett, és maga Salamon egy barátságos sétálásnak szine alatt a' Lajtha és Duna közt fekvő erdőben kézhez szolgáltatni akarta. Már tehát igen barátságosan Mosonyba invitáltatott László, és a' szorosabb barátság kötésének szine alatt kérettetett, hogy senkit magával el-ne hozna. De Ő mindenekről tökélletes tudósitást vett, azért-is meg-tévén minden szükséges rendeléseket, el-ment Mosonyba, sőtt a' leg-nagyobb Készséggel az erdőbe-is követte Salamont, de midőn ez a' gyilkosoknak a' ki rendelt jelt adta vólna: akkor elő-jöttek Lászlónak

el-rejtett vitézei, és magát Salamont fogságba ejtették, minthogy már az előtt gyilkos-társai minnyáján meg-fogattattak. Most már az ő Titoknokjával együtt Visegrád Várába zárrattatott, és a' melleje állitatott számos Strázsák őrzötték, hogy addig viselt gyalázatos életének tulajdon keze által véget ne-vethessen.

Az alatt VII-dik Gergely Pápa a' Magyar Országi Anyaszentegyház fényeségéről való gondoskodásának új példáját, és bizonyságát adta. Történt t. i. hogy Lászlónak követjei minden tudósitásokkal és Sz. István, Sz. Imre Herczeg és Sz. Gellért első Magyar Országi Martyr szentül viselt életekről hiteles bizonyitó irásokkal, valamint az Ő sirjaiknál történt csudáinak le-irásával megjelentek Rómába. A' Pápa tehát azonnal számos Püspököket és Papokat öszve híván, eleikbe terjeszté nékiek e' tudósitásokat, és azoknak hitelességét megvisgáltatta. Minekutána pedig az egész Gyülekezet helybe-hagyta vólna azoknak igazléttét, meg-jelenté: hogy a' Mindenhatónak éppen az tetszene; hogy éppen azon időben, midőn az Ő Anyaszentegyházát üldözné egy festett életű Fejedelem, azon Királynak Szentsége, ki tellyes alázatossággal tisztelte aztat, nyilvánságos lévén mindenektől tisztelve meg-esmértetne. Arra való nézve azt rendelte: hogy ezen Szenteknek tetemi, kik a' Kereszténységnek magvát olly szorgalmatosan el-hintették Pannoniába, és annak gyümölcsözését tulajdon életekkel bizonyitották, az Ő általa küldendő követjeinek jelenléttében pompásan felvétessenek sirjaikból, és illendő eszközök-

ben az Oltárokra nyilvánságos tiszteletre ki-tétessenek. (A. Christi 1081. Carthuit. in vita S. Steph. p. 1-63. Vita S. Gerardi c. 22.)

Mihelyest tehát az Ostiai Püspök Otto mint Római követ meg-jelent a' Bullával; azonnal minden Püspököket és Apáturakat Székes-Fehérvárra hivatta László. Ugyan oda sereglettek számos Papok, szerzetesek, sőtt a' szomszéd Tartományoknak Népei-is, tellyes hittel imádni kivánván az Istent az Ő Szentjeiben. Az egész Város az Ő környékével eggyütt számos ájtatos emberekkel telt-meg; már-is egy harmadnapigtartó böjtrendeltetett, és mindenektől szorosan tellyesitetett; A' harmadik nap estvéjén a' Király a' Clerus, és számos Népek azon Cryptába mentek a' hol a' Szenteknek tetemi egy kő koporsóba nyugodtak; de már most semmi emberi erő fel-nem vehette annak kő fedelét. Meg-szomorodott a' Király, a' Papok és a' Nagyok imádságba töltették az ejtszakát, minden felől egy szomorú jajgatás támadott, és kiki tulajdon lelkében keresé e' szomorú csudának okát. Minnyáján a' Poenitentziatantáshoz fogtak, és a' következett Napon sok nemes meg-térésnek, és megjobbulásnak érzékeny példai látszattak, de a' követ csak ugyan többszöri próbák után sem lehetett megmozditani Ezen csudának hirtelen el-terjedett hire még nagyobb sokaságot idéztetett a' helyre, és már minnyájan a' sok imádságok, fógadások és sanyargatásokkal esedeztek az Istennek; a' gazdagabbak a' legbővebb alamizsnállásokat igérték és adták a' szegényebbeknek; az idegen, és hamisan keresett jószágok vissza-adattak; a' rab-szolgák szabadon bocsátattak,

és a' régi még-rögzött ellenségeskedések a' leg-hivebb megbékülés által semmivé tétettek. Az alatt a' szemesebbek még-visgálták a' követ, és végre erőszakosan fel-akarták venni aztat, de csak ugyan sem az ajtatoskodó könyörgések sem az erőszakos igyekezetek leg-kissebb könnyebbséget nem szerzettek.

Azomban meg-jelent egy igen ékes ártatlan ábrázatú ifiu ki-is a' Királlyal szóllani kivánkozott; azért tehát Lászlóhoz bocsátott; és ez igy kezdette beszédjét: A' Zámolyi erdőkben nem messzére az Üdvezitő tiszteletére épült Apáturságtól egy Remetés vagyon a' hol Charitás nevű szűz az Istennek már egynehány esztendőktől fogva szólgál. Ez küldött engem hozzád hatalmás Király és azt jelenteti én általam: hogy ezen éjjel álmába tudtára adta az Isten; hogy mind addig fel-nem vétetethetik a' kő; méglen a' szerencsétlen Salamon szabadon nem bocsátatik. (Thurot. loc. cit.) Azonnal tehát követek küldettek Visegrádra, hogy Őtet kiszabaditván székes-Fehérvárra hoznák. El-is érkezett Salamon és László az igaz barátságnak jeleül kezét nyujtván meg-békült vele.

Most tehát ismét az imádságok, böjtölések, és testi sanyargatások meg-ujjitattak. A' harmadik napnak estvéjén ismét számos Püspökök és Papokkal a' Cryptába ment László, és minden legkissebb akadályoztatás nélkül fel-vévén a' követ azon koporsó, mellyben Istvánnak tetemi nyugodtak számos dicséretek és ajtatos éneklések közt a' Templomba vitettetett. Azomban a' koporsó csak a' következendő napon

nyitattatott-fel, minthogy a' Népet, kiben a' hit által számos csudák történtek, jó rendbe hozni nem lehetett. Addig pediglen a' koporsónak Őrzése valamelly Merkurius nevü Papra, ki már akkor a' Berekesi Klastromnak Apàturàva szenteltetett, bizattatott. Midőn tehát más napon számos Püspökök, Magnások és Apáturok jelenléttében fel-nyittatna a' koporsó, és Merkurius illetlenül előbre todúlna: akkor meg-boszonkodék olly annyira a' Király, hogy nem szemlélhetvén őtet azonnal az ő Klastromába vissza-térni parancsolná. Most már fel-nyittatott a' koporsó, és egy kellemetes illat el-foglalta az egész Templomot. Egy vér forma jó illatú nedvesség közt nem találtatott egyébb némely csontokon kivül; ezek ki-vétetvén és ezüstből való koporsóba tétetvén a' sz. szüz Oltarára tiszteletnek okaért helyheztettek. A' Királynak únszolásaira keresték a' Püspökök azon gyürőt-is, melly a' Istványnak ujjára tétetett el-takaritásának alkalmatosságával, de a' leg-szorgalmatossabb visgálás után-is nem találtatott a' gyürü.

Egynehány esztendők múlva fel-ébredett Mercuriusnak lelki-esmérete, és e' következendőket felfedezte a' Királynak: Minekutána Felséged a' mi Sz. Királynak tetemeinek fel-vételekor engemet mint méltatlan bünöst a' koporsótól el-parancsolt, el-mentem a' Chorusra és kértem az Istent: hogy Felségednek ellenem mutatott keménységét meg-bocsátaná, nékem pedig meg-aláztatásomat üdvezségemre szolgáltatná. Midőn igy szivemnek eggyügyüségébe imádkoznék előttem állott egy kellemetes ifiú tiszta fehér öltözetben, és egy fátyolba takart drága kincset

ezen szavakkal kezembe adott: Vedd-el ezt a' Te vigasztalásodra, őrizd hiven, és jelentsed magad annak idejekor a' Királynál. Azonnal tehát egy rejtek hely're vettem magamat, hogy e' drága kincset meg-tekénteném; és ime a' Szent Királynak még egészlen ép jobbja azon gyűrüvel együtt, mellyet Felséged kerestetett, az én hatalmamba találtatott. Nem sokára azután Berekesi Apátur lettem, és el-vittem magammal a' Sz. Kezet, hogy azon új Klastromot e' Sz. Reliquiával meg-szentelhessem. Ott őrzöttük, ott titkon tiszteltük-is azt; de most egy meg-győzhetetlen belső érzés arra vitt: hogy e' titkot ki-nyilatkoztatnám Felségednek, és ha ezt mindjárt (a' mint illendő is) az egész Országba el-hirdetteti-is Felséged, mindazonáltal az Istenre-is kérem, hogy e' Sz. Reliquiának birtokát nékünk meg-hagni méltóztatna. Halván ezt László mintegy csudálkozva meg-tekéntette Őtet; de csak hamar ki-találván az egész történetnek mivoltát, melly által Klastromát egy Sz. kinccsel gazdagitani kivánta az Apátur, egyszer'smint meg-értvén most akkori boszonkodásának okát az Isten itéletére hagyá Őtet; és leg-kissebb büntetéssel sem büntette-meg.

Már most hasonló pompával, és ajtatossággal fel-vétetett Sz. Imre Herczeg-is; azután pedig a' Római követek, Püspökök, és az egész Papsággal Csanádra útazott László; hogy Sz. Gellért emlékezetére hasonló pompával a' Pápának rendelése és számtalan istenes embereknek kivánsága szerént, az Ő Sz. tetemi fel-vétetnének, és a' köz-tiszteletre ki-tétetnének. De valamint más alkalmatosságokkal,

úgy itt is csak a' Szentek érzettek és el-teltek Sz. érzésekkel; a' gonoszok pedig látván nem láttak; és halván nem értettek semmit, csudálkoztak a' csudákon, de csak ugyan meg-maradtak gonoszságaikban. Illyen vólt Salamon-is. Mert mihelyest vége lett az Egyházi szép és az ajtatosságra gerjesztő Czeremoniáknak, a' sok csudáknak, és a' Népek tolongásainak; azonnal ismét a' Korona után ásitozott, ámbár annak birtokát a' leg-alább való árulással-is kellene el-nyernie.

Már azon időtől fogva, hogy a' koronától megfosztatott Salamon Regensburgba lakott Felesége a' Császárnak eggyetlen egy testvére; (hogy a' mint ő vélte) minden leg-kissebb alkalmatosságot hasznára forditván a' Német Birodalomnak Fejedelmeitől László ellen segitséget nyerhessen. Most tehát oda utazott, hogy önnönmaga tapasztalhassa, melly reménysége, és micsoda kinézései lehetnének a' jövendőre; de az ő lelke a' leg-nagyobb boszonkodással, és kesérüséggel és az egész emberi nemzet-ellen való utálattal el-telt, látván szivének iránta való idegenségét, és tapasztalván: hogy a' hivtelen más idegennek karjai közt el-felejtette vólna szerencsétlen Férjét! Azértis dühös el-szánásában arra határozta magát: hogy szerencsétlenségének kezdőjét mind addig üldözze; méglen vagy gyözedelmet véend rajta, vagy bajnoki vitéz halállal éltének véget nem vethetne.

Számtalan fáradozások, és hosszas kerülések 's bujdosások után el-érkezett végre Havas Al-földre a' kunok közé, kiknek vezére Kuteszk a' Bolgárok és Görögök ellen viselt egynéhány szerencsés ütközetek

után nem csak számos kincseket hanem egyszer'smind Vitéz hirt és nevet szerzett magának. Ezt tehát László ellen segitségül hivta, és hogy annál könnyebben hajolna kérésére Feleségül igéré nékie leányját, azon felül pedig egész Erdély Országnak azonnal történendő által-adását fogadta. Ezen igéretektől meg-vakitatván Kuteszk azonnal minden seregeivel Pannonia felé sietett, és már mindeneket el-foglalt és tüzzel vassal el-pusztitott egészlen Munkácsig, a' midőn László vitéz népeivel Ungvárnál ellent-állana. Már egyedül az Ő fortélyos el-helyheztetése bizonyos győzedelmet igért Lászlónak, mindazonáltal a' sebes el-futásra időt akart engedni ellenségeinek; de ezek vakmerően ellene támadtak, és igy az Ő népeit sem tartóztathatta vissza a' harczolástól, mellyre őket Salamon ellen való gyülölségek inkább 's inkább bátoritotta. Ez ugyan mind addig rettenhetetlen bátorsággal harczolt, a' méglen leg-kissebb reménysége csillámlott a' győzedelemre: de midőn már mindeneket el-vesztettek sőtt a' halál-is futni látszatott tőle: akkor csak ugyan réa-állott barátjának bölcsebb tanácslásaira, és hátra-maradott csekély seregével szerencsésen futással meg-mentette magát.

Azomban a' Prutha folyónak partjain új plánumokat kezdett, mellyeknek szerencsés ki-menetele rettentőve tenné a' Magyarok előtt. A' Bissziniaiak Fejedelme Czelgu vélek öszve-eggyesült, és már most számos Kunok, Szarmaták, és Bissziniaiakkal a' Dunán által költöztek; hogy Bolgár Országot, a' Görög Birodalomnak több szomszéd Tartományaival hirtelen megtámadják. Már-is mindenütt egész Scopiaig

szerencsésen előbbre tódultak, és Culénál a' Görögök seregeire találtak. Ezek ugyan el-kerülni akarták az ütközetet, minthogy sokkal nagyobb számmal vóltak ellenségeik; de a' Vezérek sürgették a' harczolást. Eppen ezt kivánta Salamon, Kuteszk, és Czelgu; és nagy hamarsággal el-rendelvén seregeit első meg-tamadtatásokat szerentsésen visszaverték. De a' Görögök azonnal meg-ujjitották az ütközetet, Czelgu másodszor-is ketté szakasztotta szoros rendeiket, mindazonáltal olly szerencsétlenül, hogy nem csak maga meg-öletetne, hanem seregei-is azonnal minden bátorságokat el-vesztenék. Futásnak akartak már most indúlni, de már mindenfelől bé-zarattattak; inkább tehát meg-halni mintsem fogságba esni akarván utolsó csepp vérekig viaskodtak, és csak igen kevesen jutottak Salamonnal az Ütközet vége után ismét a' Dunán által. (Thurot. loc. cit.

Már most meg-gondolván Salamon sorsának változó álhatatlanságát, és el-unván végre a' sok nyomorúságokat és szivnek gyötrelmeit, jobb, és üdvezséges életet kezdeni, és el-múlt napjainak gonoszságait helyre-pótolni kivánta. Annak okaért egy igen sürü endő előtt meg-állitotta seregeit, maga pedig két leg-hivebb embereivel az erdőbe ment, meg-parancsolván a' többieknek, hogy vissza-jöveteleig azon helyen reája várakoznának. Azomban addig bujdosott ide oda az Erdőben, méglen végre sem meg-hitt emberei, sem többi seregei réaja többé nem akadhatnának. Azon hir, melly halálát hirdette azután még inkább segitette szándékát, melly szerént titkon mint Szárandok Jerusalembe mehetett. Ott már ne-

mesebb czélra talált, mint sem az vólt, mellyet a' Koronának el-nyerésében, és bosszuságának ki-töltésében találhatott vólna. Ennek meg-gondolása, és erről való gyakori elmélkedés azon szivbéli lelki nyugodalmat szerzette nékie, mellyet soha a' Világnak semmi kincsei nem adhattak vólna. Tudni illik az imádságban és Poenitentziát-tartó magánosságba akarta immár kevés hátra lévő napjait el tölteni; és midőn egy istenfélő Isztriai szarándok, ki Bethlehemtől többé el-távozni nem akart, Polánál lévő Remetéjét által-engedte vólna, inkább örült, mintsem ha ismét Atyai Koronáját vissza nyerte vólna.

Azomban hogy meg-próbálja szivét, valjon igazán kiván e' megtérni? vissza-jött ismét Pannoniába. Minden iparkodása már most Székes Fehérvárra intéztetett, hogy más és szentebb érzésekkel tisztelje Sz. István sirját, mintsem a' mellyekkel aztat el-hagyta; de már most azon Városba-is, a' hol huszonnégy esztendők előtt Királlyá Koronáztatott, most pedig mint kóldus alamizsnáért esedezne, még e' Várasba-is nyugodtan maradott szive, és az el-multak valamelly álomba láttatott képnek teszettek nékie. Éppen akkor jelen vólt László-is, és Salamon minden bánkodó nyughatatlanság nélkül látta Őtet Felségének, és érdemeinek pompájában meg-jelenni. Sőtt csendes nagylelküséggel a' többi szegények sorába állott, a' midőn László szokott alamizsnálkodásait a' Templomnak pitvarába osztogatná örülvén önnönmeg-győzésén, és lelkének igaz nyugodalmán. Azonnal reá-ösmért László a' szarándok öltözetben-is, de Salamon hirtelen a' tolakodó népek közt el-tűnt. Most tehát mindenfelől lovasok küldettek

utána, kik ugyan csak Lindaunál el-is érték ötet; Ezek majd nem erőszakosan vissza-teríteni akarták bizonyossá tévén arról-is, hogy László a' leg-szívesebb barátsággal fogadja, de Ő mind ezekre nem hajtván azt felelte: Mondjátok-meg Királyotoknak, hogy nem vagyok már az, a' kit Ő kerestet. Az én Országom nem e' Világról való, tehat sietnem kell azon Örökségembe, mellyet az Urnak kegyelme nékem késziteni méltóztatott. Az Istennek áldása legyen Véle, és rajta, valamint rajtam és rajtatok is! —

Ezen szép kivánással el-távozott Salamon, és nyolcz napi utazása után el-érkezvén Polába meg-jelentette magát az oda való Püspöknél, fel-fedezte az Istennek iránta való különös gondviselését, és azon külömbféle utakat, mellyeken Őtet ezen állapotra vezette; azután pedig az Ő jóvá-hagyásával fel-öltözék Remete ruhába, és el-méne a' Nékie engedett Remetésbe. Ott töltötte azután éltének hátra lévő tizenhat esztendejit az Önnönmagán való tökélletes meg-győzésben, az Isteni tökélletességeknek, és halandoságának elmélkedésében, szép példát hagyván maga után a' sanyarú Poenitentziatartásban, és kedves lévén az Istennél és az embereknél. (Pray, Dissertat. de Salamone.)

V.

Soha talán egy köz-mondásnak igazsága annyi példákkal meg-nem erősitetett mint ama köz-de igaz

deák mondásnak: Veritas oduim parit az az: mondj igazat bé-törik a' fejed. Ezt nem csak a' mi napjainkban tapasztaljuk, hanem erről való számos bizonyságok minden századoknak lajstromiban böven találtatnak. Igy járt VII-dik Gergely Pápa-is; minthogy szerette az igazságot utóljára a' számkivetésbe halt-meg. Tudni illik IV. Henrik Császár az Örészére hajoló Papok által III-dik Kelemen törvénytelen Papát választatta; ezzel azután Rómába ment, hogy erőszakosan a' Pápai Székbe ültesse, fáradozásainak jutalmaul pediglen a' Császári Koronát el-nyerhesse. Mind a' ketten pedig Engelsburgba kemény ostrommal sanyargatták Gergelyt, és csak Guiscard Robert különös Vitézsége által szabadúlhatott meg, és Sálernumba vitettetett; a' hol-is kevés napok mulva e' gyarló világon lenni meg-szűnt. Az Ő halála után öszve-gyülekeztek a' Cardinálisok, és Desideriust a' Casszinói Apáturt Pápának választván Rómába vitték. Minekutána pedig a' Cápuai és Apuliai Herczegek Seregei a' Római fő familiáknak segedelme által a' Sz. Péter Templomát a' Császár népeitől el-vették vólna: akkor III-dik Victor nevezete alatt fel-szenteltetett és pompásan be-is iktattatott. Azután nem sokára gyülekezetett tartott Beneventumba, a' hol is azonnal átok alá vetette a' törvénytelen Pápát, valamint azon Papokat-is, kik a' gyűrűnek, és Pásztori-pálczának által adattatásával be-iktatnának hivatalaikba; és ezen rendeléseket mindenütt ki-hirdettette.

De valamint a' kis birtokú emberek az ő csekély Birodalmokat gyakorta az egész Világnak tekéntik;

egy Kelemen-is az Anyaszentegyház Fő Pásztorának tartotta magát, és Henrik, kinek fő Méltósága igen ingadozott Német Országba, csak ugyan Pápának tisztelte Őtet nem hajtván, Anglia, Franczia, Cseh, Lengyel, Magyar, és Spanyol Országokra, kik Kelement éppen nem akarták el-esmérni. Azomban mihelyest Victor törvényesen be-iktattatott; azonnal öszve-gyülekeztek a' Német Fejedelmek Spirába; mint azok t. i. kik Henrikkel tartottak, mint pedig azok-is kik a' Luxenburgi Hermant Császárnak esmérték. Ezek ugyan a' szakadásnak véget vétni akartak, hogyha Henrik az ő miatta történt Anyaszentegyház egyenetlenségének, és szakadásnak véget vetvén a' törvényes Pápától az Átok alúl való fel-oldozását meg-nyerné. Magok a' két Császárok-is jelen vóltak ezen a' gyülésen, de midőn Henrik el-nem esmérné Excommunicatzióját: akkor a' helyre-állitandó békeségnek minden leg-kissebb reménnye-is el-tünt. Még Lászlónak követjei-is jelen vóltak, kik az ő nevében nyilván ki-jelentették: hogy ő egyedül Victort esmérné törvényes Pápának, és azért azon Fejedelmeknek, kik véle egy értelembe volnának húsz ezer katonákból álló sereget segitségül igért. Berthold. Constant. ad Ann. Christi 1087.)

Most ugyan a' Magyaroktól való félelem miatt, el-nem fogadták a' Herczegek László igéretét, de minekutána egy mulatságnak okáért tett Lotharingiai Várnak ostromlásakor egy kő által agyon üttettetett Hermann: akkor meg-jelenvén némely Fejedelmeknek követjei a' Császári Koronát ajánlották

Lászlónak. (Thur. loc. cit. — Pray Annal. R. Hung. P. I. pag. 93. — Katona Hist. Crit. Reg. Hung. Stirp. Arpad. Tom. II. p. 550.) De László el-nem fogadván ajánlásokat illy felelettel bocsátotta-el őket: Elég Fejedelmei vagynak Német Országnak, elég volna egy Császár-is; de az a' jó rend, és törvenyes igazság nélkül szükölködik, a' melly nélkül soha Egy Birodalom sem lehet boldog. Azt kivánta tőlem az igazság, hogy az Anyaszentégyházat, az Ő hiv Fejedelmeivel üldözői ellen védelmezzem, és azért igértem segedelmemet: de az én ajánlásom el-nem fogadtatott. Arra; a' mit most általatok, nékem ajánlanak Uraitok, semmi jussokat nem esmérem, és egy szakadozó Félnek vezérévé lenni sem népeim iránt való kötellességem nem engedi, sem becsületem és lelki-esméretem. Én az Apostoli széknek valamint a' Ti Császártoknak, és az egész Világnak javát kivánom. Ebből már könnyen meg-érthetik Uraitok, mennyire utálom az olly igazságtalanságot, melly által az Anyaszentegyház Ügye védelmezésének szine alatt egy szerencsétlen Császárt tökélletesen és egészlen meg-buktatni, és Uraságát magokévá tenni akarják. A' Ti Császártok ugy-is nem sokára a' leg-nagyobb szerencsétlenségre jutand, mert az Istennek törvényeit meg-vetette, és lábbal tiporta; de az Ő Szerencsétlenségének eszköze lenni nem akarok. Az Isten Nálam nélkül-is bosszú-állót támaszt magának.

Ámbár pedig ezen ki-fejezése kevés barátokat szerzett Lászlónak, mindazonáltal senki ellent-állani nem bátorkodott, midőn nem sokára Horváth Orszá-

got Pannoniával öszve-kapcsolta. Zvonimir Királynak és Ilona testvére Férjének halála után a' leg-rettenetesebb zavarodásoknak piaczává lett Horváth Ország. Minden hatalmas, mihelyest társokat talált, azonnal a' Thronust el-foglalni, és magának tulajdonitani akarta. Már-is a' leg-rettenetesebb kegyetlenségeket, rablásokat, gyilkolásokat követték mindenfelől, és a' helyre állitandó nyugodalomnak, jó rendnek és békeségnek reménye-is el-tünt; a' méglen az egymás ellen hasonlott Népek egyforma erövel birnának. Ezen köz zavarodáskor még az Özvegy Királyné-is az Országból ki-üzettetett. Most tehát Bátyjához Lászlóhoz folyamodott Ilona, ki-is azonnal el-indúlt seregeivel, hogy a' Törvényt, igazságot, és jó rendtartást helyre-állithasa. Minekelötte pedig ezen czéljának végre-hajtását el-kezdené az Ország Nagyjainak jóvá-hagyása mellett Corregensnek tette Kálmán fiat, és minekutána minnyáján hivséget esküdtek vólna; által-adta Nékie az Országnak kormányozását.

Most tehát el-indúlt László seregeivel, és minden akadály nélkül általköltözvén a' Száva vizén könnyen el-foglalta egészlen az Alpesek-ig minden részeket. Mindenütt el-futottak a' Nagyok, minthogy az egyenetlenség miatt ellent nem álhattak; de László nyomba követte őket, és mivel a' nagy erőn és bölcs intézeteken győzedelmet nem vehettek, kegyeemért eseldeztek minnyáján; és az egész Ország hatalmába kerűlt. Még Dalmátziának szélein levő Várakat, és Várasakat-is meg-hóditotta vólna, de a' Kunoknak Erdély Országba való erőszakoskodások

miatt hirtelen Pannoniába vissza-térni kéntelenítetett, Azért tehát által-adván Hugának az Országot, A l-m o s t Lambert Öccsének fiát mintGubernátort hagyta, Maga helyében. (T h u r, l. c. — T h o m. A, D i a c o n. H i s t, S a l o n i t. c. 17. C o r n i d, l. cit, p. 49.)

Azomban egész a' T e m e s folyójaig kelletett Népeit vezetnie méglen ellenségeire találhatna, kik-is már nem csak egész Erdélyt el-foglalták, hanem még Magyar Országnak-is felső és a' Tiszántúl való részeit tüzzel és vassal pusztitották. De itt már meg-állapodtak, és mivel mint élelemre valójok böven vólt; mint pedig sokkal erősebb, és nagyobb számmal vóltak mintsem a' Magyarok: bátran várták a' meg-ütközésnek idejet, L á s z l ó azombàn mind ezektől meg-nem ijjedett; hanem eképpen bátoritotta seregeit: Nékünk meg-ütköznünk kell; és, ti tudjátok szavaimnak igazságát! Miénk lészen a' győzedelem. Hogy pedig több imádókat szerezzünk az Úrnak, parancsolom: hogy azokat, kiket a' ti győzhetetlen bátorságtok fegyvernek fel-áldozna, most inkább életben hagyván fogságba ejtsétek. A' ki az Úrban bízik, engemet kövessen! Akkor egy lobogót vévén kezébe az ellenségek köze sietett meg minekelőtte jó rendbe vehették vólna magokat. Illy hirtelen bátor meg-támadtatásról nem-is gondolkodván nagy zavarodásba jöttek minnyájan; azonnal-is a' leg-nagyobb rész meg-adta magát kegyelemért esedezvén; a' kik pedig K o-p u l c h vezérekkel inkább meg-ütközni, mintsem a' keresztény hitnek el-esmérése mellett a' Király kegyelmét el-fogadni akarták; azok a' Magyarok győzhetetlen fegyverei által minnyáján ki-végeztettek, e-

gyedül egy szabadulhatott meg, hogy Nemzetének ezen rettenetes veszélyről hirt vihessen. — Ezen alkalmatossággal sok szép csudákat tapasztaltak a' Magyarok. Mert a' nagy éhség és szomjuság miatt majd meg nem epedtek a' méglen László szokása szerént az imádsággal foglalatoskodván az Urnak ajánlaná sorsait; most elő jött, hogy meg-vigasztalja Népeit, és azonnal számos Bialok, és Szarvasok el-érkeztek a' táborba, a' mellyekből azután bőséges eledelek lehetne. Hasonlóképpen az Ö ajtatos imádsága által friss forrásokat szerzett az Ö szomjúságoknak el-oltására. Midőn pedig aranyat, ezüstöt, és más drága jószágokat vetnének-el a' Kunok, hogy ezek által mintegy meg-vakítatván a' Magyarok nekiek időt engednének a' futásra; akkor László hathatós imádsága által mind ezeket kövekké változtatta (Pelbart. Serm. 4. de S. Ladisl. — Thur. l. c. cap. 57.)

Ezen fényes győzedelem által számos Magyarok kik már fogságba vitetettek vólna, meg-szabadultak. A' Kunoknak pedig szabad választást engedett László a' rabság, es a' keresztény hitnek fel-válalása között; és mivel többnyire a' Kristust el-esmérték, sok szép privilegiumokkal a' Duna és Tisza közt fekvő Jászok Tartományba helyheztettek. Azomban még el-sem hagyta László a' csatapiaczot, a' midőn ujjolag nagy számmal el-érkeztek a' Kunok, és az Ö követjeik által fogságba esett Atyjokfiainak szabadulását kivánták; de László nem-is méltóztatván őket a' feleletre vissza-tért seregeivel, meg-győzé őket egészlen, és igy sok ideig tartó békeséget szerzett Pannoniának.

Őrömmel, és hála-adatósággal tellyes szívvel, hagyta-el a' csata-piaczot, és vissza-tért Székes-Fehérvárra, hogy Népeinek karjaiban nyugodtan tölthesse napjait. Már itt Comnenus Elek Görög Császárnak követjei várakoztak reája, azon kéréssel: hogy Prisca avagy Piroska leánnyát János fiának feleségül adná László, Altal-látván pedig; hogy egymásra érdemes vólna e' felséges pár, örömmel adá László leánnyának atyjai áldását, mellyet Elek Császár más tekéntetből olly igen óhajtott. Nehezére esett t. i. hogy Horváth Országra való jussairól el-felejtkezni kellene, egyszer'smint Dalmatziának tengeri részeit-is féltette, azért tehát ezen Sz. kötelek által mintegy erősebbé, 's nagyobbá tenni akarta hatalmát. László sem vesztett semmit, mert igy a' meg hóditott Tartományoknak csendes birtokába maradhatott, és azért most minthogy Testvér Huga-is már meg-halálozott, oda sietett, hogy azt olly törvényekkel boldogitaná, mellyek által mint a' belső, mint a' külső bátorság fenn-maradhatna.

Mindenekben a' Magyar Országi Rendtartásokat, és törvényeket igyekezte bé-hozni; mellyek szerént a' Püspököknek és az Ország Nagyjainak bé-folyások lenne az igazgatásra. Almos Öccsét Királynak tette, mindazonáltal úgy: hogy a' Magyar Országi Királynak fő Uraságát el-esmérné. Azután Zágrában Püspökséget fundált, és az oda való Cathedralis fő Templomot Sz. István Királynak tiszteletére fel-szenteltette. Első Püspöknek pedig Udvari Káplánnyát ama tudós Csehet, Dukot ki-nevezte, a' ki-is, minthogy a' Tót nyelvet értené, szorgalmatos tanitásai, és jó példái által, még a' Köz-Népet-is a' pogányságnak vak-

ságából a' Keresztény hitnek világosságára hozná. Kerchelich Hist. Eccles. Zagrab.)

Minekutána igy Országának szélein békeséget szerzett és mindeneket jó rendbe hozott volna: azon szorgalmatoskodott hogy ugyan azon jó rendtartást, melly rész szerént a' sok belső nyughatatlanságok; rész szerént pedig a' törvényeknek meg-vetése, és elmellőzése miatt, igen meg-zavarodott, ismét helyre-állithassa. Annak okáért Ország Gyülést hirdetett Szabolcsba, a' hol a' Püspökökkel és Magnásokkal, a' Magyar Anyaszentegyháznak boldogitandó állapotjáról, a' Papoknak jobb és szorosabb rendbe hozásáról, a' polgári társaságnak pallérozásáról, és az Országnak boldogitásáról tanácskozott. Ezen Gyülésben, mellyet azután Synodusnak neveztetett, az Anyaszentegyház iránt való bölcs gondosságának bizonyságaúl következendő rendelések tétettek.

VI.

„A' ki jövendőben a' pogányok szokása szerént valamelly forrásoknál, kutaknál, kő-halmoknál vagy erdőkben áldozatokat tenni bátorkodik: az büntetésül egy ökröt adjon."

„Hogyha valamelly Zsidóktól vádoltatik egy válaki, hogy a' Sz. Keresztseg után régi törvényeire, és a' Zsidó hitre vissza-tért: azonnal lakó helyéből

ki-fizettetvén más helyre számkivettessék, de ha ártatlannak találtatna békeségesen meg-maradhasson."

„A' Zsidók, és keresztények közt való házasságok, vala mint azoknak, ezekre való uradalmi jussok azonnal meg-szünjenek; a' feleség, szolga, vagy szolgáló szabadon bocsátassanak, az el-adáskor nyert pénz el-vétessék az el-adótól, és a' Püspöknek részére confiscáltassék."

„Azon Templomok, mellyek a' belső nyughatatlankodásoknak ideje alatt el-pusztitattak, vagy megégtek, vissza, és helyre állitassanak a' Községek által; a' szükséges ruhák és egyébb egy házi szerek a' Király költségein fognak meg-vétetni, a' könyveket pedig a' Püspök fogja meg-szerzeni."

„Azon Templomokat pedig, mellyek a' gondatlanság vagy régiség miatt öszve roskadtak, tartozik a' Püspök tulajdon jövedelmeiből fel-épitetni."

„Azon községek, kik elegendő ok nélkül el-hagyván tulajdon Anyaszentegyházakat, máshoz kapcsolták magokat; az egyházi és Királyi rendeléseknek értelme szerént vissza-térni kéntelenitessenek."

Semmiféle Papnak a' Templomon kivül Mise áldozatot tenni nem szabad, ha csak a' hosszas utazások miatt arra nem kéntelenitetne Templomot nem találván. Mindazonáltal ha valamelly Gróf, ki-vévén az emlitett esetet, még-is arra birná valamelly Papot, hogy a' Templomon kivül végezné a' Misét: akkor a'

Pap ugyan hivataljának viselésétől egy időre el-tiltassék, a' Gróf pedig ötven öt pensumnak fizetésére büntettessék. De ha az el-kerülhetetlen szükség másként nem engedi, akkor valamelly tisztességes Sátor alatt-is szabad légyen az Isteni tiszteletet el-végezni."

„Ha valamelly Apátur vagy Szerzetes a' Királyi Udvarnál meg-jelenvén, a' Királyt üdvözlésével megtisztelni akarja: az soha a' Templomba azon tiszteletet ne tegye, hanem vagy a' Palotába, vagy a' Sátorba menvén ott tisztelje a' Királyt."

„Hogyha valaki az Úr tiszteletére Templomot épitett, és annak belső eszközeit meg-igérvén, most nem akarná igéretét tellyesiteni; akkor a' Püspök meg-itélheti. És ha a' Püspök itéletjét hátra vetné, vagy a' hozzája utasitott törvényes személyt gyalázattal illetné, azonnal a' Királynak vádoltassék-bé. A' ki valamely jószágát vagy örökségét valamely Templomnak ajándékozta, ugyan azon jószágot vissza-tartóztatni, avagy más Templomnak többé nem lehet ajánlani." — Azon Pap, a' ki az Egyháznak valamelly birtokát vagy jószágát el-foglalta, vagy el-adta, vagy gondatlansága miatt el-veszni hagyta; az azon Egyháznak három annyi értékű jószágot adni köteles lészen. — Akár hol találtassék valamelly Egyháznak, jószága, légyen bár földes Uraságnál, vagy más Egyháznál, azonnal a' kárositatott Egyháznak adattassék-vissza."

„Akarjuk azt-is: hogy minden esztendőben mint ünnep napok ünnepeltessenek e' következendők; úgy

mint: Karácsony napja, Új esztendő, Három Királyok napja, az ő virasztó napjaikkal; a' Husvét négy napok, áldozó csötörtök, a' négy Pünkösdi napok; A' Kristus keresztjének fel-találása és fel-magasztalásának napjai; hasonlóképen Kiss-Asszony Gyertya-Szentelő; és Nagy Boldog Asszony napja. Az Ünnep napok közé számláltassanak ezek-is u. m. Sz. István első Martyr; Sz. János Evgsta; Apró szentek; Sz. György; Sz. Fülöp, és Jakab; Sz. Péter és Pál; Sz. Jakab; Sz. Bertalan; Sz. Máté; Sz. Simon, és Júdás; Keresztelő Sz. János; Sz. Lőrincz; Sz. István Király; Sz. Gellért; Sz. Imre Herczeg; Sz. Márton és Miklós; Sz. Mihály Arkangyal, és minden Helységek különösen választott Pártonusaiknak napjai" — Ugyan ezen Sz. Gyülekezetben az-is rendeltetett; hogy Sz. István és Sz. Gellért virasztóján, hasonlóképen Sz. Márton Püspök Ünnepe előtt három napi böjtök tartassanak. És mivel még I-ső András Király az akkori Püspököknek jóvá-hagyásával Sz. Péter Apostol Ünnepe előtt ugyan harmad napi böjtöt rendelt; azért nem csak el-nem rontani akarja azon rendelést Ő Királyi Felsége: hanem inkább ezen ajtatos rendelést helyben-hagyja, és meg-erősiti." — Hogyha valaki ezen Ünnepeket, és a' Vasárnapot meg-nem tisztelné, hasonlóan ha a' Kántor böjtöket, és egyébb böjti napokat másoknak botránkozására meg-nem tartaná: az tizenkét napokig Tömlöczbe zárattatván kenyér, és viz mellet koplaljon. Hasonló büntetése légyen azon Uraknak-is, kik szolgáiknak, vagy más szegény Keresztényeknek testeket a' Köz Temető helyre bé-ásatni, meg-nem engednék." — „A' ki Vasárnapon, és a' fenn-jegyzett Ünnepeken restsége

miatt el-mulasztja az Isteni tiszteletet; az ollyan veréssel büntettessék. Az Egyházaktól távulabb lévő helységek leg-alább eggyet küldjenek minnyájok nevében, ki-is az oltárra három kenyeret, és egy pár viaszk gyertyát ajándékozzon." — „A' ki illy napokon vadászik, nem csak kutyáitól, hanem lovától-is (ha csak azt egy ökörrel ki-nem váltja) fosztattassék-meg. És ha Pap, vagy Clericus vólna, hivataljától tiltassék-el mind addig méglen helyre nem hozza hibáját." — Hogyha valaki Vasárnapon, avagy Ünnep napon el-hagyván az Isteni tiszteletet, Vásárra mégyen; az lovaitól fosztattasék-meg." — „A' ki illy napokon Vásári Sátort csinál; azt azonnal rontsa-el; és ellenkezni mérészelvén még 55. pensumot-is fizessen." — Ha valamelly Zsidó a' keresztényeket botránkoztatván ezen napokon a' dologban tapasztaltatik, azonnal minden szerszámai vétessenek-el." — „Azon Olaszok, kik a' Quinquagesima Vasárnap után a' Magyarok módja szerént böjtölni nem akarnak, el-távozhatnak ugyan, a' hová tetszik, de az Országból semminémű pénzt el-vinni meg nem engedtetik." —.

Minekutána már igy az Egyházi dolgok el-rendeltettek; azon törekedett László, hogy a' Magyar Papság közt el-hatalmazott hibákat helyre-hozza. Legelöbbször-is tehát fontolóra, és szoros meg-visgálásra vétetett ama VII-dik Gergelytől olly hathatósan parancsoltatott, és keményen sürgettetett Papoknak nőtelensége. Alig visgáltatott pedig ezen törvénynek mivólta, és ki-terjedése, már-is az sült-ki belőle; hogy leg-alább az ártatlan, sőtt erkölcsös Papoknak

harmad részét hivataljaiktól meg-fosztani kellene, hogyha a' Nötelenségnek törvénye szorosan meg-tartatna; mindazonáltal csak ugyan még-is igen sürgették aztat a' Püspökök. De László jól által-látván a' törvénynek értelmét nem akart ugyan az Ő buzgóságoknak ellent-állani; de a' vetélkedésnek okait még-is meg-halgatni akarta. Ugyan-is a' Világi Magnások az Anyaszentegyháznak régi szokását vitatták; melly nem csak el-nézte a' Papoknak házasságát, hanem azt helyben-is hagyta. A' Püspökök ellemben az akkori időknek erkölcstelenségét, az Ő ajtatos intézetjeket, az Ő javaiknak közönséges birtokát, a' hol sem a' gazdagúlni kivánó fösvénységtől, sem a' successioktól tartani nem kellene; az Ő köztök uralkodó békeséges szép eggyezést; végre a' Népnek vélekedését, melly szerént a' Nötelen Papot mindenkor nagyobbra becsülték, és iránta különös tisztelettel viseltettek, hozták-elő. És azért midőn a' Magnások a' Pápának rendelése által a' házasságnak szentségét mintegy alacsonyitatni mondanák, midőn t. i. mint valamely gonoszságot tekéntené a' Papokban, holott mint Tanítóknak mindenekben jó példával tündökölniek kellene: akkor azt felelték a' Püspökök, hogy a' Pápa a' Házasságnak Szentségét éppen le-nem alacsonyitotta, sőtt inkább azt el-esmérte, minthogy a' Házasságot el-válhatatlannak hirdette, és azokat, kik új házaságra léptek vólna a' Papi rendnek Szentségétől tiltotta. Annak okáért maga Kristus Jésus-is nagyobbra becsülte a' szüzességet a' Házaságnál. Azután szükséges — úgy mondának — a' leg-szentebb dologtól el-tiltani azt, ki azzal vissza-élne, és ki azon vissza-élés által nem csak tulajdon lelki esméretjét terhelné; hanem

az Anyaszentegyháznak-is boldogságát el-rontaná. Már pedig a' szomorú tapasztalás bizonyitja, hogy a' házas Papok majd nem mindenütt az Egyházi jószágokkal kereskedtek; hogy azok által meg-gazdagodtak; hogy a' földes Uraságoktól gazdag jövedelmű Papi hivatalokat vásárlottak; hogy ama gyalázatos Simonia vétkébe el-merültek; hogy a' Patronusok erkölcstelenségeket, sőtt fesletségeket el-titkolták; hogy inkább familiájok, és gyermekeikről mintsem lelki fiaikról gondoskodtak, végre; hogy a' leg-gonoszabb életű emberek vóltak. — Számhatatlanok, felelének ismét a' Magnások, azon botránkozások-is, mellyek az erőszakos Nőtelenségből következnek, és már származtak. Különös Isteni kegyelem a' tiszta szüzesség, mellyet attól kivánni nem lehet, kinek azon különös Isteni kegyelemnek ajándéka nem adattatott. — Ezt mind el-esmérjük — mondának a' Püspökök, és éppen azért, a' ki ég, tanuljon ollyan mesterséget, melly által a' polgári társaságnak javát kereshesse, azután pedig házasodjon tetszése szerént. Azután a' fajtalan életű Papon hatalma vagyon a' Püspöknek, ezt hivatalától meg-fosztván bé-zárattathatja, és a' Világiak nem fogják pártját; de bezzeg sokkal nehezebb a' Házas Papnak usoráskodását, avagy az Egyházi jószágokkal való kereskedését meg-akadályoztatni, mivel az illyent védelmeznék a' Világi hatalmaságok."

Látván azomban László, hogy hevesebb indulatokra gerjednének az ellenkező felek, végét szakasztá az ellenkezésnek. Azért-is elő-hozatta VII-dik Gergely Pápának a' Passavi Püspökhez irt ama levelét, mellyben azon kérdésre felelt, miképpen

kellessen a' Nötelenségnek törvénnyével ellenkező Papokkal bánnia? Ezt most el-olvastatta a' Gyülekezetben. A' többiek közt ezen szavak-is olvastattak:

„A' Nötelenségnek törvénnyével ellenkező Papokra nézve, a' melly iránt tanácsunkat kivántad, azt javasoljuk; hogy ezen mostani zavaradott időkben, midőn olly keveseek vagynak, kik a' keresztényi tökélletességet kedvelik, és kik az igaz keresztényeк buzgóságát segitenék, egy kevésig az Egyházi rendeléseknek szorosságán tágitván, el-türjed őket. Majd a' csendeségnek vissza-állitatása után, mellyet-is az Irgalom Urától várunk, könnyebben, és hathatósabban lehet sürgetni e' dolognak bé-tellyesitését. (Hansich. Germ. Sacr. Tom. p. 270.)

Minnyájan figyelmetességgel halgatták a' Pápa levelének ezen szavait, és a' Király-is ugyan zsinór mértékül ezeket ajánlotta a' Püspököknek. És igy vége lévén minden további ellenkezéseknek e' következendőkben állapodtak-meg minnyájan:

„A' békeségnek, és szép eggyességnek fenn-tartása miatt meg-engedjük, hogy azon papok, kiknek első, és törvényes Feleségek vagyon, mind addig meg-tarthassák azokat, a' méglen a' Fő Pásztornak ez iránt való bővebb rendelései nem érkeznek" — „mindazonáltal azon Papok, és Diakonusoknak, kik vagy Özvegyet, vagy olly személyt vettek Feleségül a' ki más törvényes Urától el-vált, parancsoltatik, hogy azonnal el-bocsássák Feleségeiket, és csak szoros Poenitentziát tartván vétessenek ismét hivatalajkba vissza,

A' kik pedig ezen rendelésnek engedelmeskedni nem akarnának, azoktól vitessenek-el a' Feleségek, és mivel törvénytelen vólt a' házasságok, szabad légyen ezeknek ismét más Férjhez menni." — „Ha valamelly Pap az Ő Szolgálóját el-venné házastársúl, kénteleníttessék aztat el-adni; és ha ezt nem akarná; akkor el-vétetvén tőle adattasék-el, a' nyert ár-pénz pedig a' Püspöknek adattassék." Azon Püspök, avagy Érsek, ki nem hajtván ezen Gyülekezetnek rendeléseire valamely Papot az Ő törvénytelen házaságában meghágy, sőtt aztat tanáccsal vagy cselekedettel segiti, annak Parochiát, vagy valamely Egyházi functiót elvégezni enged: az a' Királynak, és több Püspököknek itéletjek szerént itéltessék-meg."

Az Apáturok a' Sz. Atyáknak rendelései szerént az Ő Megyebéli Püspökjöknek vigyázatja alatt alázatossággal engedelmeskedjenek; Ezek pedig nem csak egyszer hanem többször-is egy esztendőben visgálják-meg a' Klastromokat, hogy a' szerzetesi reguláknak szoros pontossága meg-tartassék.

A' kik az Isten iránt való ajtatosságtól inditatván valamelly szerzetnek ruháját fel-válalják, azok azonnal valamelly Klastromba költözzenek; mindazonáltal jövendőben addig valamelly szerzetest vagy Apáczát bé fogadni nem szabad, a' méglen magának bizonyos Klastromot lak-helyül nem választott." —

„Hogyha a' Király vagy a' Püspök meg-látogatni jött valamelly Klastromot; akkor mint az Apátur, mint a' többi Szerzetesek a' Klastrom előtt sorba-ál-

ván fogadják azt; azon felül pedig nem csak a' Király, hanem a' Püspök kiséröinek-is minden válogatás nélkül szabad bé-menetelek légyen a' Klastromba."

„Hogyha valamely Pap Passualis, avagy Utazó levél nélkül jönne ezen Országba, parancsoltatik: hogy azonnal azon helyben lakozó Birák ki-nyomozzák, valjon nem Szerzetes-e', vagy valamelly gonosz tévő szökevény, és valjon igazságot szollott-e' midőn Papnak mondotta magát?" — „Ha azután valamelly Püspök avagy Gróftól be-fogadtatván, igazságtalanságokkal, vagy becstelenségekkel illettetne; nem szabad ettől addig el-távoznia; méglen a' Király előtt nyilvánságossá nem tenné: hogy igazságtalansággal illetetett vólna." —

„Azon rendelést-is helybe-hagyjuk, hogy a' Püspökök mindenekből egy tized részt törvényesen kapjanak, de csak e' következendő módon: A' Püspök, és a' tized részt fizető Nép Ügyének el-intéző Tisztje, kérdezze-meg a' Népet; mennyi gabonája termett, és mennyivel szaporodott Marhájá? és ha a' vett feleletnek hitelt ád, az igazság szerént vegye-el a' tizedet; ellenben, hogy ha nem hiszen a' feleletnek, esküdtesse-meg a' Népet, azután pedig elégedjen meg azzal. De ha azután a' hamisan le-tett hitről vádoltatna valaki, akkor a' Király és a' Püspöknek Tisztjei előtt méretessék-fel gabonája, és ha vétkesnek találtatott, kilencz tized részben károsodjon; ellenben ha ártatlannak tapasztaltatik; akkor a' hamis vádoló ugyan azon büntetést szenvedje; és ha ez szegénysége miatt eleget nem tehetne, akkor adattassék-el, —

Minden Dézsmáknak Karácsonyra be-szedetni kelletik. Hogyha Anyától még el-nem vált a' fiú nem tartozik különösen fizetni Tizedet, de az ellenkező esetben tartozik. — Hogyha valaki sokallja a' dézsmát, eggyezzen arról a' Püspöknek Tisztjével. A' len, és Kenderből annyit vehessen, a' mennyit a' földről markával fel-emelhet; ha valakinek csak annyi gabonája vagyon hogy éppen tiz kila lenne, abból semmit sem szabad el-vinni, de hogyha több: akkor a' tizedet igazságosan ki-adni kelletik. Még a' szabadon bocsátott szolgáktól-is tizedet vehessenek a' Püspökök. Már pedig akár valamelly Püspökhez, vagy Grófhoz tartozandók legyenek ezek, szabadon bánhat vélek mindenekben, ki-vévén szabad létekkel. De hogyha valaki egyedül azért bocsátatott szabadon, hogy az Anyaszentegyháznak szolgáljon: az egyedül a' Plébánosnak tartozik szolgálni. Az Apáturok szinte az Ő általok szabadon bocsátott Szolgáikért tartoznak tizedet fizetni." — „Azon marhákból pedig, a' mellyeket a' Megyéjeken kivül való dézsmakból kapnak a' Püspökök, negyed részét a' Plébanosoknak tartoznak adni." —

„A' ki valamelly ajtatos társaságnak tagja lévén ugyan azon társaságnak köz javaiból valamit el-idegenit; az kezének vesztségét tiz pensammal váltsameg." — „A' ki a' mezőn valamelly szüzön vagy Asszonyon erőszakot követ-el az a' szánt-szándékkal történt gyilkosságnak szorossága szerént büntettessen." — „A' feslett életü személyek, vagy babonáskodó asszonyok a' Püspöknek itéletje szerént büntettessenek." — „Ha valamelly személy a' Házasság-

törés miatt a' törvénybe idéztetett, az az Egyházi rendelések szerént Poenitentziát tartson; Azután vissza-veheti a' más fél, de ha ez ellenkezik: akkor egynek se légyen szabad házasodnia." — „Hogyha valamelly Férfiú a' Házasság-törésben tapasztalván Feleségét azt meg-ölte; azért az Istennek törvényszéke előtt adózzon. De ha a' meg-öletettnek rokoni törvénybe idéztetik: akkor szükséges meg-visgálni azt, váljon kegyetlenül nem bánt-e' már az előtt-is Feleségével? avagy váljon lehet-e' bölcs gyanakodás az Ő fajtalansága felől? és a' mi tapasztaltatik, az szerént szükséges tenni az itéletet."

„Hogyha valamely Gróf vagy Nemes az Ő pörét a' Királynak jelentette, azután pedig a' meg-jelenésnek ellenkezőjével együtt személyesen meg-nem jelenik: nem csak pörét azonnal el-veszti, hanem azon kivül az okozott kárt kétszeresen tartozik vissza-állitani." — „Ha valaki a' Királyi pecsétnek meg-mutatása mellet az udvari törvényszék eleibe idézvén mást, maga azomban meg-nem jelenik, nem csak el-veszti pörét, hanem azon felül öt pensumot fizessen; és azt mind annyiszor; a' mennyiszer illy módon meg-újitja pörlekedését." — Ha pedig igy cselekedne valaki a' szokott birónak pecsétjével: az száz pénzbéli büntetésre itéltetik." — „Hogyha a' dolognak titkossága, és kétsége miatt az igazságnak ki-tudására még a' Tüzes Vasnak, és forró Viznek próbáira-is kellene procedálni a' Birónak: mindenkor úgy történnyék-meg ez: hogy három jó lelkű Ferfiak jelen légyenek, kik mint az egy résznek ártatlanságáról, mint a' más résznek igazságtalanságáról hitekkel-is bizonyságot tehessenek;

A' Tüz-által történendő probáért két pensumot, a' Viz által történtkor pedig csak egy pensumot kapjon a' Plébános." —

Ezen végzéseket tették most az Országnak Nagyjai e' Gyülekezetben, a' midőn egy különös történet másra forditotta Lászlónak figyelmetességét, és arra birta; hogy ezen Szent igyekezetének mostan véget vetni kellene.

VII.

Már t. i. öt esztendőktől fogva harczolt II-dik Orban Pápa az Anyaszentegyháznak szabadságai és Privilegiumaiért az Ő üldözője IV-dig Henrik Császár ellen. Hogy azomban hatalmasabbá tegye magát azon igyekezett, hogy végre ama hatalmas Istenfélő Mathildisz nevü Grófné, és azon Vitéz Bajor Herczeg IV-dik Vilhelm között, kit mostan már az egész Német Birodalomnak Fejedelmei az ő különös szép tulajdonságai, végett becsültek, de a' Császár éppen ezek miatt Herczegségétől és Méltóságától meg-fosztott, a' Házasságot meg-szerezvén és eszközölvén, igy magának egy hatalmas pártfogót szerzene. Már is Olasz Országban leg-többet győzedelmeskedett Mathildisz a' Császárnak hivein, azért tehát önnönmaga el-jött; hogy mindeneket tetszése szerént helyre-állithatna. Sok ideig tartó Ostromlás után végre el-foglalta Mantuát egynehány más Várakkal és meg vervén a' Grófné seregeit egészlen majdan semmivé tette.

Ezen szerencsés elő-menetelnek hirét halván Vilhelm, azonnal Olasz Országba sietett, hogy majd valamelly bölcs közbenjáróknak eszközlése által a' Császár és a' törvényes Pápa között helyre-állitsa az eggyességet. De a' magába bizakodó Henrik nem hajtván semminémű békeség ajánlásokra most annál inkább üldözte a' Grófnét, mennél gyakrabban tapasztalta a' kedvező szerencsének kecsegtetését. Sött Kelemen törvénytelen Pápának javallására még Móntébello, és Canossa várait-is ostromlotta, de el-hagyatatván a' szerencsétől majd egy egész esztendeig tartott ostromlását nagy kárával kéntelenitetett félbe-szakasztani. És mivel már semmi reménysége sem vólt, hogy ellenségeit győzedelmeivel elronthassa; által-adta lég-idősebb fiának Konrádnak, ki már egynehány esztendők előtt jövendő Császárnak választatván nemes erkölcse, Vitézi lelke, és sok különös tulajdonságai miatt minden Fejedelmeknek hajlandóságát, és szeretetét meg-nyerte, ennek mondám seregeinek vezérlését ajánlotta.

Azomban még talán alig érkezett Henrik Német Országnak széleire, már-is azon rettentő hirt vette, hogy ugyan azon Konrád fia, ki már régtől fogva titkos bosszúsággal nézte Anyának igazságtalanságait, mostan Mathildisztól és a' Bajor Fejedelmektől biztatván Ellene pártot ütött légyen, azon gonoszságok, és igazságtalanságok miatt, mellyekkel második Feleségét Adelhaidot mind eddig meg-sértette, és mellyeket Fiának el-beszéllet; azon gonoszságok miatt a' Pápától helybe-hagyatván partütése, már nem sokára Olasz Országi Királynak koro-

náztatni fogná. Ezen váratlan nagy szomorúságában meg-emlékezett Henrik a' Magyarok Nemes lelkű Királyáról Lászlóról. Jól emlékezett még arról: melly nagy lelküséggel viseltetett, midőn a' Luxenburgi Hermannak halála után a' Fejedelmektől ajánlott Császári Koronát el-nem fogadta; az Ő Vitézségének és hadi tudományának hire mindenütt el-terjedett, és minnyájan rettegtek tőle. Ezzel tehát szorosabb barátságba lépni kivánt, minthogy igy mint a' Német Országi, mint pedig Olasz Országban lévő ellenségein bizonyos győzedelmet igérhetett magának. Azt ugyan jól tudta: hogy László Orbán Pápának hive volna, minthogy ennek erkölcseit még Sz. István Király tetemeinek fel-emeltetésének alkalmatosságával, midőn mint Gergely Pápának Követje nála mulatozna, becsűlni tanulta: de Ő Lászlónak bőlcseségébe bizakodott, a' ki olly Pápát, ki arra vetemedett: hogy a' természetnek Sz. Köteleit el-tépvén Atyja ellen pártütésre birná fiát, méltán gyűlölni fogja. Ezen bizodalommal, és azon reménységgel, hogy Fia által el-terjedett gonoszságainak hire talán még a' Magyar Királyhoz el-nem hatottak, hozzája egy meg-hitt Papját Követségül küldötte; hogy az Ő veszedelmes állapotját le-festvén egyszer'smint személyesen történendő beszélgetésre olly helyre kérné, a' mellyet Lászlónak ki-jegyzeni tettszene. —

Mindeneket-is tellyes tehetsége szerént el-végzett a' Császár Követje; a' miket csak ez tőle kivánhatott. És tapasztalván Lászlónak, egyenes nyilt szivüségét könnyen ki-találta azon módot mellyel véle bánnia kellene. Azért-is mind azokra, mellyeket Lász-

ló a' Császárnak gonoszságairól szóllott; csak azt felelte: hogy ezeket az ő gondatlan nevelésének, szerencsétlen erőszakosan történt Házasságának, és rosz tanácsadóinak leg-inkább tulajdonitani kellene; de hogy immár az Isteni kegyelemből meg-világitatott és a' jobb életre tért légyen. Egyszer'smint az ő szorongató állapotját a' sok ellene törekedő irigységet, sőtt tulajdon fiának Atyja ellen való pártütését a' leg-elevenebb szinekkel le-festette. Nem tagadta ugyan mind azokat, a' mellyeket László a' Császárnak vétkes cselekedeteiről emlitett, de a' hibás nevelésnek csinos, el-forditott le-festésével, a' leg-rosszabb hajlandóságot, és a' meg-rögzött gonoszságot-is el-tudta simitani. Azt sem tagadta-el, hogy Kelemen nem csak a' Pápaságot, hanem már az előtt, a' Ravennai Érsekséget-is pénzért ugyan, hanem leg-inkább az Udvariaktól vásarlotta légyen; mindazonáltal az igazságnak szine alatt lappangó tettetett meg-indulással le-irta azon bosszonkodást és meg-vetést, mellyel mostan viseltetne Henrik, meg-értvén tökélletesen a' dolognak mivóltát, ezen törvénytelen Pápa ellen; egyszer'smint emlité azon kivánságát, mellyel illendő módon a Pápával meg-eggyesülhetne. Sőtt kérdeztetvén: ha valjon el-akarná-e' esmérni a' Császár Orbán Pápát, és a' Német és Olasz Országi Simoniacus Püspököket valjon meg-engedné-e' fosztatni hivatalaiktól? nagy készségét és kivánságát ki-jelentette. Igy már minden akadályok el-mozditva lévén meg-határozta László az Öszve-jövetelnek idejét Sz. Márton Napra, a' mikoron-is a' Pannoniai Sz. Hegyen lévő Klastromba el-várni fogná a' Császárt,

Már most vissza-tért a' Császár' követje; és az Ő szerencsés járatjának emlitése olly annyira jó reménnyel kecsegtette Henriket, hogy el-felejtkezvén titkos szándékáról gyakorta egy győzhetetlen Királlyal ijjeszgetné ellenségeit, és igy szándéka ellen is fel-fedezné titkát. Szemesebb figyelemmel visgálódtak immár ezek utána, és nem sokára észre vették, hogy Lászlóba vetné bizodalmát. Azért-is mind addig törekedtek, méglen nem csak személyes elmenetelét meg-akadályoztatták, hanem annyira-is vitték, hogy a' ki-jegyzett öszve-jövetel napjának Karácsonyig való halasztását kérő követet sem küldhetné. Sött: ambár nem hajtván a' szoros télnek keménységére, önnönmaga csak egynehány kevés kisérőkkel mint szarándok akarna menni Pannoniába: mindazonáltal még ezen igyekezete-is sikeretlen vólt, mert az Ő hatalmas ellensége a' Bajor Herczeg, Austriának határain el-érvén Őtet, utját el-állotta, és Német Országba vissza-térni kéntelenitette.

Azomban László már nyolcz hetekig várakozott Henrikre az alatt pedig az Ország dolgainak el-intézéséről hátra lévő üres Óráit rész szerént a' Sz. irásnak, és a' Krónikáknak olvasásában; rész szerént pedig az istenes elmélkedésekben töltötte. És mivel még el-nem érkezett a' Császár az egész tél által a' Pannoniai Sz. Hegyen várakozott reája; a' következett tavaszra pedig ugyan oda egybe-gyüjtötte az Ország Nagyjait; hogy az el-kezdett törvény szabást el-végezhetnék.

Már itt még azon rendetlenségek-is, mellyekről a' Szabolcsi Gyülésbe kevés emlékezet vólt, szorosabban visgáltattak-meg, és a' leg-jobb törvények szabattak, a' mellyek csak a' Népeknek boldogságát előbbre mozdithatták. Minthogy tehát jól által-látták: hogy a' vagyonoknak bizonytalan létte az Országoknak ingadozását és vég romlását szülni szokta, minthogy a' Népnek egyik részét a' leg-alacsonyabb gondolkodásba meg-erősitené, más részében az emberségbe, és igaz lélek esméretbe való szükséges bizodalmat el-fojtaná, és igy minnjájokban a' szorgalmatosságot, és munkáságot mintegy el-szoritaná; azértis nem akarván az időnek haszontalan el-töltése miatt még a' titkosabb tolvajok, és uzsorások ellen való törvényhozást el-mulatni, arra forditotta leg-inkább minden igyekezeteit; hogy azon hibákat ki-irthassa, mellyek által sok szükölködő henyélők a' szorgalmatos polgárnak, és hazafinak javaiból élödni akarnának. Az Ő sürgető intéseinek tehát engedvén a' Statusok némelly ujjonnan szabott törvényeket esküvések mellett e' következendőképen határozták-meg.

„Midőn mi Pannoniának Statusai és Rendjei a' mi leg-érdemesebb Királyunk László alatt a' Pannoniai Sz. Hegyen öszvegyülekezvén szorgalmatosan fontolóra vettük, mi módon a' gonosz embereknek rossz szándékait semmivé tehetnénk, és a' vagyon szerzésnek szorgalmatosságát előbbre-vihetnénk; minnyájan esküvésünkkel arra köteleztük magunkat: hogy semmiféle Atyánkfiát, vagy más akár mi módon hozzánk tartozandó embert, a' ki csak egy tyúknak árával fel-érő jószágot el-lopott vólna, sem védelmezni,

sem el-titkolni nem fogjuk; sőtt inkább azt végeztük, hogy az ollyan tolvaj, ha csak valamelly Templomba nem futott, akasztófára itéltessék, azon felül pedig minden jószága confiscáltassék. Hogyha pedig az ötet el-fogónak vigyáztalansága miatt el-futott az ollyan tolvaj, és vagy valamelly Templomba, vagy a' Király palotájába, vagy valamelly Püspöknek lakhelyébe vette magát; ugy az Őtet el-fogó fáradságának jutalmától fosztattassék-meg; de ha kezessének vigyázatja alól ki-szabadúlt; akkor ugyan az akasztófától meg-menekedjen, de mind a' ketten más Országba mint rabok adatassanak-el, és minden jószágok confiscáltassék.

Erre való nézve egy Királyi Comissarius meg-fog járni minden Várasokat, és azoknak elöljáróitól a' tudva lévő tolvajoknak bé-jelentését fogja kivánni. Ha pedig a' tüz által téendő probát ki-állani akarják, az úgy engedtetik-meg; hogy tiz közül csak egy szenvedjen minnyájokért; és ha ez ártatlannak találtatik akkor a' többi kilencz-is menten maradjon. Ellenben ha bünös ez, ugy a' többi kilencz-is az Ő bünöknek mértéke szerént büntetessenek. Azután pedig a' falukról-is tudakozzon a' Comissarius és az azokban tapasztalt tolvajokkal hasonlóképen bánjon mint a' Várasokba. A' nyilvánságos tolvajok az Isteni itéleteknek probájokra ne vonatassanak. Végtére faluról falura-is járjon az emlitett Comissarius, és minek utána a' Statusoknak esküvéssel erősitett rendeléseket ki-hirdette arra intse minden lakosokat, hogy ők-is mind ezeket szorosan meg-tartsák. Azután pedig a' tudva lévő tolvajoknak bé-jelentését kivánja, és ha

abban tapasztaltatnának, hogy valamellyet kész akarva el-tagadtak vólna: akkor mint hitszegők tiz pensumot fizetvén azon felül publica poenitentziát tartsanak.

Továbbá azt-is jelentse minnyájoknak főképen a' Püspökök Apáturok Grófok, és minden egyebeknek: hogy minden polgárok jobbágyok, és szolgák, kik ama András Király és Béla Herczeg idejében történt fel-jegyzéstől fogva az Ő lakásokat vagy Uraikat el-változtatták, a' következendő Nagy Boldog Asszony Napra a' Király előtt meg-jelenjenek Hasonlóképen tartozzanak a' szökevények-is meg-jelenni, és a' melly itéletet hozzand mind ezekről a' Királyi Tanács, azt törvényesnek el-esmérjék. Ha valaki védelmezni akarja Övéit, az szinte jelenjen meg. De ha valaki az illy embereket a' kijegyzet terminusnál tovább vissza-tartóztatja, attól két szolgák vétessenek-el, azon felül pedig ötven öt pensumot fizessen a' törvénynek által-hágásáért. Ha pedig még arról-is gyanuba ejtetik, hogy a' vissza-tartóztatott tolvaj vólna, akkor ártatlanságát a' tüz által bizonyitsa, és ha bünös vólna, mint tolvaj itéltessék-meg.

Ha azomban késöbben egy község valakit tolvajságról vádol, bizonyitsa vádolásának igazságát a' tüz-által, és ha büntelennek tapasztaltatik a' vádoltatott; akkor a' Plébánosnak egy pensumot adni tartozzanak; ellenben pedig minden jószágától fosztassék a' bünös, és annak negyed része a' Községnek, adattassék. Hogyha pedig a' Községnek egy része védelmezi, a' más pedig bünösnek vall egy valakit, és a' vádoltatott a' tüzzel

tett próba után csak ugyan annak tapasztaltatik; akkor a' védelmezők a' confiscált jószágoknak negyed részéből semmit sem kapjanak. *) —

„Hogyha valaki tulajdon gyermekét, atyjafiát, avagy rokonát leg-előbbszer tapasztalja tolvajnak: akkor ez ugyan ne akasztassék-fel, hanem hogy ha nemtelen adattassék-el, de ha nemes ugy a' tömlöczbe zárattassék. — Ha pedig tulajdon szolgáját, vagy magánál: vagy más helyen a' tolvajságon talál valaki; azonnal a' Bírónak által adni tartozik, hogy a' régi törvények szerént az orra vágattassék-el."

„Hogyha valamelly nemtelen tiz pénztérő jószágot lopott, (Azon időkben egy pénz — Denarius — tizenöt krajczárral ért-fel.) akasztassék-fel, a' jószága pedig confiscáltassék. És ha ezen büntetésnek el-kerülése végett valamelly Templomba futott akkor a' haláltól mentt légyen ugyan; mindazonáltal szemeinek világától fosztattassék-meg. Gyermekei pedig, kik a' tizedik esztendőt még felül nem halad-

*) Midőn itt a' tolvajságról említés tétetik, egyedül azokról vagyon a' szó, kik azon vétekről csak gyanuságba ejtettek, mert a' valóságos tolvajokról más törvények vóltak ki-rendelve. Hasonlóképen a' Községeknek adatott tüzi probáknak engedelme, nem azért vólt, hogy azáltal valakinek ártatlansága, vagy bünös-létte ki-tudódjék: hanem ez csak mintegy Tortura avagy kinzás által történendő inquisitio vólt, és csak ha illy módon bünösnek találtatott valaki, akkor azután a' Törvények szerént büntettetett-meg. —

ták részt nyernek jószágából és szabadságba maradnak, a' többiek pedig rab szolgai sorsra kárhoztassanak. De ha a' lopott jószág tiz Denariussal fel-nem ér; akkor nem csak tizenkétszer annyit állitson vissza: hanem még büntetésül egy Ökröt-is adjon. Hogy ha pedig egy ludat vagy tyukot erő jószágot lopott-akkor Sz. István törvényének rendelése szerént büntettessen. —

„A' melly szolga tiz Denariust érő jószágot el-lopott, akasztassék-fel, a' kárt pedig az Ő Ura pótolja-ki. Ha pedig kissebb értékü lopást követett-el; akkor ugyan két annyit érőt állitson vissza, és azon felől vagy orra vágattassék-el, vagy pedig szemeitől fosztattassék-meg. Ha azomba valamiképen egy Templomba, vagy a' Királyi Palotába, vagy valamelly Püspöknek lábaihoz futott: akkor ugyan, a' büntetést el-kerüli, de a' reája vigyázónak jutalma el-enyészik; mindazonáltal, hogy ha még másodszor-is követi azon vétket, akkor minden irgalom nélkül akasztassék-fel. „Hogy ha valamelly szolga az el-követett lopás után el-szökvén meg-fogattatott, akkor szemei ásattassanak ki, hogy igy az ő Ura a' lopott jószágról tudósitást vehessen." —

„Hogy ha valamelly Nevendék Clericusok, egy ludat, tyukot, vagy egy kevés gyümölcsöt el-loptak vólna, akkor az Ő Elöljárójok vesszöztessék-meg, és adassák vissza az idegen jószágot; de ha nagyobb tólvajságot követtek vólna; akkor a' Püspöktől el-üzetetvén a' törvényes Biróknak kezébe adassanak. Hogyha egy leány tolvajoskodna: adattassék-el, és

örökre veszejtse-el szabadságát; és ha valaki akarná őtet ki-váltani, avagy ki-váltotta; károsodjon ez-is, a' leány pedig a' Királynak szolgalói közé számláltassék. Ha pedig valamelly Asszony így vétkezett vólna, vágattassék-el az orra, és adattassék-el; avagy azon jószága, mellyet Férjének halála után nyert vólna, confiscáltassék. Az ollyan Özvegy pedig egy szemétől fosztattassék-meg; őtet illető jószága hasonlóképen confiscáltassék."

Ha valamelly nemesnek házánál tapasztaltatott valamelly tolvaj, akkor földes Urának, vagy Plenipotencziariussanak adattassék által, ezek pedig jelen nem lévén tized nap után, hogyha vissza nem térnének ne várattassanak tovább, hanem a' törvényes biróhoz vitessék a' tolvaj, és büntettessék. A' háborúnak ideje alatt fogattatott tolvaj egészlen annak végéig őrizet alatt tartassék. A' ki pedig annak ideje alatt lopásokat követ-el, annak minden jószága confiscáltassék."

„Jussa vagyon pedig minden kinek és szabadsága, hogy azt, a' ki a' tolvajságról való gyanúba ejtetett, meg-fogattathassa, és a' ki ezt meg-gátolni akarta ötven pensumot büntetésül tartozzon fizetni. A' ki illy gyanuba ejtetett embert meg-fogott, csak 3. napig tartsa Őrizet alatt. a' negyedik napon pedig a' törvényes Biró kezébe szolgáltassa. Ha az illyen czimborás társait-is fel-fedezni akarja; úgy hat hétig tartó terminus engedtetik nékie, és ha akkor senkit sem állithat, mint hamisan vádoló itéltessék-meg. A' ki valamelly fogolyt 3. napnál tovább tartóztatván,

annak atyjafiai, vagy rokonitól a' Biró eleibe idéztetik, büntetésül tiz pensumot fizessen. Ha pedig még akkor-is ellenkezik, akkor erőszakkal az általa megfogattatottal a' Biróhoz vitetvén még 6. pensummal többre büntettessen. És ha a' gyanuba ejtetett a' tüzáltal büntelen léttét meg-mutatta, akkor az emlitett 6. pensumból egyik a' Templomnak adassék; a' hamisan vádoló pedig jószágának confiscáltatása után az Országból számkivettessék."

„Hogyha valaki a' tolvajságról vádoltatván a' Templomba futott, és ártatlanságát vitatja, úgy az Isteni itéleteket álja-ki, ha ezt ki nem álja: akkor nem tekéntvén semmire ujjonnan történjen az Inquisitzio, és ha bünösnek találtatott, Szent István Királynak törvényei szerént itéltessék-meg. Ha valamelly szabados a' tolvajságon tapasztaltatván a' Templomba futott, maradjon a' Templomnak örökös szolgája, és ha a' Plébanos el-bocsátotta vólna, légyen ez a' Templom szolgája, a' tolvaj pedig adattassék-el más idegen Országba, és ha onnét vissza térne, fosztassék-meg szemeinek világától. — Hogyha pedig valamelly szolga e' módon cselekedett vólna adattassék vissza Urának; és a' ki annak tanácsot adott, vagy segitséget nyujtott az el-futásra, az a' Templomnak két pensumot adván a' kárt-is helyre pótolni tartozzék, de ha ez elégtelen arra akkor; a' szolga ugyan visszatérien Urához, mindazonáltal a' Templomnak élegtétel adattassék."

„A' ki valamelly községet meg-lopta, az ötven öt pensumot fizessen; a' ki pedig valamelly tolvajt fogott;

az egyedül azon Vármegyében, a' mellyben meg-fogadtatott itéltessen-meg. Az olly Biró, a' ki valamelly szolgának a' tolvajság végett érdemlett büntetést el-engedi, vagy valamelly hasonló vétekben tapasztalt szabadost fel-nem akasztat; annak gyermekein kivül minden jószága confiscáltassék, maga pedig adattassék-el. De ha valamelly ártatlant meg-itélt száz tiz pensumot fizessen, és a' confiscált jószágot Atyjafiainak állitsa-vissza. Ha pedig két bizonyságok által meg-mutatja ártatlanságát: akkor a' hamisan réa-fogott hamis itéletnek hiresztelője 55. pensumot adjon nékie. Ha pedig valamelly Birónak igazsága az Isteni Itéletek által ki-tetszik: úgy azonképen büntettessék a' Vádoló, valamint büntettetett vólna a' hamis Biró, és azon felől szabadságát is el-veszejtse."

,, Ha valaki el-futott szolgáját vagy el-veszett jószágát keresi mindenütt bátran, és minden gáncs nélkül kereshesse; és a' ki illy járatban lévő embert meg-verne, az tiz fiatal Bikákat adjon. A' ki valamelly lopott marhát üzöbe vett, levelet küldjön minden helységbe, a' melybe mégyen, hogy az oda való marhák ki nem hajtassanak, és a' nyomra könnyebben akadhasson; és ha ezen rendeléssel ellenkezne a' község, úgy a' lopott marhát vissza-állitani tartozzon tulajdonossának. Azomba ha a' levél által vett hir előtt már ki-bocsátattak a' marhák: akkor szabad légyen minden házakat meg-visgálni. Azért tehát a' midőn valakitől el-vészen valamelly jószág, vigyen magával hiteles bizonyságokat, és keresse a' hol tetszik; a' ki pedig akadályoztatja őtet, az a' tüz által tisztitsa magát, külömben pedig mint tolvaj itéltes-

sen-meg. És ha ollyan meg-visgálás valamelly Grófnak udvarába történvén az ő szolgai ellen-állanának: akkor 55. pensumot fizessen érettek, maga pedig az Isteni Itéletek által tisztuljon."

„Senkinek valamit el-adni vagy venni a' nyilvánságos piaczokon kivül nem szabad. A' ki lopott jószágot vett, az el-adóval együtt büntetessen. Minden adások es vevések még a' vásarokon-is a' Biró, az arra rendeltetett Fizetéseket be-szedő Tiszt, és némelly bizonyságok előtt történjenek. Ha azomban lopott jószágnak gondoltatik az el-adattatott; akkor ugyan mentten marad a' vevő, de az el-adót a' Biró eleibe tartoznak vinni a' bizonyságok."

„Semmi féle kereskedőnek meg-nem engedtetik: hogy az Országnak szélein lovakat, vagy ökröket vásárolhasson, vagy el-adhasson, egy nyerges lovat mindazonáltal, és egy pár jármos ökröt bátran vásárolhat." — „A' Királytól irásba nyert engedelem nélkül senkinek sem szabad az Országnak széleire lovat el-adni vinni; és ha valaki azt cselekedné azonnal a' fogságba vitetessék, és mind addig ott maradjon, méglen földes Uraságának bizonysága meg-nem szabaditja őtet, akkor mindazonáltal lovától fosztattassék-meg; ha pedig Grófja még ellene bizonyitana; akkor mint tolvaj haljon-meg." — „Ha valamelly Gróf, ki az Országnak hataraira vigyáz, illy bizonyság-és engedelem-levél nélkül hágy valamit a' külső Országokra el-adatni, azonnal fosztatassék-meg tisztségétől; úgy hasonlóképen az olly határ-lakosok (Gre=nitzer) kik az Ő Grófjok hire nélkül illy vásárlásokat

meg-engednek szabadságok el-vesztése mellett még minden vagyonoktól-is fosztattassanak-meg" — „Hogyha valamelly külső Országi kereskedő lovakat 's a' t. vásárolni akar, szükséges: hogy előbb a' Grófnak valamelly tisztjével a' Királynál meg-jelenvén attól arra való engedelmet nyerjen; azután pedig úgy hiteles bizonyságok előtt vásárolhasson." — „Városról, Városra utazó kereskedők hogyha Ő általok el-adatott jószágok el-lopattattaknak esmértetnek úgy hasonlóképen a' vélek czimboráló bizonyságok, mint tolvajok haljanak-meg."

„Másnak szolgáját bé-fogadni nem szabad. Ha mindazonáltal ezen törvény ellen cselekszik egy Gróf: kettőt adjon vissza és 55. pensumot fizessen: az Udvari Tisztek eggyet adván 25. a' szabadosok pedig öt pensumot le-tenni köteleztessenek sőtt ha az olly bé-fogadtatott szolga valamelly vétekért gyanuba ejtetett, és az őtet bá-fogadó nem tudna róla, tisztuljon a' tüznek probája által, azután pedig a' fel-jegyzett rend szerént büntetessen; és még a' bé-fogadtatottnak-is szabad légyen ellene bizonyságot tenni."

„Minden bitang marhák az arra ki-rendelt tiszt által a' Vármegyének fő Várasába vitessenek. Azon Várasokba pedig épitessenek olly Istállók, a' mellyekben a' lovak, és tehenek Sz. Mihály napig; a' jubok pedig, és az ökrök Sz. Mártony Naptól fogva egészlen Sz. György napig tartassanak. Ha a' ki-jegyzett napok után elő nem jő ezeknek tulajdonosa: akkor a' tized rész a' Püspöknek, egy harmad rész a' Fő Ispánynak, két harmad rész pedig a' Királyi Tisztnek

adattasson. Ha a' hajtó valamelly marhát el-idegenitett belőle, akkor minden jószágával együtt vesszen-el. Ha a' Fő Ispány Tisztje cselekedte ezt, szenvedje az említett büntetést; ha szolga vólt, vétessék-el Urától. Ha pedig a' Királynak Tisztje idegenitett-el valamelly marhát, vesszen-el a' vevővel együtt; de hogy-ha a' marhák tulajdonosától el-tagadott valamelly darabot; úgy tizenkétszer annyit adjon érette." —

„Ha valamelly Királyi Tiszttől el-futott lovat fog valaki, az azt három hétig minden napon a' Templom eleibe, és a' piaczra vezesse; és ha Ura nem találkozik a' Királyi Hajtó-tisztnek adja által. Hasonlóképen kell más lovakkal-is bánni, mellyek valamelly tolvajtól el-szabadultak; de a' ki a' tolvajt lovával együtt el-fogja; az a' Tolvájt a' Bíró kezére advān, magának tartsa-meg a' lovat.

„A' ki valamelly el-vesztett szolgáját, lovát, avagy ökrét meg-találja, az az elsőért 90, a' 2-dik ért 11, a' harmadikért pedig 5. Denariust váltó pénzűl fizessen, a' mellynek-is két harmad részét a' Király, a' többit a' Fő Ispány kapja. Ha pedig a' Sz. Mihály napig elő nem jő valamelly bitang jószágnak Ura: akkor fel-osztatnak ugyan azok, mindazonáltal csak úgy: hogy azt el-adni vagy el-titkolni szabad ne légyen, hanem azt tetszések szerént használni lehessen. Végtére azt rendeljük: hogy Béla Királynak idejétől fogva került bitang jószágok, a' jövő Sz. István napig ki-adatván törvényesen el-intéztessenek."

„A' Királyi hírt-vivők (Curierok) minden harmadik faluba változtassák meg lovaikat, de azoktól, kik vagy a' Templomba, vagy a' Püspökhez, avagy egyébb más Paphoz, vagy valamelly Grófhoz mennek, lovat el-venni nem szabad. Másoktól pedig kölcsönözhetnek lovakat, hogy hivatalokban sebesebben el-járhassanak. A' ki illy Hír-vivőt meg-verni bátorkodik 55. a' ki pedig csak meg-tartóztatja 10. pensusmot fizessen."

„Hogyha valamelly nemes más nemes embernek házára ütvén annak Feleségét meg-veri: úgy hogyha birtokosabb minden jószágának két harmadrésze a' meg-sértetett félnek adattassék; ellenben pedig hogy ha szegényebb volna, beretváltassék-meg feje, és meg-kötözve vesszőztessék-meg azután pedig adattassék-el. Az illyenek czimborás társai ha nemesek 55. Bizantinomi forintokat fizessenek, a' szolgák Urokkal egyformán büntettessenek; más Uraknak szolgái, kik azoknak hirek nélkül igy cselekedtek, adattassanak-el; és az ár-pénznek felét Uraiknak adván, más felét vétkekért fizetni tartozzanak." —

„A' ki ki-vont kardjával véletlenül valakit meg-ölt, a' Királyi tömlöczbe tétessék, az Ő jószága pedig u. m. szöllői, földjei, és szolgái három részre osztatván két harmadrészben a' meg-öletetett atyjafiainak adasson, a' többi a' gyilkos Feleségének és gyermekeinek hagyattasson-meg; és ha nem érne birtoka száz tiz pensumot: akkor még szabadságától is fosztattassék-meg."

„Minden Biró csak az Ő nékie rendeltetett határokban használhassa hatalmát; és igy minnyájokat a' Papokon és Grófokon kivül maga eleibe idéztethet. A' ki valamelly Birót a' hamisan tett itéletről vádol, és nem bizonyithatja-meg azt; az 5. pensumot fizessen; ellenben a' Biró confiscáltatván hamisan tett itéletjéről kétszeresen állitsa-vissza a' kárt, és azon felül 5. pens. adjon. — A' ki törvényes Birája előtt meg-jelenni nem akar 1-ör öt pensummal, 2-or hasonlóképen büntettessen, 3-or pedig le-beretváltatott fővel mint bünös általadassék ellenkezőjének." — Ha valamelly Biró 30. napnál továbbra halasztja valamelly pörnek el-intézését; verettessék-meg a' Biró." — „Ha valamelly Biró biróságának ideje alatt el-nem végezhetett valamelly pört, tartozik Successorának meg-mondani azon módot, a' melly szerént el-végezte volna, és ezért Ő az igazságos itélet által nyert jószágnak 9-dik részét, az új Biró pedig 10-dikét kapja. — Hogy ha pedig ollyanok találtatnának, kik alattomban némelly ügyeket el-intéznének, azok a' törvényes Biró eleibe vezettetvén nem csak két annyit, a' mennyit ért azon jószág, a' mellyről itéletet tettek, fizessenek; hanem még tiz pensumot adni köteleztessenek." — „Ha némelly ellenkezők egymás közt akarják végezni dolgokat, semmit sem szólhat a' Biró ellene; és ha azután előtte meg-jelennek, akkor helybe-hagyja egyezéseket. Ha pedig valamelly ajándékot-is kapna, abból két harmad rész a' Királyé, egy pedig nála marad."

„Hogy ha a' Palatinus némellykor el-mégyen Övéinek látogatására, akkor a' Királyi törvényszéknek

pecsetjét annak adja, a' kire az itéletek bizattattak, hogy valamint csak egy Királyi Törvényszék vagyon; úgy mindenütt csak egy pecsét légyen. Tulajdon jószágába lévén senkit, udvari tisztjein kivül maga eleibe nem idéztethet; és ha ezen törvény, ellen cselekedne ötven öt pensumot fizessen. Hasonló büntetés hozattatik, azon Grófokra-is, kik tulajdon cselédjein kivül másokat-is itélő székek eleibe hivatatnak."

„A' ki ezen törvények ellen vétkezik, büntetés nélkül ne maradjon. És a' Püspök ugyan a' Király tetszése szerént, büntettessék, a' Gróf rangjától, a' Kapitány tiszségétől fosztattassék-meg, ugy hasonló, képen a' Nemesek-is; és azon felül ötven öt pensumot fizessenek. —

VIII.

Mindezekkel azomban meg-nem elégedett László, az igazság, és törvényesség iránt való hajlandósága módot-is talált arra: hogy ezen törvényeknek elégtételt szerezvén egyszer'smint büntető törvényeit lassan lassan szükségtelenekké tegye. Ezen gyülés után egy esztendő múlva (Kr. Ur. Szül. után 1094. Eszt.) tudni illik ösvc-járta Kálmán fiával az egész Országot, hogy a' Püspököket az erkölcsi életnek, előbb-mozditására, az Apáturokat mint a' Clerus, mint a' nemesség közt léendő tudományoknak na-

gyobb ki-terjesztésére; a' Birákat, és Magistratualisokat az igazságnak ki-szolgáltatására; a' köz népet pedig a' pallérozódásnak el-fogadására, a' szorgalomra, és munkasságra gerjessze, és sarkallatosan inditsa. Jól által-látta azt; hogy Király Ő; de egyszersmint ezen fő méltóságának fényességét fenn-tartani, és annak meg-felelni tud. Az Ő mélyen bé-látó tudománya még a' leg-kissebb dolgot-is nagyra emelni, és köz haszonra tudta forditani. És ámbár többet a' Magnások, és Ország Nagyjai által vitt végbe, mint sem önnönmaga: mindazonáltal még-is Ő vólt ama Közép-pont (Centrum) a' mellyből nem csak minden tehetösség vette eredetét, hanem a' mellybe minden szorgalomnak ismét vissza-térni, és ki-tetszeni kellene. Ama meg-győződés, hogy a' nagy szorgalmú bölcs Fejedelem mindenekről tudósitást vévén senkit el-nem mellöz, mindenkor többeket az igazságra, józanságra és erkölcsös bánásra gerjesztett; és csak ez tehette őket az Ő kegyelméről olly bizonyosokká, valamint bizonyosan, és méltán félhettek a' gonoszok az Ő haragjától, ámbár akármelly hatalmas pártfogói lennének-is. Mindenkor úgy tekéntette magát, mint Istennek Helytartóját, és azért soha nem vetemedett arra: hogy egynehányaknak kedvezvén sok százakkal igaztalanúl bánjon. Azért-is minden személy-válogatás-nélkűl minden embert törvényesen itéltetett még, és ha hatvan akasztófákat-is látna egy Vármegyében csendes indulattal csak igy sóhajtoza egyedűl: Vesszen bár a' Világ, csak az igazság szolgáltassék-ki. —

Azomban Biharba találta a' Kiovi nagy Herczegnek Szvatopolknak követjeit, kik-is Jaroszlávval az ifiu Herczeggel azért jelentek-meg; hogy töle Volodár avagy Vladár a' Peremisi Fejedelem ellen segedelmet kérnének. Ámbár pedig most éppen nem akárná idegen nemzeteknek ügyét el-intézni, mindazonáltal rész szerént az ő nyomoruságoknak szivre-ható le-irásá, rész szerént Kálmánnak sürgető unszolásai, a' ki nemzete előtt már most-is hirt szerzeni kivánt magának, ezek mondám végre arra birták Lászlót; hogy, ha Szvatopolknak igazságos ügye volna, segedelmét meg-igérné. És hogy erröl bövebb tudósitást vehessen el-küldött egy Püspököt Kiovba Miklós Érsekhez, hogy ettöl az egyenetlenségekröl, és azoknak okairól tökélletes fel-fedezést és tudósitást nyerhessen, az alatt pedig Kálmánnak katonákat verbuváltatott. Már-is nyolcz ezeren sereglettek öszve, kik között az Egri Püspök Kupan, és Lörincz a' N. Váradi Püspökök valának a' midőn Lászlónak követje következendő hiteles tudósitással Biharba vissza-érkezett:

Már egynehány esztendők előtt — igy szóllott a' Követ, a' Király, a' Vezérek, és Jaroszlav jelen-létében hosszas visszavonások és sok egyenetlenségek után, meg-békültek egymással a' Herczegi atyafiak Szvatopolk, Vladimir, David, Vaszilkó, és Volodár; és hogy annál tartóbb lenne barátságok a' Sz. keresztnek csókolásával ügy erősitették frigyeket, hogy a' ki ezután valamellyiket meg-támadná, azt mint a' keresztnek, és kereszténységnek ellenségét tekéntvén, azonnal egy akarattal és hatalommal

meg-támadnák. Azomban D a v i d, a' ki mindenkor V a s z i l k ó n a k Tartományait szerette vólna, elkisérvén S z v a t o p o l k o t Kióvra, mindenféle hazugságokat ki-gondolt V a s z i l k o ellen, és azokat olly tettetett bizonyossággal tudta elő-adni; hogy S z v a t o p o l k végre hitelt advàn szavainak valamelly ünneplésnek szine alatt Kióvba hivná V a s z i l k ó t, azután D a v i d n a k javasló tanácsára őtet meg-fogatná, és szemeitől meg-fosztatván holtaig való Őrizet alá tétetné. Halván ezt V l a d i m i r azonnal a' többi Herczegeket S z v a t o p o l k ellen fel-inditotta, kik-is minnyájan eggyesült akarattal K i o v o t meg-támadták úgy: hogy maga S z v a t o p o l k nagy nehezen M i k l ó s Érseknek közben-járása által a' közönséges veszélyből ki-szabadulhatna, minekutána t. i. meg-bizonyitotta vólna ez, hogy minden háboruságoknak oka egyedül D a v i d Herczeg vólna. Azért tehát még egyszer ugyan meg-békültek a' Herczegek, de olly feltétellel, hogy S z v a t o p o l k azonnal D a v i d ellen indulna seregeivel, és addig üldözné Őtet, méglen vagy hatalmába nem kerithetné vagy leg-alább Országából kinem üzhetné. Azomban minekelőtte még esküvéssel erősitett fogadásának eleget tehetett vólna S z v a t o p o l k már-is V a s z i l k ó t, V o l o d á r testvérének által adni kénszeritetett D a v i d; azután pedig megtámadtatván nem csak tökélletesen meg-győzettetett, hanem Tartományaitól-is meg-fosztatatván a' Lengyelekhez az Oroszok leg-kegyetlenebb ellenségeihez futni kéntelenitetett. De még mind ezekkel meg-nem elégedett S z v a t o p o l k, hanem V o l o d á r és V a s z i l k o Tartományainak-is valamelly részét hatalmába keriteni akarta. Ezek-is tehát a' R o s s i a i térségen

eleibe-jöttek seregeikkel, a' hol-is Vaszilko mind a' két részbéli seregek előtt kezébe vévén egy kereszttet eképpen kiáltott-fel: Nem régben ezen keresztnek csókolásá mellett igérte Szvatopolk, hogy atyafiságos szeretettel irántunk viseltetvén, bennünket mindenkor védelmezni fog; azomban egynehány hónapok után meg-fosztatott szemeimtől; most pedig innét előttünk áll; hogy éltünktől, és birtokunktól megfosztathasson! De az Isten légyen a' mi biránk!! Ezen szavakra olly annyira meg-indultak Volodár népei, hogy azonnal, vagy győzni, vagy meg-halni kivánnának. És az Isten meg-is halgatta Vaszilko szavait, mert az ütközet olly rettenetes vólt, hogy Szvatopolk meg-győzetetvén csak egynehány kevés katonákkal Kióvba vissza-terni kéntelenitetett. Vaszilko és Vladár hálákat adván az Istennek az Ő kegyelméből nyert győzedelemért nem üldözték nemis üzték immár ellenségeket; de ez noha minden seregeit el-vesztette, még-is nem akar a' békességért esedezni, hanem fegyveresen ujjolag ki-nyerni akarja és erre való segedelmet kiván Felségedtől, ezert jöttek az Ő követjei. — (Nestorii Annal. Rerum Moscovit. ex Slavonico versae, per Scherer p. 1.)

Alig végzette László' követje beszédjét, azonnal által látta mint Ő, mint az Ország Nagyjainak főbb része, hogy igazságtalanúl viseltetett a' háború, és következésképen, hogy igazságtalanúl cselekedne, hogy ha mostan segedelmet nyujtana ezen háborúnak folytatására. De az ifiú Király mind ezekről másképen gondolkodott. Azt vittatta t. i. Kálmán, hogy a'

melly igazságtalanságot el-követett Szvatopolk, azért immár meg-győzetetvén eleget szenvedett vólna; most tehát ama gyalázatot tekéntetbe venni kellene, melly az Orosz Herczegek leg-elsőjére háramlana, hogyha ez további lételét és boldogságát Öccsének változó jóvoltoktól várhatná egyedül. Már pedig egy ujjolag nyerendő ütközet nélkül tisztes eggyességet a' két ellenkező fél között reménylени nem lehetne. és mivel a' becsület leg-főbb kincs, mellyért a' Fejedelemnek mindenét, sőtt éltét-is fel-áldozni kellene, szükség: hogy azt mindenik fenn-tartani igyekezzen, sőtt jussa vagyon minden Fejedelemnek a' ki vagy valamelly hirtelen való tette, vagy másoknak igazságtalansága által el-vesztette vagy azt bé-mocskólta vólna, jussa vagyon; hogy annak helyre-állitása végett más Fejedelmeknek pártfogását kivánhassa. Végre Szvatopolk nem akarná immár Volodár Tartományait erőszakosan el-ragadni, csak azt kivánja immár egyedül meg-mutatni, hogy hatalma vagyon azon békeségnek meg-szerzésére, mellyet eddig tisztes fel-tételek alatt Volodár nékie engedni nem akart; és azért segedelmet adván nem részesülne a' Király előbbeni igazságtalan cselekedetében, hanem inkább az Ő leg-drágább el-vesztett kincsének helyre-hozását könnyebbitené. Hasonlóképen gondolkodtak a' Seregeknek vezérei-is; és mivel mint az Egri, mint a' N. Váradi Püspök ugyan ezt vitatták; megengedé László hogy el-indúlhassanak, mindazonáltal igy szóllitotta fiát: Menj tehát fiam, és légy tulajdon tapasztalásod által okos, ha eddig a' Bibliából, és a' Sz. Atyáknak irásaiból csak tudományos lehettél! De tudom, hogy vissza-jöveteledkor tökélletessen meg-

győzettetel arról: hogy a' bölcselkedésnek csalárd következései az igazság mellett el-tűnnek mint a' köd, és hogy a' végetetlen Isten még az ártatlanokon-is, kik valamelly igazságtalanságba részt vésznek, igazságos bosszúját ki-pótolja!" —

Az alatt meg-békült David, Volodár avagy Vladár és Vaszilkóval, és a' nékie igért Lengyelek és Kunoktól nyerendő segedelmet Ő nékiek Szvatopolk ellen ajánlotta. Minthogy pedig már a' Magyaroktól jövendő seregeknek hire el-futamodott, el-fogadták Davidnak ajánlásait, ki-is azonnal a' Kunoknak seregeiért el-sietett. Azomban most Przemysle Városához érkezett Kálmán az Ő bátor seregeivel, és Vladár még tökélletesen nem bizakodván Davidnak barátságába visszavonta magát az erős Várba, és szép, és tisztességes békeség ajánlásokkal akarta le-csillapitani Kálmánt; de ez büszkén azt felelte hogy Ő békeséget rendelni nem pedig azt el-fogadni jött vólna, és csak egyedül Vladár vitézsége könnyebbithetné nemű-képen a' meg-határozandó békeségnek fel-tételeit' Látván tehát a' Herczeg hogy esedezése nem használna, ujra ki-küldötte Lanka nevű Feleségét, hogy Ő lenne a' békeségnek közbenjáró eszköze; Térdre borúlva könnyörgött már most Kálmánnak Férjének, Országának, és Népének meg-kémélléseért; de mind haszontalan mert semmire sem hajtott Kálmán, sött mivel másképen magától el-nem utasithatta, el-rugta magától a' leg-nagyobb boszonkodással mondván: Szégyen vólna, ha egy Király egy Asszonynak könnyei által fel-tételeiben meg-tántoritathatna.

Méglen tehát mostan a' Vár ostromlására való szükséges rendeléseket tenné, az alatt el-érkezett David a' Kunoktól nyert segédseregekkel. Már-is szinte égtek a' Magyarok iránt való bosszuállás kivánságtól, a' midõn az Õ vezérek Bonyák éjfél tájban az erdõbe ment hogy az Õ bé-vett szokások szerént a' farkasok orditásaiból némelly jövendöléseket tehetne. Az Õ ki-fejezései szerént bizonyos gyözedelmet jövendöltek, hogyha a' Magyarokat meg-támadásokkal meg-elõzné. Arra való nézve három részre osztván seregeit úgy rendelé; hogy két rakások az erdõkbe Saán és Vagrus folyói körül el-bujdosnának, a' 3-dik seregecskével hajnalba meg-támadta a' Magyarokat, és egy kis idõ mulva sebes futással az erdõbe szaladott. A' Magyarok látván futását azonnal utána indultak egészlen a' leg-sürübb részekig, innét pedig a' Városfelé ismét vissza-tértek; akkor elõ-jöttek az el-rejtett seregek és környül vették õket, Bonyák-is vissza-fordúlt, az ütközet meg-ujjitatott, de olly szerencsétlenül hogy nem csak négy ezer Magyarok, hanem a' két Püspökök és a' seregeknek Fõ-Vezére-is itten el-esnének, maga Kálmán alig szabadulhatott-meg a' halált szóró Kunok fegyverei alól mellyekkel õtet 48 orákig meg-maradott népeivel együtt szünét nélkül üldözték. Az õ népei pedig rész szerént a' vizekbe, haltak rész szerént mélységekbe találták-fel élteknek szomorú véget, rész szerént pedig az éhség miatt a' Carpatusi erdõkbe tévelyegvén a' hideg halálnak áldozati lettek. (Dlugoss. Hist. Polon. ad. an. 1094. Lib. 4. pag. 326. Item: Thur. loc. cit. cap. 60.)

Meg-alázva, és majdan kétsegben eső szomorúsággal tért vissza Kalmán édes Atyjához. Mennél szivesebb érzéssel fogadtatatott pedig, és minnél inkább kerülné László a' leg-kissebb szemrehányásokat-is: annál érzékenyebben mardosá lelkét Atyja intő szavai meg-vetésének emlékezete, annál méllyebben érzette meg-aláztatásának, szégyenét, kárát, és fájdalmát. Mind ezeket pedig az Isteni rendeléseknek tulajdonitván László imádá a' nagy jósságot, bölcseséget és igazságot; Kálmán pedig hirtelenkedő gondatlanságát okozván azon törekedett, hogy a' rajta történt gyalázatot valamelly ujjolag téendő szerencsés ütközet által helyre-pótolhassa, addig nemis akara mindenkor győzedelmeskedő Atyja előtt megjelenni. Azért-is az Országnak éjszaki részeire indulván új katonaságot verbuváltatott, azt azután a' fegyver hordásba, és külömbféle hadi fortélyokba gyakorlotta; a' következett tavaszra pedig Lengyel Országba ment, hogy ott-is némelly seregekkel szaporithatná népeinek számát. László ugyan ezt nem szerette, mindazonáltal meg-nem gátolta fiát fel-tett szándékában rész szerént azért: mivel Atyjai jussait véle uralkodó fiának meg-sértett becsület-érzésére nézve nem akarta használni; rész szerént pedig azért; mivel a' emberi sorsoknak igazgatását az Isteni hatalomnak titkos Szent intézetjeitől függni hitte. (Katona Hist. Crit. Reg. Hung. Stirp. Arpad. Tom. II. pag. 697.

IX.

De már most leg-inkább ama fényes Követségnek, mellyet, Elek Görög Császár Olasz Országban küldött, és melly most nála tartózkodott, azon fényes követségnek tárgyaival bajlódott László; minthogy mind azokról, mellyeket Orbán Pápának jelenteni kelletett, egyszer'smind Lászlót tudósitani parancsoltattak. Az Ő fő tárgyok pedig az vólt, hogy a' napnyugoti Europának minden Fejedelmeit az Anyaszentegyháznak Fő igazgatójával együtt a' Törökök ellen való Frigyességre invitálnák, annál-is inkább: mivel ezek már 20. esztendők előtt a' Görög Birodalomnak részeiből kissebb Asiában egy Országot fel állitván, és Damasus, Edessa, és Jerúsalem Várassait már el-foglalván most Bosphorusig előbbre-tódultak, és lassan Konstantinápoly felé rettentő hatalommal sietnének. Le-festették egyszer'smind egynehány egy más után vólt Görög Császároknak fesletségeket, és gyengeségeket, kik miatt olly annyira el-erőtlenedett a' Birodalom; hogy már most Elek Császár a' sebes lépésekkel siető vég romlásnak maga ellent nem álhatna. Az Ő csekély hatalma csak abból-is elegendően tetszik ki: hogy már hét esztendők előtt csak azon ötszáz vitézekkel, mellyeket Robert a' Flandriai Gróf segedelmére küldött, a' Törökökkel szembe-szálhatott Nicomediánál. Tovább azt vitatták: hogy igy önnönmagok boldogságokat keresnék a' napnyugoti Fejedelmek a' midőn a' Görög Császár Ügyét fel-vállalnák; mert valamint Elek Császár el-hagyatatván végre a' nagy hatalómnak engedni kéntelenitetik, és

igy a' Görög Birodalomnak még ezen hátra lévő Tartományi a' Barbarusok prédáivá lésznek: úgy bizonnyára ezek látván a' nagy szerencsét, minekutána a' sok Tartományok által nagyobb erőt nyernének, a' sok ragadományoknak kivánságától sőtt reményétől inditatván mindenkor előbbre és továbbra napnyugott felé sietni fognak. Sőtt az egész kereszténységnek kötelessége — úgy mondának — hogy azon barbarusok eggyesült erővel vissza verettessenek; mert azon Ország, mellyet egykor az Isten az Ő választott népének örökségül adott, azon Várasok a' mellyekben az Istennek Sz. Fia született, a' mellyekben a' Váltságnak ama nagy áldozatját az Ő keserves kin' szenvedése, és halála által végben vitte; a' hol ama Oszlop, a' mellyhez kötöztetett; ama vesszők és Ostorok, mellyekkel verettetett, ama bibor öltözet, és tövis Korona, a' mellyekben ki-csúfoltatott, az Ő Sz. keresztje, és végre azon Sir, a' mellybe helyheztetett már ezer esztendőktől fogva az Istennek különös kegyelme által a' hitnek ékességére, és erősségére tiszteltetett, és mindenkor, sértetlenül őriztetett; ezen Ország és ezen Városok a' leg-nagyobb gonoszságok, és leg-gyalázatosabb fajtalanságoknak piaczáva lettek. És ha ez minden igaz és ajtatos keresztényeket fel-fegyverkezheti a' barbarusok ellen; ugyan valjon miért nem indulhatnának hasonló cselekedetekre a' gonoszok és érzéketlen lelkű keresztények-is holott a' barbarusoknak számos kincseiben nem csak ösztönt a' nemes harczolásra hanem jutalmat-is a' Vitéz bátorságért találhatnának? (Du Cange not. in Alexium. — Monument. Veter. amplissim. Collect. Tom. I.)

Vigasztaló reménységgel bocsátotta-el László Követeket igérvén: hogy az Ő meg-határozása követségeknek szerencsés kimeneteletől fügni fog. Erre pedig már Olasz, Franczia és Német Ország, Flandria és Burgundia annyira, el-készitettek vala; hogy mindeneknek kivánságok szerént történnie kellene. Már t. i. Amienus Péter egy nyughatatlan képzelődő, ki már az előtt mint Férj vitézkedett, azután pedig szerzetes Pap, végre Remete lett; három esztendők előtt Jerusalembe szarándokoskodott. Ez a' Sz. Várasnak Szentségét, és meg-fertőztetését; annak fel-magasztaltatását, és le-alacsonyodását; az Ő pompai, és fényességei, és Ünnepeinek a' szomorú siránkozás és fajdalom napjaira való el-változását olly elevenen képzelte, hogy ezeknek meg-gondolásában az Ő mélyen meg-illetődött lelke az öröm, és fájdalom; csudálkozó bámulás és szánakodó rész-vétel; tisztelet és fekete gyülölség közt kétségesen lebegne. Ez tehát szüntelenül az Ő képzelődéseivel foglalatoskodván valóságnak hirdette mind ezeket, számtalanan hitelt adtak szavainak; és már sokan mint Prófétát tisztelték. Azért-is minekutána a' Jerusalemi Patriarkától minden Napkeleti keresztények nevében irott levelet nyert vólna: vissza-tért Olasz Országba, hogy mindenek előtt az Anyaszentegyháznak fő Pásztorát czéljainak előbb-mozditására indithassa. Szives rész-vétellel, és nem kevés örömmel fogadta Orban a' Napkeleti keresztények nevében irott könyörgő levelet, és Péternek enthusiasmussa, az Ő ékes-szóllásának ereje, és mindazoknak, mellyeket látott, szivre-ható le-irása mind azon különös tulajdonságokat jelentették, mellyek által ezen férfiú a'

Napnyugoti Népeket, mellyek soha az ujságokon annyira nem kaptak, mint most, mozgásba hozhatná. Arra való nézve hatalmat adott nékie, hogy el-menvén mindeneknek lelkeket olly nagy dolgokra el-készitené, hogy mindenütt mint a' Fejedelmeket, Papokat és népeket ezen Istenes munkának végben-vitelére invitálná, és igy a' Fő Pásztornak el-készitené azon utakat, a' mellyeken találhassa azon eszközlő módokat, mellyek által ama Sz. eggyességet és frigyet el-kezdhesse el-is végezhesse, és meg-szentelhesse."

Most tehát meg nyervén az Apostoli Áldást tellyes bizodalommal és ajtatossággal el-indúlt Péter széles e' világra mindenütt a' bünökért való szoros poenitentziát, és az üdvezitőért való nemes háborút prédikálván. Az ő szoros élete tiszteletet szerzett nékie mindenek előtt, mert Ő durva öltözetét egy kötéllel által-kötvén, mezit láb egy szamáron jára, és igy a' leg-pompásabb kastélyok előtt meg-állapodván buzgó prédikátziói által olly hathatósan munkálódott; hogy számos feslett életü személyek el-hagynák gonoszságokat; a' leg-nagyobb ellenkezések el-végeztetnének, a' régi meg-rögzött gyülölségek meg-szünvén, mindenütt az eggyesség és békeséges szeretetet vissza-állitatnának. Igy már az Ő Szentségének hire mindenütt el-terjedett. Már-is nem csak a' Köz nép, hanem számtalan Nemesek, és gazdagok seregenként követték Ötet, és az Ö nem czifra ékes beszédjei, hanem fontos és buzgó szavai mindenütt, mint valamelly égbéli parancsolatok nagy készséggel fogadtattak-el. Ama isszonyú rettenetességek, és

istentelen gonoszságoknak a' leg-elevenebb szinekkel való le-rajzolása után, mellyeket most Jerusalemről tett; majd az Istenhez, majd pedig Palaestinának Szent Pártonusaihoz forditotta beszédjét kérvén; hogy az Ő halgatóinak sziveit meg-lágyitván irántok való szeretetre és abból származandó bátor harczolásra gerjesztenék. Már ismét a' Bethlehemi istálló, az Olajfák hegye, az Üdvezitő Koporsója szóllottak helyette, és az Ő sóhajtásik szivre ható sirások mindeneknek sziveit fel-inditották; és ha mind ezek nem használtak, akkor hirtelen el-boritotta orczáját a' könyzápor; akkor kövekkel vervén mellyét, és kegyetlenül ostorozván testét esedezett; hogy a' kegyes Egek ezen Kinoknak érdemiért halgatóinak sziveit meg-lágyitani és a' buzgóságnak Szent tüzét fel-gyullasztani méltóztatnának. A' hitetlenek vérének szomjúsága a' leg-rettenetesebb kegyetlenségeknek, és iróztató gonoszságoknak le-irását szülte, és már minden Szent helyeken-is ezen tárgyról, és az Ő veszélyeknek leg-könnyebben fel-találandó eszközeiről tanácskoztak. Minden felől ezerenként tódultak-öszve a' Nepek sürgetve kivánván: hogy azonnal a' leg-közelébb utakon a' Sz. földre az Ő büneik bocsánatjának nyerésére, és az ujjonnan támadott Üdvezség helyére vezettetnének. Fejedelmek, Nemesek, gazdagok, szegények, Papok és Világiak, Férfiak. Asszonyok, Szüzek, ajtatosak és gonoszok szóval: minnyájan egy közönséges Frigyet, és eggyesülést kivántak, és számtalan nyughatatlan sóhajtások közt várakoztak arra, a' mit a' Pápa javaslani és rendelni fogna.

Mind ezeket azonnal hirül adta Péter a' Pápának azon jelentéssel: hogy eggyedül tőle függene, hogy a' Szent munkát el-kezdenék és száz ezerenként sietnének napnyugotból a' napkeleti Tyrannusok kegyetlenségeinek el-rontására. A' Pápa mindjárt egész Europának minden Országaiba leveleket küldött, mellyek által a' Püspökök Apáturok; és számos Papok Piacentziába egy nagy Gyülekezetre a' következett esztendőnek első Martius napjára invitáltattak. A' mint pedig ezen levelet vette László nem csak nem hatráltatott semmi Püspököt, Apáturt vagy Grófot: hanem inkább szükséges költségekkel segitvén azzal bocsátotta-el őket, hogy a' Pápát az ő jóvá hagyásáról, és kész szives segedelméről bizonyossá tennék. —

Az alatt el-érkezett a' ki-jegyzett nap, és 13. Érsekeken, két száz Püspökökön kivül, még négy ezer Papok, Apáturok és Szerzetesek, és harmincz ezer külömbféle állapotú és sorsú Világiak jelentek-meg Piacentziába. Minthogy pedig ezen rendkivül való sokaság egy Templomba sem, vagy valamelly kastélyba helyt nem találhatott, a' szabad ég alatt annál nagyobb disszel 's pompával tartattak a' közönséges ülésecket egész napokig. Ekkor azután elő-hivattattak a' Görög követek, hogy a' Pápa, és egész Europának Fejedelmeihez intézett irásokat el-olvasnák. Ebben jelentvén a' Császár a' Napnyugoti Fejedelmek iránt való bizodalmát kéré, és inté őket; hogy inkább még Asiának részeiben ütköznének-meg az egész keresztyénységnek dühös ellenségével; mintsem hogy Európának gyönyörű birodalmi a' vérengző hadnak

rémitő piaczi lennének. A' kérés után pedig olly elevenen-le-rajzolá, azon nyomorúságot, végső inséget, utálatosságokat, istentelen gonoszságokat, és Sz. hellyeknek meg-gyalázásokat, mellyeket a' hitetlenek végbe vinnének; hogy tehetetlen volna ezen le-irásokra nem szánakodni, 's meg nem indúlni. Látván tehát Orbán Pápa minnyájoknak meg-indulását, és nem akarván illy kivánatos alkalmatosságot el-mellőzni, meg-felelt a' követek kérésére egy igen hathatós ékes beszéd által, mélly számtalanszor, rész szerént a' sok sóhajtások és buzgó kivánságok, rész szerént pedig a' hitetlenek iránt való gyülölségnek, és a' leg-nemesebb harczolás kivánságnak fel-fedezése és ki-nyilatkoztatása által, félbe-szakasztatott. Mindazonáltal ezen nagy dolognak tökélletes végét nem szakasztotta. Mert azon Fejedelmek közül, kik most Piacentziába öszve-jöttek egy sem találtatott olly hadi-tudománnyal, és tapasztalással biró; a' kinek tellyes bizodalommal az egész nagy seregnek vezérlését, és független hatalomnal való Kormányozását által-adhatta vólna. A' Magyarok Királyának rész-vételéről, a' kit Ő nem csak személlyessen ésmért, hanem a' kire a' seregeknek Országán való által-költözések miatt-is tekénteni kelletett, Ennek mondám rész-vételéről még bizonyosan nem tudósitatott; azutána pedig mint született Franczia jól tudta, hogy Franczia Országban leg-inkább találtatnának minden nagy és Vitéz tettekre alkalmatos férfiak; gondolván pedig hogy egy kevés időre való halasztás nem csak nyughatatlansággá változtatná e' nagy buzgóságot, hanem még inkább továbbra terjesztendi azt; arra való nézve általjában (Generaliter) azt rendelé: hogy

a' Szent Föld a' keresztényeknek köz-meg-egyezések által meg-szabaditasson az Őtet nyomorgató Tyrannusok igájától, hanem az arra való szükséges rendszabások a' leg-közelébb Gyülekezetbe, (mellyet ugyan még ezen esztendőben Clermontra rendelend) tökélletesen meg-határozandók lennének. Addig tehát minnyájoktól esküvéssel erősitett igéreteket vett, mellyek által e' nagy dolognak végre hajtására kötelezték magokat, mihelyest arra öszve-hivattatnának. —

Azomban el-hiresztelték a' Görög Követek, és Magyar Püspökök Lászlónak készséges ajánlását; és ez nem csak a' Pápa, hanem Spanyol, Franczia, Német Ország, és Britannia; Lotharingia és Burgundiából-is öszve-gyült Nagyok és Fejedelmektől örömmel fogadtatott-el. Már-is minnyájan ohajtván illy Szent, istenfélő, és sok hadi-tapasztalásokkal ékes Fejedelmet Vezéreknek, azonnal Követeket küldöttek hozzája; hogy minnyájoknak kivánságokat ki-jelentvén Töle nyilvánságos igéreteket vennének. Ugyan-is éppen Husvét előtt érkeztek Bodrogra, a' hová Jubilate Vasárnapra az Országnak Püspökjeit, és Magnásait egybe-gyüjtötte László, hogy az Országból való el-távozását helybe-hagynák (Thurot. loc. cit. cap. 59.) Az alatt pedig az eddig történt nagy készületekről; és az Ő érzéseikről bővebb tudósitást venni kivánkozott a' Követektől.

Mind ezekről pedig senki bővebb tudósitást nem adhatott mint Bruno a' Szegniai Püspök, a' kit egy régi Traditio a' Pápa követjének nevez. Ez elő-adja

László val tartott beszélgetését-is, és hitelesnek tetszéne, ha igaz az, hogy minden századokban olly férfiak valának, kik éppen azért külömböztettek másoktól, mivel az Ő külső lételeket a' közönséges Vélekedések, és akkorában uralkodó elől-itéletekhez alkalmaztatni tudták; belsőképen pedig az Istent tiszta lélekkel imádták. Illy nagy lelkű férfiak közé Brunót, és László t-is számlálni lehetne; a' ki-is kérdezvén a' Püspöktől, mit itélne ezen Szent háborúról, nem ugyan a' Sz. földnek meg-hóditására való nézve, hanem az Ő érdemére nézve? egyedűl Brunónak jóva-hagyása után határozta magát arra: hogy Ő maga személyesen fel-válalja a' keresztes Vitézeknek vezérlését.

Azt magá önként meg-valotta a' Püspök; hogy áma Piacentziábá öszve-sereglett Püspökök, és Nagyok közt találtattak ollyanok-is, kik Amienus Pétert mint a' Pápa Ügyészét, vagy valamelly bolondoskodó Phantastát tekéntettek; és az egész háborút nem másnak, hanem a' Pápa alatomos mesterkedésének lenni mondották, melly által Ő a' Napnyugotban lévő vissza-vonásoknak véget vetni, a' Fejedelmeket erőtlenekké tenni, a' Görög Birodalmat meghóditani, és fő Világi hatalmát még Asiábá-is kiterjesztetni kivánná: de az illy emberekről igen helyesen azt lehetne mondani Sz. Pállal: hogy a' testi ember nem érti a' lelki dolgokat. Azt-is ki-jelentette, hogy azon idea, melly most a' Szent hadak által világosabban ki-nyilatkoztatik, már régtől fogva meg-gondoltatott, és már Nagy Károly Császár, II-dik Sylvester, és VII-dik Gergely Pápáktól sürget-

tetett. Sőtt egybe-hasonlitván Amienus Pétert Moyses, Jeremiás, Constantinus és Nagy Károly Császárokkal meg-mutatá; hogy minnyájan egy fő czélra törekedtek, midőn az Ő különös czéljaiknak végre-hajtására olly hathatósan iparkodtak.

A' meg-világositatott, vagy nagy hitű emberek szándékai épen ollyanok mint szavaik; ezekkel ugyan meg-határozott valamit fejeznek-ki, de azon lélek, mellyel el-telnek, határozatlan végbetetlen dolgokat jelent-ki annak, a' ki meg-foghatja azt. Az Ő czéljaik határozott, jelen lévő, és mulandó dolgokra tárgyalnak, de a' ki méllyebb bé-látással bir, az az örökké való, és változhatatlan dolgokra való törekedést által-látni fogja. Én ugyan a' Sz. háborúknak képzeletében Jerusalem és Konstantinápoly meg-szabaditására, a' Szent földnek el-nyerésére, a' Pápa birodalmának ki-terjesztésére éppen nem figyelmezek; mind ezekbe csak ama fő czélt látom, a' mellyre a' Zsidóknak Egyptomból való távozások, a' Próféták jővendőlései; Nagy Sándornak a' Görögök pallérozását az egész világra való ki-terjesztő kivánságának czélja; Constantinus Császárnak a' pogányság ki irtásában való törekedése; Atillának a' Rómaiak vétkeit büntető Ostora; a' Birodalmat, és Anyaszentegyházat szorosabban egymással egybe-kötni való kivánsága Nagy Károlynak az Örökké-valótól intéztetett, igazgattatott. Szóval minden, akár melly külömböző határozástól származott-is, csak ugyan úgy vólt az Ő titkos czéljára nézve el-rendelve, hogy a' Világnak kormányozása lassan az Isteni fő kormányozáshoz alkalmaztásson." —

Már most némelly különös dolgokra forditotta beszédjét, és minekutána mint az Anyaszentegyház-nak, mint a' Világi Birodalmaknak állapotját le-festette vólna, világosan meg-mutatta, hogy, ha minden az Ő akkori egymással ellenkező állapotjában meg-maradna, a' Császári Méltóságnak tekéntete a' Vasal-lusok nyakassága, és kincseiknek szaporodása, és a' Pápa hatalmának továbbra való terjedése miatt min-denkor alábbra szálni, hogy a' frigyesek közt való eggyességek el-bomlani, szüntelen való háborúkban foglalatoskodni; a' Pápa a' Püspöki hatalomnak ere-jét semmivé tenni végre a' sok háboruságok miatt el-gyenyült Fejedelmeket meg-hóditani, és lassan a' közönségesen uralkodó Tyrannismus el-terjedni fog-na. Meg-mutatta tovább; hogy az illy szüntelenül tartó nyughatatlanságok közt a' Klastromokból minden Szentségnek és szoros pontosságnak; a' Clerustól minden ajtatosságnak; és tudománynak; a' polgári társaságból minden igazság szeretetnek; az Anya-szentegyházból minden tiszta erkölcsnek el-távozni; az emberi elme' leg-szebb tehetségeinek vagy el-múlni vagy még csirájában el-fojtatni; a' vadságnak és ke-gyetlenségeknek ismét vissza-térni, és a' csak most bimbózni kezdő szelid erkölesnek egészlen el-veszni, és semmivé lennie kelletik. Meg-emlitette azt-is, hogy valahányszor illy állapotra jutni látszatott a' Világ: mind annyiszor olly férfiakat küldött légyen az Isten, kik az emberek ügyeit, és dolgait más inté-zetre hozták, 's mintegy egyszerre el-változtatták; és számtalan, de el-kerülhetetlen nyomoruságok közt, ujjább és jobb rendeléseket bé-hoztak; hogy ezek u-gyan, már mint tébolyodott képzelödök ki-csúfoltat-

tak már mint képmutató álnokok szidalmaztattak; már mint nagyra vágyó, és a' köz csendességet elbontó nyughatatlanok üldöztettek: mindazonáltal a' józanon gondolkodó, és az erkölcsöt, és valódi boldogságot szivből óhajtó emberektől mindenkor az Isten embereinek el-esmértettek, mint szentek tiszteltettek, és az Ő nagy czéljainak előbb-mozditására, és végre-hajtására, tellyes tehetséggel és bizodalommal segitettek.

Épen hasonló sorsa vagyon — monda tovább — mostan Amienus Péternek. Ámbár a' Pápa átok alá vetné-is őtet, a' Franczia Király mint valamelly nyughatatlan lázitót meg-égetetné, vagy a' Német Császár mint Egyházi kincsét a' leg-többet igérőnek el-adatná; és mind azon semmi hitű emberek mint valamelly bolondot ki-csufólják: én mindazonáltal őtet tisztelem, azon dolgot, mellyet hirdet Isteni munkának el-esmérem, és azon változásokat, mellyekre immár alkalmatos a' Világ, helybe-hagyom. Akár szerencsés akár pedig szerencsétlen vége légyen-is e' háborúnak; de az abból származandó következések bővséges tanúságokat szülnek a' jövendő századokra.

Ha az első próba szerencsés lészen, tudom még továbbra-is majd folytattatik a' háború, mert a' prédáknak kivánsága, és reménye mindenkor kecsegtetve többeknek nyereségével biztatni fogja a' fösvényeket. Ellenben ha szerencsétlenűl üt-ki az első igyekezet: akkor az ajtatosabbak vétkeknek tulajdonitván bal eseteket ujjolag való próbák és törekedé-

sek által annak piszkát le-törleni, a' gonoszak és fösvények pedig kár vallásokat, kétszerezett nyereséggel helyre-pótolni akarni fogják. Valóban minden téendő próba helyben hagyni meg-erősiteni és szaporitani fogja az ajtatosaknak hitét, Isten iránt való buzgóságokat és szereteteket; az Anyaszentegyházat számos nyughatatlan sőtt feslett életű Papoktól és Szerzetesektől tisztitani, az Országokat pedig sok gonosztévőknek terhétől, és az azok miatt történt rettenetes mint testi, mint erkölcsi károktól megszabaditani. Az ajtatosság és buzgóság; a' restség és fösvénység számtalan Herczegeket, Grófokat, Nemeseket, és egyebeket a' Napkeleti Tartományokban viselendő vitéz tettekre fog biztatni, a' kik tudom rész szerént ama sírontúl nyerendő jutalomért, rész szerént a' mulandó kincseknek és prédáknak kedvéért jószágaikat, és birtokaikat el-adandják. Az elsők tovább élvén mint sem gondolták vólna, a' gonoszok és fösvények pedig reményekben meg-csalatatván; és minnjáján a' nyomoruságok és szükségtől nyomatatván az Ő vevőiknek, a' Császárnak t. i., a' Királyoknak, és Püspököknek egy csekély zsoldért fognak szolgálni, kiket az előtt fel-fuvalkodott kevélységekben gyakorta igazságos 's törvényes birtokaikban háborgatni, és vakmerően meg-támadni bátorkodtak. Igy már meg-menekedvén mint a' Császár mint a' Királyok sok hatalmas Vasallusoknak nyughatatlankodásoktól hathatósabban ellent-álhatnak a' Pápa történhető erőszakoskodásainak; a' Pápa pedig nem bátorkodván a' hatalmasabbá lett Püspökök ellen kikelni, azokkal tehát eggyesülvén épen annyi tekéntetet és hatalmat nyerend, a' mennyi szükséges lészen

az Anyaszentegyház fügyetlenségének, és jussainak fenn-tartatására és olly Fejedelmek ellen, kik valamint a' Sceptrum és koronával: úgy hasonlóképen az Infulákkal, és Püspök-pálczákkal tetszésekre bánni és játszani akarnának, való védelmezésére. Valamint mostanában az Anyaszentegyház, és a' Birodalom közt való egyenetlenségek az Ő viszontagos károkra szolgálnak úgy azután az eggyességre való nemesebb törekedés ama fő czélhoz inkább és inkább vezetendi. Számosabb seregeknek szükséges létte, és a' keresztényeknek a' hitetleneknek Országaiban való szivre ható rab-sorsoknak tekéntete az emberiségnek érzését fel-ébreszti, először tehát Isten előtt érdem, azután emberséges erkölcs, végre szükség lészen; hogy Napnyugotban meg-szünvén a' rabságnak, és szolgai sorsnak szokása ugyan azon Istentől teremtett emberek, ugyan azon Anyaszentegyháznak lelki gyermekei mint testvérek, és az Istennek e' földön lévő leg-nemesebb teremtményei tekéntessenek, kormányoztassanak, és szerettessenek. Az illy módon meg-szaporodott szabadoknak sokasága a' Nagyoknak kegyetlenségeit mérsékelni, már valamelly Tyrannus ellen azokat védelmezni, már pedig a' jó Fejedelemnek authoritását és hatalmát a' nyughatatlan Nemesség előtt fenn-tartani fogja. Sőtt ezen szabadosoknak szaporodása Népesiteni fogja a' Városokat, a' rendtartásokat jobb karba hozni, a' szorgalmatosságot, és munkásságot, előbbre-mozditani, a' kereskedést virágoztatni, szóval: az emberi boldogságot tökélletesiteni fogja."

„A' fösvénység és tulajdon haszon-keresés a' Szent hadaknak alkalmatosságával — mert én mintegy bizonyos vagyok arról; hogy sok, és tartós háborúk lésznek — majd nem annyi frigyesek lésznek, mint a' mennyi keresztények vagynak. Már a' Piacentziai gyülekezetbe a' közönséges rendű emberek közt többnyire csak kereskedőket láttam. Egyedül ezek, és ő általok minden szabadosak általjában szólván a' Sz. hadaknak alkalmatosságával igen sokat nyerhetnek akár a' Sz. föld meg-hóditassék, akár pedig azon fáradozások közben a' Napnyugoti Nagyoknak boldogságok meg-hanyatlana-is. Mert a' hit, és ajtatosság egy részről uj szükségeket szülni fognak, a' mellyektől nyomatatván és uj találmányokra és tudományokra vezetetvén lassan lassan a' régi erkölcsösséget, és mesterségeket ékesebb állapotra hozzák; más felől mélyebb bé-látást, nagyobbra terjedő tudományokat, nemesebb érzéseket, és szelidebb érzekenységet szereznek, és ezeknek hathatós terjedése által ama örök Istennek tiszta lélekkel és igazsággal való imádására gerjedni fognak."

„Mindazonáltal azt sem titkolhatom, és tagadhatom Felséged előtt; hogy számtalan igazságtalanságok, vétkek, és gonoszságokkal meg-fertöztetik a' Sz. had, hogy annak Vitézei a' feslettségnek újnál ujjabb mesterségeit meg-tanúlni, és eddig esméretlen vólt gonoszságokba el merűlni fognak: de akár melly nagyra vessük-is ezeknek számát: még sem lésznek annyi gonoszságok mint eddig vóltak: az emlitett jó erkölcsök pedig és hasznok mindenkor fenn-maradván számos jókat szülni fognak. Ha tehát mind ezeket jól

meg-fontoljuk és az abból származandó leg-távolabb lévő következéseket meg-gondoljuk, valjon nem igyekeznek-e' ezek az igazságtalanság, meg-rögzött gonoszság, erőszakoskodás, el-nyomattatás és egyenetlen vissza-vonásoknak el-rontására, mellyeknek terhes bilincsei alatt az Anyaszentegyház és Birodalom; a' hit, és szeretet, az erkölcs és ajtatosság; a' törvényesség és köz eggyesség mind eddig nyomorógva sóhajtoztak? Valjon nem arra czéloznak-e' ezek, hogy uj rendtartásokat bé-hozván az Anyaszentegyház, és a' Birodalom közt való vissza-vonásoknak véget vessenek, és a' polgári társaságnak uj boldogságot hozzanak?"

„Valóban mondhatom Felségednek — igy végzé beszédjét Bruno — hogy azon férfiú, a' kinek az Isten e' nagy munkának végre-hajtását immár lélekben kinyilatkoztatta, nem kíván bővebb tudósítást, sem isteni választásának nyilvánosabb jeleit, olly nagy Vitézet pedig, ki e' nagy munkának tárgyát igazán meg-fontolván, örömmel ajánlja tehetségeit, méltán mint lelkének titkos meg-győzedése, mint az Anyaszentegyháznak fő Pásztora boldogulásáról bizonyossá teheté."

László tehát meg-gondolván mindeneket, a' Püspököknek és Magnásoknak jóva-hagyása után Jubilate Vasárnapján esküvéssel igéré a' Pápa követjeinek; hogy a' Sz. földre menendő sereget személyesen vezérleni, szoros rendbe meg-tartani fog, és hogy minden tehetséggel és az emberiségnek kimélléséval harczolandó lészen; (Pray Diss. de S,

Ladisl. p. 18. Item: Katona l. cit. p. 675.) Örömmel kiáltának a' követek Ament de a' Véghetetlen Istennek nem tetszett hiv szolgájának esküvését el-fogadni, és annak bé-tellyesitését el-várni.

X.

Minekutána a' Sz. Seregnek fő-vezérlését magára válalta László meg-emlékezett Konrádnak a' Morva Országi Herczegnek vitézségéről, és azért hogy Ő-is részt vehetne a' dicsőségnek borostyányaiban, szives ajánlások mellett a' Sz. hadnak követésére invitálta. Örömmel fogadta ez érdemes Bátyjának ajánlásait, és azonnal minden készületeket el-rendelni igyekezett. Azomban minekelőtte seregeit egybe-güjthette vólna, ellene támadott Szvatoplug Öccse, és nem csak az Országot el-foglalta; hanem még a' fő Várasból-is ki-üzte bátyját. Már tehát Lászlóhoz futott Konrád, hogy pártfogását ki-nyerhesse; a' ki-is azonnal Morvának határain parancsolatot adott ki, hogy a' hadakozásra minnyájan készek lennének. És hogy igazságtalanúl el-üzött Öccsének ügyét annál könnyebben és hamarább el-végezhesse: önnön maga akarta a' Seregeket vezérleni (Thurot. l. cit. c. 59.) arra való nézve Nyitrára sietett, de itt hirtelen meg-változott egészsége közel-lévő halálának hirét hozta.

Tapasztalván tehát, hogy naponként jobban fogynának erei nem kételkedett immár rövid idő múl-

va léendő el-oszlatásáról. Azonnal tehát egybe-güjtötte az Országnak Rendjeit, és Marcellus Prépostot Péter Gróffal Lengyel Országba küldé: hogy Kálmán fiát sietve vissza-hivnák. El-is érkezett az ifiú Kálmán, és Atyjának áldását vévén látá, melly nyugott szivvel válna László ez életnek mulandóságától.

László hatvan esztendőt mint ember, tizenkilenczet pedig mint érdemes Király töltött e' Világban Krisztus Urunk születése után 1095-dik Esztendőnek 29-dik Juliusba e' gyarló életből végképen eltávozván. Az ő teste még éltében többször jelentett kivánsága szerént N. Váradra vitetett, és az Ő általa épitetett fő Templomba helyheztetett, a' midőn történt: hogy egy Gróf egy Nemes Vitézzel erősen perlekedne. A' Vitéz t. i. a' szükségtől kénszeritetvén arra vetemedett: hogy a' Királytól még Atyjának ajándékba adatott ezüst poharat a' Grófnak el-adásképen kinálná. De a' Gróf azt vitatta: hogy azon pohár orozva lopattatott-el tőle. Mellyre az itélő látván tüzes indulatoskodásokat ezt monda: László tellyes éltében mindenkor szorosan követte az igazságot, légyen tehát most-is Ő a' ti birátok. Az ezüst pohár tétessék a' koporsóra, es a' ki büntetlen el-viheti azt arról, annak bizonyára igazsága vagyon. Ezzel mind a' ketten meg-elégedtek. A' Gróf tehát nagy bátran oda ment, hogy el-vegye a' poharat, de azonnal a' földre rogyott, és olly annyira meg-tántorodott, hogy többé fel-sem-is kelhetne. Akkor azután nagy tisztelettel közelitett a' Vitéz a' koporsóhoz, és könnyen minden baja nélkül el-vivén tulajdonát dicséré

az Istent, ki csudálatos az Ő Szentjeiben, és ki illy csudákkal nemesiti és erősiti hiv Népének ájtatos hitét.

Azomban kilenczvenhat esztendők múlva azt kivánta III-dik Bela, hogy László a' Szenteknek rendjébe helyheztetvén mindenütt közönséges tisztelettel tiszteltetnék. Arra való nézve el-küldé III-dik Coelestinus Pápa Gergely Cardinálist de Crescentino egynehány Theologusokkal, hogy Lásznak ajtatos életét meg-visgálnák, és az Ő Szentségének bizonyságait szoros probák alá vetnék. Ezek tehát egybé-gyüjtvén számos Püspököket, Apáturokat, Nagyokat és Theologusokat leg-előbbször-is azokat halgatták-meg, a' kik Lászlónak szentül viselt élete ellen ki-fogásokat tettek. Az Ő ellenvetéseik e' következendők valának: 1-ör hogy Usurpator vólt, mivel meg-engedte; hogy Salamon a' törvényes Király a' Koronától meg-fosztattassék, és Gejza aztat birhassa; annak halála után pedig, hogy az igazságtalanúl el-ragadtatott Koronát magának tulajdonitotta. 2-or Hogy igen sok vért ontott és ontatott, nem csak a' pogány Kunok ellen viselt háborúban; hanem még Salamon ellen vólt hadakozásokban-is. Ámbár pedig azután mindenkor istenes, Szent, igazságos, és példás életet viselt-is: mindazonáltal ez nem vólna elegendő csak egy igazságtalanúl történt gyilkosságnak tökélletes helyre pótolására. 3-or Hogy talán más titkos vétkekkel fertöztetett vólt, minthogy igen nehéz vólna olly nagy hatalomnak, és számtalan kincseknek birtokában az Istennek mindenkor igaján, és tökélletesen szolgálni.

Minekutána tehát mind ezek bővebb meg-visgálások bizonyság tételek, és ellenkező argumentumok által semmivé tétettek azt kivánták a' Követek; hogy az Ő Szeretete és igazsága, az Ő alázatossága és mértékletessége, az Ő maga meg-győzése szelidsége, és békeséges tűrése; végre az Ő csudairól (mellyek ugyan senkit szentté nem tésznek, de a' Szentséget ki-nyilatkoztatják) hiteles tudositások adassanak. Erről-is mindenek meg-bizonyitattak, és esküvésekkel erősitettek úgy: hogy immár leg-kissebb kétségek sem lehetnének. (Pray l. c. p. 10.) Minekutána tehát mindenek tökélletes világosságra hozattattak, és a' Pápa mindenekről tudósitatott ki-adá a' következett esztendőben t. i. 1192-dikben azon levelet, melly által L á s z l ó t, kit már régtől fogva Szentnek esmértek a' Magyarok, az egész Keresztény Anyaszentegyházban Szentnek, és nyilvánságos köz tiszteletre méltónak hirdette.

III.

A'

TÚDÓS KÁLMÁN

KILENCZEDIK

MAGYAR KIRÁLY.

I.

Kálmán sokkal érzékenyebb vólt, mintsem hogy káros meg-győzöttetéséről el-felejtkezhetne; és maga Fehérváron végbe vitt Koronázásának pompája sem üzhette-ki elméjéből ama Orosz Országból történt el-futásának gyászos képét. Mind addig tehát szomorú, mindenkor gondolkodó, és minden iránt érzéketlen vólt; méglen olly alkalmatossága nem találtatott, mellyben nem csak a' Thrónus örökösének, hanem arra érdemesnek-is mutathatta magát, mivel azt a' Vitézségnek borostyányaival ékesithette. Már az előttis sokszor fájdalmasan viselte, midőn a' fegyveres játékoktól el-vonatatván a' könyvekben és tudományokban talált nemesebb mulatozási miatt rész szerént méltán, rész szerént pedig mintegy csufolódva Könyves Kálmánnak neveztetne. (Thur. Part. II. c. 62). —

Történt azomban, hogy alig terjedett Sz. László Király halálának hire Horváth Országba, azonnal Zvonimirnak távól való Rokona Péter, Almos ellen a' pártütésnek tüzét fel-lobbantotta. Ez tehát minthogy a' csendes ajtatosságot és a' vadászatott inkább kedvelte, mintsem a' háborúknak csörgéseit; azonnal által engedte az ujonnan választott Királynak Országát, mivel nem reménylette azt, hogy illy bá-

tor, hatalmas, és Vitéz ellenségével szerentsésen meg-ütközhessen. Örömmel fogadta Kálmán Almosnak ajánlását, mivel igy a' minapi futásának mocskát vitéz tettei által helyre-pótolhatta. Annak okáért leg-nagyobb sietséggel a' Dráva és Száva közt fekvö Tartományban katonákat szedetett öszve, és a' pártosok ellen, a' kik a' Modrus hegyén helyheztetett Táborokban reája várakoztak, személlyesen vezette. Itt ugyan meg-nem ütközött vélek, hanem táborozó helyekből el-üzvén Gnosdanszko mellett való ütközetre kénszerítette őket, és pedig olly szerencsésen: hogy nem csak éltével fizetne Péter vakmerőségéért, hanem az egész pártos sereg-is tökélletesen meg-győzetetne, és Nékie mint győzedelmes Királyoknak kegyelmezésért esedezni kéntelenitetne.

Ezen szerencsétől bátoritatván Atyjától el-kezdett nagy munkának folytatását fel-válalta. Minthogy t. i. a' Görög Császárok Rácz Országnak tengeri részeit épen meg-nem tarthatták hatalmokban, az Apúliabéli Normannusok pedig szüntelenül ostromolnák: annak okáért által engedé Elek Császár bizonyos csekély sommáért ennek birtokát a' Venetziai Herczegnek Vitale Phaledrónak. Mindazonáltal a' Venetzianusok sem tarthatták-meg ezen Országot a' Normannusoknak gyakori ostromlási miatt. Most pedig épen ollyankor támadtak ismét ellenek, a' midőn sem a' Görög Császár, sem pedig a' Venetziánusoktól segedelmet nem nyerhettek. Kálmán tehát oda vezette seregeit, és meg-győzvén a' Normannusokat, el-foglalá Blandonát egynehány más tengeri Vá-

rasokkal együtt, és pártfogását ajánlá hogy ha őtet fő Uroknak el-esmérnék. Hogy pedig mind ezeknek birtokát meg-tarthatná, és a' Dalmatziai Királyi titulust-is bátorságosabban viselhetné követeket küldött a' Venetziai Herczeghez, kik által az igen nyughatatlankodó Normannusok ellen való Frigyességre invitálta. Azonnal szivesen hajólt a' Herczeg Kálmán kivánságaira, sőtt el-küldött egy Flottát-is mellyen Kálmán némelly seregeit Apuliába küldötte; kik is mindjárt első ütközetekbe el-foglalták Brindizi, és Monopoli nevű Várasokat; és minekutána három holnapokig Apuliának részeit mindenféle képen pusztitották vólna, arra kénszeritették a' Herczeget; hogy a' Tengeren minden további ellenségeskedésekről le-mondana. Most tehát gazdag prédákkal rakott, és szép dicsőséggel fényes seregeit vissza-hivta Kálmán; az el-foglalt Várasokat pedig egy Magyar Kapitánynak vezérlése alatt léendő Venetziánusokkal őriztette; de ezek nem sokára a' Pisánusoktól ki-üzetetvén vissza-térni kéntelenitettek. (Andr. Dandul. Chron. Venet. ap. Murator. Script. Ital. Tom. 12. Item. Thurot. l. cit.)

Méglen Kálmán eképen intézné dolgait, az alatt a' Clermonti Gyülekezetbe szorgalmatosan tanácskoztak a' Sz. hadnak intézetjeiről, és azokat meg-is határozták. Fájlalták ugyan a' buzgó vitézek Lászlónak halálát, kinek bölcs intézetje dicső győzedelmekre vezérlette vólna őket; mindazonáltal még-is azzal vigasztalták magokat, hogy Kálmán tisztelettel viseltetvén el-hunyt Atyjához annak fogadását végre-hajtani, és a' seregeknek vezérlését fel-válalni

fogja. Orbán Pápa ugyan már jól esmérvén Kálmánnak a' tudományok iránt való hajlandóságát most sem invitálta Ötet a' részvételre: de az eggyesült Fejedelmek látván, és meg-fontolván nagy czéljokat épen nem kételkedtek hozzája utasitandó fényes követségeknek szerencsés intézetjéről, a' melly t. i. minnyájoknak nevében tisztelvén őtet majdan a' Sz. keresztel ékesitendi ruháját. Ezek ugyan Hachei Gottfriddal el-jővén, Pannoniába találták Kálmánt: mindazonáltal az Ö nemes maga viselete mellet a' minden ki-telhető tisztelet tételek közben-is tapasztaltak, kevés reménnyel biztatta ajánlásaiknak szerencsés ki-menetele felől. (Thurot. l. cit. c. 60.) Egy régi Traditzió szerént Robert egy Lotharingiai Apátur illy formán emlitetik szóllani Kálmán Királlyal.

Az Isten akarja *) hogy én szóljak Felségedhez, és a' mit én mondandok nem egyébb: hanem csak sok ezer választott emberek szavainak követő hangja, kiknek a' hitnek és szeretetnek Lelke e' szavakat nyelvekre adta, és sziveikbe iktatta; hogy az Isten akarja. Már az Anyaszentegyháznak fő Pásztora Napkeletnek boldogságát meg-határozta, már a' jel ki-adatott, több mint öt száz ezer hivek már keszen várakoznak, hogy az illy sokáig szenvedett keresztények gyalázatját a' pogányoknak vérével lemoshassák; és ezen Istentől választott seregek mi

---

*) Ezen szavak hadi jelül (Losung) tétettek a' Clermonti Gyülekezetben.

általunk választják Felségedet az Ő leg-főbb és leg-bölcsebb vezéreknek. Felségedben nem csak Atyjától nyert Birodalmainak, hanem erkölcseinek-is örökösét, és esküvéssel igért fogadásának bé-tellyesitőjét tiszteljük. Esmérjük mi Felségednek Isten iránt való ajtatosságát; az emberiségnek nemes érzékenységét; Vitézi tettekkel fényes bátorságát, és messze ki-terjedő Országainak hatalmát. Egyedül Felségedben a' dicsőség és igaz ajtatosságnak örökösében vagyon minnyájunknak tántoritathatlan reménysége!"

„De ha még más inditó okokat kiván Felséged, halgassa e' következendőket: Ama méltán mondatott Sz. föld, mivel az Isten fiának születése által meg-szenteltetett; azon hegy, a' mellyen az emberi nemzet váltságának véghetetlen árát le-fizette; azon Sír, a' mellybe a' halálnak és pokolnak hatalmat el-temette; azon hegy, a' mellyről Atyjának Országába, hogy nékünk utat nyisson, hatalomnal a' dicsőséggel visszatért; azon helyek, a' mellyekben az Istennek emlékeztető jeleit találhatni ezek mondám azoknak büntető meg-szégyenitésére, kik Ő benne hisznek, és kik az Ő érdemei által nyerendő dicsőségének, társai lenni reménylenek, még most-is mind annak rémitő piaczai, a' mi csak a' vadságban kegyetlen; a' fajtalanságban utálatos, és az istentelenségben leg-gyalázatosabb lehet. Minden Sz. hely meg-fertőztetik, minden Krisztusnak hive az Isteni hasonlatosságnak meg-csúfolására használtatik. Sem az időre vagy korra, sem a' Papi rendre, sem pedig a' Nemre leg-kisebb tekéntet nincsen. Magokban még a' Templomokban-is minden válogatás nélkül Öregek ifiak, és

botra dőlt Vének, Papok, Püspökök és Diaconusok a' leg-nagyobb kegyetlenséggel öletetnek-meg; és az oltárok mellett kénszeritetnek a' Szüzek és Özvegyek vagy a' leg-utálatosabb fajtalanságokra hajolni, vagy a' keserü halálnak gyászos áldozativá lenni. Szóval: mindenütt találós a' kegyetlenség ragadazó kivánságainak, és fösvényységének elégtételére; találos a' fajtalanság az erkölcsnek meg-gyalázására; bátor a' hitetlenség az ő dühösségének ki-töltésére, és mind annak a' mi istenes e' földről való el-törlésére. Illy állapotba vóltak mindenek ottan már 10 esztendök előtt, midőn önnönmagam szemeimmel szivet epesztő de sikeretlen fájdalom közt ezeknek bizonysága voltam; illyen most-is, és illy siralmas lészen tovább-ra-is, ha csak a' nagy irgalmasságú Isten mennél előbb meg-nem rontja Mohamed szilaj követőinek rettenetes hatalmát; és annak büntető napját el-nem hozta vólna."

„De meg-akar indulni, és meg-akarja Sionnak irgalmasságát mutatni, mert el-jött az Ő irgalmasságának órája, és a' vissza pótolásnak napja el-érkezett. Az Úr (mível Övé a' bosszúállás) meg akar jelenni Napkeletben, és el-rontani akarja azokat, kik ottan az Ő örökségét meg-támadták, az Ő Templomát meg-fertöztették, Jerusalemet el-pusztitották, az Ő szolgáinak testeit az égi madaraknak, és az Ő Szenteinek húsát a' föld ragadozó állatjainak eledelül oda-hányták! ki-akarja önteni az Ő haragjának bosszúját a' pogányokra és azon Tartományokra, mellyek az Ő Sz. Fiának áldott nevét segitségül nem hívják; és

hétszer vissza-méri az Ő keblekbe ama gyalázatot, mellyel az Ő kenetjeit illették!"

„Az Ő lelkétől fel-gyulladt számos népek, kik eddig sirva gondolkodtak Sionról, esküvéssel fogadták, hogy mind addig vissza nem térnek hazájokba, sem nyugodni, sem pihenni nem fognak: méglen a' Sz. Várost meg-nem hóditván az Ő Sz. Templomában lábainak zsámolya mellett nem imádják Őtet. Fogadást tettek a' Szentek Gyülekezetében, és ezeket mondották: Ha rólad Sz. Város el-felejtkezünk, menjen a' mi jobb kezünk-is felejdékenységbe; száradjon-el a' mi nyelvünk, hogyha rólad nem emlékezünk, ha Jerusalem a' mi fő örömünk, és egy vigasságunk nem lészen! És ezen Sz. Vitézek arra invitálják Felségedet, hogy vezérekké lévén vélek együtt győzedelmeskedjen; hogy igy innét bátran és szabadon hirdetessék az Úr neve S i o n b a, és S a l e m b e vér ontás és könyhullajtások nélkül zenghessék az Ő dicséretét, a' midőn öszve jönnek a' Népek az Ő imádására, és meg-jelennek a' Fejedelmek az Ő szolgálatjára."

„Áldott légyen az Úr a' Királyok Királya, ki az Ő dicsőségének paizsát Felségednek adta, ki karjait a' harczolásra, és ujjait a' viaskodásra tanitotta, és ki szivében iktatta Szent Fiának ezen szavait: a' k i n e m v i s e l i a z ő k e r e s z t j é t, é s n e m k ö v e t e n g e m e t, n e m é r d e m e s r e á m. De én tudom; hogy Felséged el-fogadja keresztjét, mert az Isten akarja." —

Csendes figyelemmel halgatta mind eddig Kálmán Robertnek buzgó beszédjét, és végre csak azt felelte; hogy mindeneket jól meg-fontolni, és úgy meg-határozását ki-jelenteni fogja. Addig tehát meg-parancsolá egy Udvari Tisztjének, hogy a' Követeket hét napokig a' tiszteletnek minden jeleivel fogadván az Országnak némely részeiben úgy mint a' Sz. hegyen lévő fő Apáturságba, a' bakonyi erdőkbe, és a' Pécsvárdi Apáturságba mulatatná; azután pedig azon részekre-is, a' hol a' sok akasztófák fenn-állanának, vezetvén Országában lehető, és lévő sok rendetlenségekre figyelmetessé tenné. Minekutána pedig ezen utazásból vissza-térték magához hivatta ismét Kálmán a' Követeket, és következendő felelettel vissza bocsátotta:

„Az Isten akarja; — úgy szólla egy Traditziónak bizonysága szerént — hogy kiki hív légyen; és szorgalmatosan azon állapotban, a' mellybe az maga tulajdon és mások boldogságára Őtet helyheztetni méltóztatott el-járjon. Mert ugyan azon Istennek lelke, a' mellytől Clermontban öszve-gyült Vitézek lelkesítettek azt parancsolta Sz. Pál Apostol által: hogy kiki azon állapotban a' mellyre az Istentől hivattatott, álhatatosan munkálódjon; és ugyan azon Istennek Fia, ki azt, a' ki az Ő keresztjét nem viseli méltatlan követőjének mondja, azt-is mondotta: hogyha valaki azt mondja néktek; ime itt vagyon a' Krisztus, vagy ott vagyon, ne hidjétek. Sőtt méltán mondhatom akoknak, kik azt vitatják, hogy Jerusalembe kellene imádni az Istent; hogy már itt vagyon azon idő, a'

mellyben sem ezen a' hegyen, sem pedig Jerusalembe nem fogjátok imádni az Atyát. Az Isten tiszta lélek és a' kik imádják, lélekben és igazságban imádják Őtet."

„A' ti követségteknek tárgya, és mi köztünk tapasztaltatott példás erkölcsös életek bizonyossá tésznek istenes kereszténységtekről; nem-is fogjátok tehát balra magyarázni egyenes lelkű vallástételemet, hogy én az én boldogúlt Atyámnak halálától fogva mindenkor azért esedezem az Istennek, hogy nem a' Napkeletnek kincseit, az ő, vagy én ellenségeimnek lelkeit adja nékem; hanem kérek tőle bölcseséget, hogy tudván a' jót külömböztetni a' gonosztól reám bizott Népét meg-itélni, és valamint az én Atyám igaz szivvel, lélekben és igazságban Őtet imádni, és parancsolatjainak ösvényén járni tudjak. Én pedig azt gondolom hogy meg-halgatta az Űr alázatos imádságomat, mivel által-látnom engedi, hogy: a' meddig az én Országomban a' Rablásoknak ki-irtásában fáradoznom, büntetéseket szabnom, és akasztófákat csináltatnom kelletik: addig nem-is gondolkodhatok arról, hogy a' Sz. keresztnek dicsőségéért messze tartományokba győzedelmeskedjek. Még igen sokan vagynak oly gonoszok Országomba, kik a' 10. parancsolatok, és az Evangeliom ellen többet vétenek, mintsem a' Törökök a' kövek és Oltárok ellen véteni szoktak. Mindeneket ugyan véghez nem vihetek, de épen azért tartozom minden tehetségemet a' mennyire telhet Országom lakosainak testi és lelki boldogulásokra forditani. Ezt úgy akarja az Isten."

Jól tudom én azt: hogy nálam nélkül-is el-nyerik a' Szent földet, mert irva vagyon: hogy az igazságtalan, álnok, hite-szegett, és utálatos tettek miatt el-vétetnek az Országok egy nemzettől, és más Nemzetnek adatatnak. Ha pedig az Istennek véghetetlen igazságú akaratjából győzedelmekednének-is a' hitetlenek: reménylem mindazonáltal, hogy Pannoniának szélein el-tünne szerencséjek. Mert a' meddig olly példás erkölcsü Püspökök Apáturok és Papok lésznek ezen Országban, a' millyeneket tapasztalhattatok; a' meddig a' törvényre és igazságra vigyáztatik, az idegenek, árvák és Özvegyek nem nyomorgattatnak, senkin erőszak nem tétetik; az ártatlanúl ki-ontatott vér meg-bosszúltatik, addig erőt nem vehetnek rajtunk a' Sz. Főldnek gyalázatos istentelen pusztitói."

„Az én Atyám Szent vólt, Ő meg-igérhette a' Sz. hadnak, vezérlését, de az Isten még sem akarta azt, és az ő halálával véget vetett fogadásának. Én pedig bünös ember vagyok, vakmerő istentelenség vólna ha hozzája hasonlitanám magamat, és a' Ti Fejedelmeitek vélem együtt méltó büntetéseket várhatnák. A' Sz. seregek tudom többnyire Pannonián fognak keresztül utazni, és szives fogadás, és erős védelem nélkül valamint másutt is szükölködni; ez az én hivatalomhoz illendő; és ezt hiven, és szivesen meg-tészem mind addig, a' meddig Országomban szokott rend-tartásokat, és istenes rendeléseket megtartják."

„Ezt tehát jelentsétek a Fejedelmeknek; sőtt azt-is: hogy azt akarom; hogy minden Sereg mihelyest Országomnak széleire érkezik azonnal meg-állapodjon, és minekelőtte bé-jöjjön, engemet érdemes követek által tudósitson el-érkezéséről, számáról, és Vezérlőiről; azután pedig, a' midőn az által menetel meg-engedtetik a' ki-mutatott utakról el-ne távozzon, és mindent, a' mi nélkül szükölködne Országomnak törvényei szerént a' lakosoktól vásároljon. Ezzel immár Titeket, és Fejedelmeiteket az Isteni gondviselésnek kegyelmébe ajánlom.

II.

El-mentek tehát a' Követek, és nem sokára megjelentette magát az úgy neveztetett semmivel bíró Valther, egy szegény de sok erkölcsökkel fényes Vitéz. Az Ő népei 15. ezer gyalogság, és 18. ezer lovaságból állottak, és többnyire Francziák voltak, Ezeket Valthernek három testvér Öccsei vezérlették. Ezeket nem csak igen szivesen fogadta Kálmán: hanem az Ő éles elméjekből és nemes nagy lelküségekből az Ő Magyarjaival való hasonlatosságot, és Vitézi tüzeket meg-esmérvén a' leg-kitetszöbb tisztelettel külömböztette. A' leg-jobb vélekedéssel, és irántok való méltó hajlandósággal fényes ajándékokkal meg-terhelve vissza-bocsátá őket seregeikhez, a' kiket az Ő népei a' leg-egyenesebb utakon Zemlin felé a' Száva folyójáig el-kisérték. Azomban alig tertek-vissza Kálmánnak Népei, és alig

ment Valther a' Száván által, azonnal vissza-tértek tizenhat Vitézei Zemlinbe a' fegyvernek vásárlásának szine alatt, és a' leg-gyalázatosabb utálatosságokat el-követték; a' mellyeken rajta érvén őket a' Magyarok nem csak minden aranyok és ezüstöktől, hanem fegyverek, és ruhájoktól-is meg-fosztották, és majdan mezitelenen vissza-utasitották Öveikhez. Látván őket a' seregek, kik Belgrád mellett táboroztak, tüsztént vissza-térni, és a' Magyarok vérével elégtételt szerezni akartak magoknak; de a' bölcs vezérek még-is azzal csillapitották-le a' seregeket, hogy adandó alkalmatossággal elégtételt igérnének. (Bernard. Thesaurar. Murator. Script. Ital. Tom, VII. p. 671.)

Nem sokára ismét azon tudósitást vette Kálmán, hogy más 40. ezer emberből álló Sereg Amienus Péternek és más négy tisztes Vitézeknek vezérlése alatt Sopronynál *) meg-jelenvén szabad 's bátorságos által-menetelt kivánna. Azon Pétertől küldetett követek közt meg-jelent Fulcard Orleani Vitéz, és egy Normandiai Apátur, a' kit a' Traditzio Fulbertus nevezete alatt emlit. Ez tehát olly lélekkel szóllott Kálmánnyal, a' mellyből ezen mély bé-látású Fejedelem nem közönséges tudományú szerzetesnek, vagy egy tüzes képzelődései után vakmerően indúló embernek itélte Fulbertust. Annak okáért el-bocsátá Kálmán Fulcárdot társaival

*) Ezen Soprony Várasa a' Historicusoknál Cypeiron nevezete alatt emlitetik.

együtt azon engedelemmel, hogy Soprony, és Székes-Fehérvár Vármegyékbe több apróbb részekre oszlathassa Péter seregeit, mindeneket szabadon kész pénzért 8. napok alatt vásárolhasson azután pedig jó renddel Pannonián keresztül mehessen. Magát Pétert személyesen látni nem kivánta ugyan, mivel mind azt, a' ki tudós, és szoros bölcsességgel nem birt; képzelödő és vakmerően tüzeskedő embernek állitotta; de az Apáturnak Udvarában meg-maradni kelletett, mert meg-akarta azt tudni mint történhessen-meg az: hogy egy bölcs férfiú a' községnek eszelősködő indulatjától el-ragadtathasson.

De még sokkal inkább élesztetett kiváncsisága (Curiositása) a' titoknak meg-fejtése után, midőn a' nyilt szivű tudós Fulbertus a' Sz. háboruknak szükséges voltát az Ő eredetekre, és hirtelen való el-terjedésekre nézve meg-magyarázta, azután pedig az Ő fő vezérét, annak Vitézeit, és a' seregnek lelkét és állapotját tökélletesen fel-fedezte. „A' régi keresztények, — igy szóllott egy Traditziónak bizonysága szerént Fulbertus — már él-tüntek e' földnek szinéről, és az Ő tanitványai hamar el-végezték azon munkát, a' mellyet azok el-kezdettek, és gondos szorgalommal lassan folytattak. Azon népek, kiknek isteni tiszteletjét a' pallérozott érzékenység fel-találta, a' tudományok szembe tünővé, és a' mesterségek csinossá tették; a' zordon éjszaknak bárdolatlan lakosaitól semmivé-tétettek; most tehát ezeknél kelletett az Evangeliom hirdetőinek, kik még magok-is többnyire kezdők voltak az Isteni tudományokban, apostoli munkájokat el-kezdeni. Az ujság

ritkán akad ellent-állásra, főképen ha vagy nem ellenkezik a' régiséggel, vagy ha épen semmi régiségre nem talál. Igy történt a' barbarusoknál-is, az uj törvények szokások és vélekedések iránt való érzékenységek lelkeknek kivánságai szerént indúlt, és ezek olly szük határok közé szorultak, és olly csekélyek voltak, valamint testi életeknek kevés szükségeit tapasztalták. Meg-élegedtek t. i. némelly látatlan Valóságoknak bizonyos számával, a' mellyektől az ő nékiek tett áldozatokért mint ebben az életben, mint pedig holtok után bizonyos jókat meg-vehetnének; és ollyanokkal, kiknek mint azon gonoszságokat, a' mellyeket el-követtek, és azon rosszakat, mellyeket el-türniek kelletett, tulajdonithatták; azokat az Isten, és az Ő Szenteiről való tanitás szinrehatóbbakká, ezeket pedig a' Lucifernek és ördögöknek le irása, hatalmasabbakká, és rettenetesebbekké tette előttek. Igy már kapván az ujságon rész szerént félelemből, rész szerént másoknak példáját követvén, vagy hatalmas Vezéreiktől kénszeritetvén épen olly lélekkel meg-keresztelkedtek, valamint az előtt a' folyók és tavakba meg-füredtek; igy jártak az Úr vacsorájához mint más ebédekhez, igy jelentek-meg a' Mise áldozatokon, mivel kevesebbet, mint sem régi áldozataikra költöttek, igy tanulták-meg a hit vallást de a' szerént nem éltek; igy imádkozták a' zsoltárokat a' mellyeket nem értettek; szóval: igy név szerént ugyan keresztények lettek, de valósággal barbarusok maradtak; és az Ő Apostolaik szentekké lettek. Már-is lassan Királyokká, és Fejedelmekké lettek a' ravaszak; a' tudosabbak Papokká, Püspökökké sött Pápákká lettek; mindazonáltal csak ugyan

minden hit, minden tudomány, és minden igaz erkölcs nélkül való pogányok és barbarusok maradtak."

„Ezen hiánosságoknak szomorú következései, és azoknak fájdalmas érzékenysége lassan a' Világról való le-mondásra birta a' gyengébbeket, és ez ismét a' Klastromi életre való hajlandóságot szülte. Tüstént találtattak ollyanok, kik nem csak annak mivoltát, s érdemét hirdetnék; pénzel, és eleséggel, azután pedig fundátiókkal segitenék: hanem találtattak ollyanok-is, kik ezen életre nagy készséggel ajánlanák magokat. Igy már plántáltatott ollyan kert, a' mellyben az ottan el-tétetett régi idők lelki-gyümölcseinek magvából a' tudományok és mesterségek ujra csiráztatnának; a' tövisek és sovány földbe hintetett Evangeliomi magok öszve-szedetnének, meg-tisztitatnának és gyümölcsössé tétetnének; ez által fel-állitatott mint egy olly társaság, a' mellyből a' Religiónak, Törvényességnek, jó rendnek és erkölcsességnek sugárai el-terjednének. Már most akár mit-is cselekedne a' Világnak lármáitól el-választott szerzetes, akár t. i. izzadsággal és fáradozással, vagy pedig a' régi bölcsek könyveinek le-irásával keresné élelmét, akár az ujjonnan érkezett tanitványokat oktatná; akár pedig nyájokat örzene mindenütt csak meg-foghatatlan és esméretlen valami gerjedezett lelkében. A' mi pedig egyben történt, ugyan azt tapasztalták a' többiek-is; és mintegy titkos indulat a' viszontagosan teendő fel-fedezésre gerjesztette Őket: mindazonáltal egy sem találhatott alkalmatos szavakat az Ő belső érzéseinek ki-fedezésére. Azomban ezt mintegy helyre-pótolták

a' mindennapi elmélkedéseknek órái; már ezekben fel-találták azon képzelt formákat, és ezeket ismét az akkori közönséges vélekedéseknek köntösébe öltöztették. Ezen képzelődések azután el-szaporodtak, sokaktól örömmel bé-fogadtattak és a' sok egymással való közlések után végre olly formát nyertek, a' mellyben azután a' Szerzetbéli — Religio és Klastromi tudomány Világosságra jöttek."

„A' Népnek választottjai, a' Fejedelmek és Nagyoknak fiai meg-tanulták mind a' kettőt, nem-is sejditvén, és mélyebben épen nem visgálván azoknak felségét, holott ezeknek, tökélletes meg-értése nélkül a' belső embernek pallérozásában törekedő hatalmakat meg-nem mutattatták. De már igy ollyan lett a' keresztények teste, a' mellybe inkább ápolgattatott mint sem gátóltatott a' gonosz lélek, sőtt ollyan lett, a' mellybe akármelly rettenetes gonoszságokat el-követni, és azután ajtatos képzelődésekbe helyre hozni lehetett. Mindazonáltal még akkor-is találtattak olly választott emberek, kik meg-nem elégedtek tarkán ki-czifrázott testekkel, hanem azt lelkeknek nemesebb pallérozására használták. Illyen vólt Beda, Damascenus János Prudentius, Odó es a' Clugniabéli Majolius, Veronabeli Ratherius, és más számtalanok, kik a' tudatlanságnak éjjelében, tudományok és erkölcseik által tündöklöttek. Három száz esztendőkig viaskodának ezek egymással az Anyaszentegyház és a' Birodalomban való elsősegért; a' győzedelemnek kétségesnek maradni kelletett, az alatt pedig az ellenkezésnek tüze továbbra terjedett, és az ellenkező felek ellenségeikkel jobban meg-es-

mérkedvén lassan annak, a' mi nélkül szükölködtek, érzésére, és kivánására jobban fel-gyulladtak. Már-is általlátták a' Napkeletiek, hogy a' puhaságnak és fesletségnek keblében el-merülvén valamelly különös változásoknak lenni kellene, hogy a' jónak előbb-mozditására szükséges hatalmokat vissza-nyerhetnék; a' Napnyugoti gonoszok-is el-esmérték, hogy az ő gonoszságaikban el-veszniek kellene, ha csak valamelly rendkivül való történet olly hathatósan ösztönöző czélt nem mutatna, a' mellyen az Ő vad indulatok meg-törődne, és semmivé tétetne. Az alatt pedig szünet nélkül vétkeztek; és a' leg-feketébb gonoszságokat bátor szivvel követték-el. Már-is a' gonoszságoknak utálatosságai annyira szaporodtak hogy a' jobbak a' Világ birája és a' bünnek bosszulója el-jövetelének szükségét sejditvén, ajtatoskodó elmélkedéseiknek képzeletjeit az Antichristus nevezete alatt hirdetnék, és az Ezeredik esztendőnek el-érkezésével a' Világnak romlását, és rettentő végét hirdetnék; a' gonoszságokba el-merült, és vég képen ki-fáradt istentelenek hitelt adván a' rettentő jövendöléseknek rendkivül való poenitentzia-tartások és ajtatos fundatziók által a' jövendő Birónak haragját csillapitani, és békiteni kezdenék; mások pedig kétségbe esvén, és igy inkább meg-általkodván sokkal szabadabban a' vétkeknek undokságába keverkeznének. De midőn az Ezredik és utána való esztendőben mindenek régi rendekben meg-maradnának, a' föld el-nem múlna, az Ég el-nem enyészne, az Itélő Biró el-nem jönne: akkor vigadának mint a' jobbulni kezdő, mint a' meg-rögzött gonosztévő istentelenek; némellyek ugyan mintegy dühösséggel vissza-térvén régi istentelensé-

gekre, és helyre-pótolni akarván el-mulasztott vétkeiket; mások pedig el-tékozlott javaikat és azoknak birtokosait rettenetesen káromolván, és el-átkozván."

„Az időknek rettentő környül-állásai által mintegy meg-gátoltatott, de már ujjonnan éledni kezdő gonosz lélek ujolag való fajtalanságokra, erőszakoskodásokra, és más istentelenségekre utat nyitott magának: mindazonáltal már ezeknek uj nemét, vagy inkább gyönyörködtetőt nem találhatott. Már maga a' szemtelenség és gonoszság az ő vitézeit, és zsoldos szolgáit el-hagyni látszatott; és ha egy Várnak, egy falunak, egy kevés földnek, vagy egy fajtalan személynek birtokáért halálos üldözések, öldöklések, és pusztitások történnének; ha mind ezekért Püspökök és Papok ki-végeztetnének, Templomok meggyújtatnának, vagy egész szerzetes Klastromok elpusztitatnának: óh! akkor csak az időknek mostohasága, az emberiségnek mint egy szunnyadozása emlitetett, és panaszoltatott! Ama hegyek és Tengerek közé szorúlt napnyugoti Tartományok lassan szűk, és elégtelenebbek lettek, mint sem hogy azoknak csekély számú mivelői ama henyélő dologtalan, egyedül csak harczoló, és emésztő sokaságot táplálhatták vólna. Már ez maga egyedül örökké tartandó harczolásokra elég okot nyujtot, és ezen harczolások-is a' leg-több vérnek el-ontása után csak igen kevés időre szüntek-meg. Ha a' rendetlenségeknek dühösségét meg-gátolni akarnák-is valamelly rendelések és törvények által: mindazonáltal vagy elegendő és annak el-intézésére szükséges bélátások nélkül szükölködtek, vagy azt

nem-is akarták, és nem-is tehették. Mindenütt csak gúnyoltattak a' törvények, és sem a' törvényes büntetésektől, sem az Excommunicatzióktól senki sem félt, mivel ezt némelly ajánlások vagy búcsújárások által magáról el-háritani; azt pedig némelly vitézeknek fegyverei által el-kerűlni, és semmivé tenni lehetett."

„Ezen köz veszélynek, gonoszságnak fesletségnek, és törvénytelenségnek idején, valjon mi munkálódhatott sikeresebben, mint sem az igen el-keseredett elevenek, és holtak birájának meg-békéltetéséért téendő harczra való invitálás? Valjon mi lehetett számos vitézeknél kivánatosabb, mint az: hogy annyi rablásoknak, gyilkolásoknak, el-nyomattatott erkölcsnek és ártatlanságnak meg-bosszúlására hivatatván az el-vesztett Menyországot ismét meg-nyerhetnék? Mi lehetett a' hatalmasok előtt gyönyörködtetőbb, mintsem azon remény, hogy az Ő dühös kivánságokat ama köz ellenségen kedvek szerént kitölthetik, és hogy Atyjokfiai, Rokoni, Baráti, és társainak ártatlanúl kiontott vérét a' hitetleneknek vérével helyre pótolhatják, és meg-bosszúlhatják? A' kik eddig csak gyilkoló pusztitók vóltak, azok most annak hallására: az Isten akarja szent Vitézek lehetnek; A' zsoldosok, kik eddig csekély bérért másoknak dühös és vért szomjuhozó indulatjainak szolgái vóltak, most már az örökké való boldogságnak örömeit el-nyerhetik; Ama nyughatatlan lelkek, kik eddig mint önnönmagok, mint felebarátiknak romlására mindenkor testeket és lelkeket szüntelenül gyötrötték, már most Napkeletben kettes hasznokat

nyerhetnek. Itten ellenségei voltak az Urnak, ott pedig a' nélkül, hogy sanyarú poenitentziát tartanának, vagy szokott mesterségeket el-hagynák, érdemes szolgái, és dicső vitézei lehetnek; itten gyakorta már a' szegénység már pedig az üldözések miatt el-rejtődniek kelletett; ottan pedig számos kincseknek birtokában bátran nyugodhatnak. Nem is olly Tartományokba sietnek a' hol a' szükség és nyomoruság uralkodik; hanem a' hol gazdag Városok, és fényes palotákban vitézségeknek bérét fel-találhatják; olly Tartományba mennek, mely tejjel és mézzel folyó föld a' kegyes természetnek kincseit könnyen és bőven osztogatja, és a' mellyben Jerusalem a' Világnak fő Városa mint a' jók, mint a' gonoszoknak a' paradicsomnak örömeit meg-szerzi."

„És mind ezen reményeknek ki jelentése, ezen nagy enthusiasmus, ezen nagy meg-induló ösztön, mellyre az eddig el-fajúlt fajtalanok és meg-rögzött gonoszok alkalmatlanoknak látszattak; ezen hirtelenül való meg-eggyesülése a' gonoszoknak a' jókkal, a' Papoknak a' világiakkal, az Öregeknek az ifiakkal azon egy csudálatos czélra való egyben-köttetése, szóval: mind ezek Amienus Péternek munkája, ki-is most Felségednek Birodalmába meg-jelent, és kit én-is mint a' Világ és emberek meg-változására választott szenvedő eszközt tisztelettel követek."

„Szenvedő eszköznek nevezem azért, mivel az Istennek lelke foglalta-el őtet. Ez él ugyan Ő benne, de Ő nem él abban, mivel nem ösméri azt, a' mi Ő benne munkálódik, és a' mi őtet emészti; és épen ez

teszi őtet azzá, a' mi, és a' minek lennie kelletik. Mert ha Ő ezen Sz. erőszakot nem csak szenvedhette, hanem azt egyszer'smind meg-ösmérhette, és szabadon maga éltére alkalmaztathatta vólna; ugy ezen különös változásoknak lelkét és intézetjét meg-esmérte vólna ugyan; de ezeket maga nem okozhatta, és nem kezdhette vólna. Az ész nem munkálodik hathatosabban mint az emberben, a' ki ámbár az Istentől lelkesitetett és el-foglaltatott, mindazonáltal mindenkor szabadon gondolkodhatik. Ott a' képzelődés csak szolgálva munkálódik, nem pedig parancsolva teremt, és az érzékenység belsőképen egyedül kedvelheti képzeletét, soha sem teheti pedig azt: hogy annak le-festésével a' Világot gyülölségre fel-lobbantsa. Egyedül csak igy lehetett ezen Istentől fel-inditatott Péter ezen Sz. Szarándokságnak hirdető Apostola, és Vezére. Ellenben hogyha Péter egyszer'smind az Isten lelkének sugallásait meg-értette, és magára alkalmaztatni tudta vólna: ugy bizonnyára vagy soha el sem hagyta vólna magányos lakását, vagy ha csak ugyan azt cselekedte vólna-is, leg-alább mint a' véle lévő, mint utána jövendő seregeinek két harmad részét a' jóknak társaságából el-üzte, és épen igy e' nagy munkának végre-hajtását semmivé tette vólna."

„Ezen Sz. hadi seregben pedig mindenféle különösségek öszve-eggyesülve találtatnak. Itt mindenféle állapotú sorsú, és nemű emberek vagynak, sőtt itten minden erkölcsök, és fesletségek, minden indulatokra való ösztönök és azoknak le-csillapitására való módok találtatnak. Csak ezen mostan itt mulatozó 40 ezerek közt több mint négy ezer szerzetesek

egész hadi öltözetekben találtatnak; és azon három ezer hadi szekereknél, mellyek mindenféle szükséges szerekkel terhelve vannak ezer Apáczák, ugyan annyi Vének, Asszonyok szép és fiatal Özvegyek, és hölgyek, és víg lelkű szüzek mulatoznak, hogy az Istenes vitézeknek mindennémű szükségekbe szolgálhassanak. Ezen nagy mindenféle külömbség szüntelen olly történeteket szűl, hogy ama felséges mennyei Jerusalemet, és a' pokol mélységéből ki-vont Sodomát egy helyre épitve lenni gondolhasak."

Halván mind ezeket Kálmán igen csudálkozék mint történhetett, hogy által-látván mindeneket a' bölcs Apátur, és tapasztalván a' sok rendetlenségeket: mindazonáltal még-is ezen seregeknek követésére ajánlhatta magát. De Fulbertus következendőképen fejtett-meg minden kétségeket;

„Mindenkor azon vóltam: hogy akármelly visgálodásaimban inkább a' rendetlenségeket mintsem a' rendességet válasszam, és mindeneket inkább az Ő lételeknek kezdetében, mintsem tökélletességében meg-visgáljam. Már-is még nevendékeskedésemben, midőn Tanítómnak parancsolatja szerént az elmélkedésnek óráiban az Udvezitőnek kinszenvedését és halálát ajtatosan meg-gondolnom kellene, nyughatatlan vólt elmém; leg-nagyobb örömmel és meg-elégedéssel mulatozott a' Világnak semmiből való ki-hozásán; a' Viz-özönnek, a' tiszta és tisztátalan állatoknak Noe barkájában való eggyességének a' Babyloniai Toronynak épitésének történt nyelvek zavarodásának, Jerusalem Várasa pusztulásának, és több

e' féléknek meg-gondolásán; a' hol t. i. a' régiségből lett ujságnak, a' rendetlenségből származott rendességnek; a' nyughatatlanságból a' nyugodalomnak, a' gyülölségből a' szeretetnek, és az eggyenetlenségből és üldözésből eredett, és ujjonnan támadott kezdetét meg-visgálhatta. Igy igyekszem pedig most is mindenkor oda, a' hol a' régi rendetlenségekből valamelly boldog ujságot remélyhetek."

„Az Istennek mindenhatósága meg engedheti ugyan, hogy ezen számos sereg a' Sz. földet meg-hóditsa; a' mindennapi dolgoknak rendes folyása szerént pedig hihető, hogy egészlen semmive tétetik: de az én czélom csak az, hogy sem eggyik, sem a' másikban részt nem vévén egyedül csendes ájtatossággal nézzem, és ki-találjam azt, a' minek jövendőben meg-történnie kelletik; mert azon nagy enthusiasmus, és mintegy dühösség, mellytől a' fél Világ el-ragadtatik valamelly különös, és rendkivűl való jövendőséget jövendeltet. És mivel a' Normandiai Herczegnek gonosz Vitézei Klastromomat el-rontván, Szerzetes fiaimat el-szélesztették: nem vólt semmi, a' melly hajlandóságomnak követésében akadályoztathatott, vagy vissza-tartóztathatott vólna." —

Ezen, és több e' félé beszélgetések után olly annyira meg-kedvelte Kálmán Őtet, hogy ama Sümeghi erdőben fundáltatott Sz. Egyedi Apáturságot nékie ajánlván arra kérné: hogy a' Szent hadból való vissza-térése után mindenkor Pannoniába mulatozni, és laknia tetszene.

Azomban el-teltek a' napok, mellyek a' Seregeknek pihenésére meg-engedtettek, és Péter már most a' leg-jobb rendel és kivánatos csendességgel egészlen Zemlinig vezérlette őket. Ott azomban meglátta azon emlékeztető jelt, mellyet a' lakosok a' rendetlen, és gonosz lelkű keresztes Vitézeknek ijjesztésére Valther tizenhat Vitézeinek fegyvereiből fel-állitottak. Ezen emlékeztető jelnek tekéntete, melly az Ő nagy munkáját annyira meg-gyalázta, olly annyira fel-lobbantotta Őtet: hogy azonnal dühős haragjának a' Várast fel-áldozni kivánná. Már-is harsogtak a' trombiták, és egy rémitő kiáltás végső veszedelemmel fenyegette a' Várast. Minden igyekezet és védelem sikeretlen vólt, mert a' sebes Zápor módjára hulló nyilak minnyájokat földre teritettek, a' kik csak a' Várnak bástyaikra vették magokat. A Város ostrommal vétetett-be, a' szegény futó lakosok pedig nyomba üldöztettek. Hét ezren azomban a' Duna mellett fekvő meredek hellyre futottak gondolván hogy igy az őket üldöző ellenségek elől menttek léendenenek: de a' keresztes Vitézek nem hajtván sem a' leg-alkalmatlanabb urra, sem a' bátor ellentállásra sem a' számos és halált szóró kő Záporra, mellyel a' futó lakosoktól fogadtattak, nem hajtván mondám mind ezekre nyomba követték a' szaladókat. Itt pedig már most olly rettenetes vólt a' viaskodás, hogy négy ezer Magyarok kegyetlenül ki-végeztetnének. Győzedelmesen és örömkiáltással tértek már most vissza a' gyilkosok, a' hol-is valamint az egész közel lévő környéken a' leg-utálatosabb gonoszságokat folytatták mind addig, méglen azon hir meg-nem ijjesztette őket, hogy a' Király egész hadi seregével

feléjek sietne. Azonnal tehát által-takarodtak a' Száva vizén, mindazonáltal a' méltó bosszuállás, mellyet itt ugyan el-kerültek, Maisus Várassánal el-érte őket, a' hol hasonló öldöklések, és pusztitások miatt a' Bolgároktól meg-támadtatván több mint husz ezer embert, és két ezer Tár-szekereket el-vesztettek. (Chron. Hierosolymitanum lib. 1. cap. 8. et 9.)

Nem sokára ezek után meg-jelent Gottescalcus tizenöt ezer Lotharingus, és Németekkel, kiket Péterrel való meg-esmérkedése után a' Népnek seprejéből öszve szedegetett. Minekutána pedig a' szükséges engedelmet ki-nyerte vólna Kalmántól, a' Sz. Mártoni hegy és Moson Várasa közt való térségen le-telepedett, és minden némü élelemre szükséges szereket bé-vásárlott. Azomban a' Magyaroknak szivességével, és Királyok iránt való törvényes engedelmességével vissza élvén mindenféle gonoszságokat követtek-el; és igy utálatosakká tették magokat. Eleintén rész szerént csalárdsággal rész szerént pedig erőszakosan-is el-vettek a' lakosoktól vágó marhákat, gabonákat, vásznat, bort és más e' féléket; azután azomban el-széledvén az Országba egész falka marhákat hajtottak-el, az ellenek állni bátorkodó pásztorokat pedig meg-öldösték. A' fösvénység és kegyetlenség egy gonoszságból a' másikra vezérlették, és már annyira mentek: hogy egy nemes magyar ifiat el-fogván hazafiainak szemeláttára nagy kegyetlenséggel nyársra húzni bátorkodnának. Mindezekről tudósitatván Kálmán azonnal nagy számú seregeket küldött ellenek, a' kik-is a' Györi Kiss-Duna és Sz.

Márton hegye közt való térségen (a' hova t. i. ezeknek jöveteléről vett hirbe futottak) el-érték őket. Itt tehát látván a' Magyarok vitézeit, és odább már nem futhatván rendbe helyheztették magokat mint olly Vitézek, kik élteket a' Magyaroknak véréért drágán ki-ontani akarnák. A' Magyarok vezére-is azonnal öszve-gyüjtötte Népeinek vezéreit tanácskozván: ha valjon érdemes volna-e', és a' becsülettel meg-eggyezne-e', hogy illy sepredékkel meg-ütköznének és sok talán soha elegendően meg nem sirathato Magyaroknak vére ki-ontatna? és a' lőn a' végzés: hogy ezen Világ szemetje, a' melly a' becsület és emberiségnek érzésétől távól vagyon sem a' kegyelmezésre; sem a vélek téendő ütközetre méltó nem volna. Ezen végzés a' királynak tudtára adatott, a' ki-is azt tökélletessen helybe-hagyta.

Most tehát el-küldettek némelly követek a' Németek táborába a' kik azt jelentették nékiek: hogy a' harcz, és békeség közt választást tehetnének ugyan, de a' számos ellenek elkeseredett Vitézek majd meg-mutatják nékiek, melly részre kellene hajolniok. A' Király kész ugyan a' békeség engedésre, jól tudván: hogy a' sok gonoszok közt nem kevés ártatlanok-is találtatnának. Addig pedig tökélletes engedelmességet kiván kegyelméért, és azt parancsolja: hogy minden fegyvereiket le-tennék, méglen az eggyesség tökélletességre nem vitettetik. Többnyire pedig minden szükséges élelmeket bátran el-várhatnák." — Már most az ártatlanok tartván a' csalárdságtól meg-ütközni kivántak, ellenben a' számosabb gonosztévők reménylvén: hogy

könnyebb sorsok léend hogyha a' Király kegyelmébe vetnék, bizodalmokat, a' békeségre hajolták. Tüstént le-tétettek a' fegyverek, ösve-hordattak egy rakásra, és a' Tár szekerekkel együtt a' Magyarok Őrizete alá adattak. Már most mindenféle élelemre valók bövségesen hordattak a' Táborba a' hol-is minden ki-gondolható tobzodásokba és gonoszságokba merültek a' Sz. Vitézek, a' midõn hirtelen meg-támadtatnának a' Magyaroktól és rettenetes halálal ki-végeztetnének, olly annyira: hogy alig futhattak-el három ezerek az Őket méltán érdeklõ szerencsétlenség elõl.

Azomban alig végeztettek-ki ezen istentelenek az élõknek számából, és alig takaritattak-el-hólt tetemik, a' midõn ismét két száz ezer gyalogság, és három ezer lovasságból álló sereg Pannoniának határjain meg-jelenne. Az Ő erõszakoskodásaiknak pusztitásaik, és gyilkolásaiknak hire, fõ képen midõn, már számtalan zsidókat Moguncia, Colonia, Tridentom, és Vormaczia Városaiban ki-végeztek vólna, mindenütt el-hatott; most pedig épen azt végezték, hogy a' Magyarok-is a' Zsidók, és pogányokkal méltán egy karba helyheztetnének. Ezen seregeknek fõ Vezére Gróf Emico vala, ki is csalárd ember lévén azt mérészlette hirdetni magáról: hogy az Isten valamint Sz. Pál Apostolt valamelly rendkivül való meg-jelenés által választván Őtet azt parancsolta nékie: hogy ezen nagy munkát a' Zsidóknak ki-irtása által el-kezdené. Ennek seregében vóltak ama Thomas de Feik, Klarembald de Vendevil, Charpentier Vilhelm és Gróf Herman nevezetû hires gonosz-

tévő istentelen vezérek, kiknek-is Kálmán az Országon való által-költözést tellyességgel el-tiltotta. Nem csak Moson Vára, hanem az egész környék rendkivűl való erőségek és számtalan Vitézek által őriztettek. Mindjárt-ís Óvárnál vissza-tartóztattak egy számos sereg által mellyet Jula az Országnak Nádar-Ispánnya vezérelve kormányozott. Az ő követjeik keresztül bocsátattak ugyan a' Királyhoz; de sem az Ő unszoló kérések, sem pedig vakmerő fenegetődzések, az üres válasznál egyebet nem nyerhetett. Most tehát azt végezte Emico, hogy mivel a' könyörgés nem használt, tehát az erőszakos hatalomnak használni kelletik. Azért meg-támadták a' Magyarokat, a' kik-is Jula Vezéreknek el-este után a' nagy erőnek engedni kéntelenitetvén, vissza vonták magokat.

A' Győzedelmesek már most el-nyerték ugyan a hidat, de már Óvártól egészlen Mosonig egy igen keskeny sánczon kelletett menniek, melly egy részről a' Lajtha vizétől mosattatott más részről pedig egy meszére ki-terjedő posványságtól védelmeztetett. Itt ugyan egy ideig a' Magyarok nyilai által vissza-tartóztattak, de csak hamar vissza-fordúlván el-oszlottak az erdőkbe, le-vágtak számos fákat: hogy azzal a' posványságot meg-gátolnák. Eleget igyekeztek a' Magyarok a' Várból, de ezek ágakat, fákat, rőzséket hordván a' posványba nem hajtván a' legvitézebb ellent-állásra a' Várhoz közelitettek, és az erdőkbe készűlt lajtorjákon a' Várnak falaira mászni készültek. Méglen pedig némellyek a' faltörő kosokkal rontják a' bástyákat, mások vitézűl harczolnak,

ismét mások a' bástyákra fel-másznak; az alatt a' Magyarok rész szerént egy kő zápor rész szerént forró Olajból és Zsirből készitett halálos lével öntözvén őket, védelmezik magokat. Már-is majd mindenekből ki-fogytak, már a' bástyák két helyen meg-rontattak, sőtt már a' következendő éjjelen léendő Lengyel Országba való el-futásra parancsolat adatik, a' midőn végső erejeket, és minden tehetségeket védelmekre fel-áldozzák. Azonnal tehát minden rend, és meggondolás nélkül todúlnak a' lajtorjákra a' keresztes Vitézek, de ezek majd retsegő ropogások közt el-törnek, majd ismét a' bajvivókkal együtt az Ostromlókra vissza-rohannak. A' számos vissza-esőknek zuhogásá; a' szünet nélkül le-hengeritett köveknek morgása; a' lajtorjáknak ropogása; a' sok haldoklóknak, és megsebesiteteknek jajgatása olly nagy félelembe hozza a' keresztes Vitézeket: hogy azonnal el-hagyván az Ostromlást minden rend nélkül a' futás által meg-szabadúlni igyekeznének. Látván ezt a' Magyarok néma csudálkozással tekéngettek utánok tartván a' csel-vetéstől; de a' Király parancsolatjára azonnal utána erednek a' futóknak, kik immár az Ütközetre többé el-nem készülhettek. Most ismét el-kezdődött a' legrettenetesebb öldöklés, ujjolag el-foglalják a' Magyarok a' hidat, és sánczot; és számhatatlan ellenségeket ki-végeznek. A' kik pedig öldöklő fegyverektől meg-menekedtek; azok vagy a' posványságba, vagy a' folyónak mellységébe találták-fel sirokat. Csak igen kevesen szabadultak-ki a' köz veszélyből lovaiknak sebessége által, kik között Gróf Emico egynehány társaival Német Országba futott; Feik, pedig Klarembald és Charpentier egynehány

Frannczziákkal számos veszedelmek után Carinthian keresztűl Apuliába érkezvén a' tengeren mentek Constantinapolyba. (Annalist. Sax. ad ann. 1096. — Berthold. Const. ad an. eund. Chronic. Hieros. cap. 29. et 30.)

Azomban minekutána illy módra a' Napnyugoti Nemzeteknek Seprei nemüképen ki-irtattak, meg-jelentek azok-is, kik László hamvai iránt való tisztelettől Kálmánt követjeik által a' Sz. földre induló seregeknek fő Vezérévé választották, és invitálásokkal meg-tisztelték. Meg-jelent tudni illik a' Lotharingiai Herczeg Godefridus de Bullion az Ő két testvéreivel Balduinus és Eustachiussal; meg-jelentek azon kivűl a' Namuri Grófok, a' Montagni Püspök Canon, Hachei Godfrid és Henrik számos Franczia, Szász, Német, és Lotharingiai Nemesekkel; kiknek népei kilenczven ezer gyalogságból, és tiz ezer válogatott lovasságból öszve-szedettetett. Ezek tehát, minthogy a' Pannoniai Őrizetek azon való által-költözést meg-nem engedték, Austriának szélein a' Lajtha vize mellett táborba szállottak. És minekutána jól meg-fontolták volna, ha valjon fegyver által avagy inkább szebb és illendőbb módon a' téendő eggyesség által kellene-e az Országon való szabad által-költözést ki-nyerni, azon állapodtak-meg: hogy ezen illendőbb és könnyebb módot választják. Annak okáért követségül küldettek Balderik, Stabello, és Godefrid de Hache más válogatott tiz nemes vitézekkel, ki-is minthogy már az előtt-is Kálmánt személyesen esmérte következendő képen kezdette rövid beszéd-

jét: „Mély tiszteletét jelenti, és a' mindenható Istennek áldását kivánja Felségednek általúnk a' Lotharingai Herczeg az Ő nagy lelkű vezéreivel, kik-is nem csudálkozhatnak elegendőképen, mint történhetett az: hogy Felséged keresztény Fejedelem lévén az Istennek ügyében szorgalmaskodó seregeket először ugyan Országának határaitól vissza-tartóztatta, azután pedig, midőn azon általköltözni akarnának, olly kegyetlenül meg-ölettette őket? Erről való bővebb tudósitásért esedeznek mostan Felségednek; és hogyha igazságosan történt az ő halálok, maradjon úgy; de ha ok nélkül, és egyedül a' hivtelenségtől inditatván bánt vólna Felséged olly kegyetlenül Ő vélek: akkor ugyan mint a' Kristuson el-követett meg-gyalázásnak bosszúlói el-tökéllették magokban, hogy Országába bé-rohánván rettenetesen bosszút álljanak ártatlan társaiknak ki-ontott vérekért.

Alig értette Kálmán bal vélekedéseket, azonnal el-beszéllette azon sok illetlenségeket, erőszakoskodásokat, és törvénytelenségeket, mellyeket a' keresztes Vitézek, Amienus Péter, Gottescalcus, és Gróf Emico vezérlése alatt el-követtek Országában. Azután pedig meg-jelentette a' Követeknek: hogy mivel ezen válogattott erkölcsű seregektől nem-is gondolhatna hasonló rendetlenségeket, hogy mondám, mindenekkel, a' miket kivánni fognak, örömmel szolgálandó lészen. Nyolcz napok múlva pedig el-bocsátá Őket, a' maga követjeivel együtt illy foglalatú irással:

Kálmán a' Magyarok Királya, Godefrid Herczegnek, és minden Véle lévő keresztényeknek békeséget, tiszteletet, és szinlés nélkül való szeretetet!

„Igen sajnosan értettük Herczegségednek rólunk való bal vélekedését, a' midőn Minket a' keresztények igazságtalan üldözőjének tartana; holott azokat tellyes szivünkből szeretjük. Mert a' mit azon csak név szerént való keresztényeken el-követtünk; arra az el-kerülhetetlen szükség vitt Minket, a' mint azt követjeink bővebben ki-magyarázni fogják. Herczegségedről azomban már régen azt hirlelte a' hir, hogy tartományában hatalmas, igazságot szerető, bölcs, és mindenektől, a' kiknek esmérnie szerencséjek lehet, szerettetett Fejedelem: annak okáért mindenkor lelkembem tiszteltem Herczegségedet, és régtől fogva legforróbb kivánságom vala Azt személyesen esmérni, és tisztelni arra való nézve tudtára adom Herczegségednek; hogy minden gyanakodás és félelem nélkül a' Sopronyi Sánczoknál Nálunk meg-jelenhet; a' hol-is a' Fertő tavának partjain mind azokról bővebben beszélkedhetünk, a' mellyekről Vélünk tanácskozni kivánkozik."

Ezen tisztes invitálást Boullioni Godefrid azonnal el-hagyá táborát 300 Vitézekkel, és a' Fertő tavának partjaira sietett, a' hol-is már a' Király sokkal kissebb számu sereggel a' hidnak közepén várakozott reája. Itt szives örömmel öszve-ölelkeztek egymással. Az Ő első öszve találkozások azonnal minden kétséges gyanakodásokat el-háritott; már-is sem

a' Herczeg további ki-fejezéseket nem kivánt, sem a' Király egyébb bizonyság-tételeket, mint a' mellyeket a' Herczegnek kelemetes maga viseletéből nyilvánságosan észre vett. Egy rövid beszélgetés után által látta Godéfridnak nemes lelkét, mellyel nem csak a' csatáknak közepén rettenhetetlen bátorságra, és nemes vitéztettekre birhatja Seregeit: hanem a' mellyel mindenkor a' jó rendet, és szoros pontosságot ki-szabni, és fenntartani tudta. Mindazonáltal jól tudván a' Magyaroknak a' keresztes Vitézek iránt való bizodalmatlanságokat nem tartotta tanácsosnak: hogy az Országon való szabad által-menetelt azonnal meg-engedje minden nyilvánságosan történendő alkuvások nélkül. Annak okáért kéré a' Herczeget, hogy Véle Pánnoniába utazván a' Magnásoknak jóvá hagyása mellet, az igazság és illendőség szerént végezendő eggyezések meg-történnének. Örömmel fogadá Godefrid ezen ajánlást tellyes bizodalommal viseltetvén Kálmán iránt; és azért tizenkét Vitézekkel el-indult, a' többieket pedig táborába vissza küldötte azon jelentéssel; hogy Balduin öccse Seregeknek fő vezérlesét vissza térésének idejeig magára válalná.

Számosan öszve-gyülekezték a' Magyarok látni kivánván ama férfiút, ki a' Császár igazságtalan ügyének folytatásában táborát követvén első vala Rómának ostromlásánál de most el-ismérvén hibás tettét a' Sz. földre siető seregnek vezérlésével előbbi éltének hibás cselekedeteit, és Rudolfnak gyilkolását helyre-pótolni akarja. Minnyájan álmélkodással tekéntették az Ő nemes erkölcsét; az Ő bátor,

de egyszer'smind érdemes maga-viselését; az Ő alázatossággal egyveledett szelidségét; és az Ő erkölcseinek fényessége miatt inkább a' Klastromi szoros rendjének helyre állitására, mintsem olly számos seregeknek vezérlésére alkalmatosnak itélték.

Azomban egynehány napok múlva meg-jelentette a' Herczegnek; hogy ha a' szoros rend, az igazság, és mindenekben a' törvényességet fenn-tartani fogja, az Országon való szabad által-költözése meg engedtetne ugyan seregeinek; mindazonáltal a' Népnek megnyugtatására némelly kezeseket, A' Királynak kivánsága szerént hagynia kellene. Godefrid megesmérte ezen kivánságnak igazságát, és azért mind a' két részről esküvéssel erősitetett a' meg-eggyezés. Most tehát bé-jöttek a' seregek Pannoniába, és a' Fertő tava, a' Duna Vize, és a' Bakonyi erdöktöl bé-záratott térségen le-telepedtek; a' hova-is Kálmán Godefriddal el-ment; hogy az igért kezeseket által-vehesse. Balduin ugyan ellenkezett batyjának egyezésével, és annak be-tellyesitésére állani nem akart, de midőn Godefrid önnön magát ajánlaná seregeinek hivségéért való kezességbe, és ezek azt épen meg-engedni nem akarnák: akkor helyben-hagyván Bátyjának Kálmánnal való eggyességét Balduin, azonnal el-ment a' Királlyal, ki-is kedvesseitől való el-tavozását bölcs bánása, és nemes erkölcseinek érdeme által sokkal türhetőbbé, sött kellemetessé tette. —

Most már mindenfelől számos gabonák, marhák, és eleségek hozattak a' táborba; és a' bölcsen ki-ada-

tott rendelések még a' jóság, és mértékben történhető csalárdságokat-is meg-gátoltak. Godefrid pedig jó renddel vezette seregeit az Országon által, kinek méltán dicsóségűl tulajdonitani lehet, hogy távol levén azon bal vélekedéstől, melly szerént némelly gyenge lelkek a' rendetlenségekbe, részegségek, és tobzodásokba állitják az erkölcsöt, leg-kissebb büntetést sem kellene Népeinek illetlen tettei véget rendelnie. Kálmán pedig a' kézesekkel, és számos lovasokkal a' Duna mentében követte a' keresztes Vitézeket, hogy nem csak az Ő viseleteket meg-visgálná; hanem hogy mindenütt az Ő bölcs rendeleseit meg-tehetné; és a' szükséges eledeleknek administratzióját sürgethetné. Az alatt el-érkezett Godefrid Zemlinig, a' hol is a' Száva folyóján által-költöztek seregei, és midőn már majdan minnyájan által-mentek: akkor meg-jelent Kálmán-is a' kezesekkel, vissza-adta Őket Vezéreiknek, kiknek nagy lelkü erkölcsök egyedül a' bal vélekedésektől mentté, és a' nyerendő győzedelemről bizonyossá tehette Őket.

III.

Azomban Harduinus a' Győri Püspök és Gróf Alba el-érkeztek Siciliából, a' hová t. i. követségül küldettek Kálmántól; hogy Rogerius Grófnak Leányát Buzillát Nékie feleségül ki-kérnék. Minden intézetjek igen szerencsés véget nyertek; és

mind azon jelentések mellyeket a' Grófnak nemes erkölcseiről, és bölcs kormányozása módjáról tettek: mind pedig az Ő ékes Leánya nagy lelkü tulajdonságairól tett le-irások arra birták Kálmánt hogy Rogeriusnak kivánságait, és fel-tételeit nagy készséggel el-fogadná. Azonnal tehát utra indúlt Almos; hogy a' Királynak nevében mindeneket esküvéssel igérne, és Buzillát Pannoniába el-hozná. Ugyan is a' következett esztendőben el-érkezett Dalmátziának széleire, a' hol Gróf Vinkúr és tizenöt ezer Vitézektől fogadtatván fényes pompával Székes Fehérvárra a' Királyhoz vitettetett. Itt pedig az egybe-gyűlt Püspökök, és Nagyoknak jelenléttében történt-meg mint az esküvésnek Ceremoniája mint pedig a' Koronázásnak pompája. (Kr. Ur. Sz. u. 1097. — Gaufred. Malaterra Hist. Sic. L. 4. cap. 25.)

Ezen boldogsága már most nem csak az Országnak gondosságától el-nem vonta Kálmánt, hanem inkább annak boldogságáról való szorgalmatosságát nagyobbra vitte. Arra való nézve meg-járta az egész Országot, hogy nem csak meg-visgálná, melly szorgalommal, és pontossággal tellyesitetnének a' törvények: hanem hogy a' törvényeknek talán szükséges reformatzióját, vagy azoknak ki-terjesztését, vagy nyilvánságosabb meg-határozását meg-esmérhetné és bölcsen el-rendelhetné. Akará t. i. hogy a' Pannoniai Királyságnak első Századját dicsőségesen el-végezhesse; és azért el-végezvén Országában tett Utazását egybe gyüjtötte a' Státusokat Székes Fehérvárra: hogy Observátzióit elejekbe terjesztvén, és

tanácskozásokat kivánván azután annal inkább, és nagyobb haszonnal tehetné bölcs rendeléseinek hirleltetését.

A' mellyek a' Sz. István, és László Atyjának törvényeiből az akkori körnnyül-állásokra nézve meg-maradhattak, meg-hagyattak ugyan; némellyek mindazonáltal különösen meg-erősitettek, némellyek világosabban meg-magyaráztattak; némelly büntetések meg-nagyobbitattak, mások pedig, mellyek leginkább, a' fő-vételek, meg-csonkitások vagy a' szolgálatra való kárhoztatásokba helyheztetve valának, meg-könyebbitettek, és nyilvánságos poenitentzia tartásokra változtattak. —

Az Ő új rendelései rész szerént az igazságnak szoros ki-szolgállását rész szerént a' köz gazdálkodást, és a' Vagyonok és Birtokoknak bátorságát tárgyallották. A' zsidók számos bé-jövetelek miatt rendeltetett tilalom leg-inkább a' keresztényekkel való kereskedésekre való nézve; és már a' Clerusnak erkölcstelensége, már a' Világiaknak erőszakoskodási miatt hanyatló egyházi törvényeknek és morálitásnak fenn-tartására tárgyaló szorgalma által, Királyi sött atyai gondoskodásának ujabb bizonyságát ki-mutatta. Lássuk némelly törvényeit, hogy azokból az akkori szokásokat, és moralitást meg-itélhessük.

„A' Pünkösd napjának Octáváján a' Sz. Háromságnak tiszteletére különös Ünnep tartasson."

Az egyházi dolgoknak el-intézését, avagy valamelly hatalmat, melly eggyedül a' Püspököt illeti, senki magának ne tulajdonitsa."

„Meg-parancsoltatik pedig a' püspököknek: hogy senkit a' Diaconatus vagy Presbiteratusra emelni ne merészeljenek, ha csak elöbbször a' Nötelenséget meg-nem igérte, és fogadta vólna; és ha már házas lévén kérné az Egyházi Rendnek Szentségét, akkor feleségének tőle el-válni, és a' tiszta életet el-fogadni kelletik."

„Az ollyan Papok pedig, kik még ezen törvénynek hirleltetése előtt fel-szenteltettek, jövendöben minden egyházi tisztektől távozzanak mind addig, miglen Feleségeik rangjokhoz képest illö birtokot nyervén a' tölök való el-válást, és a' szüzességnek törvényét el-fogadnak: hogy igy-is Sz. Pál Apostolnak tanitását kövessék, ki azt mondja: hogy a' kinek felesége vagyon-is úgy éljen, mintha nem is vólna."

„Az ollyan Papok kik vagy másodszori Házasságra, vagy az elsőre is, mindazonáltal valamelly Özveggyel vagy mástól el-bocsátott asszonnyal lépnek, azonnal egyházi méltóságoktól meg-fosztatván, mint akármelly Lajcus, ugy tekéntessenek." — Azon felől semmiféle Papnak meg-nem engedtetik, hogy ruházatjában a' Világiakat követhesse; erre való nézve prémes Mentéket, szabadon nyiló ruhákat, tarka avagy selyem czipöket hordani tiltatnak; hasonlóképen meg-tiltatik, olly felsö ruhákat viselni, mellyek

pántlikákkal egybe-köttetnének, hanem vagy kapcsokkal vagy gombokkal kapcsoltassanak-öszve."

„Ha valamelly zsidó böjtelni, a' disznó hústól magát tartóztatni, vagy akármelly zsidó szokást nyilván végben vinni tapasztaltatik: azonnal meg-fogattatván a' Királynak itélő székéhez vitessék; az Ő vádolója pedig jutalmaztassék-meg."

„Azon helységekbe, a' mellyekbe csupa zsidóság lakik, épitessen az Ő költségekből Synagoga, és a' községnek javaiból dotáltasson. Azután pedig az eggyik fele takarodjon-el, és mind addig maradjon a' másik, méglen a' hivekkel meg-nem egyesült."

„Parancsoltatik pedig az is, hogy a' zsidók egyedül keresztény férfiaknak adhassák leányikat; tulajdon Nemzetebélieknek pedig feleségül soha sem adhatják azokat."

„Ha valamelly zsidó vendégséget tart, vagy másoktól látogattatik: akkor mindenkor disznó hús légyen az asztalon. Azon kivül többé semmi keresztény rabokat venni vagy el-adni tilalmaztatnak, a' ki pedig mostani rabszolgáit a' ki-jegyzett idő alatt elnem adja, az azoktól a' terminus után fosztattassék-meg. Mindazonáltal a' mezei gazdálkodás meg-engedtetik ugyan a' zsidóknak, de csak eggyedül pogány szolgáknak segitsége által; sőtt: meg-engedtetik az-is, hogy akár micsodás földeket birhassanak, de csak egyedül olly helyeken, a' hol Püspökök laknak."

„ Ha valamelly keresztény zsidótól, vagy viszontag ez valamelly kereszténytől kölcsönözni akar; és a' kölcsönözendő Somma két vagy három rab szolgának árával fel-érjen: akkor bizonyos zálog keresztény, és zsidó bizonyságok előtt adattasson. De ha nagyobb a' somma, akkor az a' bizonyitó tanúknak nevével együtt jegyeztessen-fel, és mind a' két részről pecséttel erősitessen, hogy az ellenkezésnek idején egy részről a' zálog, és bizonyságok, más részről pedig az irás által világosodjon-ki az igazság. "

Midőn valamelly keresztény zsidótól, vagy ez amattól valamit vészen; szükséges: hogy nem csak mind a' két rendű emberek előtt történjen az alku, hanem az el-adatott jószág le-irattassék a' Tanuknak nevei fel-jegyeztessenek, és mint a' Vevő, mint az el-adónak pecsétje nyomattasson reája. Ezen irásra leg-inkább azért kell vigyázni az elsőnek; hogyha jövendőben valamikor a' vett jószág lopottnak mondattatna; akkor mint előbbeni gazdáját, mint pedig a' vevéskor jelen vólt bizonyitó tanúkat fel-kereshesse. Ha azomban jószágának előbbeni Urát nem álithatná-elő, elegendő ha a' tanuknak hittel pecsétlett bizonyság-tétele a' gyanutól fel-szabaditja. És ha ezek egyedül csak zsidók volnának, akkor az Ő törvények szerént esküdjenek ugyan, a' Vevő pedig a' gyanúba ejtett jószágnak árát négyszer fizesse-meg. Ha pedig sem valamelly irást, sem azt, kitől vette jószágát, elő nem állithatná: akkor az Országnak törvényei szerént meg-itéltetvén 12-er fizesse a' gyanúba ejtett jószágnak értékét. "

„Minthogy pedig mint a' köz boldogság, mint az Országnak szükségei azt kivánják; hogy minden malmok a' Királyi kézhez jussanak: arra való nézve rendeljük, hogy minden Malmok, azokon kivűl, mellyeket különösen Sz. István el-ajándékozott, a' Regalis Beneficiumok és Királyi jövedelmek közé számláltassanak. Ugyan azon okokból rendeljük azt is: hogy minden halas tavak, az azokhoz való készületekkel együtt a' Klastromoktól el-vétessenek és csak annyira használhassák jövendőben azokat, a' mennyire azok nélkül mindennapi élelmek nélkül szükölködnének. A' szöllő hegyek vagy Majorságok pediglen meg-hagyattassanak azoknál, a' kiknek a' régi Királyok által ajándékoztattak; sőtt még a' Templomoknak számára adatott erdők se confiscáltassanak. “

„Hogyha valamelly birtokosok jószágaikból ki-üzettettek, és azok még sehol lak-helyt nem találtak; térjenek vissza régi birtokokra; de ellenben, ha az Ő jószágaik Klastromoknak ajandékoztattak, és már más birtokot nyertek vólna: akkor mindenek változhatatlanul maradjanak-meg. “

„Minden birtokok, mellyek Sz. István Királytól nyert Donátión fundáltatnak, örökös jussal birtokosainál maradjanak; azon jószágok pedig, mellyek a' későbbi Királyoktól nyerettettek egyedűl az Atyjának fiaira és Onokaira, vagy az Ő testvereire száljanak ezek pedig nem lévén, a' Királyhoz térjenek vissza. Pénzért vett, avagy iparkodás által nyert je-

ságok senkitől el-ne vétessenek, mindazonáltal arról való elégséges, és hiteles tanúk állitassanak." —

„Ha a' Király vagy Almos Herczeg az Országot meg-járni akarja: akkor minden Vármegyében az Ő számára egy paripa rendeltessen-ki, és ha az valami módon el-veszne: akkor annak tulajdonosa 15. pensum aranyat kapjon, de ha csak kissebb valamelly hiba okoztatott: ugy csak azon sommának felét nyerje-meg. A' külső Tartományokból való sürgetős tudósitásokat négy lovasok tartozzanak el-végezni. Az uti költségeket ugyan a' Palatinus fogja pótolni de a' lovakba való károkat a' Grófok fogják helyre állitani; az oda, és vissza menetel egy útnak fog computáltatni. —

„Semmiféle külső Országi emberek bizonyság levelek, és passualisok nélkül bé-ne fogadtassanak az Országba."

„Más Országokból jött Papok, és Diaconusok ajánló leveleket Commendatiókat hozzanak magokkal; és mivel azokról kik egy időtől fogva bé-fogadtattak az Országba, kevés örvendetes tudósitásokat veszünk: arra való nézve, ellenek való Inquisitio rendeltetik, addig pedig Egyházi Tisztektől el-tiltatnak, és ha csavargók volnának, az Országból ki-üzendők lésznek." —

„Minden házasságok a' Plébanos, és két hiteles tanuk előtt a' Templomba nyilván; és az Ő viszontagos szeretetöknek ki-fejezésével, sött valamelly kül-

sö jelnek által-adásával történjenek; különben nem házasság, hanem-kurválkodásnak tartatik egyben Köttetések." — Akár hányszor hagyja-el valamelly Asszony Férjét mindazonáltal mindenkor ugyan ahoz teritessen-vissza, mert irva vagyon: hogy a' mit az Isten öszve-kapcsolt, azt fel-ne bontsa az ember." —

„A' ki másnak jószágából valamit igazságtalanúl el-foglalván törvénytelen cselekedetéről convincáltatik: annak tulajdonából ugyan annyi vétettessék-el, azon felől pedig tiz pensumot fizessen büntetésül. — Azon kereskedők; kik már meg-gazdagodtak, kétszer annyi árendát fizessenek, azok pedig kik csak életeknek fenn-tartása végett folytatják kereskedéseket, csak szokott adókat tartozzanak bé-adni. A' ki azomban tulajdon jószágát árúba bocsátja: az a' Sz. István törvénye szerént bánjon jószágával." —

„Hogy pedig az igazság ki-keresésében az utazásnak terhét, és szegénységnek bajait könnyebbithessük, azon rendelésünket akarjuk köz hirré bocsátatni: hogy esztendőnként kétszer u. m. Sz. Fülöp és Jakab Apostolok napján, és Sz. Mihály Arkangyal hetében minden Megyében fő itélő-szék vagy valamelly synodus tartasson; az pedig valamint a' Királynak udvari itélő-Széke tekintessék. Ezen itélő-Székre minden Grófok és Nemesek ámbár nem invitáltatnának-is, meg-jelenni tartozzanak az el-maradtak convincáltassanak." — A' Grófok, Apáturok Nemesek, és Királyi Udvari Papok közt támadott pörök, minthogy illetlen, hogy a' kissebb itélő-székek előtt meg-jelenjenek, ezen Synodusban végeztessenek-el. Szükséges

pedig hogy mindenek jól meg-visgáltassanak, ne talán a' gyülölség miatt el-nyomattasson az ártatlan, és ismét a' valódi bünös büntelennek itéltessen. A' ki pörének el intézésében három illyen gyülekezetet el-mulasztott, annak semmi további Appelláta, sőtt audientzia sem engedtetik többé." —

„Midőn a' Király az Országot látogatja, szükséges hogy minden Vármegyéből két fő Nemések a' Nép eggyenetlenségeinek könnyebb el-intézésére Véle egyesüljenek. Ha pedig ezeknek itéletjén meg-nem állapodnának az ellenkező felek; akkor a' Palatinus eleibe vihetik ügyeket.

„Ha a' Királyi Udvari fő tisztek, vagy a' Herczegnek tisztjei egymással ellenkezvén mindazonáltal a' Synodusba meg-jelenni el-mulattak; akkor a' Fő Ispány előtt végeztessen-el dolgok. Az igazságtalan itéletről vádoltatott Biró, a' Királyi fő itélő-szék előtt egyedül formalis Citatio melett tartozik meg-jelenni, de a' Synodusba a' nélkül-is kelletik el-mennie; és ha ebből kész akartva el-vonja magát: akkor a' Vádolónak relátziója szerént mint bünös itéltessék-meg."

„Hogyha a' törvényes Birótól valamelly executióra kiküldetett Deputatust veréssel illetetne: akkor ez ugyan a' Fő Ispányhoz igazitassék vissza, mindazonáltal a' ki-mondott itélet erő-hatalom által végre hajtattassék. De ha ezen Deputatus valamelly igazságtalanságot tapasztaltatott az Executióban el-követni, akkor valamint a' hamisan itélő Biró büntettes-

sen; a' kár pedig a' Birónak jószágából pótoltassék ki." —

„Ha valamelly Pap egy Lajcust bé-vádol, úgy ez a' Világi Biró eleibe idéztessen; ellenben a' Lajcus által bé-vádoltatott Egyházi ember a' Püspök vagy Érsek eleibe hivatasson; hogy igy minden kinek tulajdon Birájától érdemlett sentencziája dictáltathasson. Az itéletekben pedig senki a' Tanubizonyság tételre mind addig ne bocsátasson; méglen előbbször a' Gyonás által meg-tisztulván arról való bizonyság levelét nem mutathat. A' ki egyszer hamis bizonyságot tett, az mint lélek esméret nélkül való ember többé tanubizonyságra ne bocsátasson; és ha a' gyónásról való levél hamisnak találtatott: akkor minden Vagyonától fosztattassék-meg."

„Hogyha valaki több Helységek által a' hamis bizonyságtételről vádoltatik: tisztitsa magát a' Tűznek próbája által, mellyet szerencsésen ki-álván minden vádolójától tiz pensumot nyerjen; de ha azt ki nem álhatja, és az itélő szekről valóban bünösnek tapasztaltatik: akkor képében tüzes vassal bélyegeztettessen, hogy jövendőben senki többé el-ne fogadja bizonyság-tételét. Mindazonáltal ezen Isten itéletjeinek próbái jövendőben egyedül csak a' Püspöki; és Posonyi, és Nyitrai fő Préposti helyeken engedtetnek-meg." —

IV.

Azomban vissza-tért Fulbertus Napkeletből Pannoniába és Kálmán iránt való hálaadatosságúl Jerusalem Várasának szerencsésen történt meg-hodoltatásának, valamint az Ő fő Vezére Boullioni Godefrid (kinek el-estével a' jók, és előre látó férfiaknak reménye meg-csökkent) halálának szomorú hirét hozta. Azon historicus, és politicus le-irások, mellyeket a' Görög Birodalomnak el-kerülhetetlen elbomlásáról; ama Napkeletben találtatható keresztények Sectáiról; a' Görögöknek álnokságáról; a' hitetlenek jó szivüségéről; a' keresztes Vitézeknek indulatoskodásairól; a' Fejedelmeknek egymás közt való eggyenetlenségekről, és az ujjolag fel-állitott Palaestinai Birodalomnak ingadozó gyengyeségéről tett; sött azon további rajzolatok, mellyek által az oda költözött Népeknek, Püspökök és Papoknak; gazdagok és szegényeknek, szóval: minnyájoknak gonoszságát nyilván ki-mutatta; ezeket mondám nem kevés gyönyörüséggel halgatta Kálmán; mindazonáltal ezen jeleneseknek a' későbbi időkre terjedő környűlállásait, az Isteni hatalomnak csudálatos munkálódásait, és ezen romlotságból támadó új boldogságnak kezdetét, észre nem vette, az el-multakkal és csak a' jelenvalókkal egyedül foglalatoskodó Király. El-bocsátotta tehát most Fulbertust a' Sz. Egyedi Apáturságba, hogy nagy tudományát, ezen Apáturságnak kormányozására forditván annál jobb, és bölcsebb Püspök lehetne jövendőben.

Azomban meg-jelent ismét száz hatvan ezer emberből álló sereg, kik Pannonián való szabad általköltözésért esedeztek. 'Minthogy pedig már a' Napkeleti dolgokról elegendő tudósitást vett Kálmán; könnyen reá-állott az engedelem adásra annál-is inkább, mivel igy a' kereskedést nem keveset előbbre mozdithatta Országában. Egyszer'smind annak planumaival foglalatoskodván alsó Magyar Országba, nem igen figyelmezett azon invitállásokra, mellyekkel a' Burgundiai Herczeg István, Gróf Vilhelm; az Öreg Bajor Herczeg: és Ida Austriai Herczeg Asszony a' Palaestinába való költözésre hivogatták; hanem foglalatosságainak sokaságával, és ajándékokkal mentegetvén magát azonnal, a' hogy ezek Pannoniából el-távoztak; Croatzia, és Dalmatziában való dolgainak el-intézésére sietett. (Kr. U. sz. u. 1102 Esztendőben.) —

Az Ő hat esztendőkig tartott mulatozása alatt meg-eggyesültek egymással Croatziának Nagyjai, és tizenkét Nemzetségekre fel-oszlottak úgy; hogy mindenik nem csak a' háborúkban az Ő Zupánoktól vézéreltetne, hanem a' békeségnek idejében-is ugyan attól igazgattatna. Ez ugyan meg-történt a' nélkül; hogy hivségeket annak formalitása szerént a' Királynak tudtára adták vólna. Mindazonáltal mindenekről tudósitatott Kálmán, és azért midőn az Ő jöttének rettentő hirét vették vólna: azonnal öszve seregelvén által-jöttek a' Száván; hogy függetlenségekért Vitézűl harczolnának. Látván ezt a' Király, tanácsosabbnak tartotta; hogy szelid bánásal meg-hóditsa sziveiket, mintsem hogy a' harczolásnak vak

szerencséjére bizza magát. Arra való nézve el-küldötte hozzájok követjeit; kik pártfogását, és szabadságainak meg-hagyását igérnék, ha inkább a' békeséges alkuvásokat el-fogadni, mint sem az Ütközetnek kétséges ki-menetelét választani akarnák. Szives örömmel hajoltak a' tett ajánlásokra, és el-küldvén tizenkét Grófokat magok közül, meg-parancsolák Nékeik, hogy mindeneket a' Király kivánsága szerént meg-igérnének ugyan: de csak úgy ha az által régi szabadságok leg-kissebb csorbulást nem szenvedne. Ugyan-is némelly rövid alkuvások után azon állapodtak-meg: hogy régi Szabadságaik, Privilegiumaik, jussaik, törvényeik, jószágaik és jobbágyaik meg-hagyattatnának, a' mellyekért minden Nemzetségből leg-alább tiz lovasok tulajdon költségeiken a' Drávaig, azontúl pedig illendő Zsoldért tartozzanak a' háborúkba követni a' Királyt, kit az egész Nemzet Fő Urának esmérvén, Successoraival együtt mindenkor hiven tisztelni fogna. Minekutána tehát ezen eggyesség mind a' két részről esküvéssel erősitetett: Blandonába ment Kálmán, a' hol az egész Nemzetnek hódolását el-fogadván Crescentius Spalatro Várasának Érsekétől Croatzia, és Dalmatziának Királyává fényes pompával meg-koronáztatott. (Thomas A Diacon. Hist. Salonit. ap. Svandtner Script. rerum Hung. Tom. 3. pag. 180. et 634.)

Midőn illy módon Croatzia, és Dalmatziának Királya lett Kálmán; természetes: hogy Dalmatziának tengeri részeihez, mellyeket akkor ugyan a' Venetziánusok birtak, törvényes just nyert. Hogy

tehát ezen jussát használná, öszve-szedte seregeit, és Spalatro alá vezetvén a' lakosoktól hivséget, és hodolást kivánt. De ezek be-zárván a' kapukat a' bástyákon fegyveresen meg-jelentek cselekedetek által mutatván, melly igen utálnák egy idegen és esméretlen Nemzetnek fő Uraságát el-esmérni. Fájlalva szemlélte ugyan Kálmán az Ő nyakasságokat, de midőn minden intései, igéretei fenegetődzései, sőtt hosszas meg-általkodások után, midőn az Ő seregei által tett pusztitások-is jobb, és józanobb érzésekre nem birhatnák Őket: akkor már a' Várasnak tüzzel, és vassal való Ostromlásához fognia kelletett. Azomban a' hatalmas győzőnek (kinek csak ugyan végre engedni kéntelenitettek) haragjától félvén el-küldék az Érseket hozzája: hogy kegyelmezés, és oltalomért esedezzen. Kálmán pedig nem csak minden hibáikat felejdékenységbe bocsátotta; hanem még helybe-is hagyta minden jussaikat, törvényeiket, és privilegiumaikat, sőtt polgári rendeléseiket-is. A' melly különös kegyelmekért mint a' Görög Császár, mint a' Venetzianusok pártfogásának ellent-mondván Nékie, és az utána léendő Magyar Királyoknak örökös hivséget esküdtek; a' Császárnak fizetni szokott adót Kálmánnak igértek, és az Ő hivségeknek, és Iránta való bizodalmaknak jeléül a' Várat a' Magyar Őrizeteknek által-engedték. (Idem Thomas A Diac. ibidem.)

Igy folyván a' dolgok nem sokára az egész Clerusnak ki-magyarázhatatlan örömére nyilván ki-mutatta Kálmán: hogy Dalmacziának Anyaszentegyházát, Pannonia, és Croatziának törvényei szerént

kormányoztatni akarná. Történt t. i. hogy Ágoston Cardinalis a' Pápa követje el-érkezvén Crescentius Érsektől II-dik Pacsalis nevében a' hivségnek, és hodolásnak esküvésèt el-fogadja; azután pedig az Érsek Palliummal meg-ajándékozza, és fel-ékesitse Őtet. Mivel pedig az esküvésnek formájában a' többi közt ezek-is foglaltattak: „Hogy azon javallásokat avagy parancsolatokat, mellyeket a' Pápa vagy önnön maga, vagy követjei által adandó lészen, soha senkinek ki-fedezni nem fogja; hogy a' Pápa birodalmát, és a' Sz. Péter Örökségét mindenkor tehetsége srerént védelmezni fogja; a' Római Anyaszentegyháznak jussait, privilegiumait; úgy hasonlóképen a' Pápának tekéntetét nagyobbitani, előbbre-mozditani; minden parancsolatokat tellyes szorgalommal bé-tőlteni 's végre-hajtani; sőtt ha a' szükség úgy kivánná hogy még a' háborukba-is követni fogja" arra való nézve mind ezeket a' Királynak további meg-visgállásnak okáért eleibe terjesztette Crescentius, ki-is látván ezeknek a' Magyar Királyoknak kiváltképen adatott privilegiumokkal ellenkezni; meg-parancsolta az Érseknek, hogy ezen formulára ne esküdne, ámbár a' Pápa az Érseki Palliumot azért el-tagadná-is. És hogy ezen tilalomnak törvényességet meg-mutathatná Kálmán a' Dalmatziai Clerusnak, azonnal el-hozatta Székes Fehérvárról II-dik Sylvester Pápának Bulláját, a' mellyben a' Magyar Királyoknak fő praerogativai, és azon jus, mellyel mint az akkori, mint a' jövendőben léendő Püspöki Anyaszentegyházakat tetszések szerént rendelniek lehetne, világosan fel-jegyezve vólt. Hogy pedig a' jövendőben támadható kétségeket, és ez

iránt való vissza-vonásokat meg-előzné: hiteles Copiákat az az párosító leveleket irattatott a' Bulláról, és minden Püspöki Megyékbe egy példányt hagyott.

Azomban Crescentius mind ezeket Rómába hírül-adta, és a' Pápától nem annyira Őtet, mint a' Királyt érdeklő dorgáló levelet kapott. De sikeretlenül vala a' Pápa törekedése, sikeretlenül panaszkoda: hogy Pannoniában a' Püspökök egyedül a' Király tetszése szerént ki-neveztetnének, egy Megyéből, a' másikra által-vitetnének, mellyet most az Esküvésnek említett formája által meg-gátlani kivánt vólna; sőtt még azon sokat jelentő kérdés: ha valjon a' Magyarok Királyának mondotta-e' Krisztus: hogy „ha valamikor meg-térsz; confirma; erősitsd, biztasd Atyjádfiaidat" még ezen beható kérdés sem birhatta a' Királyt arra, hogy törvényes jussairól, mellyeknek fenn-tartásával mint Sz. István iránt való tiszteletét ki ezen Privilegiumot nyerte, mint pedig az Apostoli Szék iránt való hajlandóságát, nyilvánságosan ki-mutatta, le-mondana. Meg-állapodott tehát az egyszer ki-adott tilalom mellett, és Crescentius a' nélkül, hogy az említett módon meg-esküdne, az Érsek palliummal ékesitetett.

Mindazonáltal nagy tisztelettel fogadta a' Pápának azon szavait, mellyekkel ezen alkalmatossággal írt levélben Crescentiust szóllította: „Mindenek előtt azt kivánjuk, hogy ezen Palliumnak titkos jelentését önnönmagadon tapasztaltassad. Ennek pedig tellyes érdeme annak, ki azt viseli alázatosságá-

ban, és igazság szeretetében fundáltatik. Annak okáért azzal ékesitetvén szerencsés állapototban alázatos, ellenkező sorsodban állandó az igazságért; a' jó iránt mindenkor hajlandó, a' gonoszokhoz pedig kemény és a' szoros igazságot szerető légy. Az irgalmasságnak cselekedeteiről, a' mennyire birtokod meg-engedi, soha el-ne felejtkezz; a' Betegek iránt sajnálkozó, és bőkezű; mindennekkel békeséges; másoknak örömében részt vevő, az Ő szomoruságokban pedig irgalmas, és sajnálkozó légy; szóval: minden cselekedeteiddel a' jó Kereszténynek és igaz Pásztornak példáit mutassad, ki sem az Ő juhainak jóságát el-nem mellőzi, sem hibáit felette nagy keménységgel nem bünteti. Ha tehát kedves Atyámfia illy módon igyekezni fogsz az lenni belsőképen, a' minek jelenségét külsőképen viseled; akkor meg-értvén annak mivoltát kötelességednek-is meg-feleltél. „Ezen szavakat olly nagyra becsülte Kálmán: hogy örömében eképen fel-kiáltana: Ha ezen szavakat el-törülhetetlen betükkel olly formán szivében irhatná Ő Szentsége, mindeniknek, ki a' Pulliumot el-nyeri; valamint levelében aranyra méltó betükkel irva vannak: úgy még ma leg-nagyobb Örömmel ki-üriteném kincstáromat, hogy minden Püspökjeimnek azonnal meg-nyerhessem.

Midőn azomban ezek történnének a' fő Várasba: lassan más Tengeri Várasok-is az Ő meg-hódolásának példáját követték. Ezek közé méltán számláltatnak Tragurium és Jadera nevü tengeri Várasok.

Kálmán pedig mindenütt meg-hagyván a' régi szokásokat, szabadságokat, Klastromok, és Templomoknak jószágait igen kedvessé tette fő Uraságát; mellyel-is most meg-elégedett, a' többit, valamint hatalmának nagyobb ki-terjedését az időtől, és okosságától várván. Jaderaról azomban parancsolatott adott a' Horváth Országi Bánnak; hogy egynehány hajókkal a' tengerre ülvén Arba szigetéhez sietne, és a' lakosokat a' meg-hodolásra invitálná: mindazonáltal az Ő szándéka itt el-nem sült, mert nem csak egy kegyetlen éjszaki szélnek fuvása miatt mellyet-is az együgyű lakosok Sz. Kristófnak az Ő Patronusoknak tulajdonitottak, hanem még a' szigetbéliek-is ellenek támadván mint a' hajókba mint pedig a' Népekbe sok kárt tettek; és igy üresen kelletett Szegniába vissza térniek. De bezzeg helyre-pótoltattak Kálmánnak kár-vallásai a' midőn Rama féle vezérlette seregeit, mert itt az Ő szép bánása, és tisztes igéretei által egészlen Bosna, és Narentaig mindeneket hatalmába keritett; a' hova-is azután Álmos Bátyját, ki többszöri álnokságai miatt gyanuságba vétetett, Királynak ki-nevezte. (Katona l. cit. pag. 174. et seqv.)

Azomban kedves Királynéjának veszedelmes betegségéről hirt vévén Pannoniába vissza sietett, hogy szives ölelgetései által futó lelkét vissza-tartóztatná: de a' midőn Székes Fehérvárra érkezett, már az örökké valóságba el-költözött. Mivel pedig már egy öt esztendős Herczeg Asszonynak, és egy két esztendős Herczegnek Atyja vólt Kálmán; ezen kedvesei pedig Anya nélkül szükölködnének; azért-is gyerme-

kei iránt való forró szeretetből vissza pótolni kivánván el-enyészett kincseket a' Kiovi Nagy Herczegnek leányát Predszlavát vette Feleségül, ki-is a' Koronának fényességétől meg-vakitatván ámbár másért verne-is szive, azonnal nagy készséggel ajánlotta magát. De melly rettenetesen csalatatott-meg Kálmán! a' midőn egynehány holnapok múlva világosságra jött hitesének álnoksága! arra való nézve a' fő törvény-szék eleibe terjesztette vétkét, és a' midőn mindenek nyilvánságosan meg-bizonyosodtak vólna azzal mérsékelte érdemlett büntetését, hogy Atyjához Szvatopolkhoz csufosan Kiovba vissza-bocsátaná. (Kr. Sz. ut. 1104 eszt. — Thurot. P. II. cap. 61. — Kornides Genealog. Reg. Hung. pag. 75.)

Ezek után ismét Dalmatziába sietnie kelletett; mert Jadera Várasának polgárai a' Venetziánusoktól pártütésre biztattattak, a' kikben-is vetvén bizodalmakat, és segedelmet tőlök várván semmiféle békeség ajánlásokat el-fogadni nem akartak. Most tehát környül-vétette a' Várast Kálmán; és az ostromlást el-kezdette. Az ostromló fal törő kosoknak tetejі pedig olly formán voltak csinálva: hogy a' reájok vetett köveket a' Városba vissza-hajitanák a' védelmezőkre, az ostromlók pedig alattok bátran és minden hátráltatás nélkül folytathatnák munkájokat. Ezen szorongató állapotban vagy a' Várost csúfosan által-adniok, vagy pedig a' végső el-szánással élet, és halál közt való veszedelemmel harczolniok kelletett.

Már-is a' rettenetes Ütközetre készültek, a' midőn a' Travi Püspök Ursini János egy igen szent életü, és az egész Országban hires férfiu bizonyos titkos úton a' Várasba jövén más gondolatokra birta a' lakosokat. Meg-parancsolta tudni illik: hogy a' hibás Machinákat helyre-állitatván a' már sok helyeken által-lyugyatott bástyákra helyheztessék. Azután pedig térdeire esvén eképen imádkozott: Hatalmas Isten! kinek minden teremtett állatok engednek, és szolgálnak, halgasd-meg ezen Népeknek, kik egymást el-rontani szándékoznak, boldogulásokért esedező szolgádnak könyörgését, és adjad: hogy valamint ezek csak egy igaz Istent imádnak: ugy egy fő Uraságot el-esmérvén a' békeségben találják-fel boldogságokat. El-végezvén imádságát fel-kelt, meg-igazitotta a' Machinát, és önnön kezeivel reá-tévén a' Köveket ezeket mondá: Az Úr, ki David parittyájából a' Philistaeus homlokának igazgatta a' ki-bocsátott követ, adjon a' mi köveinknek-is olly erött: hogy a' Magyarok Machinai az Ő leg-kissebb sérelmek nélkül semmivé-tétessenek! Ezzel minden rúgók meg-huzattak, és a' Magyarok fal törő-kosai kevés perczentések után valamint a' Sz. Püspök reménylette, egészlen öszve-rontattak Látván tehát Kálmán: hogy a' majdan bizonyos győzedelemről illy hirtelen meg-fosztatott: ismét békeséget ajánlott a' Várasnak, azon kifejezéssel: hogy inkább önnön szabad akaratjokból hozzája folyamodó báratinak oltalmazója, mint meg-győzetetett és erő hatalom által hóditatott Népeknek Ura lenni akarna. Ezen ajánlásnak el-fogadásában sokat munkálodott János. Végre csak ugyan meg-határoztattak a' hivségnek, és békeségnek fel-téte-

lei, mellyeket el-fogádván, és helybe-hagyván Kálmán fényes pompával mint a' Várasnak fő Ura ugyan abba bé-vezettetett.

Midőn pedig kérdezné, valjon kicsoda vólt az, ki az Ő tanácsa által az Ő Machinainak vég romlását okozta akkor Ursini János állitatott eleibe. Nagy szivességgel fogadta Őtet a' Király, és az Ő hadi tudományát nem csekély dicséretekkel magasztalta; azon észrevétellel: hogy a' Világhoz ragadó Püspököknek gyakorta nagyobb hadi tudományok vagyon, mint sem Theologiabéli esméretek; de azon még-is csudálkozna: hogy egy illy Sz. életű Püspök-is olly tudományokkal birna.

Nem úgy vagyon a' dolog Felséges Király — úgy felelt János mert a' harcz az Úré, és a' kiket Ő esmér, azok sem a' mesterség vagy tudomány, sem a' fegyver által nem győzedelmeskednek, hanem eggyedül az Ő világosságának, melly mindenkor bennek marad, ereje által. Ezzel pedig fel-ruháztatván akár a' bástyákon, akár az Oltárnál állanak-is, mindenkor által-látják a' Valót; és a' mit mások keresve keresnek, és fáradozva tanulnak, az mintegy villám keresztül járja lelkeket. Igy tehát nem az én bölcseségem, avagy tudományom, hanem az Úrnak nagy hatalma által rontattak-el Felségednek Machinai: Itt a' csendes békeségnek koszorúit kelletik szedni Felségednek; nem pedig ember Vérrel fertöztetett lelkeken uralkodni, mellynek terhe méltán szorongatná most lelkét, ha az Ostromlásnak szerencsés vége lehetett vólna.

Igen jól történt; — visszanoza Kálmán — hogy mindenek igy el-végeztettek; mert örömmel hallom azt az okosságnak tulajdonitatni, a' mit csak ugyan erő hatalommal-is el-nyernem kellętett vólna. És mivel egész életemben az ember vértől tiszta lenni kivánok: annak okáért örömest meg-tanulnám azon módot, melly által minden dárdák, és egyébb fegyverek nélkül győzedelmeskedhessek: avagy nem esméri az Úr mindazokat, kik az Ő Sz. Fiának neve után Keresztényeknek neveztetnek?

Valóban nem — monda a' Püspök — hanem csak azon keveseket, kiket keresztényekké tett; avagy, hogy balúl ne értsen Felséged, kiket azokká tehetett. Minden, a' mit Ő cselekszik, az Ő Istenségének ki-nyilatkoztatása ugyan: mindazonáltal csak a' gyermekek, és kisdedek által akarja hirdettetni hatalmát. Ezeket választotta magának, hogy az Ő Sz. Fiához hasonlók légyenek. Eggyedül tehát ezekbe vagyon azon lélek, melly az életet, és békeséget nemzheti; a' midőn ellenben a' Világnak bölcsesége mindenütt csak a' halálra talál. Egyedül csak a' gyermeki ártatlanságnak lelke juthat az Isten fiához, és csak eggyedül azt illeti az Isten Országa, melly mindenütt, a' hol meg-jelennie kelletik, a' gyermeki ártatlanságnak gyengeségét kivánja. Ennek nyilatkoztatja-ki az Isten azt, a' mit a' Világnak bölcsei előtt el-titkolt. A' ki tehát meg-nem tér, és a' gyermeki ártatlanságba nem öltözik: az soha be-nem mehet mennyeknek Országába, azt soha nem fogja esmérni az Úr, abba soha sem lészen az Istennek Világossága."

„De valjon mit nevezel Tisztelendő Atya, mit nevezel az Úr hatalmának, és Világosságának?"

„Nem eggyebet, monda János, hanem ama élő hitet, és minden dolgok valóságos, vagy képzelt lételének fel-fedezését, az Ő egyben függéseket, és az Ő ama fő czélra való intézetjeket.

„Én, a' mit az Anyaszentegyház tanít, és parancsol, mindeneket hiszek; és még-is bölcs rendelések, és a' környülállásoknak igaz meg-fontolása nélkül nem tudnék Magamnak dicső győzedelmeket szerezni."

„Azon hit, mellyről említést tészen Felséged csak a' szóval tett vallás, melly által az Anyaszentegyháznak eggyeségében maradunk, és ha az Úrnak ugy tetszik, valamikor az üdvezséget-is el-nyerhetjük. De igaz csak eggyedül az lehet, a' ki tellyes szívből hiszen, és ezen élő hittel akkor-is bírna, ha soha Anyaszentegyház nem vólna-is."

„Tehát ezen élő hitet hogyan tanúlhatom-meg?"

„Ezt fel-találja Felséged akkor, a' midőn tapasztalni fogja lelkében, hogy nem a' jó tetteknek gyümölcse, hanem az Isteni hivás malasztjának következése légyen; és hogy ennek el-nyerése nem az akarattól, hanem az Istennek irgalmaságától fügjön. Mert a' mi lélek, annak lélektől származni kelletik, tanulni pedig semmi módon nem lehet."

„Által-tátom immár — monda végre Kálmán — hogy az Istennek barátja vagy, és hogy az életnek szavai folynak ajakidról, ámbár azoknak értelme előttem titokba vagyon; annak okáért ajtatos imádságaidba ajánlom magamat: hogy a' Seregek Ura, és Istene mindenkor az Ő Sz. akaratjának ösvényén vezérelje lépéseimet; e' Világnak mulandósága után pedig az Ő Választotjainak társaságába bé-fogadjon." —

Már most e' méglen Dalmatziába mulatozott Kálmán, mindenkor magánál tartóztatta ezen Püspököt; sőtt még Veglia és Cherso szigetjeibe, valamint a' többi tengeri Várasokba-is, úgy mint; Absora Aenona, Clissa, és Scardonába, el-vitte magával; a' hova t. i. a' meg-hodolást, és a' hivség esküvésének (Juramentum fidelitatis) el-fogadásáért mennie kelletett. Szebenicoba azomban Nagy Boldog Asszony napját tartotta, itten egy különös kapolnába a' Király, és az Ő Népéért áldozatot tett Ursini János. A' Püspöknek el-ragadtató ajtatossága még a' jelenvalókat-is el-foglalta, és Kálmán egészlen az ajtatosságba el-ragadtatni láttatott. Ezen különös, és még soha nem tapasztaltatott érzésekben ugy látszatott nékie, mintha egy galamb, melly az egész Canon alatt a' Püspök feje felett rebdesett, Ő körülötte-is szállana, és azonnal minden előbbeni szavainak értelme tökélletesen ki-fedeztetett előtte. De midőn ezen érzések el-mulnának, el-tünt a' galamb-is, eggyedül az Ő el-ragadtatásának emlékezetét, és azon kivanságot hagyván maga után; hogy vajha mindenkor azon állapotba meg-maradhatna,

vagy vajha csak még egyszer abba vissza-térhetne! A' Sz. Mise áldozat után fel-fedezte meg-hitt Tanácsosainak azon látását, de mindazonáltal egy sem találtatott, a' ki azt meg-magyarázhatta vagy ezen szavakkal: a' szenttel lévén szent lészesz, tökélletesen meg-egyeztetni tudta vólna. Vége Trav Várasába búcsút vett kedves Püspökjétől, a' kinek-is végső áldását nem kevés meg-illetődéssel vette.

Mivel pedig nagy tiszteletének, mellyel a' Püspök iránt viseltetett valamelly emlékeztető jelét adni akarta: annak okáért meg-hagyta a' Várasnak mint a' Püspökre, mint az Ő Grófjára nézve való szabad választásnak privilegiumát, egyedül a' helyben hagyásnak jusát Mágának vissza-tartóztatta. Azon felül meg-engedte, hogy régi Constitutiókat meg-tartván sem Nékie, sem pedig Successorainak leg-kissebb adót nem fizetnének ugyan: de a' köz jövedelmek két harmad részét Nékie, eggyet Grófjoknak, mind ezeknek tized részét pedig a' Püspöknek adni tartozzanak. Sőtt még azt-is meg-igérte a' lakosoknak; hogy sem valamelly Magyarnak, annál inkább pedig valamelly más külfődinek az Ő jová hagyások nélkül soha állandó lakást meg-engedni nem fogna. Ha a' Király vagy a' Koronázás, vagy más köz ügyeknek el-intézése végett el-jönne Dalmatziába: akkor a' polgárok épen ne terheltessenek az Udvari Tisztviselőkkel, hanem eggyedül az Ő szivességektől fügjön, ha valamelly tiszteletet mutatni akarnának. A' ki pedig mind ezen szabadságok mellett terheltetéséről panaszolkodna: annak minden vagyonyával máshova költözni szabad légyen. Hasonló Privilegiumokat

adott más Várasoknak-is, csak hogy az Ő hivségeket annál inkább meg-nyerhetné, és az Ő kedves Magyarjainak kereskedését elõbbre-vihetné. (Farlari Illyr. Sacr. T. 6. p. 323.

Ezen dolgoknak el-rendelése után már nem csak mint Croatzia, és Dalmatziának Királya; hanem egyszer'smint az Adriai tengernek Ura lévén visszatért Pannoniába, a' hol ezentúl már nem a' Magyarok Királyának (Rex Hungarorum,) hanem Magyar Királynak (Rex Hungarus) neveztette Magát. Azomban a' Pápa Követjei már várakoztak reája. Tudni illik az Ő külömbféle tettei, leg-inkább: a' Malmok és a' Halászatoknak a' Templomoktól való el-vétele; ama tilalom, melly az Érsekeket a' Pápának téendõ esküvés iránt érdeklette; ezek mondám Rómába nem kevés kedvetlenségeket okoztak. Annak okáért látván a' Pápa az Ő fõ Pásztori gondosságának való szükségét, el-küldé Követjeit Kálmánhoz; kik nem csak azt kivánták tõle; hogy többé semmiféle Papnak Házassága meg-engedtetne vagy helyben-hagyatatna: hanem a' Primás a' Metropolitákra nézve való jussáról és a' többi Püspökökre nézve fõ hatalmáról; a' Király pedig azon jusról lemondana, mellyel tetszése szerént ki-nevezhetné vagy el-váltózhatná a' Püspököket: de Kálmán álhatatosan ellent-állott kivánságoknak az Ő fõ jussaira, és a' Magyar Országi Anyaszentegyházaknak szabadságára appellálván. A' mi pedig a' Papok házasságát illeti — felele tovább, — mindeneket a' Püspököknek javallása szerént el-követtem; többet a' keresztényi mértékletesség és felebaráti szeretet

miatt nem tehetek, mellyeknek bé-töltésében jobban tartozom engedelmeskedni az Istennek, mintsem a' Pápának. Az Érsekeknek azon hatalmát mellyel az Ő allattok lévő Püspököket Magok eleibe citálhatják, meg-itélhetik, és minden külső könnyen meg-csalható Birónak bé-folyása nélkül convincálhatják, és hivatalokból le-is tehetik; ezen hatalmat mondám tellyes tehetségem szerént mindenkor védelmezni fogom; mert ezt kivánja mint a' Clerusomnak bé-vett szokása, mint pedig a' Magyar Országi Anyaszentegyházaknak jó rend-tartása, mellyeket nem-is a' Pápa, hanem az én Őseimnek Atyjokfiai Szent István fundált. Igen sajnosan viselném, ha az Én igaz ügyemnek el-intézése miatt ellenségeimnek számát szaporitanom kellene: mindazonáltal Én mindenkor kész lészek méglen az Én Országomba olly Püspököt nem mutathat, mint a' millyenek ottan számosan találtatnak a' hol az Ő Érsekjeiknek itélő hatalmok alól ki-vétetvén, és eggyedül Tőle fügvén, azt tehetik, a' mit akarnak. Azon jussomról pedig mellyel tetszésem szerént rendelhetek Püspököket, és azoknak érdemét által-látván nagyobb méltóságokra, és Érsekségekre emelhetem azokat, épen le-nem mondok, sem attól Magamat meg-fosztatni nem engedem; mert Szent vólt, a' ki ezen just ki-nyerte, Szent vólt az-is, a' ki ezt meg-engedte; és ezzel való vissza-élés épen nem tapasztaltatott sem mostan nem tapasztaltathatik.

Már most Követségeknek igaz czélját fel-fedezték. Mert el-álván előbbeni kivánságoktól eggyedül azt kérték; hogy a' Püspököknek a' gyűrű, és pásztori

pálcza által-adásával történendő bé-iktatásáról lemondana. A, mellyeket szivesen meg-igérvén következendő felelettel jelentek-meg Követjei a' Pápánál: „Tudtára adjuk Szentségednek: hogy mi az Istennek parancsolatihoz ragaszkodván, mindenkor csak azoknak értelme szerént engedelmesek lészünk; és lenni akarunk. Mindazonáltal Szentségednek kivánságait tellyesiteni akarván a' szokott Investituráknak módjától távozunk, és ha a' ki-neveztetések alkalmatosságával az Egyházi rendelések ellen hibázni találtunk vólna; reménylük: hogy jövendőben Istennek segedelmével majdan el-mellőzük azon hibákat."

V.

Ezen szép igéreteknek annál nagyobb hitelt adhatott II-dik Pascalis: mennél nagyobb bizodalommal viseltethetett olly Királyhoz, kinek a' Papi Rendnek valódi érdeme, és a' Magyar Országi Anyaszentegyháznak boldogsága leg-főbb gondjai közé helyheztetve vólt. Hogy pedig ezen gondosságának újjabb példáját adná Nemzeti Synodust hirdettetett Esztergomba, a' mellyben Lőrincz Érseknek Előülése alatt az Ő előbbeni Egyházi rendelései rész szerént helybe-hagyattak, és meg-erősitettek, rész szerént értelmesebben ki-magyaráztattak, rész szerént új Synodalis Decretumok által meg-erősitettek. Már pedig ezen Synodusnak el-intézését tökélletesen a' Püspökökre bizta; t. i. tapasztalni akarta mint maga

Kálmán, mint a' Pápának hirül adatni kivánta, mint kedveljék az Ő általa választott férfiak nem csak a' szép rendességet, hanem az Egyházi törvényeknek szorosságát-is. Ezen Synodusból a' többiek közül leg-nevezetesebbek e' Következendő rendelések:

„Mindenek elött azt rendeljük: hogy jövendőben tudatlanok a' Papságra ne emeltessenek; a' kik már eddig fel-szenteltettek ezentúl a' tudományokba szorgalmatosan foglalatoskodjanak; a' kik pedig azt nem cselekednék, minden halasztás nélkül le-tétessenek."

„Minden Püspöki gyülésekben nem csak a' káptalanbéliek hanem a' többi Papok-is még a' szokott beszélgetéseknek alkalmatosságával-is a' Deák nyelven beszéljenek. — hogy azon nyelvet, a' mellyben a' régi Egyházi rendelések, és a' Sz. Atyáknak irásai eredetiképen találtatnak, mindenkor jobban gyakorolhassák."

„Minden Pap valamelly bizonyos Anyaszentegyháznak szolgálatjára ordináltasson; annak azután szolgáljon; és ha vénsége, vagy beteges állapotja miatt többé nem szolgálhatna, ugyan attól holtaig tápláltasson."

„Azok, kik nötelenségekbe a' Diaconatust, fel-vették: jövendőben mindenkor nötelenek maradjanak."

„Ellenben azon Papoknak, kik már mint házasok fel-szenteltettek, emberi gyarlóságokra tekéntvén Feleségeiknek birtokát meg-engedjük. De ha valamelly házas Pap, Püspökké választatna: úgy az Ő Feleségének engedelme nélkül fel-ne szenteltessen. Akkor pedig Férjétől el-választatván, és a' tisztaságos életet követvén semmiféle Püspöki jószágban többé nem tartózkodhatik."

„Ha valamelly Papok, kik egyébb alánt semmiről nem vádoltathatnak, eggyedül: hogy másodszor-is meg-házasodtak; ha ezek Feleségeiket el-hagyván az egyházi szolgálatokra vissza-térni akarnának: addig el-ne fogadtasson ajánlások; méglen Feleségek azt jóvá nem hagyván a' Meg-tartóztatásnak törvényére nem állottak."

„Azon Papok pedig, kik a' Concubinatusnak utálatos vétkében tapasztaltatnak, minden ki-fogás nélkül azonnal le-tétessenek."

„Hogyha valamelly Plébános a' holnapi Vendégségekben jelenlevén részegeskedőket talál: azonnal távozzon-el onnét; azokat pedig a' józanságra intse; és ha meg-nem halgattatott jelentse-bé az Archi-Diaconusnak, a' ki hét Napi egyházi büntést rendelni fog. Ha pedig azonnal el-nem távozott a' Plébános: akkor nem csak hivataljától, egy időre tiltassék-el, hanem azon felűl még 40. Napi poenitentziára itéltessék."

„Azon Papok, kik másokat addig kinálgatják, méglen meg-nem részegednek, vagy kik magokat meg-borosodásig az italnak adják: le tétessenek. A' ki valamelly részegeskedö Papot, a' Püspök, avagy Archi Diaconus elött bé-vádol: az annak vagyonából 3. pensumot nyerjen, a' Pap pedig ismét tapasztaltatván a' részegségen azonnal le-tétettessék."

„Hogyha valamelly Nemes ember valamelly Vendéget meg-részegiti, vagy önnönmaga meg-részegszik: akkor 40. Napi poenitentziát tartson. Tapasztaltatván pedig másszor-is ugyan azon hibában a' hiveknek eggyességéből záratassék-ki."

„Meg-nem engedtetik pedig a' Papoknak: hogy vagy korcsmákat tartsanak, vagy uzsoráskodjanak. A' ki azomban a' részegségnek kedvéért meg-látogatja a' bort-áruló házakat: az ha Pap, le-tétessék; ha pedig Lajcus úgy az semmiféle itélö szék elött bizonyitó tanú soha sem lehessen."

„Hogyha valamelly Clericus a' tolvajságról vádoltatik: itéltessék-meg a' Püspök, vagy Archi Diaconus által, és valóban bünösnek találtatván nem csak le-tétessék; hanem egyszer'smint minden vagyonától-is fosztattassék-meg; és ha a' nélkül szükölködne, adattassék-el."

„Minden Pap, a' ki Megyebéli Püspökjének Synodusába meg-nem jelenik, azonnal Méltóságától fosztattassék-meg."

„Minden Püspök az Ő Cathedrális Temploma mellett a' jobbítandóknak számára két házakat építessen.“

„Az Apáturok csak igen ritkán hagyják-el Klastromaikat; akkor-is pedig akár melly rövid időre sem az Udvarhoz, sem távulabb jószágaikba a' Püspöknek engedelme nélkül menniek nem szabad.“

„Sőtt meg-parancsoltatik az-is Ő nekiek: hogy valamelly nagy pompáknak és ünnepeknek alkalmatosságával a' midőn Püspökök-is jelen vagynak, hogy mondám Infulát, Sandaliákat, vagy más Püspöki czimereket viselni ne bátorkodjának. Sőtt: az Ő Püspökjeknek engedelme nélkül keresztelni, vagy a' nép előtt prédikálniok sem szabad. Az Ő jövedelmeikből pedig Atyjokfiainak többet ne adjanak, mint más szegényeknek. Ha pedig valamelly Apátur a' tékozlásról vádoltatna; tétessék-le, jószága pedig a' Klastrom számára confiscáltassék.“

„Meg.nem engedtetik az-is: hogy valamelly Püspök avagy Pap olly Világiakat, kik magányosságba függetlenűl élni akarnak, a' Szerzetes ruhákba járni engedjen. Mert a' ki azt viselni akarja vagy a' Klasromban lakjon, vagy pedig törvényes poenitentziára vonattasson.“

„Minden Archi Diaconus R e g i n ó D y e n e s, és A b b o által öszve-szedetett, és ki-adatott egyházi rendeléseknek könyvét szerezze-meg magának.“

„Azon kivül akarjuk azt-is: hogy minden Vasárnapokon az Evangeliom, és Epistolának foglalatja a' Templomokban ki-magyaráztassék; a' gyermekek pedig az Apostoli Hit ágozatoknak, és az Úr imádságának magyarázatját halgassák.“

„Ezeken kivül semmi ne olvastasson vagy énekeltessen a' Templomokba; ha csak elõbb a' Püspök azt helybe nem hagyta vólna (Péterfi Concil. Hung. P. I. pag. 55. — 62.)“

Melly különös tekéntettel viseltetne Kálmán ezen rendelések iránt, csak azzal-is böven meg-mutatta: hogy el-vivén Magával a' Püspököket Dalmatziába, Spalatróban ujjolag való Synodusra azon Országnak hét Püspökjeit-is invitálná; a' hol-is a' külömbféle Megyékben a' Clerusnak szabad meg-ítéltetésekrõl, és a' dézsmáknak avagy tizedeknek fellebb való emelésekrõl, némely kérdések elõ-fordulandók valának. Mivel pedig itten még többet tehetett a' Papság, mint sem más helyeken-azért-is ezen jó alkalmatossággal annak hajlandóságát meg-szerzette Magának; és azért a' Synodus tanácskozásának a' lett fõ tárgya: hogy a' Dalmatziai, Clerus a' Decimákra, és minden egyebb Privilegiumokra nézve egészlen a' Magyar Országi Papsággal egy karba helyheztettessen. Azután pedig Conon Cardinálisnak és a' Pápa Követjeinek mint V-dik Henrik Császár Excommunicátzióját, mint a' Sz. Egyedi Apáturságnak helybe-hagyását jelentõ, és hirlelõ Pápa Bullája el-olvastatott; a' mellyben-is II-dik Pascalis nagyra becsülvén Kálmánnak bölcseségét azt jelenté: hogy

az Anyaszentegyháznak minden ügyei a' Királynak jóvá-hagyó tanácsa szerént jövendőben-is el-intéztessenek.

VI.

Azomban történt nem sokára; hogy Almos, ki már az előtt Croatziának kormányozására való elégtelen léttét el-esmérvén minden jussait Kalmánra (ki Őtet a' leg-tisztább barátságnak, és atyafiságos szeretetnek jeleivel mindenkor külömböztette) által-vitte: történt mondám: hogy ezen Herczeg meg-nem elégedvén Ramában boldogúl tölt napjaival a' Királynak veszedelme, és az eggyedül való uralkodásra törekedne. Méglen tehát Dalmatziának el-rendelésével foglalatoskodna Kálmán: az alatt el-ment Német Országba V-dik Henrik Császárhoz segedelemért esedezvén: mindazonáltal, noha külömbféle nagy igéretek mellett el-árúlná Hazáját, mostan üres válasszal vissza-bocsátatott. Az Ő szándékai, és tett utazásának fő tárgya meg-jelentetett azután a' Királynak: de Ez még-is a' leg-tisztább szeretettel fogadta Almost, és csak egyedűl azon szelid intést adta nékie: hogy az Ő jó Ramai Népét Helytartójának szabad tetszésére bízni nem kellene.

„Ezen kémélllő feleletet, álnok vissza-tartóztatásra, és ellene törekedő bosszúállásának el-titkolására magyarázván Almos leg-inkább azon gondos-

kodott; hogy a' Király ezen képzelt szándékában meg-előzze annál is inkább, mivel nem kevesen találtattak ollyanok; kik ezen gyanuságába sokféle hir-hordásaik által meg-erősitették. A' helyett tehát, hogy Tartományába vissza térne, inkább Dömösre ment azon szín alatt; hogy tett fogadásának meg-felelvén Sz. Margit tiszteletére épitendő Templomát, és Préspostságát el-végezze, valóságos czélja pedig az vólt: hogy titkon által költözvén a' Dunán, a' felső részekben valamelly sereget öszve-szerezhessen. Kálmánt azomban minnyájan inkább félték, mint sem szerették; az Ő hideg vissza-tartósága sokakat el-ijesztett; az Ő bölcsesége gyanut gerjesztett a' tudatlanokba; az Ő finomabb pallérozása meg-szégyeníté a' bárdolatlanokat; az Ő bölcs ajtatossága ellenkezett az akkori szokásokkal; a' jók ugyan tisztelve szerették, de a' gonoszak rettegtek tántorithatatlan igazságától, és minden hibákat büntető keménységétől. Almos ellenben épen ezzel ellenkező characterrel birt, és azért igen könnyen őszve-sereglettek számos Népek, kik az Ő védelmezését fel-válalták; mivel az Ő indulatiknak bé-tellyesitését tőle könnyebben reméllyhették; mintsem a' mindeneket szorosan meg-visgáló, és bölcsen meg itélő Kálmántól. Mihelyest pedig ezekről tudósitatott Kálmán: azonnal egybe-gyüjtvén seregeit Tisza-Várkonyra vezette azokat, a' hol már Almos a' folyónak túlsó partján egynehány napokig reája várakozott: Itten pedig szüntelen gyakorlotta Vitézeit, melly cselekedet annál inkább rettentette a' pártosokat; mennél több és bizonyosabb jeleit tapasztalnák, hogy Almos majdan a' végső kétséghe-eséssel küszködne.

Hogy tehát félelmeket enyhitenék egy köz-beszélgetést kivántak a' Királytól, ki-is örömmel hajolván kérésekre a' Tisza közepén fel-állitott hidra bocsátotta Vezéreit, hogy a' Herczegnek Vezéreivel mindeneket el-végeznének. Ugy-is történt, mert emlékezvén azon szomorú időkről, a' midőn Őseik András és Béla Királyok közt való visszavonások miatt a' csúfos halálnak idötlen áldozati lettek, azt végezték magok között: hogy el-mellőzvén a' haszontalan vérontásokat inkább a' Herczegek kettes harcz (Duellum) által véget vetnének minden ellenségeskedéseknek; ők pedig annak hódolnának minnyájan, a' kit a' győzedelem a' Királyságra méltónak mutatna. Ezen Végzést Gróf Garak Álmosnak fő Vezére vitte hirül Kálmánnak, a' ki mindenre való készségét jelentvén egy lándzsát, és egy szép virágokkal ékesitett feszületet kezébe adván a' Grófnak ezen szavakkal bocsátotta-el magától: „Vidd-el ezeket a' Herczegnek, hadd válasszon! Én a' békeséget kedvelem a' harczolástól pedig épen nem rettegek; Én mindenekre kész vagyok, a' mivel Ő előmbe jönni akar: azzal fogom Magamat fel-fegyverkezni. A' bosszú-állásban épen nem gyönyörködök, és a' megcsalattatásért nem találtatik büntetés a' Törvényekben. Ezt jelentsed különösen társaidnak, az Ő Királyokról, ki nagyobbra becsüli szavainak szentségét, mint sem tulajdon életét." Halván ezeket Almos, és látván a' szorongató környűl-állásokat, a' keresztet, és azzal egyszer'smint a' békeséget választotta; mellyet Kálmán-is minden seregeivel együtt tiszta öremmel el-fogadott. (Thurot. l. cit. cap. 60.)

Már ezentúl állandóbb boldogságot reménylett Kálmán a' midőn Almos meg-jelentené: hogy az Ő kedves Jegyeséért Ingelburga a' Svecusok Királya Ingónak leánnyáért el-menni, és a' tiszta Örömeknek érzésében minden incselkedéseknek, mellyek az Ő atyjafiságos szeretetéket háborgathatnák, ellent mondani és ellent-állani akarna. Nagy örömmel helybe-hgyta a' Király ezen szándékát; és sok drága kincsekkel, 's fényes ajándékokkal terhelé a' Herczegét. Mindazonáltal a' Svecziai Királyi Udvarba érkezvén képzelt szegénységét fájlalta; belsőjében pedig olly vigasztalást nem talált, mellyel az ő fajdalmát le-csillapithatta vólna, mivel ifiuságától fogva egyedül csak az imádságba, és leg-inkább a' Vadászatokba foglalatoskodott. Illy alkalmatossággal meg-esmérkedett kedves Jegyesével-is; és a' midőn Nékie örökös hivséget igérne, fel-tette magában, hogy akár miképen történne-is, de csak ugyan még a' Magyarok Királynéjává koronáztatja szeretett Feleségét.

„Ezen szándékának előbb-mozditása már akkor-is mindjárt könnyebbedni látszatott; a' midőn Lengyel Országon keresztűl utazván olly szerencsés lett; hogy III-dik Boleszló Királyt Kálmán ellen való gyülölő haragjának igazsagáról meg-győzetethetné. „Valóban — igy szóllott Almos, — nem Kálmánt, hanem Atyámat Lambertet illette vólna a' Korona László halála után; Mert ime András után nem az Ő fia Salamon, hanem Öccse Béla, és ez után mivel semmi több testvérek nem vóltak, az Ő fiai Gejza és László következtek egy-

más után a' Királyi fő Méltóságban! Ugy-e' bár Salamon el nem fogadtatott a' méglen Béla életben vólt? eképen kelletett vólna mindennek történni László halala után-is, minthogy még akkor Lambert a' Királynak testvére életben találtatott. Arra való nézve mint jó fiú köteleztetem Atyámon történt igazságtalanságok törvénytelenségekért bosszút állani; és azon dicsőséget, és hasznot, melly az Országlásba való successió által reám áradott vólna, ha másként nem lehet, fegyveresen-is vissza pótolni. Én ugyan, az igaz, a' Nékem adatott Croatziáról lemondottam, de ez eggyedül azért történt hogy attól való meg-fosztatásomat meg-előzzem, minthogy Kálmán soha igaz szívvel irántam nem viseltetett, hanem mindenkor csak gúnyolt, mindenkor az Ő elviselhetetlen kevélysége által Engemét le-alacsonyitani törekedett. Azon felől valóságos ellensége az Istennek, és az Ő Anyaszentegyházának; mert nem csak kegyetlenűl meg-öletett számtalan ajtatos keresztes Vitézeket: hanem az Anyaszentegyháznak Fő Pásztora, és a' Püspökök közt való szent eggyességnek arany lánczát el-bontotta, és sem valamelly új fundatziókat nem tett, hanem inkább Öseinek istenes hagyományait semmivé tévén a' Templomok, és Klastromoknak ajándékozott jószágokat-is confiscálta. Mivel pedig tudom; hogy az istentelen Fejedelem többnyire kegyetlen Tyrannussá változni szokott; azért Hazámnak kedves áldozatot tenni reménylek, ha mentől előbb illy Fejedelemnek el-viselhetetlen igájától meg-szabaditandom.

Ámbár azomban igen roszúl bölcselkedett vólna-is Almos: mindazonáltal Boleszló, ki az eggyenetlenségeket negyon kedvelte, nem visgálván tovább a' dolognak mivoltát azonnal engedelmet adott arra; hogy Országában Seregeket verbuválhasson, és zsoldosokat fogadhasson magának. Ezekkel azután Magyar Országba jövén el-foglalt egynehány határos Vármegyéket; és mihelyest Aba-Újvára hatalmába került: Azonnal Kálmánt, törvénytelen Királynak hirdettette. Sőtt: nem hajtván sem az Egri Püspök Volfgangus átkára, mellyet a' törvényeknek rendelése szerént el-küldött hozzája; sem kedves Felesége Ingelburga kéréseire, ki ezen erőszakoskodó törvénytelenségek miatt a' szorongató félelemmel küszködött; sem a' Papok és hiveknek (kik az excommunicált Herczeggel egy helyen lakni nem akartak) pompásan történt el-költezésekre nem figyelmezvén; hanem az Ő meg-vakitott kevés Magyarjaiba, és zsoldos Lengyeleibe vetvén bizodalmát, arra határozta magát: hogy a' leg-rettenetesebb dogoknak el-követésére vetemedik, nem-is sejditvén; hogy az első ellenkezésnek alkalmatosságával leg-előbbször-is Ő lészen az, ki olly erősen tett fogadásáról, el-távozni fogna.

De már most továbbra nem mehetett Almos, mert ime Kálmán meg-jelent Aba-Ujváránál mindenkori kész jó hajlandósággal akár a' békeségnek el-fogadására, akár a' kemény viaskodásnak meg-próbállására. Jelen vóltak egyszer'smind az Országnak minden Nagyjai, és Püspökjei az Ő szolgáikkal, kik a' Várast olly formán környül-vették; hogy lehe-

tetlen vólna magát Almosnak abba védelmezni, hanem mindjárt az első Ostrom által minden Népeivel a' Királynak hatalmába esnie kelletett. Midőn ezeket látná a' Herczeg, parancsolatot adott seregeinek Ingelburga javaslására, hogy a' bástyákat azonnal el-hagynák. Akkor Ez maga eggyedül mint a' Békeségnek Angyala fel-állott a' bástyákra, Almos pedig lovára ülvén nagy sebességgel minden kisérők nélkül a' Magyarok táborába sietett. Ott a' Király lábaihoz borúlván meg-vallá vétkét, és következendő szavakkal bocsánatért esedezett: Várkonynál, úgy monda, mint Barátok váltúnk-el egymástól; de ime itt ismét a' Szerelem mint ellenségeket vezetett öszve. Meg-bocsáss érdemess Király az el-ragadtatott Férjnek, ki a' leg-jobb Feleséget Atyáinak Thrónusára érdemesnek itélvén, azt Vitéz kardja által Nékie el-nyerni akarta! Felségednek sokkal nagyobb hatalma az enyimnél, és ez Népeinek forró kivánságait jelentvén, ime magam-is lábaihoz borulván annak el-fogadására készen vagyok! Bocsáss-meg Nagy lelkű Fejedelem! bocsáss-meg szeretett Bátyád fiának; bocsáss-meg az el-tévelygett Magyaroknak, kik mostan hibás példámat követték! bocsáss-meg végre a' lengyeleknek-is! és engedd: hogy békeségben vissza térhessenek Hazájokba! Már én csendes magányosságba akarom Dömösön tölteni Napjaimat; hogy leg-alább kinzó bánatimmal helyre-hozzam azt, a' mit olly gyakran Felséged ellen vétettem!

Kely-fel Herczeg! ülly ide mellém, és fedezd-fel bátran mit vétettem ellened; hogy olly nagy haraggal üldözöl Engem! Melly kivánságodat nem tellye-

sitettem? Micsoda kérésedre nem hajoltam, ha annak tellyesitése kötelességemmel, az igazsággal és törvényességgel nem ellenkezett? Ha uralkodni akarsz, igen örömest fel-osztom véled e' nyomorúlt fényességet, és nehéz bajt! (mert ugyan csak annak kell tekéntened, ha ugyan azon egy czélra töreked-ni akarunk.) Avagy másokban találod kedvedet? bátran töltsed az egész Országba! Avagy talán Feleséged kedveli az Udvari pompákat? tehát hozd ide, Ő parancsoljon, Én mindeneket végre hajtatok, hogy Hazájának kincseit tizszerezve fel-találhassa Magyar Országba! — Én meg-bocsássak? feleljen tulajdon lelked, és mondja-meg, kivel kellessen mindenek előtt meg-békélned! Azokat, kik Tégedet követtek, látni, és esmérni nem kivánom; a' Lengyelek pedig hiveimnek üldöző haragjok elől bátran el-távozhatnak. Ezt meg-igérem párolámra; ennek bizonyságáúl adom a' békeség csokját, mellyet-is a' Mindenható állandoúl tartson-meg az Én és te szivedben. *)

Ha mostanában számos szemre-hányásokkal becstelenitette vólna Kálmán a' Herczeget; ha meg-fogattatván valamelly magányos régi Várba záratta, és szoros őrizet alatt tartatta vólna, hogy el-követett hibáinak meg-jobbitásáról gondolkodván nemesebb érzésekre gerjedhetett vólna: úgy talán fekete cselekedeteit még fényes erkölcsekkel helyre-pótolhatta vólna éltének estvéjén. De most mint a' Királyi nagy

*) (Thurot. loc. cit.)

lelküségnek, mint tulajdon gonosz tetteinek súllyát kétszeresen érzette. Azomban a' leg-utálatosabb kevélységre magyarázván a' Királynak nemes nagy lelküségét; vétkét pedig a' törvényességnek palástjával takarván ujjolag való gonosz plánumoknak el-készitésével foglalatoskodott; és azt, kit olly sokszor már ok nélkül meg-sértett, most ismét ki-irthatatlan gyülölséggel és véghetetlen haraggal gyülölte. Ennek ki-töltését pedig épen olly idő pontba végezte-el: a' mellyben szivének a' tiszta szeretetnek érzéseire leg-inkább gerjedni kelletett vólna.

Ingelburga t. i. égy fiat szült, a' kit-is dühös haragjában illy ki-fejezéssel karjai közé szoritott: Esküszöm az Istenre: hogy Néked a' Magyarok Királyának lenni kelletik! Ezzel ugyan igazat jövendelt, de a' veszedelmet sejditő gyenge Anyának szelid lelke mintegy tőrrel által-veretetvén azonnal ájulásba esett. És igy már fel-tett szándékát mindenkor még Felesége előtt-is titkolnia kellett. — Azomban.

Már most a' Dömösi Prépostság a' fényes Templommal együtt el-készült. Arra kéré tehát Almos a' Királyt; hogy a' pompás fel-szentelésre meg-jelenni, azután pedig Nékie a' Bakonyi erdőkbe téendő Vadászatra engedelmet adni méltóztatna. Méglen pedig Ő a' vadaknak üzésével mulatozna: az alatt nagy lelkű Királyát titkon gyilkoló kéz által ki-végeztetni kivánta. De Kálmán mindenekről tudósitatván azon szándékkal ment Dömösre, hogy a' Consecratio után azonnal mint Almost, mint pedig

a' zsoldos gyilkost meg fogattatja. Ezt Ő meg-jelentette az Esztergomi Érseknek Lörincznek, és a' Kalocsai Püspök Fulbertusnak. Minthogy tehát igen nagy kegyelembe tartattak a' Királynál, azon esedeztek leg-inkább, hogy Ingelburgára való tekéntetből nyilván meg-nem szégyenitené ugyan a' Herczeget: hanem Zsoldosával együtt el-hivatatván az Ő jelenlétekben keserü szemre-hányásokat tenne, és még egyszer meg-kegyelmezne Nékie. Kálmán ezt-is meg-cselekedte és el-hivatatván a' Herczeget igen szivre hatván meg-intette úgy: hogy Zsoldosával együtt sok könnyeket hullajtana. Végre olly eggyeztetést tettek a' Püspökök; hogy a' gonoszságnak szolgája egy Klastromba szoros poenitentziában végezné életét; a' Király és Almos közt pedig ezentúl mindenkor a' leg-hivebb barátság fenn-tartásson. Örömmel hajolt Kálmán ezen eggyességre; és annak nagyobb hitelessége végett meg-esküdvén az Evangeliomi könyv felett, más napon együtt mentek a' Fejedelmek az Oltári Szentségnek bé-vételére.

Minekutána pedig vége lett a' Consecrationak vissza-tért Kálmán Sz. Márton hegyére; Almos pedig a' Bakonyi erdőkben téendő vadászatra ment eggyedül két Királyi Udvari Tiszteitől kisértetvén, hogy nem csak minden szolgálatokat végeznének körülette; hanem hogy az Ő érzéseinek ki-fejezésére-is szorgalmatosan vigyáznának. Azomban meg-látott Csoór mellett egy madarat; azonnal el-bocsátotta tulajdon Sólymát, és ez tüstént el-fogta a' madarat. Ezen esetnek olly nagyon örült, hogy el-felejtkezvén önnön magáról eképen szóllitaná kisérőit: Mit itél-

tek erről: Valjon az álnok Sólymom békességesen bocsátotta vólna-e' azon madarat, ha meg-esküdött vólna: hogy jövendőben nem fog többé semmi halakat el-ragadni? — „Az álnok Sólyom; felelének a' Szolgák, semmit sem hajtott vólna az esküvésre, azon madár pedig meg-nem esküdött vólna!" Most azomba észre-vette Almos, hogy tökélletesen megértetett, meg-bánta gondatlan fecsegését; és félvén a' rosz következésektől, hogyha mind ezekről a' Király tudósitatna; annak okáért fel-tette magában; hogy azokat ujjolag való árúlás által magáról el-háritani fogja. Még tehát azon ejtszakán titkon el-távozott az erdökből olly annyira: hogy a' leg-szorgalmatosabb nyomozás után-is semmiféleképen reája nem akadhatnának (Thurot. loc. cit. cap. 61.)

Mig tudósitatott ezekről Kálmán azonnal pártfogása alá fogadta Ingelburgát, és kisded fiával együtt a' Pannoniai Hegyre hozatta. Az Ő Udvarának csinos rendtartása; az Ő életmódjának szép egygyügyüsége, és azon gyenge, hódító banás mód, mellyel fogadtatott, és tractáltatott valóban méltán a' leg-nagyobb tiszteletre gerjesztették Ingelburgát olly Fejedelem iránt: kit az Ő Férje a' leg-utálatosabb gyülölséggel szünet nélkül üldözne. De melly rettenetes érzések váltották-fel egymást nemes lelkében, a' midőn Almosnak Henrik Császárhoz lett futásáról, és azzal együtt Pannoniába való érkezésére szomorú hirt hallania kelletett! Tüstént ösve-szedettek minden seregek, és még azok-is, kik eddig titkon ugyan, de csak inkább a' Herczeg, mint sem a' Királynak részére hajlottak, még azok-is méltó boszon-

kodással fegyvert ragadtak a' Haza árulója ellen! Tudni illik ugyan azon látszatós igazságos okok, mellyekkel már egyszer a' Lengyelek Királyát Magyar Országba csábitotta, azon okok birták most a' Császárt-is arra: hogy Birodalmának seregeit Almosnak vezérlésére bizná. És hogy azokat annál inkább szaporithassa el-engedett a' Morvák Herczegének Szvatoplugnak bizonyos nagy adóságot, csak hogy ugyan azon időben Ő-is bé-rohanna Pannoniába.

Ezen hir nem sokára bé-is tellyesedett. Mert Henrik Császár és Almos Austrián keresztül Posony alá vezették seregeiket. A' Város azomban a' Magyarseregek által olly vitézül védelmeztetett, hogy a' Császár egy holnapi kemény Ostromlás után, annak el-foglalását épen nem reménylhetné. Azon kivül a' Dunának jobb partjain állott Kálmán számos Vitéz Népekkel; más sereg pedig a' Vágnak bal partjait védelmezte, hogy azokon által ne jöhetnének az ellenségek. Egyedül tehát Nyitra és Trencsin Vármegyéknek részei kerülhettek Szvatoplugnak hatalmába. Ezen szűk, és hegyes zordon Tartományokban sokáig nem mulathattak az ellenségek, Henrik pedig, minthogy erővel semmit sem végezhetett, alkuvásokra lépni kéntelenitetett. Azt kérdette tehát a' Királytól: ha valjon tovább-is várakozni akarna, méglen több segitsége érkezne az Imperiumból avagy Almost régi jussaiba vissza-helyheztetni akarná-e?

„Mondjátok-meg a' Ti Uratoknak a' Császárnak — felele Kálmán a' Követeknek — hogy sokkal jobban esmérem a' háborúnak mivoltát, mintsem hogy azt vagy szeressem, vagy attól féljek, Én mint valamelly mesterséget úgy tekéntem; és csak akkor üzöm azt, a' midőn az igazság, és szükség kivánja. Az Én Atyámfia Almos egyébb jussokkal nem bir, mint a' mellyeket a' Hazai törvények engednek. Ha ezekben valamikor háborgattam vólna Őtet, akkoris a' külső Hatalmasságok segedelme nélkül nem szükölködött vólna, mivel a' Magyaroknak tulajdonos igazság szeretete elegendően védelmezte vólna Ellenem. Ha tehát azzal, a' mi Őtet illeti, meg-elégedni akar jőjjön-el, és az Ő csendes maga viselete-által békéltésse meg Házáját. Az Én bosszuló haragomtól épen ne tartson; mert inkább szánakodásra, mint sem gyülölségre méltó az olly szerencsétlen, ki egy veszedelemből a' másik meredekbe esik. Ha tehát békeségre lépni kivánkozik a' Császár; jelentsétekmeg Nékie; hogy kész vagyok arra, és hogy örömest fogok itten várakozni Reája."

A' Követek már most el-távoztak; Henrik pedig Almossal és egynehány Német Herczegekkel a' Király táborába jöttek, a' ki Őket szokott nemes rátartással fogadta. Itt a' Császár sokáig nem mulatozott, hanem némelly ajándékokkal, és a' bátorságos vissza-menetel szabadságának engedelmével meg-elégedvén ismét el-távozott Öveihez. Almos pedig elnem viselhetvén annyiszori meg-szégyenülését Jerusalembe való szarándokoskodásra határozta magát. Hogy pedig annál jobban készülhetne azon nagy uta-

zásra Dömösön minden emberi társalkodás nélkül töltött még egynehány Napokat. Azután pedig önnön szabad meg-határozásából kedves hitvesét Ingelburgát, és kisded fiát Bélát tántoríthatatlan hívségének kezességül el-küldötte a' Királyhoz.

Álmos azomban a' Sz. földről vissza-térvén ugyan az maradott, a' mi az előtt vólt. Meg-maradott t. i. régi meg-rögzött gyülölségében; és sem az Üdvezségnek emlékeztető Sz. helyei, sem a' Királynak vissza-térésekor tapasztalt számos kegyelmei, sem Ingelburgának tántoríthatatlan hívséges szeretete gyülölő haragjának el-felejtkezésére, és józanabb gondolatokra nem bírhatták Őtet. El-vitte tehát ismét Dömösre kedves Feleségét, a' hol a' Vadaknak üzésével bajlódván ismét a' Király romlására törekedő új plánumokat ki-gondolt. Nem sokára pedig ségéd-társakat-is talált Uros, Vatha, és Pál Grófokban, kiknek bizonyos álnokságok miatt a' Királyi Udvarból el-távozni kelletett. Ezek tehát szorosabb barátságot kötvén Almossal a' Király meg-öletetésére szolgáló intézeteket tettek. Már-is titokban czimborákat szerezgettek magoknak és nem kevesen találtattak, kik a' leg-jobb Fejedelmet eggyedül csak azért gyülölték, mivel az Ő mélyen bé-látó tudományát bölcs intézetjeit, és szoros igazság szeretetét ki nem álhatták.

Ugyan-is csak öt napokra terjedett vólna Kálmán Királynak, és István fiának élete: hogyha ezen gyilkos szándék, mellynek még Veneczjába és Kiovba-is meg-hitt Tanácsosai valának, fel-nem

fedeztetett vólna. Mindazonáltal most-is szerencsésen meg-szabadúlt Kálmán a' veszedelemből. Mert azonnal, hogy mindenekről bővségesen tudósitatott, ki-adott egy parancsolatot, mellynek értelme szerént mint a' Herczeg, mint a' 3. Grófok számos czimboráikkal együtt egyszerre Visegrádra vitettettek. Ottan azután a' törvénynek, és tulajdon vallásoknak szorossága szerént a' Palatinus által halálra itéltettek. De Kálmán az igazságos szententziát mérsékelni akarván, kegyetlenséggé váltóztatta, a' midőn Almosnak és a' 3. Grófoknak meg-hagyta ugyan életeket, de szemeiket kegyetlenűl ki-ásatta. Az igaz hogy nagyobb büntetést érdemlettek vólna, de az-is igaz hogy olly gyalázatosat nem érdemlettek sem olly kegyetlent, hogy még az ártatlan kisded Bélának-is részt venni kellene eggyedűl Atyját méltán érdeklő büntetésében. Tudom a' leg-kissebb emberiség érzésének jele azonnal le-csillapitotta vólna a' Királynak olly gyakori nemes győzedelemmel el-széllesztetett haragját: de fájdalom! akkor-is olly szerencsétlenek valának a' Fejedelmek hogy bosszuló indulatjainak több, 's serényebb szolgái talaltatnának; mint sem fényes Fejedelmi erkölcseinek és bölcs rendeléseinek végre-hajtó Tisztjei! Már-is meg-vakitatva siránkozott Almos és Béla Ingelburga ölében, a' midőn Bélának kegyelmezést engedő Királyi parancsolat Dömösre érkezett.

VII.

„A' napnak fényessége mint az Atya, mint a' Fiútól örökre el-vétetett. Mind a' kettőnek csak arra való immár szemek, hogy kevés életeket egészlen ki-sirhassák!“ Ezen hirrel tért vissza Dömösről a' Királyi kegyelemnek Követje, és valamint azoktól szemeiknek világossága: úgy el-vétetett Kálmántól lelkének nyugodalma; épen ugy mint el-múlt Napjainak dicsősége mint nagy tetteinek fényessége, mint hátra lévő kevés napjainak boldog nyugodalma örökre el-tünt! Éjjel, és nappal nyomba követte a' meg-vakitatott kisded Herczegnek fájdalmas képe, kinek gyermeki enyelgő játékjai, és édesdeden hangzó koczaja olly gyakori boldog órákat, és mulatozásokat okosztak Nékie! Mindenütt a' szomorúságnak és búnak tengerébe merült Anyának kesergő jajjait hallani látszatott; és a' véghetetlen Birónak téendő vádjainak képzete rettenetesen marczongolta lelkét. Az Ő 18. esztendős bölcs, és igazságos uralkodó Kormányozásának dicsősége, ezen egyetlen egy igazságtalanság által örekre semmivé tétettnek látszatott elötte; és sem a' bölcseségnek okoskodása; sem az élet elmének találmánya nem vólt elegendő arra, hogy az Ő fel-háborodott lelkének nyugodalmát tökélletesen vissza-állithatta vólna. Most mint egy irigykedve nézett azokra, kiket néha mint tébolyodott bigottokat sajnálkozva ki-nevetett; mert sem a' töredelmes igaz gyónásnak vigasztalása, sem a' szánt szándékkal fel-válalandó poenitentziák, sem valamelly istenes fundatzióknak öröme; sem valamelly utazások

többé az Ő lelkének belső, és el-válhatatlan kínjaitól meg-nem szabadithatták Őtet!

Ezeknek rettenetessége ostromlotta életének erejét, és a' tartós fő fájásnak gyötrő fájdalma hirtelen halállal fenegette. Mindenre alkalmatlan lévén a' barátságnak édes karjaiban kereste enyhülését. Gróf Otthmárus régtől fogva leg-hivebb barátja, és minden bajainak meg-hitt titoknoka vólt; ez ugyan akkor Dalmatziában mulatozott, a' midőn hirtelenségének végzését tapasztalta Béla, de most vissza-jövén többé Tőle nem távozhatott mivel az Ő meg-hitt társalkodásában enyhülést nyerni kivánt; de a' bölcs Gróf vigasztalta ugyan de meg-nem nyugtathatta Királyát.

Azomban a' mit ez nem tehetett: azt szerencsésen Végre-hajtotta Fulbertus a' Kalocsai Püspök, a' kit Kálmán egynehány napokkal halála előtt Magához hivattatott. Ez helybe hagyta ugyan és dicsérte a' Királynak bánkodását, de a' kétségben esést mint a' leg-feketébb gonoszságnak, és el-viselhetetlen kevélységnek gyümölcsét úgy rajzolta előtte. Azután pedig az emberi gyarlóságoknak a' véghetetlen, örökös Világ rendjének öszve-eggyezésében való ajtatos meg-fontolására birta, és a' mindeneket el-intéző Világ kormányozójának tekéntetében és róla való elmélkedésben tartóztatta; a' méglen az Ő szivét az alázatosságra, és mint az Isteni rendeléseknek, mint az Istentől származott engedelmeknek, (Permissióknak) el-esmérésére észre-vehetetlenűl vezette. Ezen ajtatos gondolatokkal haláláig foglalatoskodott

Kálmán, és meg-békélvén Istenével nyugodt lélekkel múlt-ki ez árnyék Világból Fulbertusnak karjaiban. —

Az Ő halála után István fia lett a' Magyarok Királya de az Országnak kormányozását gyermeki ideje miatt az Ország Nagyjai viselték. Fulbertus és Gróf Otthmárus kik Atyjának meg-hitt baráti vóltak, mindenkor Istvánnak-is leg-hivebb Tanácsadói maradtak; és azért midőn 30. esztendős korában beteges állapotja, és magtalan létte miatt az Országról való gondját fel-fedezné Nékiek; akkor meg-jelentették hogy a' vak Béla a' Pécs-Várdi Apáturnál gondos szorgalommal neveltetett, és sok szép reménységgel kecsegtetné Hazáját. Azonnal elhozatta tehát Ötet István, Corregensének ki-nevezé, azután pedig a' Szerviai Fejedelemnek leányával öszve-párositván pompásan meg-koronáztatta; sőtt által-adván az Országnak vezérlését maga egy Klastromba ment, hogy az ajtatos elmélkedésekbe, és a' sanyarú poenitentziába tölthesse hátra-lévő napjait. Igy hozta helyre István Atyjának vétkét, igy lett azután II-dik Béla Arpád Véréből származott tizenkét Királyoknak Törzsök Nagy Atyja, kik még száz hetven esztendőkig uralkodván végre III-dik András Királlyal egészlen el-tüntek.

VÉGE.

THE LIBRARY OF CONGRESS

THE LIBRARY OF CONGRESS

